

ఆంధ్రగ్రంథమాల—౧౦

ఆత్మకథ

ప్రథమసంపుటము

అనువాదకుడు :

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి

ప్రకాశకుడు :

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు

౧౯౨౯]

[వెల రు. ౧-౧౨-౦

.

చై న్న పు ర్తి :

ఆంధ్రవత్రికా ముద్రాలయమునందు
ము ద్రి త ము

రెండవ కూర్పు
౨౦౦౦ ప్రతులు

మహాత్మా గాంధీ

నిషయసూచి

మొదటి భాగము

విషయము			పుట
౧ జన్మాదీకము	...	...	౧-౪
౨ బాల్యము	...	...	౫-౮
౩ బాల్యవివాహము	...	...	౯-౧౪
౪ యాజమాన్యము	...	...	౧౫-౧౮
౫ హైస్కూలులో	...	...	౧౯-౨౫
౬ దుర్వార్త (౧)	...	...	౨౬-౩౦
౭ ,, (౨)	...	...	౩౧-౩౬
౮ దొంగతనము-ప్రాయశ్చిత్తము	...	...	౩౭-౪౧
౯ నాపితృనిర్వాణము-నామహావమానము	...	...	౪౨-౪౬
౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము	...	...	౪౭-౫౩
౧౧ సీమకు ప్రయాణసన్నాహము	...	...	౫౪-౬౦
౧౨ జాతిబహిష్కారము	...	...	౬౧-౬౪
౧౩ తుదకు సీమ	...	...	౬౫-౬౯
౧౪ నా అభిరుచి	...	...	౭౦-౭౪
౧౫ ఆంగ్లవేషము	...	...	౭౫-౭౯
౧౬ మార్పులు	...	...	౮౦-౮౪
౧౭ భక్త్యుపరిశీలనము	...	...	౮౫-౮౯
౧౮ బిడియము నాడాలు	...	...	౯౦-౯౫

విషయము

పుట

౧౯ అనన్యవ్రణము	...	...	౯౬-౧౦౧
౨౦ మతపరిచితి	...	...	౧౦౨-౧౦౬
౨౧ నిర్బలకే బలరామ్	...	...	౧౦౭-౧౧౦
౨౨ నారాయణ హేమచంద్రుడు	...	...	౧౧౧-౧౧౬
౨౩ గొప్పసంత	...	...	౧౧౭-౧౧౯
౨౪ పట్టాపుట్టినది-కాని పిమ్మట	...	...	౧౨౦-౧౨౩
౨౫ నాబెంగ	...	...	౧౨౪-౧౨౭

రెండవ భాగము

౧ రాయచందుభాయి	...	...	౧౩౧-౧౩౫
౨ జీవయాత్ర	...	...	౧౩౬-౧౪౦
౩ మొదటికేసు	...	...	౧౪౧-౧౪౫
౪ మొదటిదెబ్బ	...	...	౧౪౬-౧౫౧
౫ దక్షిణ ఆఫ్రికాకు	...	...	౧౫౧-౧౫౪
౬ నేట్రాల్	...	...	౧౫౫-౧౫౯
౭ కొన్ని అనుభవములు	...	...	౧౬౦-౧౬౫
౮ ప్రిటోరియాదారిలో	...	...	౧౬౬-౧౭౧
౯ ఎక్కువకష్టములు	...	...	౧౭౨-౧౭౪
౧౦ ప్రిటోరియాలో మొదటిరోజు	...	...	౧౭౫-౧౮౪
౧౧ క్రైస్తవులతో పరిచయము	...	...	౧౮౫-౧౮౯
౧౨ భారతీయులతో పరిచితి	...	...	౧౯౦-౧౯౩

విషయము

పుట

౧౩ కూలితనపు అనుభవము	...	౧౯౪-౧౯౮
౧౪ దావాసిద్ధపటముట	...	౧౯౯-౨౦౩
౧౫ మథన	...	౨౦౪-౨౦౯
౧౬ తేవటిమాట యెవరి కెఱుక?	...	౨౧౦-౨౧౩
౧౭ బన పెట్టితిని	...	౨౧౪-౨౨౦
౧౮ వర్ణద్వేషము	...	౨౨౧-౨౨౫
౧౯ నేటాలు ఇంజీయర్ కాంగ్రెసు	...	౨౨౬-౨౩౧
౨౦ బాలసుందరము	...	౨౩౨-౨౩౫
౨౧ మూడవ పాను	...	౨౩౬-౨౪౦
౨౨ ధర్మనిరీక్షణము	...	౨౪౧-౨౪౫
౨౩ గృహవ్యవస్థ	...	౨౪౬-౨౫౦
౨౪ ఇంటికి	...	౨౫౧-౨౫౪
౨౫ హిందూ దేశమున	...	౨౫౫-౨౫౯
౨౬ రాజభక్తి, శుశ్రూష	...	౨౬౦-౨౬౪
౨౭ బాంబాయిసభ	...	౨౬౫-౨౬౯
౨౮ పూనాలో	...	౨౭౦-౨౭౨
౨౯ వెంటనే మరలి రమ్ము	...	౨౭౩-౨౭౬

మూడవ భాగము

౧ తుపాను చిహ్నములు	...	౨౭౯-౨౮౨
౨ తుపాను	...	౨౮౩-౨౮౮

విషయము	పుట
3 బరగల్లు	౨౮౯-౨౯౫
౪ శాంతి	౨౯౬-౩౦౦
౫ పిల్లలచదువు	౩౦౧-౩౦౫
౬ సేవాభావము	౩౦౬-౩౦౯
౭ బ్రహ్మచర్యము (౧)	౩౧౦-౩౧౪
౮ " (౨)	౩౧౫-౩౨౧
౯ మితవ్యయము	౩౨౨-౩౨౫
౧౦ బోయరుయుద్ధము	౩౨౬-౩౩౧
౧౧ నగరసంస్కరణము-యోమనిధి	౩౩౧-౩౩౩
౧౨ స్వదేశాగమనము	౩౩౪-౩౩౮
౧౩ మరలభారత దేశములో	౩౩౯-౩౪౩
౧౪ గుమాస్తా-బేరా	౩౪౪-౩౪౬
౧౫ కాంగ్రెసులో	౩౪౭-౩౫౦
౧౬ లార్డుకర్జన్-దర్బారు	౩౫౧-౩౫౩
౧౭ గోఖలేగారితో నొకనెల (౧)	౩౫౪-౩౫౭
౧౮ " (౨)	౩౫౮-౩౬౧
౧౯ " (౩)	౩౬౨-౩౬౫
౨౦ కాశీలో	౩౬౬-౩౭౧
౨౧ బొంబాయిలో	౩౭౨-౩౭౫
౨౨ ధర్మసంకటము	౩౭౬-౩౮౦
౨౩ మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికా	౩౮౧-౩౮౪

సూ చ న

మొదటి కూర్పు

అంధమహాత్ముడు “ఆత్మకథను” వ్రాయఁబూనుకొనుటకుఁగల కారణంబులను గ్రంథపీఠికయందు నవిస్తరముగఁ దెలిపియున్నాడు. గుజరాతి నవజీవన పత్రికయందు వ్యాసరూపమున ప్రచురింపఁబడుచున్న “ఆత్మకథ” పుస్తకరూపమును దాల్చినది. ఆత్మకథాప్రకరణముల కనువాదము లెప్పటి కప్పుడె ఆంగ్లపత్రికలయందును, దేశభాషాపత్రికలయందును ప్రచురింపఁబడుచున్నవి. ఆంధ్రపత్రికలయందును నీయనువాదములు వెలువడుచున్నవి. గుజరాతి, హిందీ, అరవము, కన్నడము, ఇంగ్లీషు మొదలగు భాషలయం దీగంధ్రము వెలువడినది. అమెరికా మాక్మిలన్ కంపెనీప్రకాశకులు ఆంగ్లప్రచురణమునకు లక్షరూప్యములు కానుకగ నమర్పించిరి. తెలుఁగునందును ఆత్మకథను ప్రచురించుటకు మహాత్ములవారి నాంధ్రప్రముఖులు కోరియుండిరి. మహాత్ముని యనుమతిని దీనిని ప్రచురించుటకుఁ బూనితిని. స్వయముగ తెనిగింప నెంచితిని. కానిసాధ్యము గాలేదు. సుప్రసిద్ధాంధ్రపండితులు, శతావధానులు శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగా రాంధ్రీకరణభారము వహించి, అచిరకాలమున పూర్తిచేసిరి. లోకోత్తరమైన ఆత్మకథను ఆంధ్రభాషయందుఁ బ్రచురించుటకు సాధనభూతులైన శ్రీ శివరామశాస్త్రిగారికిని, ఇతర ప్రముఖులకును

వందనముల నాచరించుచున్నాను. ఆంధ్రలోక మీగ్రంథ ప్రయోజనమును బొందుఁగాత !

విభి, ఫాల్గుణ, శు. ౧౨, } కా. నాగేశ్వరరావు.
శుక్రవారము.

రెండవ కూర్పు

ఆత్మకథకు రెండవకూర్పు నచిరకాలముననే ప్రకటించుట మహాభాగ్యము. నాలుగైదు నెలలలో 1800 పుస్తకము లమ్ముడుపోవుట గొప్పవిశేషము. గాంధీమహాత్మునిపట్లను, సద్బ్రాహ్మణతనమునందును, గ జ్యాంగవిషయములందును ఆంధ్రులకుఁగల యభిమానము నీయుపయోగము విశదము చేయుచున్నది రెండవకూర్పునందు మొదటి కూర్పునందలి లోపములను, తిష్టలను కారణాంతరము వలన సర్దుపాటుచేయనందులకు పాఠకులమన్ననలను వేడుచున్నాను. గ్రంథమును ముద్రించుట కనుజ్ఞ నొసంగిన గాంధీమహాత్మునకును, గుణగ్రహణ పారీక్షలైన పాఠకులకును వందనములను సమర్పించుచున్నాను. గ్రంథము సకలజనుల కందుబాటుగ నుండుటకు వెల ౦-౧౨-౦ లకు తగ్గింపఁబడినది. అచిరకాలముననే రెండవ సంపుటమును కూడ ప్రచురించుటకు పరమేశ్వరుఁ డనుగ్రహించుటకు వేడుచున్నాను.

శుక్ల సం. మార్గశీర్ష శు. ౧౨, } కా. నాగేశ్వరరావు.
సోమవారము

ప్రస్తావన

నాలు గయి దేండ్ల వెనుక నా మిత్రుల పట్టుదలచే ఆత్మకథను వ్రాయ నియ్యకొంటిని; అంతట వ్రాయుటకుఁగూడఁ బూనుకొంటిని. మొదటిపుట వ్రాసి తినో లేదో, బొంబాయిలో అల్లరు లారంభమాయెను; అంతటితో నా వ్రాతయు నంతమాయెను. పిదప ఘట నాచక్రమునఁ దగులుకొని తిరిగితిరిగి తుదకు యెరవడ చెఱసాలయందు శాంతిఁ బొందితిని. నాతోపాటు జయ రామదాసుగారును అందుండిరి. మిగిలినపను లన్నియు నొకమూల నుంచి మునిముందు ఆత్మకథను వ్రాయుఁడని వారు నాకు సందేశ మంపిరి. ‘ఇచట నేను కొన్నిగ్రంథములు చదువవలయు నని యిదివఱకే నిశ్చయించుకొని యుంటిని గాన ఆపనిని సమాప్తింపక ఆత్మకథ వ్రాయఁ బూనుకొనఁజాల’నని వారికి ప్రత్యుత్తర మంపితిని. యెరవడ చెఱసాలలో నాకు సంపూర్ణముగా ఆజేండ్లుండు సౌభాగ్య మొదవియుండేనేని నే నచట తప్పక ఆత్మకథను వ్రాసియుండెడి వాఁడను. కాని నా గ్రంథపఠనము

పూర్తియగుట కింకను ఒకసంవత్సరము కొఱతయుండెను; గాన నది కాకముం దెటులును నాకు దీని వ్రాయ నయి నదికాదు. ఈ కారణములవలన అచటను ఈని నిలిచి పోయెను. నేడు ఆనందస్వామి కీనిని దిరుగఁదోడెను. మఱి నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా సత్యాగ్రహేతిహాసమును పూర్తిచేసియుంటిని గాన నిక నాత్మకథనువ్రాయ మనసు పడితిని. 'మొదట కథనంతయు వ్రాసియుంచి పిదప పుస్తకాకారముగా ప్రకటింపనొప్పు'నని ఆనందస్వామి యనెను. 'విడిగా దీనినే వ్రాయుచు కూర్చుండునంత అవకాశము నాకు లేదు. కాని క్రమక్రమముగా నవజీవన పత్రికకు వ్రాసి యిచ్చుచుండవచ్చును. ఇంతియ కాక నవ జీవనపత్రిక కేదో కొంచెము వ్రాయుచుండవలసినవాడ నుగదా! అది ఆత్మకథయే యేల కారాదు?' అని నే ననఁగా స్వామియు సంగీకరించెను. ఇటు లాత్మకథ వ్రాయ నవకాశ మొదలెను.

నే నిటులు నిశ్చయించుకొనియుండఁగా నిర్మల హృదయుండగు నొక మిత్రుఁడు వచ్చి యిటు లనెను—
నాడు సోమవారము, నాకు మానదిము:

‘మీ రాత్మకథ నెందులకు వ్రాసికొనుచున్నారు?
అది పాశ్చాత్యుల సంప్రదాయము. మనపూర్వు లెవ

రును వ్రాసియెఱుంగరు. అయినను మీరు వ్రాయున దెద్ది? మీరు నేడు సిద్ధాంతము లనుకొనినవానిని గేఢు కా వనుకొనినచో? లేక యీ సిద్ధాంతముల ననుసరించి యేపనులను మీ రిప్పుడు చేయుచున్నారో వానిని కొంత కాలమునకు తాఱుమాఱు చేయవలసివచ్చినచో? ఇటు వురు మీ వ్రాతలను ప్రమాణముగాఁ దీసికొని దీదను గుణముగా తమజీవితములను దిద్దకొనుచున్నారు. దీని వలన వారు చెడుదారిని బడినచో? ఈ కారణములవలన ఇపు డాత్మకథారూపముగా నేమేని వ్రాయుటకు తొందర పడనిచో బాగుగా నుండదా?

ఈమాటలు కొలఁదియో గొప్పయో నామదిలో పనిచేసెను. కాని నే నాత్మకథను వ్రాసికొనుచుంటినా? అనేకసమయములందు సత్యమునుగూర్చి నాయొనర్చిన ప్రయోగములను ఆత్మకథయనుపేర వ్రాయ నుంకించుచు న్నాను. నాజీవితమంతయు నిటువంటి ప్రయోగములచే పడుగుపేకలుగా నేయఁబడిన దననగును. కావున వీనిని వ్రాయుచో నవి యొక జీవితకథాకారమును గైకొనిఁ గలవు. దీనిపుటపుటయందును ఈ నా ప్రయోగములే నిండియుండునెడల ఈకథ నిర్దోషమని నే ననుకొందును. నాయీ ప్రయోగముల నన్నిటిని లోకులయెట్టుదాటఁ జెట్టినచో వీనివలనఁ గొంతయుపయోగ ముండునని నా

నమ్మకము,—లేక యిది వెర్రినమ్మక మగుగాక ! నారా జనీతి ప్రయోగములను భరతవర్షమంతయు నెఱుఁగును. కొంతవట్టు సభ్యప్రపంచమంతయు నెఱుఁగును. నాబుద్ధిలో దీనివిలువ తక్కువలో తక్కువ. ఈ ప్రయోగములవలన నాకు మహాత్మ్యభిరుదము వచ్చుటజేసియు వీనివిలువ నాచూపులో నింకను తక్కువ. పలుమాఱు లీవిశేషణము నాకు మిగుల దుఃఖము కలిగించెను. ఈ విశేషణమువలన నేను చంక లెగురవైచిన తుణ మొకటియు లేదు. అది యటుండె. నాయాధ్యాత్మికప్రయోగములను దెలుప నా కిష్టము. ఇవి నా కొకనికే తెలియును. మఱియు వీనివలననే రాజనీతి త్రేతమున నాకు శక్తి గలిగెను. ఇవి నిక్కముగా నాధ్యాత్మికము లగునెడల ఇఁకఁ జంకలు కొట్టుకొనుట కవకాశ మేడ ? వీనిని వర్ణించుటవలన వినయము వృద్ధి యగుటకే వీలు కలదు. నేను విచారించుకొనుకొలఁదిని, నాతోటి జీవితమున చూపుఁబఱపినకొలఁదిని నాయల్పత్వమే నాకు స్పష్టముగా కానిపించుచున్నది. ఈ ముష్యదియేండ్లనుండియు నా చేసినవనియంతయుఁజెల్పదర్శనముకొఱకు,—ఈశ్వరసాక్షాత్కారము కొఱకు,—మోక్షముకొఱకు. నాజీవితమునందలి ప్రతి ఫనియు నిందులకే. నాచలనవలనములు, నావాతకోతలు,

రాజనీతిక్షేత్రమున నేను యముకుట—ఇవన్నియు నిందే పరిసమాప్తములు.

ఒకనికి శక్యమయిన పని అందఱకును శక్యమగు నని నా చిరవిశ్వాసము. కావున నాప్రయోగములు చీకటింట జరుగలేదు. ఉండను లేదు. వీని నందఱును తెలిసికొనిపోదురని కొందఱ అందఱు. దీనివలన ఆధ్యాత్మికగౌరవము తగ్గిపోవునని నేఁ దలఁపను. మనకును, మన అంతర్యామికినిమాత్రము తెలిసినవిషయములు కొన్ని యుండును. కాని యివి నాయుద్దేశమున కావలివి. నాప్రయోగములం దాధ్యాత్మికము లనఁగా నైతికములు; ధర్మమున కర్థము నీతి; ఆత్మదృష్టితో ఏనీతి పాలింపఁదగినదో అది ధర్మము. కావున ఈకథయందు సిన్నలును, పెద్దలును నిర్ణయము చేయునట్టియు, చేయఁగలట్టియు విషయసమావేశము ఉండఁగలదు. నేను తటస్థుడనై, అభిమానరహితుడనై ఈకథనుప్రాయోగగలిగితినేని, ప్రయోగమార్గానుగాములగు నితరులు కిందఁ దొరిబత్తెము దొరకఁగలదు.

నాప్రయోగములం దెట్టి సంపూర్ణత్వమును నేనారోపించుకొనను. వైజ్ఞానిక పండితుఁడు (scientist), మిగుల నియమముతో, ఆలోచనతో, కాశల్యముతో తన ప్రయోగములు నడపును. అతఁడు దానఁ గలిగిన పరిణామములనే చరమసిద్ధాంతములని యనఁడు. వాని సత్య.

త్యము నెడల శంక లేకున్నను తటస్థుడయి యుండును. నాప్రయోగములును అటువంటివే. నన్ను నేను మిగుల పరీక్ష చేసికొంటిని; ఒకొక్కభావమునే లోతుగా పరికించితిని; విడఁబఱచియుఁ జూచితిని. అయినను ఇవియే పరినిష్ఠితములని నాయభిప్రాయము కాదు. ఇవి సత్యములు. లేక అంతవఱకును సత్యములు. ఇచట నీ విషయము చెప్ప నావశ్యకము; అవి నాదృష్టిలో సత్యములు. ఈ సమయమువఱకును పరినిష్ఠితములు. అటులా కాని నాఁడు వీనిమీఁద నే నేకార్యములను ప్రతిష్ఠింపఁజాలకపోవుదును. నేను ప్రతిపదమందును 'ఇది గ్రాహ్యము, ఇది అగ్రాహ్యము' అను రెండుపద్ధతు లవలంబించుచు వచ్చుచుంటిని. గ్రాహ్యములని తోచినవాని ననుసరించితిని. కావున ఎంతవఱకీయఁచరణము నాకు—అనఁగా నాబుద్ధికి,—నా అంతరాత్మకు—సంతోషము కలిగించునో అంతవఱకు నాయాసిద్ధాంతములయందు నా కచలమగు విశ్వాసము.

నేను కేవలము సిద్ధాంతములను, అనఁగా తత్త్వములనుగూర్చి వ్రాయఁదలఁచితి నేని ఆత్మకథనువ్రాయను. కాని యాసిద్ధాంతములనుండి బయలుదేరిన కార్యముల యితిహాసమును వ్రాయఁగోరుచున్నాను. కావుననే యీ ప్రయత్నమునకు సత్యప్రయోగమని మాఱుపేరుంచితిని. ఇందు సత్యముకన్న భిన్నము లనఁబడు అహింసాబ్రహ్మ

చ ర్యాది నియమములును, వీని ప్రయోగములును రాఁగ
లవు. కాని సత్యమే నా కన్నిటికన్న దొడ్డది. మఱియు
దీనియందు పెక్కువస్తువుల సమావేశము కలదు. ఆసత్య
ము స్థూలముగా వాక్సత్యమే కాదు, భావసత్యముకూడ.
ఆసత్యము కేవల మస్మత్కల్పనాగతసత్యమే కాదు; అది
స్వతంత్రము, చిరస్థాయి;—అనఁగా సాక్షాత్ పర
బ్రహ్మము.

పరబ్రహ్మమునకు లక్షణము లనేకములు; ఏల
నఁగా తద్విభూతు లనేకములు. విభూతులు నన్నాశ్చర్య
చకితుని జేయును. ఒకొక్కలక్షణము నన్ను ముగ్ధుని
జేసివైచును. నేను సత్యరూపియగు పరమేశ్వరుని సూజా
రిని. అతఁ డొకఁడే సత్యము. మిగిలినదెల్ల మిథ్య.
ఆసత్య మింతవఱకు నాకు దొరకలేదు. నేను శోధక
మాత్రుఁడను. ఈశోధనమున నేను నాప్రియతమ వస్తువు
లఁగూడ విడనాడఁగలను; మఱియు నే నీశోధనయజ్ఞమున
నాశరీరమునుగూడ హోమము చేయ సంసిద్ధుఁడను.
ఇంతియ కాక ఇంతశక్తిగూడ నాకుఁ గలదనియే నానమ్మిక.
ఇక నెంతవఱకు నా కీసత్యము సాక్షాత్కరింపదో అంత
వఱకును నాయంతరాత్మ దేనిని సత్యముగాఁ దలఁచునో
ఆకల్పితసత్యమును ఆధారముగాగణించి, దీపస్తంభముగాఁ
జేఁబూని, దీనియాశ్రయమున నాజీవితమును వెడలింతును.

ఇది కత్తిమీడి సామయినను నాకతిశరళముగా
కానిపించుచున్నది. ఈ మార్గమునఁ బోవుచుండఁగా
భయంకరములగు నాతప్పిదములును కడు తక్కువగా
కానిపించుచున్నవి. ఏలయన, నే నిన్ని తప్పిదములలో
నున్నను రక్షింపఁబడుచుంటిని. ఇంక ముగిడుగూడ నే
నీదారి నే పోగలను. దవుదవుల విగుద్ధమగు సత్యము
యొక్క—పరమేశ్వరునియొక్క—మెఱుపు గూడ కాని
పించుచున్నది. ఈనృప్తిలోఁబకటియే సత్యము, మిగిలినదెల్ల
మిథ్య యను నీనమ్మిక నాఁడునాఁటికిఁ బెరుగుచున్నది.
ఈనమ్మిక యేచందమునఁ బెరిగినదో నా ప్రపంచము,
అనఁగా నవజీవనాది పత్రికాపాఠకగణ మెఱుంగుఁగాక!
మఱియు ఈప్రయోగములందు నా కెవరు సబ్రహ్మచా
రులో వారును నాతోపాటు దీనిమెఱుపుచు కనుఁగొందు
రుగాక! నాకు శక్యమయినది ఒక బాలకునకుఁ గూడ
శక్యమే యనునీవిషయ మొకనాఁటికంటె మఱియొక నాఁ
డెక్కువ ప్రవచమగుచున్నది. ఇందులకు నాకు బలవత్త
రములగు కారణములు కలవు. సత్యశోధనసాధనములెంత
కఠినములో అంతసరళములును. అహంత కలవాని కేది
దుశ్శక్తి మనిపించునో కల్లకపట మెఱుంగని పసివాని కవి
సుశక్తి మనిపించును. సత్యశోధకుఁడు తనను రజఃకణము
కన్నను తక్కువవానిఁగా నెఱుంగవలయును. ప్రపంచ

మంతయు రజకణములను త్రొక్కుకొనుచుఁ బోవుచుం
డును; అట్టి రజకణములచేఁ గూడ త్రొక్కివేయఁబడు
నంత యల్పుడనని సత్యార్పకుఁ డెంతవఱకు తనను
దాఁ దెలిసికొనఁజాలఁడో అంతవఱకును వానికి స్వతంత్ర
మగు సత్యముయొక్క ఆభాసమేనియు దుర్లభము! ఈవిష
యము పసిష్ఠవిశ్వామిత్రుల యాఖ్యానమునందు పరిస్ఫుట
మాయెను. ఏనుమతము, ఇస్లాముమతముకూడ ఈ విష
యమును నిరూపించెడిని.

ఈముందు వ్రాయఁబోవు గ్రంథమునందు సాత
కున కెందేని గర్వగ్రంథము సోకెనేని, అం దేదో లోప
ముండక తప్పదు. మఱియు నాకుఁ గానిపించు ఆసత్యపు
మెఱు పెండమావులును గాక తప్పదు. నా పంటివారు
పాదలువేలు మ్రొదుదురు గాక, సత్యమునకే నదా జయ
మగుఁగాక! అల్పాత్ముల ప్రమాణముచే సత్యముయొక్క
ప్రమాణము వీసరవోవకుండుఁగాక!

నాయీవ్రాతల నెవరేని ప్రమాణముగాగ్రహింప
కుందురుగాత మని వినతుండనై ప్రార్థించు చున్నాను.
ఇందలి ప్రయోగములను ఉపాహరణముగాఁ గైకొని
యెవరి ప్రయోగములను వారు యథాశక్తిగను, యథా
మతిగను చేయుదురుగాత మనియే నాకోరిక. ఈసంకుచిత

క్షేత్రమున ఆత్మకథా సంబంధములయిన యీ వ్రాతల వలనఁ గొలఁదియో గొప్పయో సాయము చేకూఱఁగలదని నానమ్మకము. ఏలనఁగా, నేను నేనిని దాఁచికొనలేదు. నాదొనఁగుల నన్నిటిని పాఠకుల యెదుటఁ బెట్టితిని. ఏలందురా, సత్యవైజ్ఞానిక ప్రయోగములు తెలుపుట నాయుద్దేశము. నేనెంత మంచివాఁడనో తెలుపుట తిలమాత్రము నా కిష్టము కాదు. ఏప్రమాణముచే నేను ప్రమితుఁడను కాఁదలఁచుచున్నానో, మఱియు ఏప్రమాణము మనకందఱకు సంపూర్ణముగా అవలంబనీయమో అట్టి ప్రమాణముచే నన్నిటలు భావించుకొనుచున్నాను:

క. నావంటి కుటిలమతియూ

గావలఁడుం గానుకుండు కలఁడే యిలలో ?

ఏవాఁడు నాకు నొడ లిడె

నావానినె మఱచునంత యశ్చశ్రజ్ఞుండ౯. *

నేను నిండు నమ్మికతో ఎవనిని నాయూర్పు నిట్టగార్పుల కేలికగా శలఁచుచుంటినో, మఱియు ఎవని యుష్వఁగల్గు నేను తినుచుంటి ననుకొనుచుంటినో అలవానికి నేనింతవఱకును దవులనే యుంటి నను నీచింత ప్రతిక్షణము

* మోససు కాన కుటిల ఖల కామి?

జిన తను దియొ తాహి బిసరాఁదా

ఐసో నిచుక పారామి.

[సూరదాస్.]

నన్ను తొలుచుచున్నది. దీనికి కారణము నావికారములే
యని నాకుఁ దెలియును. కాని వీని నింతవఱకు హుజాడు.
చేయఁజాలకున్నాను.

ఇంక ముగింతును. ప్రస్తావనలో ప్రయోగములఁ
గూర్చి ప్రసంగింప నొల్లను. అవి కథాప్రకరణములందే
పాఠకుల కంటఁ బడుఁగాక!

అశ్రమము, సాబరమతీ }
మార్గశీర్ష శు. ౧౧, వి. ౧౭౮౨ } మోహనదాస్ కరమ్ చంద్ గాంధీ.

ఆత్మకథ
మొదటిభాగము

జన్మాదికము

గాంధీకుటుంబమువారు మొదట *పచారదినసులు, అమ్మ వారై యుందురు. కాని మాతాతగారికి పైమూవురు పురుషులు కాతియావాడునందలి కొన్ని సంస్థానములందు మంత్రులుగా ఉండిరి. ఓతాగాంధి యను మాటుపేరు కల ఉత్తమచందు గాంధీ అను మాతాత మిక్కిలి నియమపాలకుడై ఉండనోపును. వీలన, కొన్ని రాజకీయము లగు కుట్రలవలన ఆయన పోరుబందరు దివానుగిరి విడిచి జానాఘడ్ అను సంస్థానమును ఆశ్రయింపవలసివచ్చెను. అచట అతఁడు నవాబు నకు ఎడమచేతితో సలాము చేసెను. ప్రత్యక్షమైన ఈ అవినయము నకు ఒకఁడు కారణ మడుగఁగా, 'కుడిచేయి ఈవఱకే పోరుబందరునకు సమర్పితమయినది' అని అతఁడు అనెను.

భార్య దనిపోఁగా, ఓతాగాంధి మరల పెండ్లాడెను. అతనికి ప్రథమకళత్రమున నలుపురుసు, ద్వితీయకళత్రమున ఇద్దఱును కుమారులు. ఈ ఓతాగాంధి కుమారు లందఱు ఏకగర్భసంజాతులు కారని నేను బాల్యమున గ్రహించితి ననిగాని, ఒరులవలన ఎఱిగికొంటి ననిగాని అను కొనను. ఈ ఆఱుగురు అన్నదమ్ములలో అయిదవవాఁడు కబాగాంధి అని నామాంతరము కల కరంనందు గాంధి. ఆఱవవాఁడు తులసీదాసు గాంధి. ఈ పోదరులు ఇరువురు ఒకరిపినప మరెయొకరు పోరుబందరు నందు ప్రధానామాత్యులుగ నుండిరి. ఇందు కబాగాంధి నాతండ్రి. ఆయన

* గుజరాతు, కాతియావాడులో పచారదినసులు అమ్మవారికి 'గాంధు' అని పేరు.

ఆ త్మ క థ

రాజస్థానిక-కోర్టులో ఒక సభ్యుడు. ఆకోర్టు ఇప్పుడు అంతరించెను కాని అది ఆకాలమున రాజులకును, ప్రభులజాలకును తగవులను దిద్దఁ జాలినదిగా ఉండెడిది. ఆయన కొంతకాలము రాజకోర్టులోను, పిదప వాంకనేరులోను దివానుగా ఉండెను. ఆయన చనిపోవువఱకును రాజకోటసంస్థానమున పింఛను పుచ్చుకొనుచుండెను.

కబాగాంధి కలత్రవియోగములవలన నాలుగుమాటులు పెండ్లి యాడెను. ప్రథమ ద్వితీయకళత్రములకు ఇద్దఱు కూతుండ్రు; తుది భార్య యగు పుత్రలీబాయికి ఒక కూతురు, మఱి ముగ్గురు కొడుకులును; అందు నేను కడగొట్టుబిడ్డఁడను.

నా తండ్రి కులాభిమాని, సత్యప్రియుడు, శూరుడు, ఉదారుడు; కాని కోపిష్ఠి. కొంచెము విషయలోలుఁ డనియు అనవలయును. ఏలయన, అతఁడు నాలుగవపడి దాఁటినపిదప నాలు గవతూరి పెండ్లి యాడెను. కాని లంచగొండి కాఁడనియు, ఇంటను బయటనుగూడ పక్షపాతములేని న్యాయశీలము కలవాఁడనియు పేరు మోసెను. ఆయన సంస్థానాభిమానము సర్వవిదితము. తన ప్రభు వగు రాజకోటరాజును ఒక ఆసిప్టెంటు పాలిటికల్ ఏజెంటు తూల నాడఁగా ఆయన అవరోధించెను. ఆయేజెంటు కినిసి, 'పారపాటుచేసితి నని విన్నవించుకొని శరణు వేడికొంటివేని తుమింతును' అనెను. అందు లకు అతఁడు ఒప్పుకొనమి కొన్ని గంటలు నిర్బంధమున ఉంపఁబడెను. అటులయినను అతఁడు చలింపకుండుటచూచి ఆయేజెంటువిడిచిపెచ్చెను.

మాతండ్రికి సొమ్ము కూడఁబెట్టవలయునను. ఆశ లేనే లేదు, కాన మాకు మిగిలినది కడుఁ గొలఁది.

మాతండ్రి కేవలము అనుభవకాలి. ఆయన అయిదవ గుజరాతి క్లాసు వఱకు చదివినాఁ డన్నచో అక్కడి కెక్కువ. చరిత్రము,

భూగోళశాస్త్రము ఆయన ఎఱుగఁడు. కాని నిత్యవ్యవహారములలో కలిగిన మంచి అనుభవము, గట్టి చిక్కులను విడఁదీయును, వంశలతర బడి జనమును పరిపాలింపను అన్ని విధముల చాలియుండెను. ఆయనకు మతశిక్ష కడుఁ గొలఁది. కాని దేవశములను తఱచు దర్శించుట ఎలనను, మతవాదముల వినుటవలనను చాలమంది హిందువులకు కలుగు ధర్మపరిజ్ఞానము ఆయనకును కలదు. కుటుంబమునకు ఆపుఁడుగు ఒక పండితబ్రాహ్మణుని ప్రేరణచే ఆయన అంత్యదినములలో గీతా పారాయణము మొదలిడెను. ఆయన ప్రతివాఁడును పూజాకాలమున కొన్ని శ్లోకములు ఎఱుఁగెత్తి చదువుచుండువాఁడు.

నాచిత్తమున మాఅమ్మ పరమసాధ్వీ యను విషయము వాత్తు కొనిపోయినది. ఆమె మిగుల దైవచింత కలది. ఆమె నిత్యము పూజ చేసికొనక భోజనము మాట తలపెట్టునది కాదు. హానేలీక్లి (విష్ణ్వలయము) పోవుట ఆమెకు నిత్యనిధులలో ఒకటి. నాకు జ్ఞప్తి ఉన్నంతవఱకు ఎన్నడు ఆమె *చాతుర్మాస్య మానినటులు లేదు. ఆమె అతికఠినములగు నోములు నోచి నిర్విఘ్నముగా నెఱవేర్చె డిది. పట్టిన నోము విడువను ఆమెకు జ బ్బొక సాకు కాదు. ఆమె ర్మచాంద్రదాయణము చరించుచుండఁగా జబ్బుపడుటయు, జబ్బు ఆమె నిసుమంతయు చలింపజేయలేకపోవుటయు నాకు గుఱుతు. వరుసగా రెండు మూఁడు నిట్రుపాసములు ఆమె కొక రెక్క కాదు. చాతుర్మాస్యలలో ఒకపూట మాత్రమే భుజించుట ఆమె కలవాటు. అంతటితో తృప్తిచెందక, ఆమె ఒకచాతుర్మాస్యలో దినము విడిచి దినము ఉపవసించినది. మఱియొక చాతుర్మాస్యలో సూర్యుని చూచి

* వర్షర్తువున నాలుగు నెలలు శీతభోజనము చేయు వ్రతము.

‡ చంద్రుని పాని వృద్ధుల నడువరించి అన్నకబోమల తగ్గించుట, పెంచుట.

ఆత్మకథ

గాని భుజింపనని ప్రతము పూనెను. ఆరోజులలో సూర్యుడర్చన మయినదని మాతమ్మకు చెప్పుటకు పిల్లల మండలిమును నిలువబడి సూర్యునివీడ కనులు పెట్టుకొని యుండువారము. నడివర్షాకాల మున సూర్యదర్శనము తఱచు లభింపదని అందఁ జెఱుఁగుదురు. సూర్యుడు హఠాత్తు కానిపింపగా మేము మా అమ్మకడకు పరు వెత్తికొని వెళ్లి, 'అమ్మా, అమ్మా! సూర్యుడు కనుపడుచున్నాడు, రా' అని చెప్పిన రోజులు నాకు గుఱుతు. ఆమె స్వయముగా దర్శనముచేసికొన పరుగుపరుగున వచ్చెడిది కాని అంతలో సూర్యుడు మాయమయి పోవువాడూ. ఆమె 'పోనీ! నేడు నేను భుజించుట ఈశ్వరునికి ఇష్టము కాదు' అని సంతోషముగా పలుకుచు గృహకృత్యములకు పోయెడిది.

మా అమ్మకు వ్యూహారజ్ఞానము మెండు. సంస్థానమునకు సంబంధించిన విషయములు ఆమెకు లెస్సగా తెలియును. రాణివాస మంతయు ఆమె తెలివి తేటలకు మెచ్చుకొనునది. బాల్యమిచ్చిన పీఠము ఉపయోగించుకొని నేనును ఆమెవెంట రాణివాసమునకు తఱచు చనుచుండువాడను. రాజమాతకు మాయమ్మకు జరుగుచుండెడి నాటి సరససంభాషణములు నేటికిని నాకు గుఱుతు.

ఈ దంపతులకు సుదామపురి అను పోరుబండరున 1869 సం. అక్టోబరు 2 వ తేదీని (శుక్ల సం. భాద్రపద బహుళ ద్వాదశి శనివారము) నేను జనించితిని. పోరుబండరున నాకై శివము కడచెను. బడిలో వేయుట నాకు గుఱుతు ఉన్నది. ఎక్కములు వల్లింతుట నాకు కొంతచిక్కే అయినది. అప్పుడు తోడిబాలురతో మాపంతులను తిట్టుట తక్కు మఱియేమియు నా నేర్చినది గుఱుతున లేకపోవుట చూడగా, నా బుద్ధి కడు మందమైన దనియు, నాకు ధారణ తక్కువ అనియు తెల్లము.

బాల్యము

నాతండ్రి పోరుబందరు విడిచి రాజస్థానిక కోర్టులో సభ్యుడగుగా రాజకోటకు వెళ్లునాటికి నేను కుమారు ఏడేండ్ల వాడను కానచ్చును. నన్ను అచట ఒకప్రైమరీస్కూలులో చదువ వేసిరి. అందు నన్ను చదివించిన ఉపాధ్యాయులవేరులు, ఇతరవిషయములతోఁగూడ ఆరోజులు అంతయు నాకు గుఱుతున్నవి. పోరుబందరు నందువలె ఇచటఁగూడ నావిద్యావ్యాసంగమును గుఱించి వ్రాయఁదగిన దేదియు లేదు. నే నొకవిద్యార్థిమాత్రుడనై యుందును. నేను ఈ స్కూలునుండి కుబర్ననుస్కూలునకును, అటనుండిహైస్కూలునకును వెళ్లితిని.నాటికి నాకు పండ్లెండేండ్లు. ఈకొలఁదికాలములో నేను ఉపాధ్యాయులతోఁ గాని, సహాధ్యాయులతోఁ గాని, ఎన్నడేని చొంకులాడియున్నటులు నాకు గుఱుతు లేదు. నాకు బిడియము హెచ్చగుటచే సమాజమును తప్పించుకొనుచుండువాడను. నాపుస్తకములు, నాపాఠములును నాకున్న జతగాండ్రు. వేళకు సరిగా బడికి పోవుట, బడి మూయఁగానే ఇంటికి పరుగిడుట—ఇదియే ప్రతిదినము నా కలవాటు. వాద్యముగా నేను పరుగిడువాడను. విలస, నాకు ఇతరులతో మాటలాడుట దుస్సహము. ఎవరేని గేలిచేసిపోదు రనియు నాకు భయము. హైస్కూలున తొలియేడు పరీక్షాసమయమున సంభవించిన ఒకవిషయము వ్రాయఁదగియున్నది. జైల్ ఓన్ అను పరీక్షకుఁడు (Educational Inspector) పరీక్షింప వచ్చెను. అతఁడు

ఆత్మకథ

వర్ణక్రమ (Spelling) పరీక్షకుఁగాను అయిదు పదముల నిచ్చెను. అందు ఒకటి కెటిల్ (Kettle). నేను దానిని తప్పవ్రాసితిని. ఉపాధ్యాయుఁడు తన బూటుకొనతో నన్న దిద్దఁజూచెను గాని నేను దిద్దఁబడనైతిని. 'హరుగువాని పలకలో చూచి వ్రాయుట ఆయన ఉద్దేశము' అని ఊహించుట నాతల దాఁటిన విషయము. వీలన, ఒకరిపలకలో ఒకరు చూచి వ్రాయకుండ ఉపాధ్యాయుఁ డనట నిలునఁబడెనని నాతలఁపు. తుద కేమైన దనఁగా, నేనుతక్కు నందఱును ప్రతిపదమునకు వర్ణక్రమము సరిగా వ్రాసిరి. నేనుమాత్రము దద్దమ్మను. తిరువాత ఉపాధ్యాయుఁడు నామూఢత్వమును నాకు తెలుపఁజూచెను గాని ఆయన యత్నము వమ్మైనది. దొంగతనముగా చూచి వ్రాయు శిష్యు నే నెన్నఁడును నేర్వలేకపోతిని.

ఇది ఉపాధ్యాయునిపట్ల నాకుఁగల వినయమును కొంచెమైనను తగ్గింపలేదు. పెద్దల దోషములయొడ అంధుఁడనై యుండుట నాస్వభావము. తరువాతఁగూడ ఈ యుపాధ్యాయునిగుఱించి ఇంకను చాల దోషములు నాయెఱుకకు వచ్చినవి కాని ఆయనపట్ల నావినయ మట్లే యుండెను. వీలన, నేను పెద్దల యాజ్ఞ పాలించుటయే నేర్చితిని గాని వారి పనుల తగ్గింప నేర్వలేదు.

నాఁటివే యగు మఱి రెండువిషయము లెల్లపుడు నాస్మృతిలో హత్తుకొనియున్నవి. బడిపుస్తకములు తక్కు ఇతరపుస్తకము నుదువులలో నాకు రుచి తక్కువ. దినపాఠములు చదువవలసియే యుండెను. వీలన, ఉపాధ్యాయుని మోసగించుట నాకు అంత ఇష్టముకానిపనియో ఆయనచే మాటపడటకూడ నాకు అంత ఇష్టముకాని పని. కావున నేను పాఠములు వల్లించుచుండువాఁడను. కాని తఱుచుగా నామనస్సుమాత్రము అచట ఉండెడిది కాదు. ఈరీతిగా నాకు పాఠములే

సరిగా రానపుడు ఇంక అన్యగ్రంథపఠనముమాట యొక్కడ? కాని ఒకానొకపుడు మాతండ్రిగారు కొనిన ఒకపుస్తకముపై నాకనులు పడినవి. అది శ్రవణపితృభక్తిసాతకము. (పితృభక్తికల శ్రవణునిగుఱించి నాటకము.) నేను అతిశ్రద్ధాభువనై దానిఁ జదివితిని. ఆతఱిసే బొమ్మ లాటగాండ్రును మానివాసమునకు వచ్చిరి. వారు చూపు బొమ్మలలో అంధులగు తలీదండ్రులను కావడిలో నుంచుకొని యాత్రకుఁ గొనిపోవు ఈశ్రవణుని బొమ్మయు కలదు. ఈపుస్తకమును, ఆబొమ్మయు నామనస్సుపై మాయనిముద్ర వేసెను. 'నీవు లక్ష్యముగా గ్రహించి చరింపఁపలసిన వస్తువొకటి ఇచట ఉన్నది' అని నేను నాకు ఆదేశించుకొంటిని. శ్రవణుండు చనిపోవఁగా, అతని తలీతండ్రుల కరుణవిలాపము నేఁటికిని నాకు స్మృతికిపెచ్చుచున్నది. ఆజాలిపాట నన్ను చాలద్రవంపఁజేసెను. నాతండ్రిగారు కొనియిచ్చిన జంత్రిముపై నేను దానిని పాడితిని.

ఇట్టిదే వేటొక నాటకమునకు సంబంధించినది కలదు. సరిగా ఆసమయముననే ఒకనాటకసమాజమువారి ప్రదర్శనము చూచుటకు నేను మా నాయనగారి అనుజ్ఞ సంపాదించుకొంటిని. అది నాహృదయము చూరగొన్న హరిశ్చంద్రనాటకము. దానిఁ జూడ నాకు విసువులేదు. కాని దానిఁ జూడ నాకు ఎన్నితూరులు అనుజ్ఞ దొరకును? అదియే నామనస్సున ఎప్పుడు తిరుగుచుండెడిది. నాలో నేనే లెక్కలేనన్నిమాటులు హరిశ్చంద్రనాటక మాడియుందును. 'అందఱును హరిశ్చంద్రునివలె వీల సత్యసంధులు కారాదు?' అని రేయుంబులు నాలో నేను ప్రశ్నించుకొనుచుంటిని. హరిశ్చంద్రునివలె సత్యమును పాలించుటయు, హరిశ్చంద్రునివలె విపత్తు లన్నియుఁ గడచుటయు అను ఈ ఉత్తమధర్మము నాలో ఆనేకించినది. హరిశ్చంద్రకథలోని ప్రతి అక్షరమును నిక్కమని నా నమ్మిక. దాని తలపోయుమాత్రము

ఆత్మకథ

ననే నాకు దుఃఖ మాఁగెడిది కాదు. హరిశ్చంద్రుఁడు ఒక చారిత్రిక పురుషుఁడు కాఁడు అని లోకజ్ఞానమువలన నాకిప్పుడు తోచుచున్నది. నాకు మాత్రము శ్రవణ హరిశ్చంద్రులు సజీవసత్యములే. మరల నేను ఇప్పుడు ఆనాటకములు పదుపుదునేని వెనుకటివలెనే ద్రవించుట నిర్భవము.

బాల్యవివాహము

ఆంధ్ర కరణము వ్రాయకుండుట నా యభీష్టము. అయినను ఈ కథాక్రమమునందు ఇట్టి చేదు ఎంతయో మింగ వలసియున్నాను. నేను సత్యమునకు పూజారి నగుచో మార్గాంతరము లేదు. నాకు పదుమూడవయేట పెండ్లి అయినదని యిచట గ్రంథ స్థము చేయుట నా పరితాపయుతమగు విధి. నారత్నలో ఉన్న బాలరసు, ఆనాటి నాప్రాయమువారిని చూచుచుండగా, నాపెండ్లి గుఱుతు వచ్చి నన్ను గూర్చి ఎగచికొనను, నా దౌర్భాగ్యమును లెప్పించుకొనుటజేసి వారిని అభినందింపను నాకు మన సగుచున్నది. పదుమూడేండ్లప్రాయముననైన ఆనావివాహమును సమర్థించు నైతిక మగు ఏవిధియు నాకు కానరాదు.

పాఠకుడు పారపడికుండుంగాక, నాకు అయినది పెండ్లికాని ప్రధానము కాదు. కాతియావాడనందు ప్రధాన మనియు, పెండ్లి అనియు రెండు వేటు వేటు సంస్కారములు కలవు. పెండ్లికాను పిల్లల తలిదండ్రులు ముందు చేసికొను ఒప్పందము ప్రధానము. అది అనతిక్రమణీయముగాదు. కుష్టుడు చనిపోవుచో ప్రధానమువలన పిల్లకు వైద్యవ్యము రాదు. అది కేవలము తలిదండ్రుల ఒడంబడికయే కాని పిల్లలకు దానితో సంబంధము లేదు. పిల్లలకు ఈప్రధానము సంగతి తలుచు తెలియదు కూడ. నాకు మమ్మాలు ప్రధానము జరిగినటులు

ఆత్మకథ

ఉన్నది కాని ఎప్పుడో ఎటుగను. ప్రధానము అయిన మొదటి ఇరువురు బాలికలు ఒకరితరువాత ఒకరు చనిపోయి రని వింటిని. కావున నాకు ముమ్మాటు ప్రధానము అయినదని ఊహించుచున్నాను. మూడవ ప్రధానము నా ఏడవయేట జరిగెనని కొంచెము గుఱుతు ఉన్నది కాని దానిగుఱించి నాతో చెప్పినటులు మాత్రము గుఱుతు లేదు. వివాహమున ఐభూవరులు కర్మల సెఱవేర్చులసి యుందురు. ఈ ప్రకరణమునందు నా పెండ్లికి సంబంధించిన కొన్ని విషయములు మాత్రము వ్రాయుదును. నా పెండ్లి నాకు సరిగా గుఱుకలదు.

మేము అన్నదమ్ములము మావురము అని చదువరులకు తెలిసి యున్నది. మొదటివానికి ఈవఱకే పెండ్లి ఆయెను. నాకంటె రెండు మూడు వీండ్లు పెద్ద అయిన నా రెండవఅన్నకును, నాకన్న ఒక యేడు పెద్ద కాదగిన మా పెత్తండ్రికొడుకునకును, నాకును కలిసి ఒకలగ్నమునవే పెండ్లి చేయ నిశ్చయించిరి. ఇందు మా బాగోగుల తలంపు లేదు. మా ఇష్టానిష్టముల ప్రసక్తి మొదలే లేదు. అది కేవలము వారి ఆనుకూల్యము, వ్యయము తగ్గుట-వీనికి సంబంధించినది.

హిందూసంసారములందు పెండ్లి యనిన ఒక స్వల్పవిషయము కాదు. దాతృప్రతిగృహీతలు పెండ్లితో తఱుచు మాటిపోవుదురు. వారు సొమ్మును, సమయమును వమ్ముచేయుదురు. బట్టలు పాత్రలు, నగలు నాణెములు, విందులు వింతలు తయారుచేయుటకు కొన్ని నెలలు పట్టును. ఇవి సమకూర్చుటలో నొకరినొకడు మించఁ బ్రయత్నింతురు. కంతమాధుర్యము ఉన్నను లేకున్నను, గొంతు బొంగురువోవ పాడి రోగములుగూడ తేచ్చికొని ఇరుగుపొరుగువారి శాంతికి భంగముచేయుదురు. ఇరుగుపొరుగువారుగూడ ఈసందడిని దందడిని, ఈచెత్తను చెదారమును

3 బాల్యవివాహము

నెమ్మదిగా సైరింతురు. ఏలయనఁగా వారివంతు వచ్చినపుడు వారికిని ఇటులు చేయవలసియుండునని తెలియును.

మాపెద్దలు ఈపీడ సంతయు ఒకసారియే ఝాడాచేయుట మేలనుకొనిరి. తక్కువవ్యయము, ఎక్కువవైభవము; ముమ్మాటు ఖర్చు పెట్టుటకుబదులు ఒకమాటు ఉదారముగా వ్యయము చేయ నగును గదా! నాతండ్రి పెత్తండ్రులు ముదుసండ్రు. వారు ఇంక జరుపవలసిన కడపటిశుభకార్యములు ఇవియే. చరమవయస్సున శుభకార్యములు చూచుకొనఁ దలఁచుట వారికి పాడియే. ఇన్ని సందర్భములఁబట్టి మూఁడు పెండ్లిండ్లును నిశ్చితము లైనవి. పైన నేను చెప్పినట్లు పెండ్లి పనులు చేయుటకు కొన్ని నెలలు పట్టెను.

ఈప్రయత్నములఁ జూచియే మేము రాబోవు విషయమును పసిపట్టితిమి. మంచి బట్టలు, మేళతాళములు, ఊరేఁగింపులు, విలువ విందులు, అడుకొన ఒకక్రొత్తపిల్ల-ఇవన్నియు చేకూఱునని తెలియుట కంటే నాకు వేరేమియు తెలిసినటులు లేదు. భోగాభిలాష తరువాత. గ్రంథస్థము చేయఁదగినవి కొన్నిమాత్రమువ్రాసి నా సిగ్గుపాటును తెరచాటు చేయ సంకల్పింతును. అదిగూడ ముందు ఉగ్గడింతును. ఈ నా ఆత్మకథలో ముఖ్యముగా నేను వ్రాయఁదలఁచుకొనిన ప్రధానాంశమునకును, దీనికిని గల సంబంధము కొలది.

పెండ్లికిఁగాను నన్నును, మా అన్నను రాజకోటనుండి పోరు బంచరునకు కొంపొయిరి. వివాహనాటకమునకు పూర్వరంగముగా జరిగెడి పసుపునలుగు మొదలగు తమాషాలు చాలఁ గలవు కాని వాని వివరింపక విడుచుట లగ్గు.

ఆత్మకథ

మాతండ్రి దివానే; అయినను నవుకరు. రాజుగారికి విశ్వాస పాత్రుఁడు గాన మఱిత పరాధీనుఁడు. చివరనిమిషమునఱకు రాజు గారు ఆయనకు పోవ ననుజ్ఞ ఈయలేదు. పోరుబండరునకు రాజు కోటకును ౧౨౦ మైళ్లు; ఎడ్లబండిమీఁద అయిదునాళ్లు ప్రయాణము. రాజుగారు అంచెగుఱ్ఱపుబండను ఉంచి మూఁడునాళ్ల కే చేరునటులు ఏర్పాటు చేసిరి. మూడవ మకాములో బండి బోల్తాపడెను. మాతండ్రికి గాటపుదెబ్బలు తగిలెను. ఒడలినిండ దెబ్బలతో ఆయన ఇలు చేరెను. ఆయనకును, మాకును ఉత్సాహము సగమాయెను కాని వివాహ మాఁగుటకు వీలు లేదు. వీలన, లగ్నములు మార్చ శక్యమా? నేను బాల్యోల్లాసముతో పెండ్లి కూలాసాలలో మునిగి మాతండ్రిగారి గాయములకు దుఖింప మఱచితిని.

నేను పితృభక్తుఁడను; అంత విషయ భక్తుఁడనుగూడ. 'విషయ' మనఁగా ఇంద్రియమలని కాదు. కేవలము భోగమాత్రమనియే యర్థము. తలిదండ్రుల నుపచరించుటకు సమస్తమును త్యాగము చేయవలయును అను ఉత్తమధర్మము నే నింకను గ్రహింపలేదు. నాభోగాభిలాషను దండించుటతో యన ఒకటి జరిగెను. నాటినుండియు అది నన్ను బాధించుచునే ఉండెను. దానిని ముందు తెలిపెదను. నిమ్మలూనం దుఁడు చెప్పెను:

‘త్యాగ న టకే రే వై రాగ వినా, కరీ యే కోటి ఉపాయ శీ.’

శ. ఎన్ని యుపాయంబులనుం

బన్నినయేనియును విషయవాసన విడలే

కున్నను నీకుం ద్యాగం

బన్నది పెనుబండినున్న యగుఁ జూడుమురా!

3 బాల్యవివాహము.

ఈ పాటను నే నెపుడేని పాడినను, ఎవరేని పాడఁగా వినినను, ఈ కటునిషయము చప్పున స్మృతిఁదలి నన్ను లజ్జాపూరితుని చేయుచుండును.

మాతండ్రి గాయములతో నొగిలియు నగుమోము వెట్టి, క్రియ కలాపమంతయు నిర్వహించెను. నేను అది తలఁచికొనినపుడు వివాహమున కర్మకాండ చేయ ఆయన ఎగుటసెగుట కూరుచుండెనో ఆయా ప్రదేశములు అన్నియు నేటికిని నాకనుల ప్రేలును. బాల్యమున నాకు పెండ్లి చేసినందులకుఁగాను ఒకనాఁడు నాతండ్రిని తీవ్రముగా విమర్శింతునని అపుడు నేను తలఁచితినా? ఆనాఁడు ప్రతిదియు సక్రమముగను, యోగ్యముగను, మనోహరముగను కానిపించెను. పెండ్లి చేసికొన నలయునను ఉబలాటము నాకును గలదు. అపుడు నా తండ్రిగారు చేసిన యేర్పాటులన్నియు నిర్దుష్టములుగ కానిపించెను. ఇది యెల్లను నాకు చక్కగ గుఱుతు కలదు. మేము ఇరువురము వేదికపై కూర్చున్న తెఱఁగు, * సప్తపది జరిపినరీతి, ఒకరు త్రావిన కంసారు ఒకరి నోటికి అందించిన పోలిక, సంసారము చేయ మొదలిడిన విధము నేటికిని నాయెదుట చిత్తరువు పోల్కి ఁండును. ఓహో, ఆతొలి రేయి! ఏమియు తెలియని ఇరువురు పిల్లలు!! వారికి తెలియకుండఁగ నే అమాంతము సంసారసాగరమున ఉఱికిరి. తొలిరేయి మెలఁగవలయు మెలఁకువను మావదినెగారు నాకు చక్కగా బోధించిరి. నాభార్యకు ఎవరు బోధించిరో నే నెఱుఁగ. ఆమాట ఆమె నెన్నఁడు నే నడుగలేదు; ముందును అడుగఁ దలఁపలేదు. మేము ఒకరి మొగమును మఱియొకరము చూడ మోమోటమి కలవారముని పాతకులు

* సన్నెకల్లు లొక్కించుట.

† ఇది గోదామలతో చేసిన ఒకానొక పదార్థము. వివాహ మయినపిదప వధూవరులిరువురు వరస్వరము భుజియరు.

ఆ త్మ క థ

దృఢముగా ఎఱిగియుండవచ్చును. నిక్కముగా మాట సిగ్గు హెచ్చు. నేను ఆమెతో మాటలాడు టెటులు? అదిగాక, ఏమి మాటలాడుదును? మావదినగారి శిక్షణము నన్ను సుదూరము తీసుకొనిపోలేదు. అట్టి విషయములలో శిక్ష నిక్కముగా అక్కఱగాదు. శిక్షను ఇసుమంతయు అక్కఱ లేకుండఁ జేయుటకు పూర్వజన్మ సంస్కారములు బలనత్తరములు. క్రమముగా మాట పరిచయము బలిసినది. అఱిగొఱి లేక మాట కలసినది. మేము సవయస్కులము. అయినను భర్తృధికారమును చలాయించుటకు నేను ఆలస్యము చేయలేదు.

యాజమాన్యము

నాకు పెండ్లి అయిన దినములలో దమ్మిడితో, కానితో కాని-
 వెలసరిగాగుఱుతు లేదు-చిన్నచిన్న పత్తికలను అమ్ముచుండువారు.
 వానిలో దంపతులక్రేమ, పొదుపు, బాల్యవివాహములు, ఇంకను
 ఇట్టి ఇతరవిషయములను గుఱించిన చర్చ ఉండేది. ఇవి నాకు అంది
 నపుడెల్ల సాకల్యముగ చదివెడువాడను. నాకు రుచింపని వానిని మఱి
 చుటయు, రుచించినవానిని అనుష్ఠించుటయు నాచొప్ప. ఏకపత్నీ
 వ్రతము ధర్మమని ఈపత్రికలలో నిరూపింపబడినది. అది నామదిలో
 గాఢముగా నాటుకొనెను. సత్యనురాగము నా శిలము కావున
 భార్యను అతిచరించుట కంకారము. మఱియు ఆయాడున ఏక
 పత్నీవ్రతము భంగించుటయు నాకు అసంభవము.

అయితే ఆ సద్విచారము నాకు ఒక దుష్పరిణామమునకు
 హేతువైనది. నేను ఏకపత్నీవ్రతము పాలించుచో ఆమెయు పాతి
 వ్రత్యమును పాలింపవలయుండదా! అని నేననుకొంటిని. ఈ ఆలోచనతో
 ఆమెయెడ నాకు అనుమానము పుట్టెను. ఆమెనుండి నమ్మికను లాగు
 టకు ఆమెవిధి సులువుగా నాఅధికారములోనికి మార్పబడెను. ఆనమ్మి
 కను బలాత్కరించి పుచ్చుకొనుటకు నేను నా యధికారమును మెలకు
 వతో కాపాడుకొనవలయును. ఆమెను తప్పదలంప కారణ మేమియు
 లేదు; కాని అనుమానమునకు కారణములతో ఏమి పని? నాకన్నంతయు
 ఆమె పోకలమీదనే. కావున ఆమె నాసెలవు లేక ఎక్కడికిని పో

ఆత్మకథ

వీలులేదు. ఇది మా కలహమునకు బీజమాయెను. ఈ నిర్బంధము మొత్తము మీఁద ఒకవిధమగు చెఱి అయినది. అయితే కస్తూరిబాయి ఇటువంటివానిని సహించు పిల్ల కాదు. ఇష్టము వచ్చినపుడు ఎఱుడేని ఎచటికేని నాకు చెప్పకుండఁగనే వెళ్లిపోవుట పెట్టుకొన్నది. నారొమ్మ వలన ఆమె ఎక్కువ స్వాతింత్ర్యము తీసికొనుటయు, నాకు ఎక్కువ కోపము కలుగుచుండుటయు పర్యవసించెను. క్రొత్తగా కాపురము చేయు మాకు మాటలు లేకపోవుట పరిపాటి ఆయెను. నా నిర్బంధములకు లోఁగక తన యిచ్చవచ్చినటులు గురించుట కస్తూరిబాయికి నేరము కాదు. కోవెలకుఁగాని, చెలుల యిండ్లకుఁగాని పోఁగూడదను ఆజ్ఞను ఏ మంచిపిల్లయేని సహింపఁగలదా? నాకు ఆమెను నియమించు అధికారము ఉండునో, ఆమెకుఁగూడ అట్టి అధికారము ఉండదా? ఈమాట నేఁడు నాకు తెలియును; కాని నాఁడు భర్తృత్వాధికారమును చలాయించవలె ననునదియే నాకు తెలిసిన విషయము.

అయితే మా బ్రతుకంతయు పోట్లాటలతో సరి యని పూనకుండు తలపోయి కుండుఁగాక. నా నిర్బంధమునకు ప్రేమయే మూలము. నేను నా భార్యను ఆదర్శస్త్రీని చేయఁజలఁచితిని. నా భార్య పవిత్రముగ మనుటయు, నా నేర్చినది నేర్చుటయు, చేతిలో, తలఁపులో, నాతో సమముగా ఉండుటయు నా కోరిక.

కస్తూరిబాయికి అట్టి కోరిక ఉండెనో లేదో నే నెఱుఁగ. ఆమెను అక్షరములు రావు. స్వభావముగా అమాయిక; స్వతంత్ర; పట్టుదల కలది. నాతో మట్టుకు మిత్రముగ మాట్లాడెడిది. చదువు రాకపోయెనే యని ఆమెకు చింత లేదు. నా విద్యావ్యాసంగము ఆమెను అట్టి సాహసమునకు పురికొలిపినటులు నా అనుభవములో లేదు. ఈ కోరిక యంతయు కేవలము నాదే. నేను మిక్కుటముగా ఆమెనే ప్రేమించితిని.

కాన ఆమెయు నన్ను అట్టులే ప్రేమింపవలె నని నాకోరిక. అయితే అట్టి అన్యోన్యప్రేమ లేకున్నను, ఒకపక్షమునైనను సంపూర్ణముగు ప్రేమ ఉండుటచే, అది తీరిని వెత కాలేదు.

నేను మిగుల భార్యాసక్తుడను. పాఠశాలయందును అదే తల పోత. ఎపుడు చీకటి పడునా, ఎపుడు పోయివాలదునా, అనియే బెంగ. ఎడఁబాటు దుస్సహ మయ్యెడిది. కల్ల బొల్లి మాటలతో నడి రేయివఱస నిదుర పోనిచ్చువాడఁ గాను. ఇట్టి మహాశనముగు భోగా సక్తితోపాటు కర్తవ్యపరాయణతయే లేకున్నచో, నేను తెవులుగొంటునై యుందునో! అకాలమృత్యువువాతనే కూలియుందునో! లేక ఈ ప్రపంచమున ఎట్టి జీవచ్ఛవమునై ఉండియుందునో! కాని ప్రతి ఉదయమున నిత్యకృత్యములు తీర్చవలసి యుండెను. కల్ల అనరాదు. నన్ను అనేకసమయములలో రక్షించినది ఈ తుదివస్తువే.

కస్తూరిబాయికి చదువు రాదని లోగడనే చెప్పియుంటిని. ఆమె కు చదువు చెప్పవలయునని నాకు కడుఆతురత. కాని విషయాసక్తి కాలమును మిగుల నిచ్చెడిది కాదు. మఱియు ఆమెకు ఇష్టము లేకున్నను చదివింపవలెను. అదియు రాత్రి. పెద్దలసమక్షమున దాపున ఉండుటకే నాకు సాహసము లేదు; ఇంక మాటలాగుట యేడ! కాకి యావాడునందు నాడును, కొంతవట్టు నేడును, ఒక కొత్తరకపు పనికిమాలిన ఘోషా కలదు. కావున ఎలఁబ్రాయమున నేను కస్తూరి బాయిని చదివింపఁ జేసిన ప్రయత్నములు చాలవట్టు వమ్ముకయైనవి ఇయ్యకొందును. కామాంధ్యముగడచి మెలఁకువ వచ్చుసరికి నాకు లోక యాత్ర మొదలై తీరిక దొరకక పోయెను. ఉపాధ్యాయులను పెట్టి చదువు చెప్పించు ప్రయత్నమును సాగలేదు. కాఁగా కస్తూరిబాయికి సామాన్యములగు ఉత్తరముల వ్రాయును, గుజరాతీపుస్తకములు చదువను

ఆత్మకథ

మాత్రము పట్టుపడినది. ఆమెయొడ నాకు ఉన్నర్తప్రేమయే లేనియెడల ఆమె నేటికి వినుషియై ఉండెడివి నా నమ్మకము. ఏలనఁగా, నేను అపుడు ఆమెకు విద్యయొడఁ గల అభివృద్ధియును తొలగించియుండును. శుద్ధప్రేమకు సాధ్యము కానిది ఉండఁబోదు అని నా విశ్వాసము.

లాలసయొక్క చెరువులనుండి కొలఁదిగనో, గొప్పగనో, నన్ను కాపాడిన ఒక విషయమును చెప్పియుంటిని. చెప్పఁదగిన నుటియొక విశేషము: 'ఎవనినిష్ఠ పవిత్రమై ఉండునో వానిని భుజికి శరమేశ్వరుడే రక్షించును.' అని అనేకవృష్టాంతములు నన్ను నమ్మించినవి. అతిబాల్యవివాహము అను దురాచారముతోపాటు దాని చెడుగులను కొంతవట్టు తగ్గించుటకు హిందువులలో నుటియొక ఆచారము కలను. తలిదండ్రులు నూతనదంపతులను చిరకాలము ఒకచో కలసి ఉండు నీయరు. నూతనవధువు అర్ధకాలముకంటే ఎక్కువకాలము పుట్టింటనే ఉండును. మాకును అటువలెనే. మాకు పెండ్లి అయిన అయిదేండ్లలో (౧౩ ఏడునుండి ౧౮ వఱకు) మేము కలిసియున్న కాలము మొత్తముమీఁద మూడేండ్లకు పైఁబడెను. ఆఱు నెలలు కాక మునుపే పుట్టింటనుండి కస్తూరిబాయికి పిలుపు వచ్చెడిది. ఆనాడు ఆపిలుపులు నాకు కష్టముగ ఉండెడివి కాని అవి చుమ్ము ఇరువురిని రక్షించినవి. పదునెనిమిదవయేట నేను ఇంగ్లాండునకు పోయితిని. అది మాకు చక్కని విలంబవియోగమంత్ర మాయెను. ఇంగ్లాండునుండి నేను మరలివచ్చినపిదపఁగూడ మేము ఆఱునెలలకంటే ఎక్కువకాలము కలిసి కాఁపురము చేయలేదు. ఏలనఁగా, నేను రాజకోటనుండి బొంబాయికిని, బొంబాయినుండి రాజకోటకును పరుగులెత్తి వలసివచ్చెను. తరువాత దక్షిణాఫ్రికాకు పోవలసివచ్చెను. దానితో నాకు విషయవాసన నుండి విముక్తి.

హైస్కూలులో

వివాహకాలమున నేను హైస్కూలులో చదువుకొనుచుంటినని లోంగడనే వ్రాసియుంటిని, మేము మూవురు సోదరులము ఒక పాఠశాలయందే చదువుచుంటిమి, తేద్యమునిది చాలపయితరగతి, నాతో పాటు పెండ్లి ఆయిన రెండవ సోదరుడు నాకు పైతరగతిలోనే ఉండెను. మాకు ఒకయేడు వివాహముతో విద్యానాశమాయెను. ఈ నాఅన్న పని మఱీ అన్యాయము. ఆయన బతి మానెను. ఎందఱు పిన్న వాండ్లు ఆతని అవస్థకు పాలుపడిరో దైవమునకే ఎఱుక! నేటి మన హిందూసంసారములందు మాత్రము విద్యావివాహములు రెండును సమముగా నడుచును.

నాచదువు ఎడతెగక సాగుచుండెను. హైస్కూలున నాకు మొదట బ్యాచి అని గణన లేదు. నాయెడ ఉపాధ్యాయులకు వాత్సల్యము. పుర్రని నడవడిగూర్చియు, విద్యను గూర్చియు తలదండ్రులకు ప్రతియేడును ఉల్లాకు (certificate) పంపుచుండుట మాయాలు. నాకు ఎఱుదును చెడ్డ ఉల్లాకు లేదు. అదియటుండ, నేను రెండవతరగతి గెలుపొందినపిదప బహుమతులుకూడ సంపాదించితిని. అయిదవ తరగతిలో నాలుగును, ఆఱవతరగతిలో పదియును రూపాయలు విద్యార్థి వేతనము పడసితిని. ఇది కేవలము నాప్రజ్ఞ వలనఁ గాదు; మఱి అవృద్ధమువలన. ఏలన, ఈవేతనములు అందఱకుఁ గావు; అవి కేవలము కాయూవాడులోని సోరకు డివిజనునుండి వచ్చువారిలో శ్రేష్ఠులకుమాత్రము.

ఆత్మకథ

మఱియు నలువండు, వీలండు గల తరగతిలో సోరతునుండి వచ్చు కుజ్జలును ఎక్కుడుమంది ఉండువారు కారు.

నా తెలివి లేటలవిషయమై నాకు తృప్తి ఉన్నటులు గుఱుతు చాలదు. బహుమతులుగాని, వేతనముగాని లభించినపుడు ఆశ్చర్యము కలిగెడిది. కాని ప్రచురణమును కడుమెలకువతో కాపాడుకొనుచుం డువాడను. నలుసంత దొంగు కానిపించినను కన్నుల బొటబొట నీరు ఉరలేడిది. పండుగడ నయినపుడుగాని, 'వీడు పండుగడు' అని గురువు అనుకొనినపుడుగాని నాచింతకు మేరలేదు. నే నొకతూరి దెబ్బలు తిన్నట్లు ఉన్నది. కొట్టిరని నే నంతగా నగచలేదు. కాని కొట్టడగిన నేరము చేసితి నని అనుకొనిపోవుదురుగాదా అని మిగుల వగచితిని; వెక్కి వెక్కి ఏడిచితిని. ఈ ముచ్చట నేను ఒకటవ తరగతి లో ఉండఁగనో, రెండవతరగతిలో ఉండఁగనో. నేను ఏడవతరగతిలో ఉండఁగా ఇట్టిదే మఱియొకటి: ఆపుడు హెడ్ మాస్టరు దొరాణ్ణి ఎడ్డుట్టి గిమి. అతఁడు శిష్యులెన్నఁడు, నియమపాలకుఁడు, విధివర్తి, సుశిక్షకుఁడును. ఆయన పయితరగతులలోని బాలరకు శరీరవ్యాయామము, క్రికెట్ వ్యాయామము తప్పనిసరిగా చేసెను. నాకు రెండును గిట్టనివి. ఈనియమమునకు ముందు నేను క్రికెట్ గాని, ఫుట్ బాల్ గాని, మఱి యేదిగాని ఆడిన పాపమున పోలేదు. దానికి కారణము నేడు నాకు తప్పని తెలిసిన విడియమే. శరీర వ్యాయామమునకు చదువుతో పాత్తు లేదని నాడు నాప దురూహ. విద్యాప్రణాళికలో మనశ్శిక్షకు ఎంత తావు కలదో శరీరవ్యాయామమునకును అంతతావు. ఉండవలయు నని నాప నేడు తెలియును.

వ్యాయామమును వీడినందువల్ల నాకు లోటు లేదని చెప్పఁ గలను. ఏలన బయలున చాల దవ్వు నడుచుట మంచిదని ఆచట నచట.

చదివి ఆసలహాను గమనించి నేటికిని నేను అలవాటులో ఉంచుకొనిన నడకను అలవరిచుకొంటిని. ఈవ్యాయామముచే నాకు తగురీతి శరీరపాటవము కలిగెను.

మాతండ్రిగారికి పరిచర్య చేయవలయు నను మిక్కుటమగు అభిలాషయే శరీరవ్యాయామమునకు అభివృద్ధిమునకు కారణము, బడి నడలగనే ఇంటికి పరుచి మా తండ్రిని పరిచరించుచుండువాడను. వ్యాయామనియమము దీనికి అడ్డు తగిలెను. మాతండ్రిగారికి నేను పరిచర్య చేయవలయునుగాన నాకు ఈనియమము లేకుండ జేయుటని గిమిగారికి విన్నవించుకొంటిని. ఆయన నామాట విసలేదు. ఆరోజులలో శనివారమునాడు ప్రొద్దుటిపూటబడి. ఆశనివారపు సాయం కాలమున నాలుగుగంటలకు వ్యాయామమునకై ఇంటినుండి బడికి పోవలసివచ్చెను. నాకు గడియారము లేదు. మబ్బులు నన్ను మోసగించెను. నేను బడికి వెళ్లువఱకు అచట ఒకపిట్టయేరి లేదు. మఱునాడు గిమిగారు హాజరుపట్టి పరీక్షించుచు నన్ను జూచి నీ వేల నిన్న హాజరు కావైతి వని అడిగిరి. నేను జరిగినది చెప్పితిని. ఆయన నామాట నమ్మక అణామో, రెండణాలో కాని (నా కిప్పుడు గుఱుతు లేదు) జరిమానా వేసెను.

నేను అబద్ధాలతో రనిపించుకొంటిని. ఇది నాకు ఎంతో ఐత కలిగించెను. నేను జూటాకోరును కానని ఎటులు సమర్థించుకొనగలను? ఉపాయాంతరము లేదు. మిగుల దుఃఖించితిని. సత్యమును నమ్ముకొన్న వాడు ఎల్లప్పుడును జాగ్రత్తగా ఉండవలెనని నేను గమనించితిని. బడిలో నేను అశ్రద్ధగా నుండుటకు ఇదియే ఆది; ఇదియే అంతమును. జరిమానావేసిన సొమ్ము తిరిగి యిచ్చినటులు చేసికొనగలిగితిని నాకు శాంత గుఱుతు.

ఆత్మకథ

‘బజి వదలఁగనే మావాఁడు నాకడ ఉండవలసియున్నాఁ’ డని మా నాయనగారి కోరికమీఁద తుదకు నాకు వ్యాయామమునండి విడుదల కలిగినది. నేను వ్యాయామమును ఏమటుటచే కొఱవడికున్నను మఱి యొక ఏమడికకు దండము లర్పించుకొనుచునే యున్నాను. ‘దస్తూరి విద్యలో ఒకభాగము కాదు’ అను ఈశాన్దేశము నాకు ఎపు డొదవెనో తెలియదు కాని, నే నీ ఉద్దేశమును ఇంగ్లాండు వెళ్లువఱకు నిలుగ ఉంచుకొంటిని. తరువాతఁ జరువాత, ముఖ్యముగా దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో అచట పుట్టి అచట విద్యావంతులైన పిన్నవారలయు, లాయరులయు చక్కని వ్రాతఁతఁచూచి సిగ్గుల నేను దానిని ఏమఱిసండులకు పశ్చాత్తాపపడితిని. చెడుదస్తూరిని అసమగ్రమగువిద్యయొక్కచిహ్నముగా పరిగణింపవచ్చునని నే నరసితిని. పిదప నేను వ్రాయుసమునకు పాటుపడితిని గాని తరుణము తప్పెను. నాబాల్యమునందలి లోపమును నే నెన్నఁటికిని దిద్దుకొనలేకపోతిని. నన్ను చూచి ప్రతిచిన్నవాఁడును, ప్రతిచిన్నదియు జాగ్రత్తపడుఁగాక! మంచిదస్తూరి విద్యలో ఒక ముఖ్యాంశ మని గుర్తించుఁగాక! అక్షరముల దిద్దించుటకుమందు బాలురకు చిత్రలేఖనము నేర్పుటయు క్తతర మని నాకు నేఁడు తోచుచున్నది. పూవులు, పిట్టలు మొదలగు వానిని పరికించి గీయునటులే అక్షరములను గూడ పరికించి వ్రాయుట తగును. ఎప్పులులను చూచి వ్రాయుట నేర్చికొన్న పిదపనే వ్రాత నేర్చుట తగును. అపుడు ఒరవడి అందముగా నిలువఁబడును.

నాటి బజిమాటలు చెప్పందగినవి రెండు కలవు. వివాహముచే నాకు ఒకయేఁడు విద్యానాశము వాటిల్లినది. దానిని కూడఁదీయుటకు ఉపాధ్యాయుఁడు పయితరగతి లోనికి దాఁటించెను. కష్టించి వ్యాసంగము చేయువారికి సాధారణముగా ఈపీలు ఉండెడిది. కాన నేను మూఁడవతరగతిలో ఆఱునెలలే ఉండి వేసఁగి నెలవులకు ముందు జరుగు.

పరీక్షలు అనుపిదప నాలుగవ తరగతి లోనికి దాటింపఁబడితిని. నాలవ తరగతి మొదలుకొని చాల పాఠములు ఇంగ్లీషుననే భోధింపఁబడుచుండెను. నాకు నడిసముద్రములో ఉన్నటు లుండెను. రేఖాగణితము (Geometry) నాకు క్రొత్త. దానిసంగతి బాగుగా నాకు తెలియదు. ఆంగ్లములో భోధించుటచే అది మఱికొంచెము రాయి ఆయెను. ఉపాధ్యాయుఁడు మంచి బోధకుడే కాని, నాకు మాత్రము తెలియఁపండెను. పలుమాఱులు మనస్సు చెదరి రెండేండ్ల చదువు ఒక రోజు ముంగిడలఁచుట ఫేరసముని మరల మూడవతరగతిలో చేరఁదలంచితిని. ఇటులు చేయుట నాకే కాక నాగురువునకును తలవంపుల మారి పని; ఏలన, నావ్యాసంగమును విశ్వసించికదా ఆయన నన్ను పైన వేసినాఁడు-అను ఈరెండుభయములును నన్ను ఆతరగతియందే ఉంచెను. ప్రబలముగా వ్యాసంగము చేసి యూక్లిడ్ లో ౧౩ ప్రాపొజిషన్ వఱకు రాగా, ఆటచుండి రేఖాగణితమునందలి సంపూర్ణ సౌలభ్యము గోచరించెను. తనంతట తాను తెలివి తేటలను, సరళప్రయోగమును ఉపయోగించి చూడఁదగిన విషయము ఏదియనినను రాకపోదు. నాఁడు మొదలుకొని ఎప్పటికిని నాకు రేఖాగణితమునెడ సౌలభ్యమును, అభిరుచియు కలిగెను.

సంస్కృతము ష టీ కష్ట మనిపించెను. రేఖాగణితమున ధారణలో ఉంచుకొనఁదగిన దేదియు లేదు. ఇఁక సంస్కృతముననో, ప్రతిదియు కంతపాఠముగా ఉంచుకొనవలెనని నా ఊహ. ఈ పాఠము కూడ నాలుగవతరగతినుండి ఆరంభింపఁబడును. ఆఱవ తరగతి లోనికి వచ్చుసరికి బెదిరిపోతిని. సంస్కృతోపాధ్యాయుఁడు పాఠము ఎక్కువ ఇచ్చి అంతయు ఒకమాఱు నూటిపోయు స్వభావము కలవాఁడు. సంస్కృతోపాధ్యాయులకును, పారసీకోపాధ్యాయులకును ఏదో స్పర్ధ

ఆత్మకథ

ఉండేసింది. ఫారసీ మాల్వీ సామ్యుడు. ఫారసీ మిగుల తేలికయనియు, మాల్వీ విద్యార్థులయెడ దయాదాక్షిణ్యములు కలవాడనియు బాలురు తమలోతాము అనుకొనుచుండేసివారు. ఈ తేలికచెనము నన్ను బెల్లించెను. ఒకనాడు పోయి ఫారసీ తరగతిలో కూరుచుంటిని. అందులకు సంస్కృతోపాధ్యాయుడు దుఃఖించెను. అతడు నన్ను పిలిచి, 'ఓయీ, నీ వెవరి కుమారుడవు? నీమతభాషను నీవు నేర్చికొనవా? నీకు తెలియనివో నాకడకు వీలరావు? నాశక్తికొలది విద్యార్థులకు సంస్కృతము బోధించు కోరిక నాకు కలదు. చదివినకొలది తన్మయము చేయు విషయములు మీకు కానిపించును. అద్వైతము వలదు. మరల వచ్చి నా క్లాసులో కూరుచుండుము' అనెను.

వారిదయచే నాకు సిగ్గు పుట్టెను. గురుప్రేమను తిరస్కరింపఁజాలకపోయితిని. నేడు నాయాత్మ కృష్ణశంకరపాండ్యగారి ఉపకారమును స్మరించుచున్నది. ఆనాడు ఆ కొలది సంస్కృతము నేని నేను చదివియుండనివో మనశాస్త్రములండు అనందింప శక్తుడఁ గాక పోవు వాడనే. నిజమునకు నేను సంస్కృతము ఎక్కువ చదువుకొనలేదే! అని నాకు విచారము కలదు. వీలన ప్రతిహింమాబాలుడును, బాలికయు సంస్కృతము చక్కఁగా చదువుకొనితీరవలయునని ఇంకేవల ఎఱిగికొంటిని.

భరతవర్షమున ఉన్నతవిద్యాప్రణాళికలో మాతృభాషయు, ఉపరి హిందీ సంస్కృత ఫారసీ అరబ్బీ ఇంగ్లీషు భాషలు పాఠ్యములుగా చేయఁదగినవని నా ఆశయము. ఈసంఖ్యకు ఫీతిల్లఁ బులేదు. మన విద్య యంతకంటె క్రమబద్ధమై ఉండి బాలురకు ఇతరభాషలో పాఠములు నేర్వవలసిన బరువు లేకుండినవో ఈభాషలన్నియు నేర్చికొనుట ఒకశ్రమ గాక మహోల్లాస మగునని నాకు గట్టి నమ్మకము.

ఒక భావ శాస్త్రీయముగా అభ్యసించినచో మిగిలిన భావలు సులభ తరములు.

అసలు హిందీ గుజరాతీ సంస్కృత భాషలు ఏకభాషయే అననగును. అట్లే ఫారసీ ఆరబ్బీ భాషలు ఏకభాష. ఫారసీ భాష ఆర్యభాష ఆర్యును, ఆరబ్బీ భాష హీబ్రూకు చెందియున్నను, ఈ రెంటికిని ఒక దగ్గతి చుట్టటికము ఉన్నది. ఈ రెండును ఇస్లాము మతముతో పరిల్లినవి. ఉరుమాభాషను వేఱుగా ఎన్నను. వీలనగా, దాన హిందీ వ్యాకరణసమావేశమును, ఫారసీ ఆరబ్బీ పదములును గలవు. గుజరాతీలోఁగాని, హిందీలోఁగాని, బంగాలీలోఁగాని, మరాఠీలోఁగాని మంచి ప్రవేశము ఉండవలయు నన్నచో సంస్కృత మెటులు రావలయునో, ఉరుమాలో పాండిత్యము సంపాదించవలయు ననిన ఫారసీ ఆరబ్బీలు రావలెను.

దుర్వా ర్త (౧)

స్నానానూకలులో వేటువేటుసమయములందు నాకుగల కొలది మిత్రులలో ముఖ్యులు ఇద్దఱు. వీరి మైత్రులలో ఒకటి చాలకాలము మనలేదు. అయినను నేను నామిత్రుని పరిత్యజింపలేదు. నేను మఱియొకనిసావాసము పట్టితి నని అతఁడు నన్ను పరిత్యజించెను. ఈరెండవవానిమైత్రి నాజీవితమున చింతాకరమైన ప్రకరణము. అది చాలకాలము ఉండెను. సంస్కారదృష్టితో నేను ఆచెలిమి చేసితిని.

ఇతఁడు తొలుత మాచిన్నన్న చెలికాఁడు. వారు ఇరువురును సహాధ్యాయులు. అతనిలోటులు నే నెఱుంగదుఁగాని అతఁడు విశ్వాస్యుఁడని నా తలఁపు. మా అమ్మయు, పెద్దఅన్నయు, గర్భపత్నియు చెడు సావాసము పట్టుచుంటివని నన్ను నుండలించిరి. అభిమానము కల నేను. ఆలి ఎచ్చరికను సరకుగొందునా? అయితే నేను మా అమ్మగారియు, అన్నగారియు మాటను ఉల్లంఘింప సాహసింపను. అయినప్పటికిని, మీరు ప్రతిపాదించు దోషములు అతనియందు ఉన్నమాట నిక్కమే కాని వానిగుణము మీరు ఎఱుంగరు. అతఁడు నన్ను చెడుదారికి త్రిప్పలేడు; ఏల యనఁగా, అతనిని మంచితో ఎఱిసికి తెచ్చుటకే నే నతని చెలిమి చేయుచుంటిని. అతఁడు తన దోషములను సంస్కరించుకొనుచో ఉత్తమఁడు కాఁగలఁడు. మీరు నాకొఱకు దిగులుపడెదలదు; అని వారికి నచ్చుబలికితిని.

ఇది వారికి నచ్చిన దనుకొనను గాని వారు నామాటలు విని నాదారిని మాత్రము నన్ను పోనిచ్చిరి.

నాదే పొరపాటని పిదప తెలిసివచ్చినది. సంస్కారము కావించుటకొఱక యినను లోతునకుఁ బోవరాదు. సంస్కర్తకును, సంస్కార్యునకును గాఢమైత్రి ఉండటకు వీలులేదు. మైత్రిలో అద్వైతభావన కలదు. అట్టిది ప్రపంచమున అరుదు. సమగుణిలర మైత్రియే శోభించును; నిలుచును. మిత్రులు ఒకరిపై మఱియొకరు ప్రతిబింబింతురు. కావున మైత్రిలో సంస్కరించుటకు అవకాశము కడుఁ గోలది. అతి మైత్రి తగదని నా అభిప్రాయము. వీలన మనుజుఁడు గుణముకన్న దోషమును వడిగా గ్రహించును. అత్మమైత్రి, ఈశ్వరునిమైత్రి కోరువాఁడు ఏకాకిగా ఉండవలయును; లేదా ప్రపంచము నంతయు తనకు. మిత్రముచేసికొనవలయును. ఈపయివిచార మంతయు యోగ్య మగుఁగాక, అయోగ్య మగుఁగాక! గాఢమైత్రి చేయవలయు నను నాఘానిక వ్యర్థమయినది.

నాకు ఇతనితో పరిచితి కలుగువాళ్లలో రాజకొటలో సంస్కరణము తరంగమువలె ఉబుకుచుండెను. మా ఉపాధ్యాయులలో పలువురు చాటుగా మద్యమాంసములు స్వీకరించుచున్నారని అతఁడు నాకు చెప్పెను. ఈజట్టునకు చేరిన సుప్రసిద్ధులగు రాజకొట వాస్తవ్యులను పలువురను అతఁడు పేరుకొనెను. ఇంకను హైస్కూలు పిల్లలుగూడ కొందఱు కలరనెను.

నాకు వింతయు, వెతయు కలిగెను. 'వా రటులు చేయుటకు హేతు వేమి?' అని నే నడిగితిని. అతఁడు ఇటు లనెను:

'మాంస భోజులము కాము కావున మనది దుర్బలజాతి. తెల్లవారు మాంస భోజులు కావుననే మనలను వీలఁగలుగుచున్నారు.

ఆత్మకథ

నే నెంత బలిష్ఠుడనో, ఎంతదవ్వు పరుగిడఁ గలనో నీ వెఱుంగవా? ఏల? నేను మాంసాశిని. మాంసాశులకు కుటుపులును, గ్రంథులును పుట్టవు. ఒకవేళ పుట్టినను వెంటనే మానును. మన ఉపాధ్యాయులును, ఇంకను సుప్రసిద్ధులును వెట్టిపప్పలై మాంసము తినుచుండి రను కొంటివా? దాని గుణము వారికి తెలియును. కాన నీవును అటులు యత్నింపవలయును. యత్నమువంటి దేదియు కాదు. తిని చూడు: దానివలన ఎంత బలము కలుగునో!

ఈవాద మంతయు ఒకనాఁటిది కాదు. ఇది అతఁడు అనేక దినములు నన్ను ఒప్పించుటకు సోదాహరణముగ చేసిన దీర్ఘ ప్రసంగముల సారము. మా చిన్నన్న ఇదివఱకే ఈవలలో పడెను. కాఁగా అతఁడు నామిత్రుని వాదములను సమర్థించెను. నేను నామిత్రుని ముందరను, మాచిన్నన్న ముందరను దోచును; వా రిరువురును బలిష్ఠులు, ద్రుఢిష్ఠులు, ధీరులును. నామిత్రుని పరాక్రమము మాచి నేను తిన్నపడితిని, అతఁడు ఎంతదూర మేని తివ్వనఁ బాటును; ఎత్తు దూఁకుటలోను, దూరము దూఁకుటలోను పెట్టినది పేరు. అతనికి ఎన్ని చెబ్బలు కొట్టినను లెక్కలేదు. అతఁడు తఱచుచుగా తన పరాక్రమమును నాకు చూపువాఁడు. తనకు లేని శక్తులు ఇతరులలో చూచి ఆశ్చర్యపడుట స్వాభావికము గాన నేనును ఇతనిఁ జూచి ఆశ్చర్యపడితిని. తిరువాత అతనియంతవాడ నగుటకు నాకు ఆశ జనించెను. నేను దుముక లేను; పరుగిడలేను. నేను అతనివలె ఏల కాఁగూడదు?

మఱి నేను పిఠికిపందను. దొంగ లనిన, దయ్యము లనిన, పాము లనిన నాకు భయము. రాత్రి గడప దాటులేను. చీఁకటిలో ఎక్కడికి పోను. ఒకదిక్కునుండి దయ్యములు, మఱియొకదిక్కునుండి దొంగలు, ఇంకొక దిక్కునుండి పాములు నన్ను మ్రింగునటులు ఊండుట

ఎలన నేను చీకటిలో పడుకొనుట కల్ల. గదిలో దివ్యలేక పరుండలేను. నాప్రక్క నిదిరించు నాభార్యకు ఈయావనదశలో నాభయములన్నియు ఎటులు చెప్పగలను? నాకంటె ఆమె ధీర అని నాకు తెలియును. నాలో నేను సిగ్గులితిని. ఆమెకు పాములన్న, దయ్యము లన్న భీతిలేదు. ఆమె చీకటిలో ఎటుకేని పోగలదు. నాలోటు లన్నియు నా మిత్రుఁ డెఱుంగును. 'నేను పాములను చేతితో పట్టుకొనగలను; దొంగలను తఱిమివేయగలను; దయ్యము లను నమ్మును' అని అతఁడు నాతో చెప్పుచుండును. ఇది యంతయు మాంసాశేన ప్రతాపమని చెప్పఁ బని లేదు.

ఆ కాలములో నర్మకవి కట్టిన ఈ పాటను బడి పిల్లలందఱు పాడుచుండువారు:

*గీ. తెల్లవారిని జూడరా నల్లవారి

నాయనమ్మలఁ జేసి యున్నాఁడు నేఁడు

దేన ననుకొంటివో వాఁడు తినును మాంస

మలరు నద్దాన మఱి పొడ వడుగు లైదు.

ఇది యంతయు అది చేయవలసిన పని చేసెను. నేను లోఁగితిని. మాంసాశేనము మంచిననియు, అది నన్ను బలిష్ఠునిగను, వీరునిగను చేయు ననియు, దేశమంతయు మాంసము తిన నారంభించెనేని తెల్లవారిని జయింపవచ్చుననియు—ఈయూహలు నానాఁటికి నాలోనాటుకొనెను.

మాంసభక్షణమునకు శుభముహూర్తము నిశ్చయింపఁబడెను. అది చాటుగా జరుగవలెను. ఏలన: గాంధులది వైష్ణవసంప్రదాయము;

* అంగ్రేజో రాజ కరే, దేశీ రహి దబాళ,

దేశీ రహి దబాళ, జోనే బీనాం శరీర భాళ

నేలో పాండ హాథ్ భారో, మాంససేవే.

ఆత్మకథ

అందును మాత్రలిదండ్రులు పరమవైష్ణవులు. వారు తప్పక ప్రతిదినము కోవెలకు పోదురు. మాకుటుంబమునకును ప్రత్యేకము కోసెలలు కలవు. గుజరాతులో జైనసంప్రదాయమునకు వ్యాప్తి ఎక్కువ. ప్రతిచోటను, ప్రతివిషయమునను దాని అధికారము మెండు. జైనులలోను, వైష్ణవులలోను గల యంత మాంసనివేదము, మాంసతిరస్కారము హిందూదేశమునఁగాని, మఱియేదేశమునఁగాని లేవు. ఇది నేను పుట్టి పెరిగిన కుటుంబములోని సంస్కారము.

నేను నా తలిదండ్రులకు పరమభక్తుడను. వారు నేను మాంసము తింటినని విన్నవెంటనే నాలుక సీతుకొని చస్తరినియు నాకు తెలియును. నాకు అప్పుడు సత్యనిరతియు ఎక్కువగ నే ఉండెను. నేను మాంసాశనము చేయ మొదలిడుచో నాతలిదండ్రులను మోసగింప నలసియుండునని తెలియదనిగూడ చెప్పఁజాలను. ఇట్టిస్థితియందు నా మాంసాశన నిశ్చయము మిక్కిలి భయంకరముగ నుండెను; కాని నా మనస్సంతయు సంస్కారదీక్షమీఁద ఉండెను. నేను మాంసము తిననలఁచుట జిహ్వాచాపల్యమునఁ గాదు. మాంసము మంచి నవి యని నే నెఱుఁగను. నాకు బలము కావలయును; పరాక్రమము కావలయును; నాదేశమువారు ఎల్లరును అటువంటివారు కావలయును. అటు లగుచో తెల్లవారిని జయించి హిందూదేశమును స్వతంత్రము చేయవచ్చును అని నా కోరిక. స్వరాజ్య మను పదము నాటికి నా కర్ణగోచరము కాలేదు. కాని స్వాతంత్ర్య మన నేమియో నాకు తెలియును. సంస్కారపు పిన్న నన్ను అందుని జేసెను. రహస్యగోపనము చేయఁగలిగి, తలిదండ్రులకు ఈవిషయము తెలియఁబడకుండ కాపాడుకొనుట సత్యమునుండి తొలఁగుట కాదని నేను నమ్మితిని.

దుర్వార్త (౨)

నియతదినము వచ్చెను. నాటి నాస్థితిని వినింప నలవి కాదు. ఒక వంక సంస్కరణమునందు ఉత్సాహము, జీవితమునందు ఒక మహా పరివర్తనము చేయు వింత; ఇంకొకవంక దొంగవలె చాటుగా చేయు సిగ్గు. ఈరెంటిలో దేనికి ప్రాధాన్యమో నేను చెప్పజాలను. నది యొడ్డున ఏకాంతస్థలము వెనకును వెళ్లితిమి. దూరమున ఎవరికి కనరాని స్థలము లభించినది. అచట నాజీవితమున తొలిసారి మాంసమును చూచితిని. అచట కల్లు రొట్టెయు కలదు. నాకు రెంటిలో నేదియు రుచింప లేదు. మాంసము తోలువలె బిటుసుగా ఉండెను. దాని తినుట అశక్యమాయెను. నాకు వసున మగున ట్లుండుటచే దానిని పరిహరించితిని.

ఆరాత్రి నాకు ఇంకయైన నిద్రలేదు. ఏవేవో పీడకలలు. కన్ను నూతపడకనే నాకడుపులో బ్రతికియున్న ఒక మేక 'మే మే'యని అతిచినుటులు కాకగా సంతాపముతో శ్రుల్లిపడి లేచుచుంటిని. అయితే మాంసాశనము ఒక విధి గదా యని తెలివి తెచ్చుకొని క్రమ్మట రెండు శింశులు దైర్యము తెచ్చుకొనుచుంటిని.

నామిత్రుడు అంతంతమాత్రమున వదలిపెట్టువాడు కాదు. అతడు మాంసముతో పలురకముల పాకముల రుచికరములుగ తయారు చేయ మొనరిడెను. ఇక తినుటయు నదీతీరమందు ఏకాంతమునఁ గాదు; ఒక గొప్పభవనమున. అందు భోజనశాలలు, మేజాబల్లలు, మర్చీలు

ఆ త్మ క థ

కలవు. నామిత్రుఁడు అందలి ప్రధానపాఠకుని మంచిమాటచేసికొని ఆదివ్యభవనమును మాఉపయోగమునకు పుచ్చుకొనెను.

ఈ యొర పాటినది. రొట్టెపెన్తోత్ర పోయినది. మఱి మేఁకలపై జాలి జాటిపోయినది. ఇట్టి మాంసము కాకున్నను మాంసముతో కలిసి వండిన పంటకములలో రుచిమరగితిని. ఇటులు ఒక సంవత్సరము కడచెను. మాంసపు విందులన్నియు వెగసి అఱుకంటె ఎక్కువ కాలేదు. ఏలనఁగా, ఆరాజభవనము ఎల్లప్పుడు చిక్కఁగు. మఱియు చవియు, విలువయుఁ గల మాంసపు పంటకములు మాటిమాటికి సిద్ధము చేయుట కాని పని. ఈ 'సంస్కరణమును' భరింప నాకడ ధనము లేదు. దీనికి కావలసిన దంతయు నామిత్రుఁడే ఖర్చు పెట్టవలసియుండెను. అతనికి అడ్డు ఎక్కడి నుండి వచ్చెడినో తెలియదు. నన్ను మాంసభోజిగా మార్చుటకు, భ్రష్టునిగ చేయుటకు దీక్షితుఁడగుటచే ఎట్లొ తెచ్చి ఖర్చు పెట్టుచుండెను. అయితే అతనికి అడ్డువచ్చు ఉపాయములును మితములయి ఉండవలయును గాన మా విందులు నూటి కొక నాఁడు, కోటి కొక నాఁడును కావలసి వచ్చెను.

ఈ దొంగవిందులు కుడువ సాసఁగిననాఁడు నేను ఇంట అన్నము తినువాఁడను గానని చెప్పనక్కఱలేదు. మా అమ్మ ఎప్పుటల్లా అన్నమునకు పీలిచి నా ప్రాలుమాలికను కారణ మడిగెడిది. 'నాకు నేఁడు అన్నము అఱుగలేదు, ఆకలి లేదు,' అని నేను సాకులు చెప్పవలసివచ్చెడిది. నేను ఇటులు ముందరికాళ్లకు బందములు వేయుట అతిభేదముతోడనే. బొంకుచుంటిననియు, విశేషించి మా అమ్మతో ననియు నాకు తెలియును. పిల్లలు మాంసభోజి లయిరని తెలియుచో

తలిదండ్రుల గుండెలు బ్రద్దలగుననియు నాకు తెలియును. ఇది యంతయు నా గుండెలు నమిలివేయుచుండెను.

మాంసము తినుటయు, దానిని హింమాదేశమున ప్రచారముచేయుటయు ఆవశ్యకమైనను, తలిదండ్రుల వంచించుటయు, వారితో బొంకుటయు మాంసము విడనాడుటకంటె ఎక్కువ. కాన వారు బ్రతికియుండఁగా మాంసముతినుట కానిమాట. వారిఅనంతరము నేను పెద్ద నయినప్పటికి బట్టబయలుగా మాంసము తిందును గాని ఆగడియ వచ్చునఱకు ఇంక మాంసము ముట్టను అని నిశ్చయించుకొంటిని.

ఈ నా పూనికను నా మిత్రువకు తెలిపి మఱి దానిదెస చూడలేదు. తరుకొడుగు లిరువురు మాంసభోజి లయినని మా తలిదండ్రులెన్నఁడు ఎఱుఁగరు.

మా తలిదండ్రులకు బొంకకుండవలయు నను మంచి ఆలోచన చేతనే నేను మాంసమును పరిత్యజించితిని గాని నామిత్రుని సావాసము మాత్రము పరిత్యజింపలేదు. ఇతరులను సంస్కరింపవలయు నను నా ఉత్సాహమే నా కొంప ముంచినది. ఇట్లని అప్పుడు నాకు రవ్వంతయు తెలియదు.

అతని సంగడము నన్ను వ్యభిచారమునఁగూడ దింపియుండును గాని వెంట్రుక వాసిలో తప్పిపోయెను. ఒకనాఁడు అతఁడు నన్ను బోగముదాని యింటికి తీసికొనిపోయెను. చెప్పవలసినవి చెప్పి అతఁడు నన్ను లోనికి పంపెను. చేయవలసినదంతయు లోఁగడనే ఏర్పాటు చేసెను. రొక్కయు లోఁగడనే ఇచ్చివేసెను. నేను పాపపు కోరికలలో పడితిని; కాని భగవంతుఁడు అనంతకృపతో నా ప్రయత్నమును ప్రతిఘటించి నన్ను కాపాడెను. ఈ పాపగుహలో నాకు కనులు

ఆత్మకథ

కనబడలేదు; నోట మాట రాలేదు. నేను పలువురిమీద ఆమె ప్రక్కను కూర్చుంటినిగాని నానోరు బిగిసికొనిపోయెను. ఆమె ఎంతో నేపు ఓపిక పట్టలేక తిట్టుచు, తిమ్మచు ద్వారము చూపెను. దానితో నా మగతనమునకు కళంకము కలిగినటులు సిగ్గుపడి 'భూమి తనలోనికి దారి యీరాదా?' అనుకొంటిని. అయితే నా కీయాపద తొలగించి నందులకు పరమేశ్వరునకు మొక్కుచునే యుంటిని. నా జీవిత మున ఇట్టివే మరి నాలుగు కలవు. నానిలో నాప్రయత్నముకంటె నా అదృష్టమే నన్ను ఎక్కువరక్షించెను. నీతినిబట్టి పరిష్కరించుచో ఇది యన్నియు దోషములే. వీలన: ఇందు విషయాభిలాషకలను. క్రియ ఎట్టిదో అనియు అట్టిదే. లౌకికదృష్టిలో సాక్షాత్తు క్రియకే దోషమని పరిగణన. ఇట్టి దృష్టిలో మాత్రమే నేను దోషినికాను. ఈశ్వరాను గ్రహములన కర్తకును, అతనికి సంబంధించినవారికిని గూడ తప్పిపోవు కొన్ని కర్మలు కలవు. అటులు తప్పి పోయినపిదప, సరియగు జ్ఞానము కలిగిన వెంటనే మనుష్యుడు తనను తప్పించినందులకుఁగాను ఈశ్వరా నుగ్రహమును మననము చేయును. మనుష్యుడు ఎంత ప్రయత్నించి నను వికారము చేందుట మనకు తెలియును. అటులే భగవంతుడు అడ్డుపడి ఎదుకొడ్డి రక్షించుటయు మనకు తెలియును. ఇదియంతయు ఎటులు సంభవించును? మనుజుడు ఎంతవట్టు స్వతింతుడు? ఎంత వట్టు పగతంతుడు? ఎంతవట్టు పురుషప్రయత్నము పనిచేయును? ఎపుడు ఈశ్వరేచ్ఛ రంగమున ప్రవేశించును? ఇది యంతయు గహ నము; ఎన్నటికిని గహనమే.

ఇంక ప్రకృతమునకు వత్తము. ఇంత జరిగినను నా మిత్రుని దుస్సాంగత్యము నెడ నా కనులు మూసికొనిపోయియే ఉండెను.

నే నెన్నడును అతని విషయములో ఊహింపని కొన్ని దోషములు సాక్షాత్తు నా కంటికి కానబడనివఱును నాకుఁగాను కొన్ని కటువిషయములు నిలువయుండెను. వానిని పిదప సమయానుక్రమముగా తెలుపుదును.

అయినను ఒకవిషయముమాత్రము ఈసమయమునకే సంబంధించి నదిగాన ఇనట చెప్పఁదగినది. నాకును, నాభార్యకును మనస్సులు కలియక పోవుటకుఁ గల కారణములలో ఒకటి ఇతని నేస్తమే. తఱచు నాకు భార్యయొడ మిక్కిలి వలపును, అనుమానమును కలవని చెప్పియేయున్నాను ఈ మిత్రుఁడు నా అనుమానాన్ని ప్రజ్వరిల్లఁజేసెను. మిత్రుఁడు కల్లలాడునని నే నెన్నఁడును అనుకొన లేదు. అతనివంట నమ్మి నా ధర్మశత్రుని తఱచు హింసపెట్టితిని. నే పెట్టిన హింసకు నేను నన్ను ఎప్పుడును తుమించుకొనలేదు. ఇట్టి కష్టములకు ఒక్క హిందూస్త్రీయే సహింపఁగలదు. కావుననే నేను స్త్రీని తుచుఁమొక్క అంతాఁముగా పరిగణింతును. బంటును అకారణముగా అనుమానించుచో అతఁడు పని మానుకొనవచ్చును. కొడుకు తండ్రి యింటినీడఁ త్రొక్కకుండవచ్చును. మిత్రుఁడు మైత్రికి నీరు వదలవచ్చును. భార్య భర్తను అనుమానించుచో నోరు మూసికొని పడియుండును. కాని భర్త భార్యను అనుమానించుచో ఇంక ఆమె పని పాడే. ఆమె ఎటుకు పోవును? ఉన్నవర్ణమునకు చెందిన హిందూవనిత విఠాకులకుఁగాను న్యాయస్థానముల కెక్కదు. న్యాయము ఆమెకు తొరకముకాదు. నేను నా భార్యను అటువంటి బెడఁదలోనికి నెట్టుట ఎట్టులును మఱివఁ జాలను; అందులకు నన్ను మన్నించుకొనను జాలను.

ఆత్మకథ

అహింసను నేను సాంగోపాంగముగా తెలిసికొనిన పిమ్మటనే నా కీ అనుమానప్రణామ మనిపొయ్యెను. అప్పుడు నేను బ్రహ్మచర్య మయొక్క మహిమను తెలిసికొని భార్య భర్తకు ఘటదాసి కాదనియు, అతనికి సహచారిణి యనియు, సహధర్మిణి యనియు, ఆమెకు అతని సుఖదుఃఖములలో పాలు కలదనియు, తనదారి తాను చూచుకొనుటకు భర్త ఎంత స్వతంత్రుడో తానును అంత స్వతంత్ర యనియు నే నెఱిగికొంటిని. సందియములతో, అనుమానములతో నిండిన ఆ చీకటి దినములు తలచినపు డెల్ల నామూర్ఖత్వము, విషయాంధమగు నిర్దయత్వ మునకు క్రోధమును, నా మిత్రునితో చేసిన గ్రుడ్డిసావాసమునకు దుఃఖమును కలుగును.

౯

దొంగతనము - స్త్రాయశ్చిత్తము

ఈ నా మాంసాహారకాలమునను, తత్పూర్వమునను నా అకార్యములు చెప్పుటకు కొంచెము బాకీఉన్నది. అవి నా వివాహమునకు కొంచెము ముందో, లేక వెనువెంటనో అయియుండును.

నా చుట్ట మొకఁడును, నేనును పొగత్రాగుటకు వేడుకపడితిమి. పొగత్రాగుటయందు మేలు కలవనికాదు; దానిఫలిమశమునకు మోహపడి కాదు. మా పినతండ్రికి ఈ యలవాటు కలదు. అతఁడు పొగద్రావుచుండఁగా చూచి మేముకూడ సిగరెట్లతో చిన్న మబ్బులు తయారు చేయవలయునని తలంచితిమి. మావద్ద ధనము లేదు. కాన మా పినతండ్రి కాల్చిపాఱవైచిన సిగరెట్లు ముక్కలను తీసి దాఁచ మొదలిడితిమి.

అవి అనుకొన్నపుడు దొరకడివికావు; దొరకినను ఎక్కువ పొగ వచ్చెడిది కాదు. కావున నొకరుల సొంతసొమ్ములో నుండి డబ్బులు మ్రుచ్చిలించి బీడీలు (దేశవాళీ సిగరెట్లు) కొన మొదలిడితిమి. పిమ్మట వానిని దాఁచుట ఎవట అనునది ఒక పెద్ద విషయము. పెద్దల యెదుట మేము కాల్యలేము గదా! ఈ దొంగడబ్బులతో కొన్ని వారములు ఎటులో కడపితిమి. ఈ లోపుగా కొన్ని మొక్కల కాడలకు సన్నని బెజ్జములు కలవనియు, అవి సిగరెట్ల పని చేయుననియు వింటిమి. మేము వానిని తెచ్చి ఈక్రొత్తధూమపానము మొదలుపెట్టితిమి.

ఆత్మకథ

వీనితో మాకు తృప్తి కలుగలేదు. మా పరతంత్రతకు కడు వగచితిమి. పెద్దల అనుజ్ఞ లేక ఏమియు చేయఁజాలకపోవుట మాకు దుర్భరముగ నుండెను. తుదకు విసిగి విసిగి ఆత్మహత్యకు తెగఁబడితిమి.

అయితే ఆత్మహత్యకు ఉపాయమేమి? మాకు విషము ఎచటి నుండి దొరకును? ఉమ్మెత్తగింజలు చెడ్డ విషమని తెలిసికొంటిమి. వానికొఱకు అడవిలో వెదకికొనుచు పోయి కడు దవ్వున వానిని సంపాదించుకొంటిమి. సాయంకాలము మంచిముహూర్తమని నిశ్చయించుకొంటిమి. కేదారేశ్వరుని మందిరమునకు పోయి, దీపపుష్పమదలో కేయి నైచి, దేవదర్శనము చేసికొని మాఱుమూలకు వెదకితిమి. ‘అయితే ప్రాణములు వెంటనే పోకున్నచో? చచ్చుటచే కలుగులాభమేమి? పరాధీనతతో మాత్రము బ్రతికి యుండఁగూడదా?’ అను ఈ ఆలోచనలతో మధైర్యము అడుగంటెను. అప్పటి కప్పుడే రెండుమూఁడు గింజలు మింగివైచితిమి. ఇక తిన సాహసింపలేకపోతిమి. మాకు ఇరువురకును చావనిన భయము కలిగెను. కొంచెము కురుటఁ బడుటకును, ప్రాణములను పాపుకొను ఊహను తొలఁగించు కొనుటకును రామ మందిరమునకు పోవ నిశ్చయించు కొంటిమి.

ఆత్మహత్య చేసికొనుట తలఁచుటంత లేలికపని గాదని నాకు తెలిసినచ్చెను. నాఁటినుండియు ఎవఁడేని ఆత్మహత్య చేసికొందునని అనినచో నా కామాటమీఁద ఇంతయైన పాటిలేదు.

ఈ ఆత్మహత్యైవిచారము తుదకు సిగరెటుపీకెలకు ఒకసలాము చేయింపను, సిగరెట్లు కాల్చుటకు నొకరుల డబ్బులు దొంగిలింపకుండఁ జేయను పరిణమించెను.

౮ వొంగతనము—ప్రాయశ్చిత్తము

నేను పెద్దనాడనైన పిమ్మట ఎన్నడును సాగత్రాగు కోరిక పుట్టలేదు. అంతియకాక అది చాల అనాగరకము, హానికరము, రోత అని నా ఉద్దేశము. ప్రపంచమున దానికొఱకు ఇంత పెద్దమోజు ఎందుకో నాకు తెలియకున్నది. సాగత్రాగువారితో నిండిన రైలుబండ్లలో నేను ప్రయాణముచేయజాలను. అచట నాకు ఊపిరి ఆడదు.

దానిపిదప దానికంటెను మిగుల తప్పయిన నేరము మఱియొకటి. నేను పండ్రెండు పదుమూడేండ్లవాడనయి యుండగా, అంతకు తక్కువయే కావచ్చును, మొదట సిగరెట్లకోసము డబ్బులు దొంగిలించితిని. పదియే నేండ్లనాట రెండవ ముచ్చిమి. అది మాంస భోజియైన మా అన్న మురుగునుండి కొంచెము బంగారము. ఈయన్న ఇరునదియైదు రూపాయలు అప్పుపడెను. మేమిద్దఱము ఈ అప్పు తీర్చుట ఎట్లను విచారమున మునిగితిమి. అతనిచేత గట్టి మురుగు ఉన్నది. దానిలో ఒకతులము చిన్నముక్క తెగగొట్టుట ఎంతో పని కాదు.

ఆపనియు జరిగెను; అప్పు తీరెను. ఇది నా కసహ్యమయ్యెను. కాని ఇంక చార్యము చేయఁగూడవని నిశ్చయించుకొంటిని. మఱియు ఆవిషయమును మాతండ్రిగారితో మనవిచేసికొనను రూఢి చేసి కొంటిని. కాని వారియెదుట నోరు విప్ప సాహసింపజాలకపోతిని. నాతండ్రి కొట్టునని భయపడి కాదు. నాకు అట్టిభయము లేదు. ఆయన మాలో ఎవ్వరినేని కొట్టిన గుఱుకు లేదు. ఇంక నేమి? ఆయనకు ఈమాట మనస్తాపము కలిగించిపోవునని. దోషస్వీకారము చేసినగాని శుద్ధి కలుగదు. కాన వారికి మనస్తాపము కలిగించుటకును ఒడి గట్ట వలెనని తోచెను.

ఆత్మకథ

తుదకు నేను నా తప్పును ఒక చీటిపై గ్రాసి మా తండ్రిగారికి నివేదించి శరణు కోరుటకు నిశ్చయించుకొంటిని. ఒకచిన్న కాకితము మీఁద వ్రాసి నేనే తీసికొని పోయి ఇచ్చితిని. ఈ చీటిలో నేను నా తప్పు వ్రాయుటయే కాక దానికి తగిన శిక్ష విధింపుడనియు కోరి నా దోషమునకుఁగాను మీరు ఇంతయు దుఃఖింపవలదని ముగించితిని. ఇకమీఁద నే నెన్నఁడును చౌర్యము చేయననియు శపథము చేసితిని.

నేను ఆ చీటిని మా నాయనగారికి ఇచ్చుచు వడఁకిపోవుచుంటిని. ఆయన అపుడు భగందరమువలన బాధపడుచు మందముపట్టి ఉండెను. ఆయన శిష్యు ఒకబల్ల. చీటి వారి చేతికి ఇచ్చి నేను ఎదురుగా కూర్చుంటిని.

వారు దాని నంతయు చదివిరి. ముత్యములంతలేసి కన్నీటి బొట్లు గండఘటములనుండి జాటి ఆచీటిని తడిపివేసెను. ఒక నిమిషము ఆయన కనులు మూసికొని ఆలోచనలో మునిగి పడప ఆ చీటిని చింపివేసెను. లోఁగడ ఆయన దానిఁ జదువ లేచెను. ఇప్పుడు మరల కేయనించెను. నాకును అపుడు ఏడుపు వచ్చెను. నేను నాతండ్రి వేద నను గ్రహించితిని. నేను చిత్రకారుడనని నేఁడు అది యంతయు చిత్రీకరింపఁగలిగి యుండును. అది యింకను నా కనులకు కట్టినటు లున్నది.

ఆప్రేమబాష్పములు నా హృదయమును ధాతము చేసి నాపాపమును కడిగివైచెను. అనుభవించిన వానికే ఆ ప్రేమ తెలియును—

* ద్వి. అనురాగశరముల యనుభూతి వెలయు

మనుజునకే దాని మహిమలు తెలియు.

* రామ-బాణ. వాగ్యంకే హెయ్ శే జాడే.

౮ దొంగతనము—ప్రాయశ్చిత్తము

నాకు ఇది యొక అహింసాపాతము ఆయెను. అందు పితృవాత్సల్యముకంటె ఎక్కుడు ఏమియు నాకు అపుడు కానరాలేదు. కాని నేడు అది కేవలము అహింసయని తెలిసెను. అట్టి అహింస ఎప్పుడు వ్యాపకరూపముగా గృహీతమగునో అపుడు దాని స్పర్శనుండి ఎవడు అలిప్తుడై ఉండగలడు? దాని శక్తికి మేరలేదు.

ఇంత శాంతమగు ఓర్పు మా తండ్రికి స్వభావేతరము. ఆయన కోపించునో, దూషించునో, తల పగులగొట్టుకొనునో అని అనుకొంటిని. కాని ఆశ్చర్యము కలిగించు ఆయన శాంతికి కారణము నా దోషస్వీకారమే అని నా నమ్మిక. 'మరల ఈదోషము చేయను' అను శపథముతోఁ గూడిన దోషస్వీకృతి దానిని గ్రహించుటకు అధికారము గలవాని ముందు సమర్పింపఁబడినపుడే అది సరియగు ప్రాయశ్చిత్తము. నా దోష స్వీకృతివలన మా తండ్రిగారు ఇంక ముందు నా విషయమై ఘరవా లేదని అనుకొనెను. మఱియు వారికి నాపై వాత్సల్యమును ఇనుమడించెనని నాకు తెలియును.

నా పితృనిర్యాణము—నా మహావమానము

ఇప్పుడు నాకు పదునాఱవయేడు. నా తండ్రిగారు భగంపరముచే బాధపడుచు మంచమెక్క నని పాతకులకు తెలియును. మా అమ్మ గారును, ఒక పురాణభృత్యుడును, నేనును నారి ముఖ్యపరిచారకులము. నాది 'నర్సు' (nurse) పని-అనఁగా-కట్టువిప్పి కట్టుకట్టుట-మందు ఇచ్చుట-అక్కఱ కలిగినపుడు మందులు నూటుట, కలుపుట మొదలగునవి-నా పని. ప్రతిరాత్రియు నేను వారికాళ్లుసిసికి, వారు 'ఇక చాలును' అని నెలపు ఒసఁగినపిదపనే విరమించువాఁడను; లేక, వారు నిద్రించినపయినే విరమించువాఁడను. ఈ నేవ నాకు మిగుల ప్రీయము. నేనిది ఎపుడును ఏమటినటులు గుఱుకులేదు. నిత్యకృత్యములకు పోగా మిగిలిన కాలము సంతయు బడికిని, పితృసేవకును పంచుకొంటిని. నాకు వారు నెలపు ఇచ్చిన యపుడును, వారికి కొంచెము తిన్నగా ఉన్నపుడును మాత్రమే సాయంకాలము పికారు వెళ్లువాఁడను.

ఆ యేడే నా భార్య గర్భవతిగ నుండెను. అది నేడు నాకు ఇరుతెఱఁగులసిగ్గు. ఏలన, నేను విద్యార్థిని యుండియు బ్రహ్మచర్యమానువిడుచుట ఒకటి; నాకు విధియగు విద్యావ్యాసంగముకంటెను, గుఱియు బాల్యమునుండియు నాకు శ్రవణుఁడు గుఱికాన పూర్వవిధికంటె బలవిత్తరమగు పితృసేవకంటెను ఎక్కువగా భోగసేవఁజేయుట రెండు. ప్రతిరాత్రియు నా చేతులు మా తండ్రి పాదములమీఁద, మనస్సు పడక

౯ నా పితృనిర్యాణము—నా మహావమానము

గడిమీఁద. అందును స్త్రీసంగమమును వైద్యశాస్త్రము, మతము, లోకజ్ఞానము కూడ నిషేధించిన సమయము. వదిలిపెట్టిన చాలాను అని సం తోషించి, చూ తండ్రిగారికి వసుస్కరించి నూటిగా పడకటింటికి పోవు వాఁడను.

సరిగా ఆ దినములలోనే మా తండ్రిగారికి క్రమక్రమముగా వ్యాధి యొక్కువ అగుచుండెను. ఆయుర్వేదవైద్యుల పూతలు, హాకీ ములపట్టీలు, కూరగాయలవైద్యుల గుప్తావధములు, అన్నియు అయినవి. ఒక ఆంగ్లేయవైద్యుఁడుకూడ తనశక్తిని వినియోగించెను. అతఁడు ఇంక శస్త్రచికిత్స తప్ప వేఱుగతి లేదని చెప్పెను కాని అందులకు కుటుంబ వైద్యుఁడు అడ్డుమువచ్చెను. అంత పెద్ద యీడున శస్త్రచికిత్సకు అతఁడు సమ్మతించలేదు. ఈవైద్యుఁడు సమర్థుఁడు, సుప్రసిద్ధుఁడును కావున ఆయన మాట నెగ్గెను. శస్త్రచికిత్స మూలబడెను; అందులకుఁ గొన్న మందులన్నియు గోతబడెను. కుటుంబవైద్యుఁడు శస్త్రచికిత్సకు అంగీ కరించియుండుచో గాయము కుదిరియుండు నని నాతలఁపు. ఆ శస్త్రచికిత్సయు బొంబాయిలో ప్రసిద్ధుడైన ఒక గొప్ప వైద్యుని చేతనే చేయింపఁదలంచినది. కాని ఈశ్వరేచ్ఛ భిన్నముగా నుండెను. మరణము నెత్తిమీఁద కూర్చుండినపుడు ఎవరికి మంచి ఉపాయము తోచును? అటుపిమ్మట ఉపయోగహీనమైన శస్త్రచికిత్సాసంబంధ ములగు పరికరము లన్నిటితో నూ తండ్రిగారు బొంబాయినుండి ఇలు చేరిరి. ఆయనకు ఇంక జీవించనని అధైర్యముకలిగెను. ఆయన క్రమక్రమ ముగా నీరసించిపోయెను. పడకలోనే అన్నిపనులు కావలసియుండెను గాని, ఆయన చిట్టచివరఁగతును అట్టిదాని కియ్యకొనక పట్టపట్టి ఎట్లో స్వయముగనే లేచి ఆవలికి వెళ్లుచుండువారు. బహిష్కర్తవిషయమై వైష్ణవవిధులు అంత కఠినమైనవి.

ఆ త్మ క థ

అట్టి శుద్ధి ఆవశ్యకమునుటకు సందియము లేదు. కాని రోగికి ఇను మంతయు నొప్పిలేకుండ, శయ్యపై ఇంచుకయు మైలసోకకుండ, సంపూ ర్ణముగ పరిశుభ్రతతో ఆవశ్యకకృత్యములన్నియు, స్నానముతోఁగూడ, పడకయందే జరుపఁగలుగుట పాశ్చాత్య వైద్యశాస్త్రము మనకు నేర్పినది. అట్టి శుచి ఈ వైద్యవసుండు అంతర్గతమైయున్నది. కాని మాతండ్రిగారు అంతపట్టు పట్టుట నాకు కేవలము ఆశ్చర్యముగ ఉండే డిది. దానికి నేను మెచ్చుకొనువాఁడను.

కాశరాత్రి వచ్చెను. మా పినతండ్రి అపుడు రాజకోటలో నుం డెను. మాతండ్రి అపాయస్థితిలో ఉండెనని తెలిసి అతఁడు రాజకో టకు వచ్చెనని కొంచెము గుఱుతు. వారిరువురకును సోదరప్రేమ మెండు. మా పినతండ్రి పగలంతయు మా తండ్రిపడకకడనే కూర్చుండి, రాత్రి మమ్ముల నందఱును నిద్రింపఁ బంపివేసి, ఆ పడకప్రక్కనే పరుండియుం డువాఁడు. ఇదియే కడరాత్రియని ఎనిరికిని చెలియును. ఎప్పుడును భయము మాత్ర ముండెడిది.

అది రాత్రి 10 $\frac{1}{2}$ -11 గంటల సమయము. నేను కాళ్లు పట్టుచుం టిని. మా పినతండ్రి నీవు పోయి పరుండుము; నేను ఉందును' అనెను. నేను సంతసించి నూటిగా పడకటింటికి పోయితిని. నా భార్య, పాపము, గాఢనిద్రలో ఉండెను. నేనచ్చట నుండఁగా ఆమె యెటులు నిద్రపోఁగలదు? నే నామెను లేపితిని. అయిదాఱు నిమిషములలో నొకరు తలుపు తట్టెను. నేను కంగారు పడితిని. 'లేండు. నాయనకు చాల జబ్బుగా నున్నదని అతఁడనెను. వారికి చాలజబ్బుగా ఉన్నదని నాకు తెలియనే తెలియును; కాని ఆ క్షణములో 'చాల జబ్బు' అనుదానికి

౯ నా పితృనిర్యాణము—నా మహావమానము

నాకు విశేషార్థము గోచరించెను. నేను మంచముపైనుండి దుమికి, 'ఏమి జరిగినది? చెప్పు' మంటిని. 'నాయన లేడు' అని అతఁ డనెను.

అంతయు అయిపోయినది. చేతులు కాలిన పిదప ఆకలు వెదకు టెందుకు? నాకు పట్టరాని దుఃఖమును, సిగ్గును కలిగెను. నేను మా తండ్రిగారి గదికి ఉఱికితిని. పశుప్రవృత్తి నన్ను అంధుని చేయకున్న యెడల అంతిమక్షణములలో, మా తండ్రిగారి ప్రయాణవేదనలో, నేను పాలుగొనియుండునుకదా! అనుకొంటిని. నేను ఆయనకు కాళ్లు పట్టు చుండియుండును, ఆయన నా చేతులలో పోయియుండును. కాని ఆ భాగ్యము మా పినతండ్రికి లభించెను. మాపినతండ్రి అన్నగారియెడ పరమ భక్తుఁడు. కావున ఆయనకే అంత్యసేవ చేయుసాభాగ్యము దక్కినను. మా తండ్రిగారు మరణము ఆసన్నమాయెనని తెలిసి, కలమును, కాకితమును నైగచేసి తెప్పించి, 'సిద్ధముచేయుఁడు' అని వ్రాసెను! పిదప తన దండ నున్న తాయెతును, మెడనున్న బంగారపు గులసి తావళమును తీసివైచెను. పిదప ఒక నిమిషముపైని ఆయన మఱి లేడు.

నేను గత ప్రకరణమున సూచించిన అవమాన మిదియే. తండ్రి ప్రాణము పోవుచున్నపుడుగూడ తరుణిపై మోహము. నాకు ఇది మాయని మచ్చు. నాకు తలిదండ్రులయెడ భక్తి అపారమైనను, అందులకు నా సర్వస్వమును ధారపోయఁ గలిగినను, అది యింకను మిగుల కొఱవడి యున్నదని తేలినది. వీలన, వీసమయమున మెలఁకువతో ఉండవలయు నో ఆ సమయమున నా మనస్సు విషయసక్తమయి యున్నది. కాన అది ఎన్నఁటికిని తుమింపరానిది. కావుననే నేను ఏకపత్నీవ్రత పాలకుఁడ నైనను కామాంధుఁడ ననిఁజనుకొందును. దీనిని మారణము చేయుటకు.

ఆ త్మ క థ

నాకు చాలకాలము పట్టెను. దానిని నేను ఎళేము చేసికొనువఱును పలు గండములు దాటువలసివచ్చెను.

నాకు ఇరు తెఱుగుల అవమానకరమైన ఈ ప్రకరణమును ముగింపక మునుపు నా భార్యకు కలిగిన నరమువంటి ఆ బిడ్డ మూడు నాలుగు నాళ్లకంటె ఎక్కువ జీవింప లేదని నేను చెప్పుదును. అంతగాక ఇంకేమి కాగలదు! నా ఉదాహరణమును గనునించి వివాహితు లందఱు మేలు కందురుగాక!

మతములలో స్వల్పప్రవేశము

నేను ఆటు ఏడు ఏండ్లు మొదలుకొని పదునాఱవ రోజువఱకు విద్యావ్యాసంగము చేసితిని గాని బడిలో మతవిషయము తక్కు మిగిలిన విషయము లెన్నియో చెప్పుకొంటిని. సులభముగా ఉపాధ్యాయులవలన మాకు లభింపఁచగిన విషయము గూడ లభింపలేదు. నా పరిసరములలో కొంత కొంతయుఁగా కొన్ని విషయములు గ్రహించుచుంటిని. 'మతము' అను ఈ పదమును వ్యాపకమగు ఆర్థమున ప్రయోగించుచున్నాను. మత మనఁగా ఆర్మసాక్షాత్కార మనిగాని, ఆత్మజ్ఞాన మనిగాని నా అభిప్రాయము.

మాది వైష్ణవ సంప్రదాయము. కావున నేను తమిళు విష్ణ్వలయమునకు వెళ్లవలసియుండెడిది. కాని దానియెడ నాకు శ్రద్ధ కలుగలేదు. దాని వైభవము నాకు అభిరుచియు కాలేదు. అచట కొంత దుర్నితయు జరుగునని విని దానియెడ ఉదాసీనుఁడై నైతిని. కావున కోవెలవలన నాకు అచ్చిన దేవియు లేదు.

అయితే, నాకు అచట ఏది అబ్బకపోయెనో అది మా కుటుంబమున పురాణదాసి వలన అచ్చినది. ఆమె వాత్సల్యము నాకు ఇష్టమగు గుఱుతున్నది. భూతప్రేతాదుల భయము నాకు కలదని లోఁగడ నేచెప్పితిని. రంభయని పేరు కల ఈ నా దాది ఈ భయము పోవుటకు రామనామము మందు అని చెప్పెను. నాకు ఆమె మందు మీఁద కంటె

ఆత్మకథ

ఆమెమీయ ఎక్కడ నమ్మిక. కావున ఆలేతవయసున భూతప్రేత భయనాశనమునకు రామనామమును జపముచేయు మొదలిడితిని. ఇది యితే ఎన్నోనాళ్లు జరుగలేదు కాని, ఆలేతవయసున మనస్సులో పడిన బీజము పొల్లుకాలేదు. రామనామము నాకు నేడు అమోఘమగు ఓషధి అగుటకు కారణము నాడు ఆ రంభ విత్తిన విత్తనమే.

సరిగా ఆరోహణలో రామాయణ మనిన అత్యవరము కలమా పెదతండ్రి కొడుకొకడు నా చిన్నన్నకును, నాకును రామరక్షస్తోత్రము నేర్పినేర్పాటుచేసెను. మేము దానిని వల్లించి ప్రతి ఉదయముననున్నానమయిన పిదప పారాయణముచేయు నియమించుకొంటిమి. మేము పోరుబందరులో ఉన్నంతకాలము ఆ దీక్ష సరిగా జరిగినది; కాని రాజకొటకు వచ్చుసరికి శిథిలమయినది. దానియందు నాకు అంతగా నమ్మకము లేదు. రామరక్షను పారాయణము చేయుటకు హేతువులు రెండు: ఒకటి-నాకు మా అన్నగారియొడఁ గల ఆదరము, రెండు-నేను రామరక్షను స్ఫుటముగా ఉచ్చరింపఁగల నను గర్వము.

మా తండ్రి జబ్బులో కొంతకాలము పోరుబందరునందు ఉండెను. ఆయన అచట ప్రతి సాయంకాలము రామాయణము వినుచుండువాఁడు. ఆరామాయణపఠనము నాకు బాగుగా నెలకొనినది. చదువువాఁడు గొప్ప రామభక్తుఁడు. ఆయన పేరు లాధామహారాజు; బిల్వేశ్వరనివాసి. ఆయనకు కుష్టు ఉండెననియు, ఆయన మంగులు మాకులు తినక బిల్వేశ్వరుని దేవాలయమున శివనిర్మాల్యమునందలి మారేడు పత్రాని కట్టి రామనామము నిత్యము పారాయణము చేయుచుండెడువాఁడనియు, తుదకు కుష్టు సంపూర్ణముగా కుదిరె ననియు వింటిని. అతని విశ్వాసముచే అతనిది వజ్రకాయ మాయెనని అనుకొనిరి. ఇది నిక్కము

౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము

కావచ్చును, కాకపోవచ్చును. ఎటులైనను మే మికాథ నమ్మితిమి. మఱియు లాధామహారాజు రామాయణము చదువ మొదలిడిన నాటికి అతని శరీరముమీద ఒక మచ్చయైన లేదు. లాధామహారాజు స్వరము మధురము. అతఁడు *ద్విపదలు, †చాపదములును పాడి అర్థముచెప్పుచు పరవశుడై శ్రోతలను పరవశులను కావించుచుండెడు వాఁడు. నాకు అపుడు పదుమూడేండ్లు ఉండును; కాని ఆపురాణము వినినపుడు మై మఱియ చుండువాడ నని గుఱుకు. ఆరామాయణ శ్రవణమే నాకు రామాయణముపై ఆదరము కలిగించుటకు కారణము. భక్తిగ్రంథముల లో తులసీదాసు రామాయణము ఉద్ధృంభమని నేఁడు నే నెంచెదను.

ఇటు పిమ్మట కొన్నిమాసములకు మేము రాజకోటకు వచ్చితిమి. అచట రామాయణ కాలక్షేపము లేదుకాని ప్రతి ఏకాదశియు భాగవతకాలక్షేపము జరిగెడిది. అప్పుడప్పుడు నేను వినఁబోయితినిగాని పౌరాణికుఁడు శ్రోతలను పరవశులఁగావింప లేకపోయెడువాఁడు. భాగవతము భక్తి జనకమగు గ్రంథమని ఇపుడు ఎఱుఁగుదును. నేను దానిని ఘూర్జరభావలో తన్మయుడనై చదివితిని. నామూఁడు వారముల ఉపవాస దీక్షలో పండిత మదనమోహన మాలవ్యులు మూలమునందలి కొన్నిఘట్టములు చదువఁగా వింటిని. మాలవ్యవంటి మహాభక్తునివలన చిన్నతనముననే దాని వినఁగల భాగ్యము నా కుండేనేని అవయసుననే దానిపై గాఢప్రీతి కలిగెడిదికదా! అని అనుకొంటిని. ఆ వయస్సున ఉత్పన్నములగు శుభాశుభ సంస్కారములు లోతుగా వేరుత్రొక్కుకొనును కావున అవయసున అటువంటి ఉత్తమగ్రంథములు ఎక్కువ వినఁజాలకపోతినే అని నాకు సర్వదా విచారము.

* దోహ, † చాపాళ.

ఆత్మకథ

అయినను నాకు రాజకోటలో సర్వమత సంప్రదాయములం దును సమత్వము అనాయాసముగా వీర్పడినది. హిందూమతముయొక్క ప్రతినంప్రదాయమునెడను ఆసరభావము కుదిరినది. ఏలయన, అచట మా తలిదండ్రులు రామాలయమునకును, శివాలయమునకును వెళ్లుచుండువారు. మమ్ములను తమతో తీసికొనిపోయెడివారు; లేక, మమ్ము పంపుచుండెడివారు. జైనధర్మాచార్యులు తఱుచు మానాయనగారికడకు వచ్చుచుండువారు. మేము జైనులము కాకున్నను, నిషిద్ధమైనను, వారు మాయింట భుజించుచుండువారు. వారు మాతండ్రితో ధర్మ చర్చయా, వ్యవహారచర్చయుఁగూడ చేయుచుండువారు.

ఇంతేకాక, మాతండ్రికి మహమ్మదీయులలోను, పారసీకులలోను మిత్రులు కలరు. వారు తమతమ మతములఁగూర్చి తఱుచు మాటలాడుచుండువారు. మాతండ్రియు గౌరవముతోడను, శ్రద్ధతోడను ఆలకించుచుండువాడు. నేను వారికి 'నర్సుగా' ఉండుటచే తఱుచు వారి సంభాషణము విన వీలయ్యెడిది. ఈవిషయములన్నియు కలిసి అన్ని సంప్రదాయములందును సమత్వమును కలిగించుటకు సాయపడెను.

అపు డొక క్రైస్తవమతము మాత్రమే మిగిలినది. దానియెడ నాకు ఒక విధమైన అరుచి పుట్టెను. ఆరోజులలో క్రైస్తవమతబోధకులు హైస్కూలు దాపున ఒకమూల నిలువఁబడి హిందువులను, వారి దైవములను నిందించుచు ఉపన్యసించుచుండువారు. అందులకు నాకు సహనము లేకుండెడిది. వారిని వినుటకు నేను ఒక్కమాత్రం అచట నిలిచియుండునుకాని దానితో మఱి పనిలేకపోయినది. ఆసమయముననే ముస్లింసెద్దుడగు ఒకహిందువు మతమునఁగలిసెనని వింటిని. అపుడతఁడు గోమాంసము తినక తప్పకపోయెననియు, సారా త్రావకతప్పకపోయె

౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము

ననియు, వేషమునుగూడ మార్పక తిప్పక పోయెననియు, పిరప అతఁడు హాటుతో కూడ సర్వముపాశ్చాత్యవేషముతో సంచరించుచుండెననియు ఊరను నాడును మ్రోగిపోయెను. ఈమాట వినఁగా నాకు వ్యసన కలిగెను. గోమాంసము తినుట, సారా త్రావుట, వేషము మార్చుట, వీనిని విధించు మతము చుత మనిపించుకొన దని తలఁచితిని. ఈక్రొత్త క్రైస్తవుఁడు అప్పటికప్పుడే తన పెద్దలమతమును, వారి ఆచారములను, వారి దేశమును నిందింప మొదలిడె ననియు వింటిని. ఇవి అన్నియు క్రైస్తవమతముపట్ల అగుచి పుట్టించెను.

ఈరీతిగా నాకు ఇతరమతములందు సమభావము కలిగె నన్నంత మాత్రమున నాకు ఈశ్వరునియందు గాఢముగ శ్రద్ధ ఉండె నన్నమాట కాదు. ఈసమయమున నాకు మాతండ్రిగారి గ్రంథసంచయమున ఉన్న మనుస్మృతి చూడ పొసఁగెను. అందలి సృష్టి మొదలగు విషయములు నాకు ఎక్కువగా శ్రద్ధ కలిగింపకపోవుటయుండ, కొంచెము నాస్తికత కలిగించెను.

అపుడచట మాపితృవ్యపుత్రుఁడు కలఁడు. అతఁడు గొప్పమేధావి అని నాతలఁపు. అతనికి నాసందియము లేజిఁగించితిని గాని ఆయన వానిని పోగొట్టలేదు. 'నీవు పెద్దవాఁడ వైనపుడు నీయంతట నీకే తెలియఁగలవు. నీవేమి? నీయీడునకు ఈప్రశ్న లేమి? ఇవి నీయీడునకు తగవు' అని యీమాటలతో నన్ను పంపివేసెను. నేను ఊరకుంటిని గాని మనములో తృప్తి లేదు. మనుస్మృతిలోని భిక్షాభిక్షప్రకరణము మొదలైనవి లోకాచారమునకు విరుద్ధముగా ఉన్నటులు కాని పించెను. దీనికిగూడ ఆయన అదియే సమాధానము చెప్పెను. తెలి

ఆత్మకథ

వియు, విద్యయు బాగుగా అభివృద్ధి చెందినపిదప నేను బాగుగా తెలిసికొనఁగల నని నాలో నే ననుకొంటిని.

అపుడు మనుస్మృతి అహింసను బోధింపలేదు. నేను నా మాంస భోజనకథను పైన చెప్పియుంటిని. మనుస్మృతి ఆ మాంస భోజనము పక్షమే అని తోచినది.

పాములు, నల్లులు మొదలయినవానిఁ జంపుటకూడ నీతివిహితమే అని అనుకొంటిని. ఆసచుయమున అదియొక విధి యనుకొని నల్లులు మొదలగు వానిని చంపియున్నటులు గుఱుతు.

కాని ఒకవిషయము నాలో వేరుతన్నుకొనెను. అది యేదనఁగా, 'సృష్టికి నీతి మూలము, నీతికి సత్యము మూలాధారము' అను నది. కావున నాకు సత్యమే కావలసినది. దైవనందినము సత్యము యొక్క మహిమ నాదృష్టిలో పెరుఁగుచున్నది; మఱియు దానిని గుఱించి నాయొనర్చిన లక్షణమును విస్తారముగచూసే యున్నది.

మఱియు ఒకగుజరాతీ నీతిపద్యమును నాహృదయమున అంకితమై పోయెను. అందలి 'అపకారికి ఉపకారము చేయుట' అనునది నాకు జీవనసూత్ర మాయెను. నేను అనేక ప్రయోగములు కూడ చేసి చూచితి ననిన నాకు దానిపై నెంతగుఱియో తెలియఁగలదు. ఇచట ఆచమత్కారములగు పద్యముల నుదాహరింతును.

నీ: జలమును నీ కీయఁగలవాని కెందేని నో సఁగుమీ కడుపార నోగిరంబు వందనంబును జేయువానికిఁ జేయుమీ భక్తిమై సాష్టాంగవందనంబు దమ్మిడి నీకిచ్చు ధన్యాత్మునకు మాఱుగా నిమ్ము మేల్మీబంగారుకాసు కష్టంబులందు నక్కఱవచ్చువానికి నిమ్ము నీ నమ్మేని నేని కోసి

౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము

ఒకటి యొసంగినఁ బదిరెట్టు లొసంగవలయు
చెట్ట చేసిన మేలును జేయవలయు
ప్రాంతకాలము నాటి యీ చేత లెల్ల
ఆనుపూర్విక పరమసత్యములు గుమ్ము. *

* పానీ ఆవనే పాయ, బలుగ భోజన తో దీజే,
అనీ నమావే శిశి, దండవత కోడే కీడే;
అవణ ఘాసే దాను, కామ మహారో నుఁ కరవీ,
గుణ శేడే లో గుణదళ గణో, మన వాదా కర్తే కరి,
అవగుణ శేడే జే గుణకరే, శే జగమాం జీత్యో జహీ.

సీమకు ప్రయాణ సన్నాహము

నేను ౧౮౮౭ సంవత్సరమున మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్ష ఇచ్చితిని. అప్పుడు అహమదాబాదు, బొంబాయియు పరీక్షాకేంద్రములు. దేశము దర్శిదమగుటచే కఠియావాడువిద్యార్థులు దాపున ఉన్నట్టియా, శిద్దిఖర్చుతో సరిపావునట్టియు అహమదాబాదు కేంద్రమునకే పోవ నభిలషింతురు. మా కుటుంబముయొక్క ఆర్థికస్థితికూడ అంతంతమాత్రముగా నుండుటచే నేనును ఆకేంద్రమునకే పోవలసివచ్చెను రాజకోట నుండి అహమదాబాదునకు ఒంటరిగ పయనించుట నా కదియే మొదలు.

మెట్రిక్యులేషను అయిన పిదప కాలేజిలో చదువును మా పెద్దలు ప్రోత్సహించిరి. భావనగరమునను, బొంబాయిలోను కాలేజీలు కలవు. భావనగరమున ఖర్చు తగ్గును గాన అచటి క్యామలదాసు కాలేజిలోఁ జేరితిని. చేరితిఁగాని అక్కడ అంతయు అడవిగొడన. ఉపాధ్యాయులు చెప్పనది నాకు తెలియలేదు. అది వారి లోటు కాదు. ఇంతియకాక అచటి అధ్యాపకులకు పెద్దపేరు. కాని నేను కసరగాయను. మొదటి ఆఱునెలలు ముగియఁగనే ఇంటికి వెళ్లితిని.

‘మావుజీ దవే’ అనువారు మా కుటుంబమునకు పురాణమిత్రము. మాకు మంచి చెడుగులు చెప్పవారు. బ్రాహ్మణులు; విద్వాంసులు; వ్యవహారకుళులు. మా తండ్రుగారు గతించిన పిదపఁగూడ మా కుటుంబ కష్టముఖములను అరయుచుండెడివారు. నా నెలవుదినములలో వారు

౧౧ సీమకు ప్రయాణసన్నాహము

మా యింటికి వచ్చిరి. ఆయన మా అమ్మగారితోను, పెద్ద అన్నగారి తోను సంభాషించుచు నా చదువునుగూర్చి ముచ్చటించిరి. నేను శ్యామలదాసు కాలేజిలో చదువుచుంటినని తెలిసికొని, “ఇప్పుడు కాలము తాముమాటయినది. తగినవిద్య లేక మీలో నెవరును మీతండ్రిగారి హోదా పొంద నాశింపజాలరు. ఈ కుర్రవాఁ డింకను చదువుకొనుచు ఉండుటవలన ఇతఁడు ఆ హోదాను నిలుపుకొనునట్లు చూడవలెను. ఇతఁడింకను బి. ఏ. ప్యాసు అగుటకు నాలుగైదేండ్లు పట్టును. అంతవఱకు తంటాలు పడినను నెలకు ఏబది అటువది రూపాయలు సంపాదించఁగలుగునే కాని దివాను కాలేఁడు. ఇతఁడు నా కుమారునివలె లాయరు అగుటకు ఇంకను చాలకాలము పట్టును. నాఁటికి దివానుగిరికి ప్రయత్నించు లాయరులు పలువురు ఉందురు. మీ రితనిని ఇంగ్లండు పంపుట శ్రేయమని నా అభిప్రాయము. బారిష్టరుగుట చులకన అని నా కొడుకు కేవలరాము చెప్పును. మూడేండ్లకు తిరిగి రావచ్చును. వ్యయమును నాలుగైదు వేలకు మించదు. ఇంగ్లాండునుండి బారిష్టరై తిరిగివచ్చిన ఆ క్రొత్తయాతఁ డెంత దర్జాగా ఉన్నాఁడో చూడుఁడు! అతఁడు అడిగినఁ జాలు, దివానుగిరి యిత్తురు. ఈ సంవత్సరమే మోహనదాసును ఇంగ్లాండు పంపుట నాకు మిగుల అభిరుచియు. కేవలరామునకు ఇంగ్లాండులో పలువురు మిత్రులున్నారు. అతఁడు వారికి పరిచయపత్రములను ఈఁగలఁడు. కావున ఇతనికి ఇంచుకయొక్కవ్వము కలుగదు” అని జోషీజీ (మేము మావుడేదవే గారిని ఇటులు పిలుచు వాడుక) నావంక తిరిగి తన సలహాను అంగీకరించినటులే తెలఁచి, “నీవు ఇక్కడ చదువుటకంటె ఇంగ్లాండులో చదువుకొనుటకు అభిలషింపవా?” అని అడిగెను. నాకు దీనికంటె సంతోషజనకమైనది వేఱొండు లేదు. నేను కాలేజీ కఠినవిద్యచే విసిగితిని. కావున ఈమాట

ఆత్మకథ

వినఁగనే ఎగిరిపడి, 'నన్ను ఎంతవడిగా పంపిన అంతమే' లని అంటిని. వరీక్షులు వడిగా ప్యాసగుట నులభముగాదు. కావున 'అయ్యా! నన్ను వైద్యముచకు పంపకూడదా?' అని అడిగితిని.

మా అన్న నామాటకు అడ్డమువచ్చి, "నాన్నకు వైద్యునిన ఇవ్వములేదు. 'మనము వైష్ణవులము. మనకు పీనుఁగులను కోయుట పాడిగాదు' అని వారు చెప్పట నిన్ను ఉద్దేశించియే. నీవు వకీలు వగుట వారి కభీమతము" అనెను.

జోషీజీయు మా అన్నగారి పాటనే మరల ఇటులు పాడిరి: "నేను మీతండ్రివలె వైద్యశృత్తిని ద్వేషింపను. కాస్త్రుని షేధమును నాకు కానరాదు. కాని నీవు వైద్యము ప్యాసు అయినను 'దివాను' కాలేవు. నీవు దివాను కావలయును. చేతనయినచో అంతకంటె గొప్పవాడవు కావలెను. అటులయిననే మీ యీ గొప్పకుటుంబమును కాపాడఁ గలవు. కాలము వడిగా మాత్తు పొందుచున్నది. దినములు గడచినకొలది కష్టము పెరుఁగుచున్నది. కావున బారిష్టరుగుట తెలివిగల పని" అని యిటులు చెప్పి, మా అమ్మగారితో "ఇక నాకు సెల విండు. నేను చెప్పినది కొంచెము ఆలోచింపుఁడు. మరల నేను తిరిగి వచ్చుసరికి ఇంట్లాండు ప్రయాణము సిద్ధ మగు ననుకొందును. నేనును చేయఁగలిగిన సాయ మున్నచో చేసెదను" అనెను.

జోషీజీ వల్ల పోయెను. నేను ఆకాశసాధములు కట్ట మొదలిడితిని.

మా పెద్ద అన్నగారు ఆలోచనాసముద్రమున నిమగ్నులైరి. నన్ను ఇంట్లాండు పంపుటకు ఇంత ద్రవ్య మేడ? మఱియు నావంటి పిన్నవానిని ఒంటరిగా సముద్రముల కావలికి పంపఁదగునా?

౧.౧ నీమకు ప్రయాణసన్నాహము

మా అమ్మగారును చింతలో పడిరి. ఆమెకు నన్నెడఁబాయుట అనిష్టము. కాని నన్ను మానిపించుటయే ఇటు లొక యెత్తు ఎత్తెను: “మీ పినతండ్రీగారు ఉన్నారకదా కుటుంబజ్యేష్ఠులు! మొదట వారితో ఆలోచింప వలయును. వారికి అంగీకారము అయ్యెనేని పిదప ఆలోచింతము.” అని.

మా అన్నగారికి మఱియొక ఆలోచన కలిగెను. ‘పోరుబందరుపై మనకు కొంత హక్కు ఉన్నది. అచట లేలేగారు వ్యవహారాధికారులు, వారికి మన కుటుంబ మనిన గౌరవము. మఱియు పినతండ్రీపై ఆయనకు విశేషాభిమానము. నీ విద్యావ్యయమునకు సంస్థానము వారు గొంత సాయము చేయునటులు వారు తోడుపడవచ్చును’ అని మా యన్న నాతో ననెను.

నాకు ఈ మాటలు బాగుగా ఉండెను. పోరుబందరునకు పోవ మూట కట్టితిని. ఆరోజులలో రైళ్లు లేవు. విదు దినములు ఎద్దుబండిమీఁద ప్రయాణము. నేను పిఱికివాడనని చెప్పనే చెప్పితిని కాని ఆ సమయమున ఇంగ్లాండునకు పోవుదు మను ఆవేశముముందు నా పిఱికితనము పటాపంచ లాయెను. ధోరాజీ వఱకు ఎడ్లబండిలో పోయితిని. ఒంటె ఒండ్రకంటె ఒకనాడు ముందు పోవునని అటనుండి ఒంటెమీఁద పోయితిని. ఇదియే నాకు తొలిసారి ఒంటెపై పోవుట.

నేను పోరుబందరును చేరి మా పినతండ్రీకి సాష్టాంగ నమస్కారములు చేసి అంతయు చెప్పితిని. వారు ఆలోచించి ఇట్లనిరి: “స్వధర్మమును రక్షించుకొనుచు ఇంగ్లాండునం దుండు టశక్త్యుని నాకు తోఁపదు. నేను వినిన విషయములబట్టి నాకు సందేహమే కలుగుచున్నది. నా చూచుచున్న ఈ బారిష్టరులకును, తెల్లవారికిని భేదము

ఆత్మకథ

కానిపింపదు. వారికి ఆహారమునెడ విధినిషేధములు లేవు. చుట్ట లేక వారి నోరు ఎప్పుడును ఊరకుండదు. లజ్జ క వారు ఇంగ్లీషువారి ఊడుపులు ధరింతురు. ఇటు లుండుట మన కుటుంబసంప్రదాయము కాదు. నేను కొలఁదిలో తీర్థయాత్రకు పోవుచుంటిని. ఇంక ఎన్నాళ్లొ బ్రతుకను. కాటికి కాళ్లు చాచుకొని సముద్రయానమును ఎట్లు సమ్మతింప సాహసించును? కాని నేను నీదారి కడ్డురాను. ఈ విషయమై నిక్కముగా కావలసినది మీ అమ్మగారి అనుమతి. ఆమె అంగీకరించునేని, ఊ, పరుగు! నేను అడ్డురానని ఆమెతో చెప్పు. నేనును ఆశీర్వాదించి పంపుదును.”

‘నాకు కావలసినదియు అంతే. మా అమ్మగారి అనుమతిని పుచ్చుకొన యత్నింతును కాని మీరు లేలీగారికి సిఫారసు చేయరా’ అని నేను అడిగితిని.

‘నే నెట్లు చేయగలను? అయితే అతఁడు మంచివాఁడు. నీవు ఉత్తరము వ్రాసికొనుము. మన కుటుంబమునగుర్చి వారికి తెల్పుచో అతఁడు తప్పక మాటాడ నవకాళ మిచ్చును. మఱియు సాయముకూడ చేయవచ్చును’ అనిరి.

మా పిన్నాయన నాకు కాసంత సిఫారసుముక్క వీల వ్రాసి యాయ లేదో నేను చెప్పఁజాలను. నిషిద్ధమని వారి అభిప్రాయములో ఉన్న ఈ నా విదేశ గమనమునకు తాము ప్రత్యేకముగా సాయపడుటకు వెనుదీసిరని నాకు కొంచెముగా గుఱుతు.

లేలీగారికి ముందు ఒకబాబు వ్రాసి వారియనుమతిని గొని వారిని దర్శింపఁజోయితిని. మేడమెట్లు ఎక్కుచు ఆయన నన్నుచూచి, ‘బి. ఏ. ప్యాసు కమ్ము! పిదప ననుఁ జూడ రమ్ము! నీకు ఇపుడు ఏమియు

౧౧ నీమకు ప్రయాణసన్నాహము

సాయము చేయఁబడదు' అని రెండుమాటలు చెప్పి పైకి వెళ్లిపోయిరి. నేను దొరగారిని చూచుటకు చాల తయారుచేసికొంటిని. నేను మెలఁకువతో కొన్ని వాక్యములు యిల్లించికొనిపోయితిని. వంగి వంగి రెండు చేతులతో సలాముచేసితిని. కాని అవి యన్నియు ఉప్పునకుఁగూడ కాలేదు.

పిదప నా భార్యనగలపై దృష్టిపోయెను. మా అన్నగారి యెడ నాకు పరమవిశ్వాసము కలదు. ఆయన ఉదారత నిస్సీమము. ఆయనకు నాపై పుత్రవాత్సల్యము.

నేను పోరుబందరును విడిచి రాజకోటకు వచ్చి జరిగినదంతయు చెప్పితిని. నేను జోషీజీతో ఆలోచించితిని. అక్కఱయగుచో అప్పు చేసియేని ఇండ్లాండు వెళ్లుమని ఆయన సలహా యిచ్చెను. నా భార్య నగకట్టు రెండుమూడు వేలు చేయుననియు, దానిని అమ్మి ఇండ్లాండు నకు పోదుననియు అంటిని. ఎటులేని ద్రవ్యమును సమకూర్తునని మా అన్న వాగ్దానము చేసెను.

కాని మా అమ్మకు ఇంకను ఇష్టము లేదు. ఆమె నలుగులు వీఱదొడఁగెను. ఇండ్లాండులో యువకులు చెడిపోదురని ఆమె కెవరో చెప్పిరి. మఱియొకఁడు గోమాంసము తిందురని, ఇంకొకఁడు కల్లులేనిది బ్రతుకనేలేరని చెప్పిరి. 'ఇది యంతయు నేమి? అని ఆమె ప్రశ్నించెను.

నే నంటిని—'నన్ను నమ్మవా? నేను నీకడ బొంకను. నేను ఇవి యేమియు ముట్టనని ఒట్టుపెట్టుకొందును. మఱియు అటువంటి అపాయ మేదేని ఉన్నయెడల జోషీజీ నన్ను వెళ్లు మనునా?'

ఆత్మకథ

‘నాకు నీపై నమ్మిక ఉన్నది కాని అంతదూర దేశమున ఉన్నచో ఎటులు నమ్ముట? నాకేమియు తోచుటలేదు. బేచరజీ స్వామిని అడిగి చూతును’ అని ఆమె యనెను.

బేచరజీస్వామి ఆసలు మోడ్ వైశ్యుడు. పిదప జైన సాధువు అయ్యెను. ఆయనయు జోషీజీవలెనే మా కుటుంబమునకు మేలు కోరు వాడు. ఆయన నా పక్షమునకు వచ్చి, ‘ఇతనినుండి మూఁడువాగ్దానములు పుచ్చుకొని ఇంగ్లాండునకు పంపవచ్చును’ అనిచెప్పి, ‘మధ్యమును, మాంసమును, మహిళను ముట్ట’నని నాచే ప్రమాణము చేయించిరి. ఇది జరిగినపిదప మా అమ్మ అంగీకరించెను.

హైస్కూలునందు నన్ను వీడుకొలుపుటకు సమ్మేళనము జరిగెను. రాజకోటలోని ఒకపిన్నవాడు ఇంగ్లాండు పోవుట ఒక అసాధారణ విషయము. నేను నాకృతజ్ఞత తెలుపుచు కొన్నిమాటలు వ్రాసితిని. కాని వానిని చదువ నాపని అట్టిట్టైనది నాఁడు వానిని జదువ నా తల తిరిగినది. నామేను వడఁకినది. ఇది నాకు గుఱుతు.

పెద్దల దీవెనలతో బొంబాయికి పయనమైతిని. బొంబాయికి ఇదియే నా ప్రథమప్రయాణము. మా యన్న నన్ను అనుగమించెను. కాని ఇట్లు అలుకఁగనే పండువా? బొంబాయిలో కొన్ని గండములు గడవవలసియుండెను.

జాతి బహిష్కారము

మా అమ్మ ఆజ్ఞను, ఆశీర్వాదమును బడసి పసుఁబాపను, భార్యను విడిచి అధికోత్సాహముతో బొంబాయికి బయలుదేరితిని. జాన్ జురై సెలలలో భారతసముద్రము (Indian Ocean) చాల ఒడుదుడుకుగా నుండును. 'మీ తమ్మునికి సముద్రయానము ఇదియే మొదలుగాన నసంబరువఱకును వెళ్లుట మంచిది కాదు; మొన్న నీ వడుచునే తుపానుచే ఒక స్త్రీ మరుకూడ మునిగిపోయినది' అని కొందఱు మిత్రులు బొంబాయిలో మా అన్నకు చెప్పిరి. కావున వెంటనే వెళ్లుటకు మా అన్న అంగీకరింపలేదు. అచట ఒక మిత్రునియింట నాకు బస విర్పఱచి మా అన్న రాజకీయములను మరలీ తన యుద్యోగమునఁ జేరెను. నాకుఁ గావలసిన ప్రయాణ వ్యయమును మా బావకిచ్చి నాకిమ్మనియు, వలసిన సాయమునంతయు చేయుఁడని తనమిత్రులతోడను చెప్పి పోయెను.

బొంబాయిలో నాకు ప్రాద్దు పోయెడిది కాదు. రేయంబవల సీమ ప్రయాణపు కలవరింతలే.

ఇంతలో మా కులమువారిలో నా సముద్రయానమును గూర్చి ఆందోళనము సాగెను. ఆంతవఱకు మా వర్ణమువారైన మోఢ్ బనియాలా ఎవరును సీమ త్రొక్కలేదు. నేను సీమకు పోదలఁచితిఁగాన నన్ను వెలివేయవలయునని కులమున కొందఱకు ఆవేశము కలిగెను. అందులకు ఒక సభ జరిగెను. కులస్థులు చాలమంది వచ్చిరి. నన్ను పిలువనంపిరి. నాకు

ఆత్మకథ

అంత సాహసము ఎటులు వచ్చెనో నాకే తెలియదు; నే నా సభకు నిర్భయముగా వెళ్లితిని, ఆ కులపు పెద్దయగు నేటునకును, మాత్రండ్రికిని స్వయము కలదు. మఱియు ఆయన మాకు దూరబంధువు.

‘కులధర్మమునుబట్టి నీవు నీకు కేగుట పాడిగాను. సముద్రయానము మనకు నిషేధము. మఱియు అచట ధర్మపాలనము చేయుట అశక్యమనియు వింటిమి. అచట దొరలతో కలిసి తినుట, త్రావుట తప్పని సరి’ అని నేటు నాతో అనెను.

నేనిటులు బదులు పల్కితిని:—‘నీమకు వెళ్లుట ఎంతమాత్రము ధర్మేతరము కాదు. నే నచటికి విద్యకొఱకే వచ్చుచున్నాను. తాము వేని భయపడుచున్నావో నానిని తాఁకనని మా అమ్మచెంత శపథము చేసితిని. అది నన్ను కాపాడఁగలదు.’

‘నీ వక్కడికి వెళ్లిన పిదప ధర్మమెంతయు సాగకుండుట నిక్కువము. మీ తండ్రిగారికిని, నాకును ఎట్టి చెలిమి కలదో నీ వెఱుఁగుదువు, గాన నామాట నీవు వినవలెను’ అని నేటు పల్కెను

‘అయ్యో, నే నా చెలిమి నెఱుఁగుదును. మీరు నా తండ్రినంటి వారే కాని నీమకు వెళ్లవలె నను నానిశ్చయమును మార్చుకొనఁజాలను. వేఱు ఉపాయము లేదు. మాతండ్రిగారికి మిత్రుఁడును, సలహా చెప్పువాడును, విద్వాంసుఁడును అగు ఒక బ్రాహ్మణుఁడు కలఁడు; ఆయనకు నీమకు వెళ్లుటయం దేమియు దోషము కానరాలేదు. మా అమ్మగారును, అన్నగారును అంగీకరించిరి’ అని నే నంటిని.

‘కులమువారి ఆజ్ఞను నీవు మన్నింపవా?’

‘నాకు వేఱుదారి లేదు. కులమువారు దీనిలో కల్పించుకొనఁ గూడదనియే నా తలఁపు.’

ఈ ప్రత్యుత్తరముతో నేటునకు ఆగ్రహము కలిగి నాలుగు చీవాట్లు వేసినాడు. నేను నిబ్బరముగా కూర్చుంటిని.

‘నేడు ఇతనిని వెలివేతిని, వీనికి సాయముచేయు వారికిని, వీనిని సాగనంపుటకు స్త్రీ పురుషులను పోవువారికిఁ గూడ ఒకరూపాయి పాపలా జరిమానా వేసితిని’ [సాల గామదానము] అని నేటు ఆజ్ఞా పించెను.

నేను ఇసుమంతయు చలించలేదు. నేటుకడ నెలవు గైకొని వెడలినచ్చితిని. మా అన్నకు ఈ విషయము తెలిసినచో వెనుకకు పీఠ నేమో అని అనుకొంటిని గాని ఆయన ‘కులమువారు వెలివేసినను భయపడవలదు; నీవు నీమకు వెళ్లుట మానవలదు.’ అని వ్రాయుట పరమ భాగ్యము.

ఇది జరిగిన పిమ్మట నాకు తొంసర ఎక్కువ ఆయెను. వీరం దఱును మా అన్నగారికి ఎక్కువ ఒత్తిడి కలిగించినచో వారి ఆభిప్రాయము ఎక్కడ చూఱునో యని నేను తొట్టుపడుచుండఁగా, జాన ఘడు వకీలు ఒకఁడు ఇంగ్లండునకు బారిష్టరు పరీక్షకుఁగాను సెప్టెంబరు నాలుగవ తేదీని బయలుదేఱు ఓడపై పోవుచున్నాఁడని వార్త వచ్చెను. నే నావార్త మా అన్నగారి మిత్రులకు ఎఱిగించితిని. ఇట్టి సమావేశము పోగొట్టుకొనఁ గూడవని వారును అంగీకరించిరి. ఇంక ఆవకాశము ఎంతయో లేదు. మా అన్నకు తంతి నీయఁగా ఆయనయు అంగీకరించెను. మా బాపను పైక మిమ్ముని అడిగితిని. అతఁడు నేటు ఆజ్ఞా ప్రస్తావించి, ‘నన్ను వెలివేసెదరు గాన ఈయఁజాలాన నెను. వీదప నేను మా కుటుంబమునకు మిత్రులగు ఒకరి యింటికి వెళ్లి, నా పయనమునకు ఆవశ్యకమగు సామగ్రిని బదులిచ్చి మా అన్న వద్ద వసూలు చేసికొనుడని

ఆత్మకథ

కోరితిని. ఆయన నా కోరిక నెఱవేరుట్చుయ కాక నన్ను చాల ప్రోత్సహించెను. వారి కంతయు కృతజ్ఞత తెలుపుకొంటిని. వారు ఇచ్చిన డబ్బును పుచ్చుకొని వెంటనే టిక్కెట్టు కొంటిని. నేనిక ప్రయాణమునకు సరంజామా సిద్ధముచేసికొనవలెను. అనుభవశాలియగు ఒక మిత్రుఁడు బట్టలు మన్నగు వానిని తయారుచేయించెను. అవి చాల వింతగా నుండెను. అందు కొన్ని నాకు బాగున్నవి; కొన్ని బాగులేవు. ఇటీవల నేను తాల్చుటకు అంగీకరించు నెక్కడై ఆనాఁడు ఏవగించుకొంటిని. పొట్టి చొక్కా (బ్యాక్టు) తొడుగుకొనుట నాకు సిగ్గాయెను. ఇంగ్లాండునకు పోవు ఉత్కలముగు ఇచ్చముందు ఈ అనిచ్చకు ఆట్టె తావు లేదు. ఇక పయనమున కావలసిన తినుబండము నా కడ నిండుగాఁగలదు. జునఘడ్ వకీలు త్ర్యంబకరాయి మజముదారుగారి గది (కేబిను) లోనే నా మిత్రులు నాకొక కయ్యను (బెర్డు) పుచ్చుకొనిరి; మఱియు నారితో నాకు పరిచయము గలిగించిరి. ఆయన వయసువాఁడు; జ్ఞానము, లోకానుభవము కలవాఁడు. నేను ఇంకను లోకానుభవము లేని పదునెనిమిదేండ్ల కసరుగాయను. మజముదారుగారు 'ఇతని గుఱించి మీరు భయపడవల'దని చెప్పిరి.

ఇటులు నేను ౧౮౮౨ సం. ౪ వ నెట్టెంబరునాఁడు బొంబాయినుండి బయలుదేఱితిని.

తుదకు నీమ

నాకు సముద్రయానము వలన తఱుచు అందఱకు వచ్చు వాంతి మొదలగు వ్యాధి రానేలేదు. కాని దినములు గడచిన కొలది ఆరాటముగా నుండెను. కొట్టు పెత్తనగానితో మాటలాడుటకుఁగూడ నాకు కొంకు. నాకు ఇంగ్లీషు మాటలాడుట ఎప్పుడును అలవాటు లేదు. రెండవ నెలనానులో ఒక్క మజముదారుగారు తక్కి తక్కినవారందఱు ఆంగ్లేయులే. వారితో నేను మాటలాడఁజాలకుంటిని. వారు నాతో మాటలాడ తటస్థించినపుడు వారి ఉద్దేశము తెలియునది కాదు. తెలిసినపుడును బదులు చెప్పఁజాల కుంటిని. నేను పైకి తెలియఁ జెప్పుటకు ముందు ప్రతివాక్యమును లోపల కూడఁబలికికొనవలసివచ్చెడిది. భోజనసమయములందు కత్తులను, ముల్లుగరి బెలను వాడుట నే నెఱుంగను; సుటియు చేసినపదార్థములలో మాంసములేని పదార్థ మేదో అడుగుటకు నాకు దౌర్భాగ్యము చాలదు. అందువలన నే నెన్నఁడును భోజన కాలలో పదిమందితో కలిసి భుజింప లేదు. ఎప్పుడును నా గది లోనే భుజించుచుంటిని. భోజ్యము లన్ననో, ముఖ్యముగా నేను తెచ్చుకొన్న చిటుదిండ్లును, పండ్లును. మజముదారుగారికి ఇట్టి బాధ లేదు. ఆయన అందఱలోను కలిసిపోఁగలఁడు. ఆయన అందఱతోను కలిసి మెలిసి స్త్రీమరు వైతెట్టున సంచరించుచుండఁగా, నేను పగలు నా గదిలో దాగియుండి, సాయంకాలమున కొలదిమంది ఉన్నపుడే పైకిఁ బోవ సాహసించుచుండువాఁడను. మజముదారుగారు నీవును

ఆత్మకథ

బాటసారు లందఱతో కలిసిమెలిసి యుండుమనియు, బిడియపడక మాటాడుమనియు ఎల్లపుడు చెప్పుచుండెను. మఱియు లాయరులు నోరు కలవారుగ ఉండవలయునని తన అనుభవములు కొన్ని చెప్పెను. మఱియు ఆవకాశము చిక్కినపుడెల్ల ఇంగ్లీషు మాటలాడుమనియు, తప్పులకు లెక్క గొనవలదనియు, పరభాషలో తప్పులు రాక మానవనియు వారు బోధించిరి. కాని ఏదియు నా జంకును తీర్చలేదు.

ఒక ఆంగ్లేయుఁడు దయతో నన్ను మాటలలోనికి దింపెను. ఆతఁడు నా కంటె పెద్ద. నీవు ఏమి తింటివి? నీ కేషపని? నీ వెక్కడికి వెళ్లుచుంటివి? నీ కి మోమోట మేమిటి? ఈరీతిగా ప్రశ్నించెను. ఆయన నన్ను అందఱతో పాటు పంక్తికి రమ్మగుయు సలహా ఇచ్చెను. నా మాంసత్యాగదీక్షకు నవ్వి, మిత్రసేవాధిమున, మేము ఎస్ట్రస్ముద్రము (Red Sea) లో ఉండఁగా, ఇటులు చెప్పెను—‘బిస్కే సముద్రమును చేరనంతఱకు నీ ఐసుకొన్నటు లుండును గాని పిమ్మట నీనియమును మార్చుకొనవలసి యును. మాంసము తిననియెడల బ్రతుకఁజాలనంత చలి ఇంగ్లండులో ఉండును.’

‘అచట మాంసము వర్జించియు బ్రతుకవచ్చునని జనులు చెప్పఁగా వింటినే’ అని నే నంటిని.

‘అది వట్టి కల్ల. నా యెఱుకలో అట్టివా రెవరును లేరు. ఒకటి చూడు: నేను సారాత్రావుచున్నను నిన్ను త్రావుమంటినా? కాని మాంసము తినితీరవలెను. తినకున్న బ్రదుకఁజాలవు.’

‘మీ ఉపదేశమునకు వందనములు కాని నేను మాంసము ముట్టనని మా అమ్మగారికడ యథావిధిగ ప్రమాణము చేసితిని కావున తినఁజాలను. అది లేకుండ జరుగదేని ఇంటికి తిరిగి వెళ్లుటయే మేలని తలఁతును.’

మేము బిస్కెసముద్రమునఁ జొరఁబడితిమి కాని మద్యమాంసముల అక్కఱ కానరాలేదు. మాంసము ముట్టలేదని ఉల్లాసులు (సర్టిఫికేటులు) పుచ్చుకొమ్మని ఇంటికడ చెప్పిరి. కావున నే నా ఆంగ్ల మిత్రుని ఒక సర్టిఫికెట్టు ఇచ్చుని కోరితిని. అతఁడు సంఘోషనాథో ఇచ్చెను. నేను దానిని కొంతకాలము ములైవలె దాచుకొంటిని. మాంసభోజులు కూడ మాంసభోజులు కానియటులు సర్టిఫికేటులను సంపాదించుచుండుట చూచినప్పిమ్మట నాకు దానిపై మోజు తగ్గెను. నా మాటను నమ్మనిచో సర్టిఫికేటు సంపాదించుకొని మాత్రము లాభ మేమి?

ఎట్లో ప్రయాణము ముగిసి మేము సాతాంప్రకా చేరితిమి. అది శనివారమని అనుకొందును. నా మిత్రులు తెల్ల ఉన్ని నూటు (లూగు, కోటు, వేస్టుకోటు) తయారు చేయించి యిచ్చిరి. ఓడలో నల్ల నూటే ధరించితిని. రేవులో దిగినపుడు నూటు బాగుగా ఉండునని దాని తాల్చితిని. అవి సెప్టెంబరు తుది దినములు. అచట నున్న వారిలో నేను గాక మఱి యెవ్వరును అట్టిదుస్తులఁ దాల్పలేదు. చాలమంది తమ సాహస్రిని తాళపుచెవులతో కూడ గ్రిండ్లీ కంపెనీ వీజంటు వశమున ఉంిపోవుచుండుట చూచి నేనును అట్లు చేయ నలయునని నా సామానును తాళపుఁజెవులతో అతని వశముననే ఉంచితిని.

నా కడ డాక్టరు ప్రాణిశీషన మెహతా, దలపతరాం శుక్ల, గణ జిత్ సింహ మహారాజు, దాదాభాయి నారోశీగార్ల షేర నా మిత్రులు ఇచ్చిన సిఫార్సు ఉత్తరము లున్నవి. లండనులో విక్టోరియా హోటలు లో బసచేయుండని ఓడలో ఒకరు మాకు సలహా ఇచ్చిరి. దాని ననుస

ఆత్మకథ

రించి నేనును, మజముదారు గారును ఆ హోటెలునకే వెళ్లితిమి. ఏటివే
సినటులు తెల్లదుస్తులలో ఉన్నది నే నొకడనే కాన అదియే దుర్భర
మాయెను. మఱియు మఱునాఁడు ఆదివారమగుటచే గ్రండ్లే కంపెనీ
వారు నాఁడు సామానుల నియ్యరని హోటెలులో తెలిసినందున
నా రుసరుస మఱికొంత ఎక్కుడాయెను.

సాతాంప్రసనుండి డాక్టరు మెహతాగారికి నేను తంఱినిచ్చి
తిని గాన ఆయన ఆదివారమున రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు హోటెలునకు
వచ్చి నన్ను చాల నాదరించెను. నా ఉన్నిదుస్తులఁ జూచి ఆయన
నవ్వెను. మాటలాడుచుండఁగా ఆయన టోపిని అచింతముగా తీసికొని
దాని మృదుత్వమును తెలిసికొనఁగోరి అనకతవకగా చేతితో అట్టిటు
చమిరి దానిపై రోమములను కలఁచితిని. మెహతాగారు కొంచెము
కోపదృష్టితో నన్ను నారించిరికాని అప్పటికే పొరపాటు జరిగిపోయి
నది. ఈఘటన ముందరికి మందలించు. ఇది నాకు పాశ్చాత్యదేశాచార
మున మొదటి పాఠము. — అందుల విశేషములఁగూర్చి మెహతాగారు
ఇటులు ఉపదేశించిరి: ఇతరుల వస్తువుల తాఁకకుము. హిందూదేశము
నందువలె ఇచట ప్రభువు పరిచయముననే ఎవరిని ప్రశ్నలు వేయకుము.
బిగ్గటగా మాటలాడవలదు. మనము హిందూదేశములో 'అయ్యా' (Sir)
అని సంబోధించినటులు ఇచట సంబోధింపవలదు. ఏలన ఇచట నాక
రులును, తాబేదారులును మాత్రమే వారి యజమానులను 'అయ్యా'
అని సంబోధింతురు—ఇత్యాది. హోటెలువ్యయ మధికమగును గాన ఏదో
ఒక కుటుంబమున ప్రవేశించుచుని ఆయన చెప్పెను. సోమవారము
ఆ విషయమును నిర్ధారింప నిశ్చయించితిమి.

శ్రీ మజముదారుగారికిని, నాకును హోటెలు కష్టముగానే యుం
డెను. మిగుల వ్యయము కూడ. మాట్లాడుండి సింధు దేశీయు లొకరు

మాతో పాటే వచ్చిరి. వారికిని మజముదారుగారికిని నేస్తము కలిగెను. వారికి లండను క్రొత్తగాదు. ఆయన మాకు అద్దెగదులు విచారించునని చెప్పెను. మేమును అందు కంగీకరించితిమి. సోమవారమునాడు గ్రిండేకంపెనీ నుండి మా సామానులు రాగనే హోటలువారికి ఈయ వలసిన సామును ఇచ్చివేసి మా సింఘమిత్రుడు మాకుగాను అద్దెకుఁ గొన్న గదులలో ప్రవేశించితిమి. హోటలువారు మూడు పానులు అనగా మూడు కాసులు పుచ్చుకొన్నటులు గుఱుతు. నేను గుండెలు బాదుకొంటిని నే నింత డబ్బిచ్చినను కటిక ఉపవాసము చేయవలసి వచ్చెను. ఏలన నాకేదియు రుచింపలేదు. ఒకపదార్థము త్రోసివైచి మఱియొక టి తెమ్మందునుగదా అదియు నంలే. డబ్బో, రెంటికిఁగూడ గూబలు నులివి వనూలు చేసిరి. ఇంతవఱకు బొంబాయినుండి నేను తెచ్చుకొన్న పదార్థములు తినియుంటిని.

ఈ క్రొత్తగదులలోఁగూడ నాకు సరిగా లేదు. నా మనస్సు ఎపుడును దేశముమీఁద, ఇంటిమీఁద, అమ్మమీఁద బెంగ. రాత్రి ఇంటి సంగతులు గుర్తు వచ్చి కన్నీరు ఓడుచుండుట వలన నిద్ర యను మాటలేదు. నా కష్టము నొకరితో చెప్పుకొనునది కాదు. ఒకవేళ చెప్పి కొనినను ఫలమేమి? ఇది పోవు ఉపాయము లేదు. ప్రతిదియు క్రొత్త. ప్రజలు, వారి ఆచారములు, వారి యిండ్లు గూడ క్రొత్త. పాశ్చాత్య దేశాచారము నాకు సరిక్రొత్త కావున కడుమెలకువతో ఉండ నా యెను. శాకాహార ప్రతిజ్ఞ యొకటి వైపెచ్చు. ఇక భోజ్యములు కూడ అరుద్యములు. నా పని అటుచూచిన నుయ్యి, ఇటుచూచిన గొయ్యి. ఇటు ఇంగ్లండులో ఉండలేను, అటు ఇండియాకు మరలను లేను. 'రానే వచ్చితివి ఈమూఁడేండ్లు ఉండ నిశ్చయింపుము' అని నా అంత రాత్మ బోధించెను.

నా అభిరుచి

డాక్టరు మెహతాగారు నేను విజ్ఞోరియాపహాలేలులోనే ఉండు ననుకొని సోమవారమునాడు ఆచటికి వెళ్లిరి. మేము అచటి నుండి వెళ్లితిమని ఎఱిగి మా క్రొత్తబస విలాసము తెలిసికొని మరల అక్కడికి వచ్చిరి. నేను ఓడలో వట్టి తెలివితక్కువచే తామర తెచ్చు కొంటిని. ఎట్లనగా-మేము స్నానాదులకు సమద్రోదకము ఉపయోగించు చుంటిమి. అందు సబ్బు కరగదు. నాగరకత అనుకొని నేను సబ్బు రుద్దుకొనుచుంటిని. దానివలన శరీరము పరిశుభ్రము అగుటకు బదులు జిగటలు సాగ నారంభించెను. అందువలన తామర పుట్టెను. నేను డాక్టరు మెహతాగారికి చూపగా వారు ఆసెటిక్ ఆసిడ్ (acetic acid) పూయుమనిరి. అది పూయగానే భగ్గన మండి ఏడ్చు వచ్చుట నాకు గుఱుతు. నా గదిని, అందలి ఏర్పాటును వారు పరీక్షించి బాగుగా లేదనుటలు తలఁపిరి. 'ఇవట బాగుగలేదు' మనము ఇంగ్లాండు వచ్చుట విద్యాభ్యాసమునకే యైనను విశేషముగ ఇచటి ప్రజల ఆచారవ్యవహారములగూడ గ్రహింపవలయును. ఇందులకు ఎఱిగి కుటుంబమునతో ఒకరి కుటుంబమున ఉండుట ఆవశ్యకము. దానికి ముందు ఎవరికడనేని ఆ పద్ధతి నేర్చికొనవలెను. నే నట్టివాట నకు నిన్ను తీసికొని వెళ్లేదను రమ్మ! అని మెహతాగా రనిరి.

నేను కృతజ్ఞతతో ఇయ్యకొని వారి మిత్రుల బసకు చేరుకొంటిని. ఆ మిత్రుడు నన్ను సోదరునివలె చూచెను. ఇంగ్లీషువారి ఆచారాదుల

ను శిక్షించెను. ఇంగ్లీషు మాటలాడుటయు అలవాటు చేసెను. నా భోజనవిషయము మాత్రము కడు కష్టమాయెను. ఉప్పును పోవునులేని కూరలు నాకు సయింపవు. నాకేమి చేయవలెనో భోజనము పెట్టు నామెకును తోచకుండెను. ఉదయమున ఓటుసిండిజావ (oatmeal porridge) ఉండెడిది. దానితో చాలవట్టు కడుపు నిండెడిది కాని మగ్గాహ్నమునను, సాయాహ్నమునను ఏమియు రుచించునది కాదు. ఇంచు మించు ఉనవాసము. ఆ మిత్రుఁడు మాంసము తినవలెనని ప్రతిదినమును వాదించుచుండెను గాని నేను నా కేపథమును తెలిపి ఊరకుండువాఁడను. మధ్యాహ్న సాయాహ్నములందు మురబ్బా, ఆకుకూర, రొట్టెయు ఉండెడివి. నేను బాగుగా తినువాఁడ నగుటచే అది సరిపోవునది కాదు. మరల నడిగి వేయించుకొనుట ఒప్పుకాదని మఱి రెండు మూఁడు రొట్టెముక్కలడుగుటకు బిడియపడువాఁడను. పైఁగా ఆరెండు పూటలలో నేదో ఒకపూట పాలు శూన్యము. ఈ పద్ధతి చూచి పట్టఁజాలక నా మిత్రుఁడు “నీవు నా సోదరుఁడవై యుండుచో ఈపాటికి మూట కట్టించియుండును. ఇచ్చట తప్పని సరియైన విషయము లెఱుంగక, చదువురాని నీ తల్లికడ చేసిన ప్రమాణమునకు ఏమి విలువ? అది ప్రమాణమే కాదు. అది లాసనుసరించియు ప్రమాణముగా పరిగణింపఁబడదు. అట్టి ప్రమాణమునకు బద్ధుఁడవై యుండుట అజ్ఞానము. ఇదిగో చెప్పుచున్నాను. ఈ పట్టుదల వలన ఇచ్చట నీకేమియు మేలు కలుగఁజోదు. మఱియు నీవు మాంసము తిన్నటులు, అది రుచించినటులు ఒప్పుకొనుచున్నావు. ఆవశ్యకము కాని చోట తిని ఆవశ్యకమగుచోట మానుచున్నావు. ఔరా అభాగ్యము!” అని అతఁ డనెను.

ఆ త్మ క థ

నేను మాత్రము చలించలేదు. దీని గుఱించి రోజును వాదప్రతి వాదములు జరుగుచునే యుండెను. ఆయన వాదించినకొలది నేను మఱి కొంచెము బిగియుచుంటిని. నేను ప్రతిదినము భగవంతుని రక్షింప ప్రార్థించుచుంటిని. ఆ రక్షణయు కలుగుచుండెను. నేనటులు ప్రార్థించుట నాకు భగవంతునిగూర్చి బాగుగా తెలిసి కాదు. నన్ను అటులు చేయించునది నమ్మకము—అదియు చిన్న నాట రంభ విత్తిన విత్తనమే.

ఒకనాఁడు నా మిత్రుఁడు బెంధింగారు వ్రాసిన Theory of Utility అను గ్రంథమును చదువసాగెను. నా పని అయినది. ఆ భాష నాకు తెలియలేదు. అతఁడు బోధింప మొదలిడెను. నేను ఇటులంటిని: “అయ్యా, నన్ను త్సమింపుఁడు. ఈ గహనవిషయములు నా తల దాటివని, మాంసాహార మావశ్యకమని ఒప్పుకొందును. కాని నేను నా ప్రమాణమును జవదాటను; దాని గుఱించియు వాదింపను. నేను మీతో వాదించి జయింపలేనని ఒప్పుకొందును. అజ్ఞాఁడ నని గాని, పెంకెననిగాని, తలఁచి నన్ను విడిచిపెట్టుఁడు. తమ ప్రేమకు మెత్తును. తాము నా హితైషులని ఎఱుఁగుదును. మీరు నా మేలునకే మరలమరల చెప్పుచున్నారనియు తెలియును. కాని నేను నా నియమము విడువఁ జాలను. ప్రతిజ్ఞ ఎన్నఁడును ప్రతిజ్ఞయే. అది అనుల్లంఘనీయము.”

నా మాటల కతఁడచ్చెరువొందెను. అతఁ డాపుస్తకము మూసి, ‘మించిది. ఇంక వాదింపను’ అనెను. నేను సంతోషించితిని. అతఁ డావిషయమై మరల నెన్నఁడును వాదింపలేదు గాని నన్ను గుఱించి యాతఁడు చింతించుట మాత్రము మానలేదు. అతఁడు పొగద్రావును; సారా త్రావును; కాని, నన్ను ఎఱుఁగుగాని త్రావు మనలేదు. అసలు ఆ రెండును నాకు వలదు అని చెప్పెను. నేను మాంసము తిననిచో

నా దారుపణివావుదుననియు, ఈరీతిగా నున్నచో నాకు ఇంక నీమ ఇంద్రునియు ఆయనకు జెంగ.

ఇటులు నే నొకనెల ఉమేదువారీ చేసితిని. ఆమిత్రుని యిల్లు 'రిచ్ మండు'లో కలదు. కావున వారమునకు ఒకటి రెండు మాటుల కంటె లండను పోవ వీలులేదు. కావున నా కొకమటుంబమున బస ఏర్పఱుపవలయునని డా॥ మెహతాగారును, దలపతిరాం శుక్లాగారును నిశ్చయించిరి. వెస్టు-కన్సింగ్టనులో ఒక ఆంగ్లో ఇండియను మటుంబమున శ్రీశుక్లాగారు నాకు వసతి ఏర్పఱిచిరి. ఆయింటియామె వితంతువు. ఆమెకు నా శపథ మెఱిగించితిని. ఆమె నన్ను మెలకువతో చూతుననెను. నే నచట ప్రవేశించితిని. కాని అచటగూడ నాకు కటిక ఉపవాసమే. తినుబండము కొంత పంపుటకుఁగాను ఇంటికి వ్రాసితిని గాని అప్పటి కింకను రాలేదు. ప్రతిదియు ఆరువ్యము. 'ఇదిబాగుగా నున్నదా?' అని ఆమె ప్రతిదినము ప్రశ్నించునది కాని ఆమె ఏమి చేయుగలదు? నా బిడియము ఎప్పటట్లనే యుండెను. నా ముందు పెట్టిన దానికంటె ఎక్కువ యేమియు అడుగ లేకుంటిని. ఆమెకు ఇరువురు గూఁతుండ్రు. వారు చెఱియొక రొట్టెముక్కను బలవంతముగా వేయుచుండిరి. రొట్టెకు రొట్టె వేసినఁగాని నాకు చాలదని వారికి తెలియదు.

నా కిప్పటికి నిలువ చిక్కెను. నే నింకను సరిగా చదువు మొదలిడలేదు. శుక్లాగారి ధర్మమా అని వారిచ్చిన వార్తాపత్రికల చదువుచుంటిని. ఇండియాలో నే నెన్నఁడు అట్టిపని చేయలేదు. కాని ఇచట ప్రతిదినము చదివి వానియొడ రుచి కల్పించుకొనఁగలిగితిని. డెయిలీ న్యూస్, డెయిలీ టెలిగ్రాఫ్, పాల్ మాల్ గజెట్ రోజును చూచెడివాఁడను. వాని చదువుటకు గంటకంటె ఎక్కువ పట్టెడిది కాదు.

ఆ త్మ క థ

ఇక నేను ఊరు తిరుగ మొదలుపెట్టితిని. మాంసము లేని దుకాణములు (restaurant) పెరుగ జొచ్చితిని. నగరమున అట్టివి కొన్ని కలవని గేస్తురాలు (landlady) తెలిపెను. నేను ప్రతిదినము పది పండ్లెండు మైళ్లు తిరిగి చవుకపాటు దుకాణములో కడుపునిండ రొట్టె తినుచుండువాడను గాని ఎపుడును తృప్తిలేదు. ఇట్లు ఊరు తిరుగుచుండగా ఒక నాఁడు ఫారింగ్ డన్ పీథిలో శాకాహారిలయమును (vegetarian restaurant) పట్టుకొంటిని. తనకు కావలసిన వస్తువు దొరకినపుడు బాలునికి ఎట్టి సంతసము కలుగునో దాని జూడఁగనే నాకును అట్టి సంతసమే కలిగెను. నేను లోపలికి వెళ్లక ముందు ద్వారసమాపమున ఒక గాజు కిటికీలో అమ్మకమునకు ఉంచిన కొన్ని పుస్తకములను చూచితిని. వానిలో Salt's Plea for Vegetarianism అను పుస్తకము చూచి ఒక షిల్లింగునకు దాని కొని తిన్నగా భోజనశాలలోనికి వెళ్లితిని. నేను ఇంగ్లాండులో కాలు వెట్టిన పిదప కడుపార కుడిచిన దానాడే. భగవంతుండు నన్ను రక్షింప వచ్చినటు లుండెను.

నేను స్వామిగారి పుస్తకమును సంపూర్ణముగా చదివితిని. అది నాకు నచ్చెను. ఈ పుస్తకము చదివిన నాఁడు మొదలుకొని మనఃపూర్వకముగా నేను శాకాహారి నై తినని చెప్పకొనవచ్చును. నేను మా అమ్మగారి ముందు ప్రమాణము చేసిన దినము నాకు ఆనందదాయకమాయెను. నేను చేసిన ప్రమాణమును, సత్యమును అనుసరించి అప్పటికి మాంసము త్యజించినను, ప్రతి హిందువును మాంసభోజి కావలెననియు, నేనును ముందు ఒక నాఁడు స్వతంత్రముగాను, బహిరంగముగాను మాంసభోజిని కాఁగలననియు, అందులకు అందఱును తయారు చేయుదుననియు ఇచ్చగించితిని. కాని నే నిప్పుడు నిర్ణయించుకొనిన శాకాహారిము ఇప్పటినుండియు వ్యాప్తిచేయుటయే నా పని యాయెను.

ఆంగ్లవేషము

దినదివము నాకు శాకాహారమునెడ నమ్మకము పెరుగనా-
గెను. సాల్టుగారి పుస్తకము చదివిన పిదప ఆహారవిషయ-
ములను గూర్చిన పుస్తకములను చదువవలె నను ఆసక్తి మొందాయెను.
దొరకిన పుస్తకములనెల్ల చదివితిని. వీనిలో హోవర్డు విలియమ్సుగారు
వ్రాసిన 'ఎలిక్స్ ఆఫ్ డయట్' అను గ్రంథ మొకటి. అందు ఆదికా-
లమునుండి నేటివఱకు మనుష్యుల ఆహారములనుగూర్చి చర్చ కలదు.
మఱియు అందు పైథాగరస్, జీసస్ మొదలుకొని నేటివఱకును ఉన్న
మతకర్తలును, ప్రవక్తలును అందఱును ఆకు బువ్వయే తిన్నవారు అని
నిరూపింపఁబడినది. డాక్టర్ ఆనా కింగ్స్ ఫర్డ్ అనునామెవ్రాసిన
The Perfect Way in Diet అను గ్రంథము ఉత్తమ మైనది.
డాక్టరు అల్లికొసకాగారు ఆరోగ్యమును గుఱించి వ్రాసిన వ్రాతలు
ఉపాదేయములు. ఆయన రోగుల ఆహారపద్ధతిని నియమించి దానివలన
రోగముల కుదుర్చు ప్రణాళికను ఒకటి చూపించెను. అతఁడు ఆకు
బువ్వయే తినును. తనకడకు వచ్చురోగులకుఁగూడ ఆకుబువ్వయే తినక
తప్పదని చెప్పును. ఈగ్రంథములను అన్నిటిని చదివినందువలన ఆహార
పరీక్ష నాదీవితమున ఒక ముఖ్యవిషయ మాయెను. ఈ పరీక్ష ఆరంభిం-
చుట ఆరోగ్యము కొఱకే యైనను పిదప పిదప ఈ శాకాహార విధాన
మానకు ధర్మదృష్టియే ప్రధాన హేతు వాయెను.

ఆత్మకథ

ఇది యిటులుండఁగా, నామిత్రునకు నాభోజనమును గుఱించిన బెంగ పోలేను. మాంసము తిననిచో నేను నానాటికి చిక్కిపోదు ననియు, మఱియు ఇంగ్లీషువారిలో కలిసియుండలేనందున మందుఁడ నయిపోదుననియు తలచి నన్ను మాంసము తినుచుని పట్టుపట్టెను. ఇది యంతయు అత్రిప్రేమచేతనే. నేను కాకాహార గ్రంథములను చదువుచుండుటచే నాకు విపరీతములు కూడ పుట్టునని అతనికి తోచెను. మఱియు నేను నాచదువుమాని ఆహారపరిశోధనలతో కాలముగడపుచు న్నగ్ధుఁడ నయిపోదునని అతఁ డెంచెను. ఇటులు తలచి నన్ను మార్చుటకు చరమ ప్రయత్న మొకటి చేసెను. ఒకనాఁడు నన్ను నాటకమునకు రమ్మని పిలిచెను. నాటకము చూడఁబోవుముందు హాత్ బర్న్ రెస్సు రెంటులో మా భోజనము. అది నాకొకనగరువలె నుండెను. విక్టోరియా హోటెలు వదలినపిదప అంతపెద్ద హోటెలును నేను చూడలేదు. విక్టోరియా హోటెలు నాకు అనుభవము కలిగించుటకు ఆట్టే ఉపయోగింపలేదు. వీలనఁగా నేనచట ఇతికర్తవ్యతామూఢుఁడనై యుంటిని. నన్ను ఈహోటెలునకు తీసికొనిపోవుచో అక్కడ పలువురు భుజించుచుండువారు ఉందురనియు, నేను మధ్య ఏమి ప్రశ్నించినను అవినయ మగుననియు అతఁడు తలచి ఈ యెత్తు ఎత్తెను. మేము పలువుర నడుమ ఒక బల్ల ముందు కూర్చుంటిమి. మొదటి వాయి 'సూప్'. అది దేనితో చేసిరో అని నాకు విచికిత్స. కాని మిత్రుని అడుగరాదు. కాన వడ్డనవానిఁ బిలిపితిని. అది కనిపట్టి నా మిత్రుఁడు వీల పిలుచుచుంటి వని గట్టిగా అడిగెను. 'ఇందు మాంసము కలియలేదుగదా అని అడుగుట'కని సంకోచించుచునే తెలిపితిని. 'నీవు ఇట్టి సమాజములో ఉండఁదగవు. ఎటులు మెలఁగవలయునో నీకు తెలియనియెడల ఇంకొక భోజనశాలకు పోయి భుజించి నా వచ్చువఱకును వెలుపల వేచియుండుము'

అని అతడు కోపముగా అనెను. నే నీ ప్రస్తావనకు సంతసించి నిర్దమించితిని. దావుననే ఒకశాకాహారశాల కలదు గాని ప్రాద్దుపోవుటచే అది మూయబడెను. ఆరేయి నాకు అన్నము సున్న. పిదప మే మిరువురమును నాటకము చూడఁబోతిమి. నా మిత్రుడు ఈఘటననుగూర్చి మఱి యెన్నఁడును ఒక మాటయేని తేలేదు. నాకును అట్టి పనితో పని లేదుకదా!

మా కిదియే తుట్టతుది మిత్రకలహము. దాన మామైత్రి కెట్టి భంగమును కలుగలేదు. ఈతని ప్రయాసమునకు మూలము ప్రేమయే. కావుననే ఆచరణమందును, భావమందును మాకు భేదము ఉన్నప్పటికి ఆయనపై నాకు ఆదరము మెండాయెను.

నేను మాంసాహారము వర్జించినను మిగిలిన వ్యవహారములలో ఆంగ్లేయసమాజమున సరిగా మెలఁగికొనఁగలనని నామిత్రునకు ఎఱింగింప నిశ్చయించితిని. అందులకుఁ గాను నాకు అశక్తమైన ఆంగ్లపద్ధతుల నన్నిటిని అవలంబింప దొరఁకొంటిని.

నే నిచట తొడుగుదుఱ్ఱులు బాంబాయి తరహావి. అవి ఇంగ్లీషు సంఘమునకు పనికిరావని ఆర్యీ అండ్ నేవి స్టోర్సులో క్రొత్తవి తయారు చేయించితిని. పందొమ్మిది షిల్లింగులుపెట్టి చిమ్మి పాట్ టోపి కొంటిని. అది ఆరోజులలో ఎక్కువ వెల. ఇది చాలక వేష నాగరకతకు నడిగడ్డయైన బాండ్ వీధిలో ఒక ఈవినింగ్ నూటునకు పది పానులు పాడుచేసితిని. మాఅన్నగారికి రెండుపేటల బంగారు గడిమారపు గొలుసును పంపుడని వ్రాయఁగా ఆయన దయతో పంపెను. సిద్ధముచేసి యుంచిన నెక్ట్టైని తొల్పుట అనాచారము గనుక దానిని ముడివైచి కట్టుకొనుట నేర్చికొంటిని. హిందూదేశమున

ఆ త్మ క థ

ఇంటిమంగలి డొరము చేయుచుండగా అద్దము చూచుకొనుట విలాసమునకే. ఇచట ప్రతిదినము ఒక పెద్ద అద్దముముందు సెక్ టైని సవరించుకొనుచు సరియగు వేషాచారము ననుసరించి పాపట దిద్దుకొనుచు పది నిమిషములు పాడుచేసితిని. నాకేశపాశము మృదువు కాదు. బ్రష్తో దానిని దిద్దుట బ్రష్టిస్టోబ్రహ్మ అయ్యెడిది. తలమీఁదటోపిని పెట్టినపుడును, తీసినపుడును, చేయి అలవోకగా తలపైకి వెళ్లి జాట్టును సవరించెడిది. తగుమనుష్యులలో, అనఁగా మంచి సమాజము లోఁ గూర్చుండినపుడు తఱుచు చేతితో తలను సరిచేసికొనుచుండవలసినదే. ఇది యొక సభ్యక్రియ; వేషాచారము—అనఁగా ఫాషన్.

నృత్యము, ఫ్రెంచిభాషను మాటలాడుట, ఉన్యసింఱుట—పీనిని అభ్యసించినఁగాని ఫాషన్ పూర్తికాదని వింటిని. ఫ్రెంచిభాష ప్రాస్సుదేశమునందే. కాక యూరపుఖండమున కంతటికి రాష్ట్రభాష. నే నాదేశముల నన్నిటిని చూడఁదలఁచితిఁ గాన నృత్యము నేర్వ నిశ్చయించి ఒక పాఠశాలలో ఒక టెరమునకు మూడుపానుల జీత మిచ్చితిని. మూడువారములలో ఆఱుపాఠములు చెప్పికొని యుందును. తాళగతి గ్రహింప నా తరము కాలేదు. పియానాను అనుసరింపలేక పోతిని. ఇక నా గతి యేమి? కాపీన సంరక్షణార్థ మయం షటాటోపః. వెనుక ఒక సన్నాల్పిని తన గోఁచిని కొఱుకకుండ ఎలుకలకు పిల్లని పెంచెనట. పిల్లని పెంచుటకు ఒకఆవు. ఆ ఆవును కాచుటకు ఒక గొల్లఁడు. ఈరీతిఁగా గోఁచిగుడ్డకుఁగాను అతినికి సంసార మేర్పడెను. పాశ్చాత్యసంగీత మలవరించుకొనుటకు ఫిడేలు నేర్చుకొనవలె ననుకొంటిని. మూడు పానులు ఫిడేలున కిచ్చితిని. జీతమునకు కొంత. ఉపన్యాసధోరణి నేర్పుటకు మఱొక గురువునకు ఒక గిన్నీ ప్రవేశపురునుముక్రింద ఇచ్చితిని. ఆయన Bell's Standard Elocutionistను

కొను మనఁగా దానిని కొంటిని, అది పాత్యపు స్తకము. అందు పిట్టు గారి ఉపన్యాస మారంభించితిని.

కాని ఆ బెత్* అను ఆయన నా చెవిలో గంట వాయించుటచే నేను మేలుకంటిని.

నేను యావజ్జీవము ఆంగ్ల దేశమున నివసింపను. ఎందుల కింక నీవక్తృత్వాభ్యాసము? ఈ నృత్యము న న్నెటులు సభ్యుని చేయును? ఫిడేలు ఇండియాలోనే నేర్వనగును. నే నిచటికి విద్యార్థిని వచ్చితిని కాన విద్యావ్యాసంగము చేసితీరవలెను. ఇన్ ఆఫ్ కోర్టులో చేరుటకు యోగ్యుడను కావలెను. నా నడవడి నన్ను సభ్యునిఁ జేసినఁ జాలు. కానివో ఆ యాశ వలదు.

ఇట్టివిట్టివి మఱికొన్ని ఊహలు తోఁపఁగా,వాని నన్నియు వక్తృత్వోపాధ్యాయునకు వ్రాసి, ఇంకముందు రాజాలనందులకు తీయింపుఁ డని ప్రార్థించితిని. అప్పటికి రెండుమూఁడు పాతములే ఆయెను. అట్టి దే మఱియొక ఉత్తరము నాట్యాచార్యునకు వ్రాసి, ఫిడేలు ఉపాధ్యాయుడకు స్వయముగా వెళ్లి, ఎంత వెల వచ్చిన అంత వెలకే ఆఫిడేలు అమ్మఁగోరితిని. నాతో చనవుగా ఉండును గాన నేను తప్పదారిఁ బడితి నని తెలిసికొంటినని ఆమెకు చెప్పితిని. ఆమెయు నా నిశ్చయమును ప్రోత్సహించి సంపూర్ణముగా వీనిని మానుచుని చెప్పెను.

నాకు ఈ వ్యామోహము రెండుమూఁడు నెలలు ఉండియుండును. వేషమును గుఱించి పట్టింపు చాల సంవత్సరములవఱకు పోలేదు. ఇటుపయిని నేను విద్యార్థి నయిపోతిని.

* బెత్ = గంట అని శబ్ద.

మార్పులు

ఆటపాటలలో పడి నేను ఇచ్చవచ్చినట్లు కాలము గడపితినిని ఎవరును తలంపకుందురుగాక! అపుడుగూడ నేను ఒడ లెటిగి యే మసలితినిని పాఠకుడు పోల్చియుండును. ఆ వ్యామోహకాలము కొంత ఆత్మపరీక్షచేగాని పోలేదు. నేను వాచిన ప్రతి దమ్మిశికిని పద్దు వ్రాసితిని. వ్యయమునకు లెక్క కలదు. ప్రతి చిన్నపద్దునూ, అనగా మోటారు కిరాయి, తపాలఖర్చు, వార్తాపత్రికలకు చెచ్చించు ఒకటి రెండుకానులు మొ. అన్నియు వ్రాసి ప్రతివినము పరుండఁబోవునపుడు నిలువ లేల్చుచుంటిని. ఆయలవాటు నేటికిని కలదు. దీనివలన చాల ప్రయోజనము లేర్పడెను. లక్షలకొలది ధర్మాదాయము అనేకవిషయములకు నా చేతులమీదుగా వ్యయమగుచున్నది. కాఖోపకాఖలైన ఇన్ని విషయములకు వ్యయముచేయుచున్నను, మితముగను, సరిగను వ్యయముచేసితిని. ఎపుడును బాకీలు రావలసియున్నవని లెక్కచూప లేదు. మఱి నిలువ చూపితిని.

ఈవిషయమును ప్రతిపిన్నవాఁడును శ్రద్ధతో గమనించి, తనకు వచ్చు ప్రతిపైసకు, తా నిచ్చు ప్రతిపైసకును లెక్కవ్రాయుచో, తుదకు నా ఐలెనే మేలు పడయఁగలుగుట నిక్కము.

నేను ఇంతశ్రద్ధగా నున్నందులనే వ్యయము తగ్గించుట ఆవశ్యకమని తెలిసికొనఁగలిగితిని. కాన వ్యయమును సగపడ తగ్గింప నిశ్చయించితిని. నా పద్దుపుస్తకము చూడఁగా అందు బాడుగలు ఎక్కువ కాని

పించినవి. మఱియు నే నొక కుటుంబములో నివసించుచున్నందున ప్రతివారము వారికి ధన మీవలసివచ్చెను. మఱియు మర్యాదకొఱకు ఆ కుటుంబమువారితో విందులకుఁ బోవుటయు, విందులకుఁ గొంపోవుటయు తటస్థించెడిది. ఈ రెండు పక్షములలోను వ్యయము నేనే భరింప వలసివచ్చెడిది. ఏలన, విందునకు పిలిచినామె స్త్రీయైననో పురుషుఁడే వ్యయము భరించుట దేశాచారము. కుటుంబమువారు ప్రతివారము పుచ్చుకొను డబ్బులో విలుగఁగోసికొనరు. కావున ఇట్టి వ్యయము పరిహరింపవచ్చునని తోచెను. మరియు ఈ మాఁబఱచింపిచే ధనికుఁడనను దురూహకు కారణ మగుచున్నదనియు తోచెను.

ఈ కుటుంబమున ఇంక నివసించక ప్రత్యేకముగా గదుల నద్దెకుఁ గొనుట నిశ్చయించితిని. నేను చేయవలసిన పనినిబట్టి అనుకూలముగా అచటికచటికి మాటుటకు నిశ్చయించితిని. దానివలన సమకాలముననే అనుభవమును గడింపవచ్చునని తోచెను. పని ఉన్న స్థలములకు కాలి నడకలో అరగంటకు చేరుటకు పీలైనంతి దావున గదులను అద్దెకుఁ గొనుచుంటిని. దాన బండ్ల బాడుగ తగ్గినది. ఇంతకు ముందు నే నెక్కడికి వెళ్లినను ఏవో యొకవిధ మగు యానముమీఁదనే పోవుచుంటిని. దాన గమనవ్యాయామమునకు కొంతకాలము వ్యయ పఱపవలసివచ్చుచుండెను. ఈ యేర్పాటుచే ధనము, తీటికయు కూడివచ్చెను. ఇట్లు ప్రతిదినము చాలదూరము నడుచుచుండుటవలననే ఆంగ్ల దేశమున నాకు జబ్బు రాకుండుటయే కాక చాలవఱకు దాడ్లమును కలిగెను.

నేను రెండుగదులు తీసికొంటిని. ఒకటి కూర్చుండుటకు, రెండవది పనుండుటకు. ఇది రెండవ దశ. మాఁడవది ముందు.

ఆత్మకథ

ఈ మార్పులు నా వ్యయములో సగము తగ్గించెను. బార్నిస్సురు పరీక్షకు ప్రతిదినము కొలదికాలము వినియోగించినఁ జాలును. దీని విషయమై నాకు అద్దైర్యములేదు. ఇక మిగులుకాలము? ఇంగ్లీషుభాషలో ప్రవేశము తక్కువ అను విచారము నన్ను మెండుగ వీడి పించుచుండెను. 'మొదట బి.ఏ. ప్యాసుకమ్ము. పిదప నాకడకురమ్ము' అను సర్ ప్రెజిడెంట్ లేలీగారిమాటలు నే మఱచలేదు. (ఆయన కప్పటికి సర్ బిరుదుము లేదు. పిదప వచ్చెను) కావున బార్నిస్సురుపట్టా కాక మఱియొకటి సంపాదించవలెను అని తలచి ఆక్స్ ఫర్డ్, కేంబ్రిడ్జి విద్యాలయములను గూర్చి నా మిత్రులతో సంప్రతింపఁగా, వారు ధనవ్యయమును, కాలవ్యయమును అధికముగ చేయఁగలుగుచో అట్లే చదువవచ్చు ననిరి. 'కఠినపరీక్షలో కృతార్థుఁడవు కాఁగో రినచో లండన్ మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు వెట్టుట మంచి' దని ఒక మిత్రుఁ డనెను. అందు ధనవ్యయము లేదు; పైఁగా మంచి కాలక్షేపము; మంచి లోకజ్ఞానమును కలుగును—అని మొగట నేను సంతోషముతో అంగీకరించితిని గాని పాఠ్యగ్రంథపట్టిక చూడఁగా అమ్మో అనిపించెను. లాటినుభాషయు, మఱియొక అధునిక భాషయు అనివార్యములు. నాకు లాటి నెట్లు కొఱుకఁబడును అని నే ననుకొనఁగా, నామిత్రుఁడు 'ఁగియరులకు లాటిను ఆవశ్యకము. దానివలన లా పుస్తకములు చక్కగా అర్థమగును. రోమనులా పరీక్షాపత్రము లాటినుభాషలోనే ఉండును. ఇంతియకాక లాటినునచ్చుచో ఇంగ్లీషు కరతలామలకమే' అని చెప్పెను. అది నాకు బాగుగా నచ్చెను. ఎంత కష్టమైనను లాటిను చదువ నిశ్చయించితిని. ఫ్రెంచిభాషను అదినఱకే ప్రారంభించితిఁ గాన అది మఱియొక భాషక్రింద ఉపయోగించునని తలంచితిని. ఒక ప్రైవేట్ మెట్రిక్యులేషన్ క్లాసులో చేరితిని.

ప్రతి ఆఱునెలలకు పరీక్షలు. నా కింక విరునెలలే ఉండెను. ఇది నాకు అకేకమైనను లోంగడ అంగ సమాజములో సభ్యుడ ననిపించు కొనవలయునని నన్ను పట్టుకొన్న పట్టుదలయే ఇప్పుడు నన్ను అతి శ్రద్ధ గల విద్యార్థిగా మార్చినది. నే నొక నిమిషమైనను స్వచ్ఛమైన జనువులకు కాలనిర్ణయపట్టికను సిద్ధపఱచితిని గాని నాకు అయిదు నెలల లో లాటిను ఫ్రెంచిభాషలను, తదిరవిషయములను గ్రహించుటకు తగిన తెలివయ, ధారణయు లేకపోయినవి. లాటినులో తప్పి పోయితిని. నాకు అందులకు కొంత చింత కలిగె గాని ఉత్సాహము తగ్గలేదు. నాకు లాటినులో ఆసక్తి కలిగెను. 'మరల పరీక్ష వచ్చువఱకు ఫ్రెంచికూడ వృద్ధియగును. నైపుగ్రూపులో మహాక్రొత్త విషయము తీసికొన నగును' అని తలచి మొదట కమిస్ట్రీ (రసాయనశాస్త్రము) తీసికొంటిని. అది మంచివిషయమే కాని ఎక్సాంపెరి మెంట్లు లేవు కాన నాకు రుచింపలేదు. ఇండియాలో కమిస్ట్రీ అని వార్యము కావున అంగ దేశమునగూడ దానినే తీసికొంటిని. రెండవ సారి 'వేడి-వెలుగు' అను విషయము తీసికొంటిని. అది సులభమని మిత్రు లనుట కు కాక నాకును అటులే యుండెను.

మరల పరీక్షకు పెట్టదలచితిని గాన నా వ్యయ మింకను తగ్గింపదలచితిని ఇంకను నా ఖర్చుకరమగుట నాకుటుంబమునకు తగినటులు లే వనుకొంటిని. తాను జీవనమునకు ఎంత త్రొక్కటపడు చున్నను నే నడిగినపుడెల్ల ధనము పంపు మా యన్నను తలచికొన్న కష్టముగా నుండెడిది. ఇవట నెలకు ఎనిమిది మొదలు పదియేను పానులవఱకు ఖర్చుపెట్టువారిలోపలువురు శిష్యభృతి (scholarship) పడసినవారే యని తెలిసికొంటిని. నా కంటె తక్కువఖర్చుపెట్టువారిని ఎఱుంగదును. ఒక విద్యార్థి బీద లుండుపేట (slum) లో వార

ఆత్మకథ

మునకు రెండు పిల్లలకు లద్దె ఇచ్చి ఒకగదిని పుచ్చుకొనెను. లాక్ హౌస్ చీఫ్ కోకో యాములూ అతడు రెండు పెన్నీ లిచ్చి కోకో, రొట్టెలతోఁ గడపుచుండెను. అట్టిది నాకు కేవలము అసాధ్యము కాని ఇంక ఒకగదిలో ఉండవచ్చును. రెండు గదు లక్కఱలేదు. నేనే వండు కొనవచ్చును. దాన నెలకు నాలుగైదు పాసులు కలిసివచ్చును—అని నిశ్చయించితిని. తక్కువ ఖర్చుచో జీవనము చేయుటను (simple living) గుఱించిన కొన్ని పుస్తకములుకూడ దొరకను. రెండు గదులను వదిలి ఒకటియే ఆదైకుఁగొంటిని. మరసాయి (stove) కొని వ్రాతరా హారము వండుకొనుటయు ఆరంభించితిని. ఓటుపిండిపులుసును, కోకోను శయ్యారు చేయుటకు ఇరువది నిముషములకంటె ఎక్కువ పట్టలేదు. మధ్యాహ్న భోజనము పరత్ర. సాయంభోజనము ఇంటికడ. కోకో రొట్టెలతో సరిపెట్టుకొంటిని. ఇంగులకు దినమునకు సుమారు పదియేను పెన్నీలు సరిపోవుచుండెను. మఱియు నేను బాగుగా వ్యాసంగము చేసినకాల మదిమే. మితవ్యయముతో సామ్యజీవనముచేయుట వలన విద్యావ్యాసంగమునకు నాకు కావలసినంత తీటిక ఉండెడిది. నేను పరీక్ష నెగ్గితిని.

నే నిటులు పాదుపుగా ఉండుటవలన చాల కష్టముల పాలైతి నని పాతకుఁడు తలఁపకుండుఁగాక! అందులకు బదులుగా ఈ మార్పు నా ఆంక్షర జీవితమునకును బాహ్యజీవితమునకును వికృతపాపించెను. నా కుటుంబాదాయమునకు తగిన రీతిగా వ్యయమును సమకూర్చెను. జీవనము అధిక సత్యమయ మాయెను. నా ఆనందమున కంతము లేకుండెను.

భక్త్యపరిశీలనము

నేను లోతుగా పరిశీలించికొనినకొలది బాహ్యభ్యంతరములైన ఆచారములను మార్చుకొనవలసిన ఆవశ్యకత గోచరింపజూచెను. ఉనికియందును, వ్యయమునందును మార్పు చేయుటతోపాటు గనో, అంతకు ముందుగనో భక్త్యములలోఁగూడ మార్పుచేయ మొదలిడితిని. కాకాహారమును గుఱించి వ్రాసిన గ్రంథకర్తలు మత వైద్య ప్రకృతి కాస్త్రానుగుణ్యముగను, ఆచరిణానుగుణ్యముగను, లోతుగా పరిశీలించియే వ్రాసిరి. 'మానవుఁడు తక్కిన జంతువులకంటె అధికుడైనందులకు ఫలము వాని చంపి తినుట కాదు. బలిష్ఠుఁడు దుర్బలరను కాపాడవలెను. మానవులలో మానవులకు పరస్పరము ఎట్టి సాహాయ్యకము ఉండునో మిగిలిన అన్నింటియొడలఁగూడ అట్టి సాహాయ్యకము ఉండవలయును' అని వారు నైతికముగా నిర్ధారించిరి. మఱియు మానవుఁడు తినుట రుచికి కాదు, మఱి బ్రతుకుటకు, అను సత్యమును వారు పైకిఁ దీసిరి. ఆ గ్రంథకర్తలలో చాలమంది మాంసమునే కాక, గ్రుడ్లను, పాలను నిషేధించిరి. తామును అట్లు నడుచుకొనిరి. మను ష్యునిశరీరనిర్మాణమునుబట్టి చూచినచో వండిన పదార్థము సరిపడదనియు, పళ్లు వచ్చువఱకు తల్లిపాలు త్రావవలెననియు, పిమ్మట ఫలదులను తినవలె ననియు కొందఱు వ్రాసిరి. వైద్యశాస్త్రమునుబట్టి ఊరుఁగాయలు, పచ్చిళ్లు, పోపులు, మసాలాలు మొదలగునవి పరిత్యాజ్యము లనిరి. కాకాహారము అందఱకు అందుబాటులోనిదనియు, వెల

ఆత్మకథ

తక్కువ యగుననియు వారు నిర్ణయించిరి. ఈ వాలుగు విషయములు నా అనుభవమునకు వచ్చెను. శాకాహారభోజనశాలలలో ఈ నియమములు పాటించువారిని పలువుర కలిసికొంటిని. ఆంగ్ల దేశమున శాకాహార ప్రచారక సంఘముకూడ ఉన్నది. వా రొక వారపత్రిక ప్రకటింతురు. నే నాసంఘమున చేరితిని. నే నాపత్రికకు చందాదారుడను. కొలఁది నాళ్లలో నేను కార్యనిర్వాహకసంఘసభ్యుడఁగా ఎన్నుకొనఁబడితిని. అందు శాకాహారమును బహునిష్ఠతో పరిపాలించు వారు నాకు పరిచితులైరి. నేనును భక్ష్యపదార్థకోధన మొదలుచేసితిని.

ఇంటినుండి వచ్చిన చిటుతిండివస్తువులు, ఊరుఁగాయలు మొదలగు వానిని మానితిని. మనస్సు మాటుటచే వానిపై విరక్తి కలిగి, వెనుక రిచ్ మండులో ఉన్నపుడు నా జిహ్వకు చప్పగా కానిపించిన మసాలాలేని స్వీనక్ (బచ్చలి) ఇపుడు రుచిగా ఉండెను. ఇట్టి ిధనలవలన రుచికి ముఖ్యస్థానము మనస్సుకాని నాలుక కాదని తెలిసెను.

ఆరికదృష్టి సర్వదా నా దృష్టిలో నుండెను. ఆరోజులలో కొండలు కాఫీలు, టీలు హానికరములని నిగసించి కోకోను స్వీకరించుచుండువారు. తినుట శరీరవ్యాపారమునకే అని నిశ్చయించి, టీ కాఫీలు వదలి కోకో పుచ్చుకొనుచుంటిని.

శాకాహారభోజనశాలలో రెండు విభాగము లుండును. ఒక దానియందు కావలసినపదార్థములు తిని తిన్న వానికి మూల్యమివలెను. అందు పూఁటకు ఒకటి రెండు పిల్లింగులుగూడ పట్టును. దానికి ధనికులు పోవుచుందురు. రెవడవి విభాగమున ౬ పెన్నీలకు ఒక రొట్టె ముక్కయు, మఱి మూడు పదార్థములను పెట్టుదురు. నేను మితవ్యము దీక్షఁ బూనిన పిదప వాడుకగా ఆశుకాల (పెన్నీల) నిచ్చియే భుజింప మొదలిడితిని.

ఈ పరిశీలనముతో ఉపపరిశీలనములు కూడఁ గొన్ని కలవు. కొంత కాలము గంజి (starch) గల పదార్థములు వీడితిని. కొంతకాలము రొట్టె, పండ్లుమాత్రము తినియుంటిని. కొంతకాలము జున్ను, పాలు, గ్రుడ్లు. ఈచివరపరిశోధనము గమనింపఁదగినది. ఇది పదియేనునాళ్ల కన్న ఎక్కువకాలము సాగలేదు. గంజిలేని పదార్థములు తినవలెనని బోధించిన సంస్కర్త గ్రుడ్లుతినుట మంచిదనియు, అదిమాంసాహారము కాదనియు సమర్థించెను. గ్రుడ్లు తినుచో జీవజ్వంతువులకు హానిచేయుపని లేదుగదా అని సామాన్యముగా తోచెను. అందువలన కక్కుజీతి పడితిని. ఈప్రమాద మెంతోకాలము ఉండలేదు. నాప్రమాణమునకు క్రొత్తవ్యాఖ్యానము చెప్పట నా పని కాదు. ప్రమాణము చేయించిన మా అమ్మగారి ఉద్దేశము నాకు తెలియదా? గ్రుడ్లుకూడ మాంసమనియే ఆమె ఉద్దేశము. ఈప్రమాణముయొక్క సత్యమగు ఉద్దేశము స్ఫురింపఁగనే గ్రుడ్లను, గ్రుడ్లతోపాటు పరిశోధనమును మానితిని.

ఈ విషయము గమనింపఁదగినది. ఇంగ్లండులో మాంసమును గుఱించి మూఁడు లక్షణములు చూచితిని. మొదటి లక్షణమున పశు పక్షుల మాంసమే మాంసము. ఈ లక్షణానుయాయలగు శాకాహారులు పశుపక్షిమాంసము పరిశ్రేయించి మత్స్యముల స్వీకరించిరి; ఇక గ్రుడ్లను స్వీకరించిరని చెప్పనక్కఱలేదు గదా! రెండవలక్షణము సకల జీవజ్వంతువుల మాంసము మాంసము. ఈ లక్షణమున మత్స్యహారము నిషిద్ధము కాని గ్రుడ్లు తినవచ్చును. ఇక మూడవది: సకల జీవజ్వంతు మాంసమును, వానివలన ప్రభవించు పదార్థమును—అనగా, గ్రుడ్లు, పాలు మొదలైనవి, అంతయు మాంసకొటిలో పరిగణితముగును. నేను మొదటిలక్షణముంగీకరింతునేని గ్రుడ్లకాక చేపలఁ గూడ గొనవలసియందును. నా ప్రమాణమునుబట్టి గ్రుడ్లు పనికిరావు. కాన నేను వాని వీడితిని. శాకా

ఆత్మకథ

హారాజనాగారములలో చాల పదార్థములలో గ్రుడ్లు కలియునని తేలినది. కావున నే నచట ప్రతిపదార్థమును గ్రుడ్లు కలిసెనా, లేదా అని అడుగవలసివచ్చినది. దీనివలన నా కొకవిధముగా చిక్కు తొలగినది: ఏలయన, నా ఆహారమును సాదానస్తువులకు నియమించుకొనఁ గల్గితిని. నాకు రుచించు చాల పదార్థములు పరిహరింపవలసిన చిక్కు కూడ పొసఁగెను. కాని నా ప్రమాణమును సరిగా అనుష్ఠించుచుండుట వలన ఈచిక్కులు క్రమక్రమముగా తొలగి విస్పష్టముగా ఆరోగ్యకరమును, నూత్నమును, స్థాయీయునగు చవియొడ అధికప్రీతి వీర్పడెను.

ఇంకను సత్యపరీక్ష ముందున్నది. అది రెండవ ప్రమాణము గుఱించి. భంగవంతుఁడు కాపాడుచుండఁగా ఎవరు హాని చేయఁగలరు?

ఈ ప్రకరణము ముగించుటకు రెండవ ప్రమాణమునకు సంబంధించిన విషయములు చెప్పట ఆవశ్యకము. ప్రమాణములకు తమకు తమ కనుకూలముగా క్రొత్తక్రొత్త అర్థములు తీయుట జగత్తునందంతటను గలదు. అది కలహకారణము. ప్రమాణము ఎంత విస్పష్టముగా నున్నను మూలమునకు తమకు అనుకూలమగునట్లు అర్థము చెప్పుదురు. మహాధని కులనుండి నిటు పేదలవఱకును ఇట్టివారు కలరు. స్వార్థపరాయణత్వము వారిని అంధులఁ గావించును. వారు దానికి గోడమీఁది పిల్లి వాటముగా ఆగ్రహ చెప్పి, ఆత్మసంతోషము చేసికొని, లోకమును, దైవమును వంచించఁ బ్రయత్నింతురు. ప్రమాణము చేసినవాఁడు ప్రమాణము చేయించిన వాని అర్థమును అనుసరించుటయే ఉత్తమపద్ధతి. ఈరెండుఅర్థములు చెప్ప పీలు కలిగినచోట దుర్బలుని అర్థము అంగీకరించుట ఒకపద్ధతి. ఈ రెండు పద్ధతులను త్రోసివేయించో అన్యాయమునకును, కలహమునకును ఆస్పద మగును. సత్యమునే కోరువాఁడు ముఖముగా ఉత్తమపద్ధతి నవలంబిం

చును. అతనికి క్రొత్త ఆర్థములకు విద్యావంతుల సలహాతో పనిలేదు. మాంసమునకు ఉత్తమపద్ధతి ననుసరించి మా అమ్మగారి ఆర్థమే నాకును ఆర్థము గాని ఇంక నాగొప్పఅనుభవము గాని, పాండిత్యగర్వము గాని చెప్పు ఆర్థము ఒక ఆర్థము కాదు.

ఇంగ్లండులో ఆర్థికదృష్టిని, ఆరోగ్యదృష్టిని పురస్కరించుకొని నా పరిశోధనములు జరిగినవి. ధర్మచృష్టి ననుసరించి ఈవిషయము దక్షిణ ఆఫ్రికాకు వెళ్లకముందు పరిశోధింపఁబడలేదు కాని వెళ్లి నవీమ్ముట తీవ్రముగా పరిశోధనములు చేసితిని. వానిని ముందు తెల్పెదను. ఎటు లేని వీని యన్నిటికిని బీజము ఇంగ్లండులోనే నాటఁబడెను. మతములో ఉన్నవానికంటె క్రొత్తగా మతములో చేరినవానికే పట్టుదల ఎక్కువ. ఇంగ్లండులో శాకాహారము అనునది సరిక్రొత్త. ఇంచు మించు నాకును అట్టిదే. ఏలనఁగా, నాకు మాంసాహారమే మంచినని నమ్మకము. కాని పిదప బుద్ధిచేత శాకాహారములోనికి మఱితిని. కావున నేను నూతనముగా మతములో కలిసిన వాని అభిమానముతో నాకు నివాసమైన బేనువాటరుషేట్లలో ఒక శాకాహారపు క్లబ్బు పెట్టఁదలచితిని. అచట కార్యమున్న సర్ ఎడ్విన్ ఆర్నాల్డుగారిని ఉపాధ్యక్షునిగాఁ గోరితిని. వెజిటేరియన్ పత్రికా సంపాదకుఁడు ఓల్డ్ ఫీల్డ్ గారు అధ్యక్షులు. నేను కార్యదర్శిని. కొంతకాలము ఆక్లబ్బు బాగుగనే నడచెను. కాని కొలఁది నెలలలో అంతరించెను. ఏలనఁగా, కాలక్రమమున ఒక-చోటి నుండి మఱియొక-చోటునకు నేను మాటుట నియమముగా పెట్టుకొన్నందువలన నే నా ప్రదేశము వీడితిని. కాని వినయముతో కూడుకొనిన ఈ కొలఁది అనుభవము కొన్ని సంస్థలు స్థాపించి ప్రచారములోనికి తేగలుగు శక్తిని నాకు ప్రసాదించెను.

విడియము నా డాలు

కాహారసంఘసభ్యులు నన్ను కార్యనిర్వాహక సభ్యులలో ఒకనిగా ఎన్నుకొనిరి. నేను ప్రతిసభకు వెళ్లుట పెట్టుకొంటిని. కాని ఎల్లపుడును నాకు వాగ్బంధము. డాక్టరు ఓల్డ్ ఫీల్డ్ గారు 'నీవు నాతో మాటలాడునపుడు చక్కగా మాటలాడుదువురా! సభలో ఒకనాడేని పెదవి కదుపవేమి? నీవు మగతేనెబీగవు' అని మందలించిరి. ఈ పరిహాసమునకు నే నానందించితిని. తేనెబీగలు ఎప్పుడును పనిచేయుచుండును; మగతేనెబీగమాత్రము పెద్దసోమరిపోతు. అంతయు సభలో తమటను ఉద్దేశము లుద్ఘాటించుచుండగా నేను మెదలక కూర్చుండుట కొంత వింత కాకపోదు. నాకు మాటలాడవలయునని ఆశలేక కాదు, మఱి మాటలాడలేక; అభిప్రాయమును సరిగా మాటలలో పెట్టలేక. సంఘములో అందఱును విషయగ్రహణము కలదనియు, నాకుమాత్రము లేదనియు నా ఊహ. ఎటులో మాటలాడి తీరివలెను అని సాహించువఱకు విషయము మాటి మఱొకవిషయమునఁ బడుట సాధరణమిది. ఇటులు కొంతకాలము జరిగెను.

ఒకతూరి మాసంఘమున ఒక గంభీరవిషయము చర్చకు వచ్చెను. ఆసభకు వెళ్లకుండుట అనుచితమును, అవినయమును. మఱి మాటాడక మూగవోటు ఇచ్చుట పిఠికితన మనుకొంటిని. అందలి విషయ మిది: థేమ్స్ విరక్ వర్క్సు కంపెనీ అధ్యక్షుఁడగు హిల్ గుగారు ఆసభకు అధ్యక్షుఁడు. అతఁడు నీతివాది(Puritan). కేవలము వారి ద్రవ్య

సాహాయ్యముచేతనే ఆసంఘము నిలిచియున్న దనవచ్చును. సభ్యులలో చాలమంది ఆయన గొడుగునీడలలో ఉండునట్టివారే. శాకాహార విషయమున సుప్రసిద్ధుడగు అల్లిక్సన్ గారు కూడ కార్యసంఘమున ఒక సభ్యుడు. అపుడు సంతానము కలుగకుండు ఉపాయములు చేయవలయునను విషయము కొత్తైత్రోత్రగా మొలకెత్తినది. డాక్టరు అల్లిక్సన్ గారికి సంతాననిరోధ మభిమతము. దానినిగూర్చి ఆయన పాటకపు వారికి బోధించుచుండెను. ఈ పద్ధతులు నీతిమూలచ్ఛేదకరములు అని డాక్టరు హిల్ సుగారి ఆశయము. ఈశాకాహారసంఘము కేవలము ఆహార ప్రచారమే కాక నీతిప్రచారము కూడ చేయవలయుననియు వారి ఉద్దేశము. ఇట్టి విపరీతభావములు కల అల్లిక్సన్ గారి వంటి మనుష్యులనీతిబాహ్యములైన ఉద్దేశములు సంఘమున ఉండరాదని హిల్ సుగారి తలఁపు. కావున అల్లిక్సన్ గారిని ఆసభనుండి పాటాకొట్టుటకు తీర్మాన ముపపాదింపఁ బడెను. ఈ చర్చ నా హృదయము నాకర్షించెను.

సంతానము కలుగకుండ ఉపాయములు చేయవలయునను అల్లిక్సన్ గారి ఉద్దేశములు భయంకరములనియే నే నెంచితిని. హిల్ సుగారు నీతివాది (Puritan) కావున అల్లిక్సన్ గారికి ప్రతిఘటించుట ఒప్పనుకొంటిని. హిల్ సుగారి ఔదార్యమునుబట్టి వారియందు నాకు ఆదరము కలదు. కాని నీతివిషయన అభిప్రాయభేద మున్నంతమాత్రమున శాకాహారసంఘమునుండి ఒకసభ్యుని తొలగించుట పాడిగా దని నాకు తోచెను. హిల్ సుగారు నీతివాది కాన వారికి ప్రత్యేకము అననుకూలత ఉండవచ్చునుగాని దానికిని, సంఘోద్దేశమునకును పొంతు లేదు. సంఘముయొక్క ఉద్దేశము శాకాహారమును విటివిచేయుట గాని మఱి ఏనీతిమార్గమును విటివిచేయుట గాదు. కాన నీతినిగూర్చిన

ఆత్మకథ

అభిప్రాయము లేటు లున్నను కాకాహారై నవా రందఱును ఈ సంఘమున ఉండ నర్హులనియే నేను తలచితిని.

ఈ విషయమున సంఘసభ్యులలోఁ గూడఁ గొందఱు నాతో ఏకీభవించియున్నను ఈతూరి నేనే మాటలాడఁ దలచితిని. అది యె టులు పొసఁగును? నాకు దైర్యము లేదు. కావున వ్రాసి జేబులో పెట్టి తీసికొని వెళ్లితిని. దానిని గూడఁ జమవలేక అధ్యక్షున కిచ్చి తిని. అతఁ డింకొకరిచే చదివించెను. డా. అల్లిన్ సన్ గారి పక్ష మొడి నది. మొదటి ప్రయత్నముననే నాకు పరాజయము కలిగెను గాని నా అభిప్రాయము సరియైనదని సంతృప్తి నాకుఁ గలదు. పిదప నా సభ్య తకు నేను విడుదల కోరినటులు కొంచెము గుఱుతు.

ఆంగ్ల దేశమునందు ఉన్నంతవఱకు నాకు ఆ బిషియము వదలనే లేదు. మిత్రుల యింటికి వెళ్లినఁగూడ పదిమంది చేరుచో నాకు వాగ్బంధ మయ్యెడిది.

నే నొకతూరి 'వెంటనర్' అను ఊరు వెళ్లితిని. కూడ మజము దారుగారును గలరు. బస ఒక కాకాహారి యింట. 'ది ఎతిక్స్ ఆఫ్ డయట్' అను గ్రంథము వ్రాసిన హోవర్డుగారు గూడ అచటనే నివ సింపుచుండిరి. ఇది లేవును, ఆరోగ్యస్థానమును. మేము హోవర్డుగా రితో మాటలాడితిమి. ఆయన కాకాహార ప్రవర్తకసభలో ఉపన్య సింప ము మూహ్వనించెను. అట్టి సభలలో వ్రాసికొని వెళ్లి చదువుట తప్పగాదని తెలిసికొంటిని. పరస్పరసంబంధము పోషుండ నుండుటకును, క్షుప్తముగ నుండుటకును పలువురు అట్లే చేయుదురని నాకు తెలిసెను. ఆశువుగా ఉపన్యసింపుట నా కసంభవము కాన అచుకొనిన విషయ ములను వ్రాసి తీసికొని వెళ్లితిని. అది ఒక ఫూల్ స్క్రీప్ టావుకంటె

మోచ్చు లేదు కాని లేచి నిలువబడుసరికి నాకనులు పచ్చ బడెను. నేను వణకులాడితిని. అటులు కాఁగా మజముదారుగారు దాని చదివిరి. వారు ప్రశ్నోముగను ఉపన్యసించిరి. ఆపుడు శ్రోతలు కరతాశ్చర్యములు చేసిరి. నాకు చాల లజ్జపాడమెను. నాఅసమర్థతకు విచారము కలిగెను.

నే నాంగ్లదేశము విడుచునపుడు ఉపన్యాసమునకు చరమప్రయత్నము చేసితిని. ఆపుడు గూడ అస్తవ్యస్తమైనది. శాకాహారు లగు మిత్రులకు హాత్ బర్సు రెక్కురెంటులో విందు ఏర్పాటు చేసితిని. అది శాకాహారాగారము కాకున్నను నేను తడధిపతితో చెప్పి శాకాహారములనే చేయించితిని. నామిత్రు లీక్రొత్తపద్ధతికి చాల సంతసించిరి. విందులన్నియు వినోదమునకే యైనను సాశ్చర్యములు దాని నొక విద్యగా పట్టిరి. అవిచాల వైభవముతో, సంగీతములతో, ఉపన్యాసములతో జరుపబడును. నేను చేసిన ఈ చిన్నవిందులోగూడ అట్టివి కొన్ని లేకపోలేదు. అందు కొన్ని ఉపన్యాసములు కావలసివచ్చెను. నావంతు రాఁగనే నేను లేచితిని. ఆలోచించి ఆలోచించి ఒకవిషయమును కొలఁది వాక్యములలో సిద్ధముచేసికొంటిని. నాకు మొదటివాక్యముపైని ఇంక సాగలేదు. తొల్లి అడిసన్ గారి మాదిరి అయినది. వశాన్ ఆఫ్ కామస్సులో ఆయన ఉపన్యసించలేచెను. అదియే ఆయనకు ఉపన్యసించ తొలిసారి. ఆయనఅటులు లేచి, —‘నేను కనుచున్నాను నేను కనుచున్నాను. నేను కనుచున్నాను’ అని ముమ్మాటు అనిరి. ఇంకపైని మాట నడవలేదు. అది చూచి ఒక పరిహాసకుఁడు లేచి, ‘ఇతఁడు ముమ్మాటు కనెనుగాని పుట్టినదేదియు కానరాదే?’ అనెను. నే నీవిషయమును మూలముగా తీసికొని హాస్యరసము ఊరనటులు మాటాడదలఁచితిని. దీనితో గణాధిపతిపూజ చేసితిని గాని వెంటనే స్వస్తి అయి

ఆత్మకథ

పోయినది. ఆలోచన అంతయు మఱచితిని. నేను అంజను నవ్వింపఁ దలచి నేనే నవ్వులపాలై పోతిని. తుదకు 'తమరు దయతో విచ్చేసి నందులకు పంచనములు' అని తుంచినేసి కూలబడితిని.

నా కీ బిడియ మెన్నఁడును విదలలేదు గాని దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో చాలవఱకు తగ్గఱు. ఆశువుగా నేను మాటాడఁజాలను. క్రొత్తవారు పలువురు కానిపించినచో నాకు కడు సంకోచము కలుగును. నేను మాటలాడకుండ తప్పించుకొనుటకే యత్నింతును. నేటికైనను ష్యమ గురుమిత్రులు కలిసినపుడు గాలి పోగుచేసి మాటలాడుట నాచేతకాదు.

అపు డపుడు పరిహాసమునకు పాలగుట ఒకటే కాని ఈ బిడియమువలన నాకు కలిగిన లోటులేదు. అందులకు బదులు అది మేలే చేసెను. అప్పుడు దుఃఖికరమైన ఈ సంకోచము ఇపుడు సంతోషకరమాయెను. దానివలన నాకుఁ గలిగిన ఫలము మితప్రదోపయోగము. తెలఁపులను నిరోధించు శక్తి సహజమైపోయెను. నానోటినుండిగాని, కలమునుండిగాని, అర్థములేని మాట ఒకటేనియురాదని నాకు నేను ఉల్లాసు (సర్టిఫికేట్) నిచ్చుకొనఁగలను. నా మాటలోఁ గాని, వ్రాతలోఁ గాని, తప్పు దిద్దుకొనవలసిన అక్కఱ కలిగినటులు గుఱుతు చాలదు. ఇట్లు చాల చిక్కులును, వృథాకాలవ్యయమును తిప్పెను. సత్యారాధకునకు మానావలంబనఁగూ ఆవశ్యకమని అనుభవము నాకు బోధించెను. తెలిసిగాని, తెలియకగాని, అతిశయోక్తికి మొగ్గుటయు, సత్యమును మఱుఁగుపఱచుటయు మానవునకు సహజ దౌర్బల్యము. దాని నతిక్రమించుటకు మాన మావశ్యకము. మితభాషి అర్థములేని మాటలు ఉపయోగింపఁడు. అతఁడు ప్రతిమాటకు తూఁచిమాటాడును. మాటలాడుటకు మొగము వాచికొన్నవారిని మనము పలువుర నెఱుఁగుదుము.

౧౮ బిడియము నా డాలు

మాటాడుటకు అనుజ్ఞ కావలయునని వేధింపబడని అన్యత్తుడనుచు
వీసభయందేని ఉండబోడు. అనుచుతింపబడఁగనే వత్త సామాన్య
ముగా కాలనియతి దాటును. మఱియు కాలము కావలయు ననును.
అనుచుతి లేకున్నను ఉపన్యసించుచునే యుండును. వీనివలన లోక
మునకు మేలేమియు లేదు. కేవలము కాలహరణము. నా బిడియమే
నాకు డాలైనది. నన్నదియే పక్కము చేసినది. సత్యారాధనమున కది
మిత్ర మైనది.

అసత్య ప్రణామము

నలుబదియేండ్ల వెనుక అంగ్ల దేశమునందు హైంసవ విద్యార్థుల సంఖ్య ఈ కాలమును బట్టి చూచినచో చాల తక్కువ. వారు వివాహితులయ్యును అవివాహితులము అనియే చెప్పుకొనువారు. దీనికి కారణము కలదు. ఇంగ్లాండులో విద్యార్థిమాత్రుఁడు స్త్రీ చూచియే, 'వివాహో విద్యవాశాయ' అని వారు విద్య పూర్తికానినో పెండ్లియాడరు. పూర్వము మనము బ్రతికియున్న కాలములో విద్యార్థికి బ్రహ్మచారి యనిపేరు. మన కిప్పుడు బాల్యవివాహము వచ్చిపడినది. కాని ఇంగ్లాండులో దాని ఊరును పేరును ఎవరికిని తెలియదు. భారతీయవిద్యార్థులు సిగ్గిలి తమకు వివాహమైనదని చెప్పుకొనరు. ఇందులకు మఱియొక కారణము కలదు. ఆదేశమున పెండ్లియైనవారు పెండ్లికాని యువతులతో కలిసిమెలిసి యుండరాదు. కావున తమకు వివాహమైనదని తాము నివసించుచున్నవారికి తెలియుచో ఆకుటుంబమునందలి యువతులతో కలిసిమెలిసి యుండుటకును, ఆమోదప్రమోదములు చేయుటకును స్వాతంత్ర్యము ఉండదు. ఈ ఆమోదప్రమోదములు చాలవఱకు నిర్దోషములు. తలిదండ్రులకును ఈ ఆమోదప్రమోదములు సమ్మతములు; ఏలనఁగా, ఆదేశమున పరుండే వధువును నిశ్చయించుకొనవలయుఁగాన కన్యలును, యువకులును కూడ సంచరించుట స్వాభావికము. ఇంగ్లాండు దిగుటతోడనే హైందవవిద్యార్థులు అంగ్లేయులకు ఎంతయు సహజమైన ఈ ఆచారమున పడినచో దాని పరిణా

మము భయంకరము. అట్టివి అనేకము విన్నాము. భారతయువకులు ఈ వ్యవసమునకు పాల్పడి కన్యలతో కలిసిమెలిసి యుండుటకు అసత్య జీవనము జరప నొడంబడిరి. ఆంగ్లేయులపట్ల అది అనింద్యము. భారతీయులకు చూత్ర మది తగదు. నేనును ఈ వలలలో పడితిని. నాకు పెరిడ్లియాయెను, కొడుకుల నెత్తితిని. ఐనను అచట బ్రహ్మచారి నైతిని. ఆ నటనవలన నా కేమియు అనందము కలుగలేదు. నా బిడియమును, మానమును నన్ను నట్టేట త్రోయలేదు. నేను మాటలాడకున్నచో నాతో మాటాడుటకుఁ గాని, నాతో తిరుగుటకుఁ గాని, ఎవతె ఉత్సహించును?

నాకు పిటికితన మెంతయో బిడియ మంత. 'వెంటనరు'లో నేను ఉన్నటువంటి కుటుంబములలో ఇంటియామె కూడరు అతిథులను పికారునకు తీసికొనివెళ్లుట ఒక ఆచారము. ఆమె ఒకనాడు నన్ను చేరువనున్న చక్కని గుట్టలకు తీసికొనిపోయెను. అసలు నాదే ఐడినడక. ఆమెది నాకన్న. అదియు ఇదియు మాటలాడుచు నన్ను నడిగాలాగుకొని పోవుచుండెను. ఒకొక్కతడవ నేనును ఏదో చెప్పుచునే యుంటిని. తుదకు 'ఔను' అనియో, 'కాదు' అనియో, 'అహ', ఎంత బాగుగా నున్నది!' అనియో, మెల్లగా అనుచు పోవుచుంటిని. ఆమె పిట్టవలె పోవుచుండెను. ఎంతనేపటికి మరల ఇంటికి పోగలమా అని నేను నివ్వెఱిపోవుచుంటిని. ఇటులు మేము పర్యతశృంగ మెక్కితిమి. అంతటి ఎత్తు మడమల జోడు తొడిగికొనియు ఈ ఇరువది ఇరువదియైదేండ్ల కన్య శరణేగమున దిగుచుండెను. నేను క్రిందికి దిగుటకు క్రిందుమీఁదగుచుంటిని. పైపెచ్చు ఆమె ఎచట చూచిపోవునో యని లజ్జ. ఆమె వెనుదిరిగి నవ్వుచు ఇటు దిగు మటు దిగు మనియు, ఊతయిచ్చి దింపనా అనియు అడుగసాగెను. నావి కోడిపిల్ల గుండెలు.

ఆత్మకథ

ఈసాయముగూడ నెటులు చేయించుకొనఁగలను? తుదకు అతికష్టము మీఁద ప్రాణియు జేరియు, కొన్నిచోటుల కూరుచుండియు, ఎటులో క్రిందికి ఊడిపడితిని. ఆమె కాబాజ్ కాబాజ్ అని బిగ్గజగా నవ్వి నన్ను ఎంత సిగ్గులజేయఁగలదో అంత సిగ్గులజేసెను.

అయితే అన్నిచోటులను ఈవిధముగా తప్పించుకొన శక్యమగునా? భగవంతుఁడు నా అసత్యప్రణామమును మాన్పఁ దలఁచెను. బ్రైటన్ అను గ్రామము వెంటనరువంటి ఆరోగ్యస్థానము. ఒకతూరి నే నటకు వెళ్లితిని. ఇది వెంటనరు వెళ్లుటకు ముందు. నే నాబ్రైటనులో ఒకపూటకూళ్లయింటికి పోతిని. అందు సామాన్యస్థితిగతులు గల ఒకవృద్ధవితంతువు కానిపించెను. ఇంగ్లండులో ఇది నాకు ప్రథమ వత్సరము. అచట ఆహారపదార్థవివరణము పరాసుభాషలో ఉండెను. నా కాభాష తెలియదు. ఆ వృద్ధవిశవ ప్రక్కనే నే నుంటిని. నేను శ్రొత్తవాఁడననియు, కలవరపడుచుంటి ననియు ఆమె గ్రహించి, 'నీవు శ్రొత్తవానివలె ఉన్నావు. ఏమియో కలనర పడుచున్నావు. ఏమియు అడిగి తెప్పించుకొనలేదేమి?' అనెను. నేను ఆ పదార్థపట్టికలో ఒక్కొక్క అక్షరమే కూడఁబలుకుకొనుచు వడ్డనవానిని పిలువ వలె ననుకొనుచుండఁగా ఆమె పైరీతిగా అడిగెను. నే నామెకు నందనమిడి, 'నేను కాకాహారి' ననియు, 'నాకు పరాసుభాష రా' దనియు, 'ఏది గ్రాహ్యమో, ఏది అగ్రాహ్యమో తెలియక తికమక పడుచుంటి' ననియు చెప్పుకొంటిని.

అయితే నేను నీకు అంతయు తెలిపెద నని ఆమె అందలి భక్త్యా భక్త్యములు తెలిపెను. ఈరీతిగా ఆమెకును నాకును ప్రథమపరిచితి. అది క్రమముగా మైత్రిగా పరిణమించి నేను ఇంగ్లండున ఉన్నంత

౧౯ అసత్య వ్రణము

వఱకును, పిదపఁగూడ, అనున్యూత మాయెను. ఆమె లండనులో తన యింటి విలాసము ఇచ్చి ప్రతిఆదివారము తనయింటికి విందునకు నిమంత్రించెను. ఇంతియ కాక విశేషములు వచ్చినపుడును నన్ను నిమంత్రించుచుండెను. నా బిడియము పోగొట్ట నామె సాయపడెను. నన్ను పడుచులకుఁ జూపి నాకు వారితో సంభాషణభాగ్యమును కలిగించుచుండెను. ముఖ్యముగా ఒకపడుచు ఆమెయింట ఈసంభాషణ ములకుఁగాను ఉండెడిది. మేము మాబలాడుచుండఁగా ఆ వృద్ధకుటుంబిని అచటినుండి వెలిపింపుచుండెడిది.

మొదట మొదట నాకు ఇదియంకయు క్రిందట్లు మీఁదట్లుగా ఉండెడిది. నేను మాట కలుపలేదు; పరిహాసములు పన్నలేను. కాని ఆమె నన్ను దారిలో పెట్టెను. నేను దారిని బడితిని. కొలఁదికాలములో ఆదివారమున కెదురు మాచి ఆపడుచుచెలితో సంభాషింప నుత్సహించితిని.

ఆవృద్ధవితంతువు నన్ను ఎక్కువగా ప్రలోభింపఁ జేయఁ దొడఁగెను. మమ్ము సమావేశపఱచుట కామె కేవల ఉద్దేశము ఉండును.

నాపని సందేహములో పడెను. నాకు పెండ్లి అయినదని చెప్పియుండినచో ఎంతబాగుగా నుండెడిది? అని నే ననుకొంటిని. అటులు చెప్పియుండినచో ఆమె మాకు ఈసమావేశము కూర్చియుండెడిది కాదు. అయినను ఈ తప్పు దిద్దికొనుటకు ఆలస్యము కాలేదు. నేను సత్యము చెప్పుచో అధికసంకటమున కూలను. ఇటు లాపించి ఆమెకు ఈక్రిందిలేఖ వ్రాసితిని:—

‘ప్రైలునులో మనకు పరిచితి కలిగిన నాట్రునుండి నే నన్న మీకు దయ. నన్ను కన్ను కొడుకువలె భావించితిరి. నాకు పెండ్లిచేయ

ఆత్మకథ

ఎలయు నని మీతలఁపు, అట్టితలఁపుతో నాకు పడుచుల చెలిమి కలుగఁజేయుచున్నారు. విషయములు ముదిరిపోకుండ నేను తమ దయకు అపాత్రుఁడనని అంగీకరింతును. మును మొదటనే నేను గృహస్థుఁడ నని తమ కెఱిగించియుండవలసినది. భారతివిద్యార్థి లందఱును అవివాహితులమని చెప్పుకొందురని యెఱిగి నేనును అటులే చేసితిని. అది తప్పని ఇపుడు తెలిసెను. మఱియు ఒకటి చెప్పఁదగినది, నాకు బాల్యముననే పెండ్లి ఆయెను. నా కొక కొడుకుగూడ, ఇంతకాలము నుండి మీ కిది మఱుగుపఱచినందులకు చాల విచారించుచుంటిని. కాని సత్యము చెప్పు ధైర్యము ఈశ్వరుఁ డనుగ్రహించినందులకు ఆనందించుచున్నాను. మీరు నన్ను తమింపరా? ఆపడుచుకడ నేను మేరదాఁటి పోలేదని నిక్కము చెప్పుచున్నాను. నే నుండవలయు స్థితి నాకు తెలియును, నా పెండ్లిమాట తెలియక మీరు సహజముగా మా సమావేశము కోరియుందురు. విషయములు ఇంతకు మించిపోకుండ నుండుటకు సత్వోద్ధాటనము ఆవశ్యకము.

ఈ లేఖ అందినపిదప నేను మీ ఆతిథ్యమునకు అనర్హుఁడ నని మీకు తోచుచో నే నది తప్పుగా తీసికొనను. మీదయకును, మమత్వమునకును నే నెన్నఁటికిని అప్పు తీర్పలేను. ఇటుపయిని నన్ను నిషేధింపక మీ ఆతిథ్యమునకు అర్హుఁడనని తలంతురేని నేను అన్నివిధముల ఆ అర్హతను కాపాడుకొని, యెప్పటివలె సుఖి నై, దానిని మీ ప్రేమకు చిహ్నముగా పరిగణింతును.'

నేను అటువంటి ఉత్తరము ఒక నిమిషములో వ్రాయఁజాల నని పాఠకుఁడు తెలిసికొనుఁగాక! ఎన్ని చిత్తులయినవో నే నెఱుంగ. కాని దానితో నాబరువు పోయినది. ఇంచుమించు తిరుగు తపాలాలో నే ఆమె కడనుండి ఉత్తరము వచ్చెను.—

౧౯ అసత్య ప్రణామము

‘నీవు అంతయు విప్పివేసి వ్రాసిన రేఖ అందినది. మే విరువురమును చదువుకొని ప్రక్కలు పడ నవ్వుకొంటిమి. నీ అసత్యాచరణము త్నమింపఁచగినది. సత్యము చెప్పి మంచి పని చేసితివి. నాపిలుపు ఎప్పటి వలెనె ఖాయము. రేపటి ఆదివారము నీ కైదురు చూతుము. నీబాల్య వివాహచరిత్ర నంతయు మాకు వినిచి వినోద పెట్టుచువుగాక! దీనివలన మన మైతికి స్వల్పమును లోపము లేదని వేరే ప్రమాణము చూపవలయునా?’

నే నీరీతిగా అసత్యప్రణామమును మొదటికంటె కోసివైచితిని. అటుపిమ్మట ఆవశ్యక మయినపుడు నావివాహమునుగూర్చి సత్యము వచింప సంకల్పింపలేదు.

మతపరిచితి

స్త్రిమఖో నాయున్న రెండనియేడు చిసర దివ్యజ్ఞాన సామాజికులు
ఇరువురు నాకు పరిచితులయిరి. వారు సోదరులు, అవివాహితులును.
వారు నన్ను గీత చదువ ప్రేరించిరి. వారు సగ్ ఎడ్విజ్ ఆర్నాల్డుగారి
గీతానువాదము చదువుచుండిరి. తమతో కలిసి సంస్కృతిగీత చదువు
టకు వారు నన్ను పిలిచిరి. నేను సిగ్గిలితిని. వీలన, నేను దానిని
చదివియుండలేను. గుజరాతీ అనువాదమునుగూడ చదివియుండ
లేదు. నావిషయమును వారికి కొంతతో ఎఱిగించితిని. నాకు
సంస్కృతమున ప్రవేశము అల్పమయ్యును అనువాదము మూలముకకు
ఎచట భేడించెనో అది తెలిసికొను శక్తి కలదని తెలచి, ఆవిషయమును
తెలిసి, వారితో గీత చదువ దొరకొంటిని. ద్వితీయాధ్యాయమునందలి-

*ధ్యాయతో విషయాక్ పుంస స్సంగ స్తే హాపజాయతే,
సంగాత్ సంజాయతే కామః కామాత్ క్రోధోఽభిజాయతే.

క్రోధా ద్భవతి సంమోహా స్సమోహాత్ స్మృతివిభ్రమః,
స్మృతిభ్రంకా ద్బుద్ధినాశో బుద్ధినాశా ద్విసశ్యతి.*

*ద. నెలకొని సంగమంబున జనించును గామము కామవృద్ధిచే
దిలకొనుఁ గ్రోధ మట్టి బెడిదం బగు క్రోధమునం దనర్చు మో
హాలిగ మోహవృత్తి నుదయంబగు విస్మృతి విస్మృతిం జనుఁ
దలఁచఁగ బుద్ధి బుద్ధి చనినన్ మఱి లోఁ జెడు మోహపుం బిలెద.

[శీష.—౧.]

ఈశ్వోకములు నా మనస్సున నాటుకొన్నవి. నేటికిని వాని ధ్వని నా చెవులలో జుమ్మరుచున్నది. భగవద్గీత అమూల్యగ్రంథ మను విశ్వాసము దినదినము ప్రబలుచున్నది. తత్త్వజ్ఞానమున దానితో సాటి యగు గ్రంథము మఱొందు లేదని నిక్కముగా నా నమ్మిక. నామ మనసు చెవరినపుడు గీత అమూల్యమగు సాయము చేసెను. ఇంచు మించు అంగ గీతానువాదము లన్నియు నేజవివరితిని. ఆర్నాల్డుగారి అనువాదమే ఉత్తమమైన దని నాతలఁపు. అతఁడు చూలూనుయాయి. అది ఒక అనువాదమువలె నుండదు. నే నీ మిత్రులతో గీత చదివినను దానిని చక్కగా చదివితినని చెప్పజాలను. అటు పిమ్మట కొన్ని సంవత్సరముల యనంతరముననే అది నిత్యపారాయణములో పడినది.

మఱియు వారు ఆర్నాల్డుగారి లైట్ ఆఫ్ ఏషియా అనుగ్రంథ మును (బుద్ధచరితము) చదువుచుని చెప్పిరి. అంతకుముందు నేను ఆర్నాల్డు గారు ఒక గీతనే అనువదించి రనుకొంటిని. నేను బుద్ధచరితము గీత కంటె ఎక్కువ రుచితో చదివితినని, గ్రంథమును చేతఁ జెట్టుకొనినచో క్రింద నుంప ఇవ్వమండెడిది కాదు. వా రొకనాఁడు నన్ను బ్లావట్స్ కీ భవనమునకుఁ గొంఱొయి మదాం బ్లావట్స్కీ గారికి, అనిబిసెంటు సతిగారికిని నన్ను పరిచితుఁ జేసిరి. బిసెంటుగారు అపుడే దివ్యజ్ఞాన సమాజమున కలిసెను. అపుడు ఆమె కలయికను గూర్చి పత్రికలలో చమత్కారముగా చర్చలు జరుగుచుండెడివి. నేను ప్రతిచర్చను ఆసక్తి తో గమనించుచుంటిని. వారు నన్ను సమాజమున చేర సలహా నిచ్చిరి. 'నా మతమును గూర్చియే నా కేమియు తెలియనపు డీక ఇతరమత సంప్రదాయమున చేరుటయా?' అని నేను విషయముతో నిరాకరించితిని. వారు చెప్పిన మీఁదట నేను 'ఓ టు థియాసఫీ' అను మదాం బ్లావట్స్కీ రచితమగు గ్రంథమును చదివినటులు

ఆత్మకథ

గుఱుతు. ఆ పుస్తకము హిందూమతగ్రంథములఁ జూచు తృప్తి కలిగించెను. మఱియు హిందూమతము అంగవిశ్వాసయుత మని ఘాడిరీలు హిందూమతముపై మోపిన నిందను తొలగించెను.

ఆ కాలముననే మాంచెప్పరునుండి వచ్చిన ఒక మంచిక్రైస్తవ యువకుడు శాకాహారాగారమున నాకు కలిసెను. అతఁడు క్రైస్తవమతము గుఱించి మాటలాడెను. రాజకోటలో నే నెఱిగిన ఘాడిరీలచర్యలు అతనికి చెప్పితిని. అతఁడవి విని వగచెను. 'నేను శాకాహారిని. నేను త్రావను. నా తోడి క్రైస్తవులు మాంసభోజీలు, మద్యపాయులు— నిస్సంశయము. కాని ఈ రెంటిని బైబిలు తిను మని నిధింపదు. బైబిలు చదువుచో తమకే తెలియును' అనెను. 'నేను సరి యంటిని. అతఁడు నా కొకబైబి లీచ్చెను. ఆయనయే బైబిలులను అమ్ముచున్నటులును, పటములు, అనుక్రమణిక మొదలగునవి కల ఒకపుస్తకము నే నాయన కడ కొంటిననియు కొంచెము గుఱుతు. దాని చదువ మొదలౌపితిని. కాని ఓల్డ్ టెస్టామెంటు (ప్రాతనిబంధన) సాగలేదు. సృష్టిని గూర్చిన అధ్యాయములును, పదపడి అధ్యాయములును చదువుచుండఁగా నిదురవచ్చెను. చదివితె ననిపించుకొనుటకు ఎట్లొ మిగిలిన భాగములును చదివితని. ఏవియు రుచింపలేదు. నంబర్ ను అను భాగము వెగటుగా నుండెను.

కాని న్యూ టెస్టామెంటు చాల ఆకర్షించెను. ముఖ్యముగా అందలి సెర్మన్ ఆన్ ది మాంట్ (గిరి-ప్రపంచము). గీతమును, దీనికిని సాటి యనుకొంటిని.

‘ఎవరు ఎటులు చేయుదురో వారు అట్టిఫలము అనుభవించుదురు. అనఁగా అన్యాయమును పాఠదోషపలయునని మీ

తలంపు. కాని నే నందునుగదా, అన్యాయముచే అన్యాయమును పాటించుచుండలేదు. ఎవరేని నీ పుకె చెంపమీఁద లెంపకాయ కొట్టినచో, నీవు నీయొడమచెంప కూడ వానికేసి తిప్పుము. ఎవరేని నీ యుత్తరీయమును లాగికొన్నచో, నీ యంతరీయమును కూడ ఇచ్చివేయుము.* అను ఈవాక్యములు నాకు అత్యనందము కలిగించినవి. ‘జలమును నీ కీయఁగలవాని కందేని ఒసఁగుమి కడుపార నోగిరంబు’ అనుశ్లోకములభట్టు వాక్యములు మనసున తగిలెను. అపరిపక్వమయిన నా మనస్సు గీత, బుద్ధచరిత, గిరి-ప్రవచనము, వీనిబోధములలో విక్రమశ్రేష్ఠి సింపఁ జొచ్చెను. అట్టిత్యాగమే ఉత్తమమత మని నాకు నచ్చెను.

ఈ వ్యాసంగము అన్యమతాచార్యుల జీవితములు చదువ ప్రేరించెను. కార్లయిలు వ్రాసిన ‘హీరోస్ అండ్ హీరో వర్షిష్’ అనుగ్రంథము నొక మిత్రుఁడు చదువుచు నెను. అండు మహమ్మదు జీవితము చదివి అతని మాహాత్మ్యమును, వీరత్వమును, తపశ్శ్రమము తెలిసికొంటిని.

పరీక్షలు దాపరించుటచే ఇఁక అవకాశము లేక అపుడు ఇఁక నేమియు చదువలేకపోతిని. కాని వివిధమతములను తెలిసికొనవలెనని మాత్రము మనస్సులో వేసికొంటిని.

నాస్తికమతము కూడ తెలిసికొనుట మంచిదికదా అనుకొంటిని. బ్రాహ్మణగారి పేరును, పేరుతో పాటు అతనిమతమును ప్రతి హిందువును ఎఱుఁగును. నాస్తికతగుఱించి నే నొకపుస్తకము చదివితిని. దానిపేరు మాత్రము గుఱుతు లేదు. నా కది రుచిగా లేదు. ఏలన, నే నపుడే

* ‘But I say unto you that ye resist not evil: But whosoever shall smite thee on thy right cheek, turn to him the other also. And if any man take away thy coat let him have thy cloak too.’

ఆత్మకథ

నాస్తిక మరుభూమిని దాటితిని. అప్పుడే బిసెంటుగారు నాస్తిక మతమునుండి ఆస్తికమతములో కలిసెను. ఆ విషయమూడ నాస్తిక మతమునెడ అనిష్టకారణ మాయెను. బిసెంటుగారు వ్రాసిన 'నేను ఎటులు దివ్యజ్ఞానసమాజమున కలిసితిని' అను గ్రంథము నేను చదివితిని.

ఆరోజులలోనే బ్రాడ్లాగారు చనిపోయిరి. వోకింగ్ సెమిట్రీలో ఆయనను పూడ్చిరి. అప్పుడు లండనులోని భారతీయు లందఱు ఆశచ ముతో వెళ్లిరి. నేనును అంత్యక్రియలు చూచుటకు కొందఱు ఘాది రీలుకూడ వెచ్చిరి. తిరిగివచ్చునపుడు స్టేషనులో రైలుకొఱకు వేచి యుండనాయెను. అచట ఒక నాస్తికాగ్రేసరుడు ఒక ఘాదిరీని చూచి 'దేవుడు కలడా?' అనెను.

'ఉన్నాడు' అని ఆ మంచిఘాదిరీ మెల్లగా ప్రత్యుత్తరించెను.

'భూమి చుట్టుకొలత ౨౦,౦౦౦ మైళ్లు అని మీరును అంగీకరిం తురా?' అని ఆ నాస్తికుడు ఘాదిరీకి పరాజయముకూర్పఁదలంచి అడిగెను.

'అంగీకారము.'

'అయితే, అయ్యా! ఈశ్వరుని కొలత ఎంత? ఆయన ఎచట ఉండును?'

'మనము తెలిసికొనవలయును గాని ఆయన మన యిరువుర హృదయములందును కలడు.'

'అయ్యా అయ్యా! ఇప్పటికిని నన్ను పసికాయనుగా తలఁప కుడు.' అని అతడు మా కేసి జయదృష్టితో చూచుచు అనెను.

ఘాదిరీ నమ్రుడై మానము తాల్చెను.

ఈ సంభాషణయు నాకు నాస్తికమతముపై అనూయ పెంచెను.

నిర్బల కే బల రామ్ *

నాకు హైందవ మతమునందును, జగత్తులోని ఇతర మతములందును కొంచెము ప్రవేశము ఉన్నను, విషమసమయములలో అది నన్ను రక్షింపజాలదని నే నెఱిగియుండవలసినది. అపస్పృశ్యమునందు ఏ వస్తువు మనుష్యుని రక్షించునో ఆసమయమున దానిగుఱించి భావము ఉండదు. జ్ఞానమును ఉండదు. నా స్తికుఁడు తన ఆపత్తు తప్పులకు స్వభావము కారణ మనును; ఆ స్తికుఁడు తనను ఈశ్వరుఁడు రక్షించె ననును. మఱియు తన వేదాంతాధ్యయనముగాని, తపస్సు లేక సాధన గాని, ఒక కారణముగా ఎంచును. ఈ రీతిగా ఎవరికి తోచినటులు వారికి అనుమింప అధికారము ఉన్నది. కాని రక్షింపబడిన సమయమున తనను తన సాధనయే రక్షించినదో, మఱి యెఁడేని రక్షించెనో తనకు తెలియదు. ఎవఁడు తన నిష్టాబలమునకు గర్వింపచునో వాఁడు తన నిష్టాబలము దుమ్ముఘాళి అగునని ఎఱుంగఁడా? అట్టి సమయములందు అనుభవము లేని శాస్త్రజ్ఞానము వృథా.

కేవల శాస్త్రజ్ఞానముయొక్క వైయర్థ్యము మొదట నా కనుభవ మైనది నీమహా. అంతకు ముందు జరిగిన విషయములలో నాకు రక్షణ మెట్లాదవెనో చెప్పజాలను. అప్పటికి నేను చిన్నవాఁడను. కాని నేఁడు నా కిరువదేండ్లు. గృహస్థాశ్రమము బాగుగా అనుభూతి మైనది. పెండ్లము, పైఁగా పిల్లఁడు .....

* బలము లేనివారికి రాముఁడే బలము.

ఆత్మకథ

నాకు గుఱుతు కలంతవఱకు నీమలో నా యున్న చివర ఏడు, అది ౧౮౯౦ సంవత్సరము, ఆ సంవత్సరమున పోర్ట్ సుమతులో కాకాహారసభ జరిగెను. దానికి నేనును, నా మిత్రుఁడొకఁడును ఆహ్వాతుల మైతిమి. పోర్ట్ సుమతు సముద్రపురేవు. ఆయూరునందు నావిక జనము బహుళము. అచట చెడు పేరు గల స్త్రీలు సాక్షాత్తు భోగము వారు కారు. కాని నీతియెడల ఏమియు పట్టుదల లేనివారు పలువురు కలరు. మేము అటువంటి ఒకయింట దిగితిమి. సన్మానసంఘమువారికి ఆ విషయము తెలియదని వేఱ చెప్ప నక్కఱలేదు. ఎపుడో ఒకసారి ఎచ్చిపోవు మా వంటి బాటసారులకు పోర్ట్ సుమతు ఎంటి పత్తనమున ఏవి మంచి బసలో, ఏవి చెడుబసలో తెలిసికొనుట దుస్సరము.

రాత్రి సభనుండి మే మింటికి వచ్చితిమి. భోజనానంతరమున పేకాటకు కూర్చుంటిమి. నీమలో గొప్పగొప్పవారి యిండ్లలోఁగూడ గృహిణులు అతిథులతో పేకాడుట ఆచారము. ఆ పేకాటలో అంసఱును నిర్దోషములైన ఛలోత్తుల నాడుచుందురు. ఇనట బీభత్సవినోద మారంభమాయెను.

నా మిత్రుఁడీవిద్యలో నేర్పరియని నే నెఱుఁగ. నాకును ఈవి నోదము ఇంపిత మాయెను. నేనును అందు దిగితిని. మాటలు చేతలలోనికి దిగఁజొచ్చెను. పేక నావల నుంచునసరము వచ్చెను: కాని భగవంతుఁడు నా మిత్రుని హృదయమున ప్రవేశించెను. అతఁ డిట్లనెను: “నీవు నా, ఈ ఘోరకలిలో? ఈ పాపములో? నీ కిచట పని లేదు పో, లేచి పో.”

నేను సిగ్గున మగ్గితిని. అతని ముదల కైకొంటిని. హృదయమున నా మిత్రునకు కృతజ్ఞత చూపితిని. మా అమ్మగారిమందు నా చేసిన ప్రమాణము గుఱుతు తాఁకెను. నేను పాటిపొతిని. నేను వడఁకుచు నా

౨౧ నిర్బల కే బల రామ్

గదికి పోతిని. వేటకాని తప్పించుకొన్న లేడివలె నాగుండెలు తటతట కొట్టుకొనెను.

పరకాంత యెడల నాకు వికారము కలుగుట కిది ప్రళయపర్యాయము. ఆరాత్రి నాకు నిదురపట్టలేదు. అనేకవిచారములు నన్నావరించెను. ఈ యింటినుండి లేచిపోనా? నే నీపత్తనమునుండియే పాటిపోనా? నే నెగుట నుంటిని? నేను కాపురలమీఁద నుండనిచో నాగతి యేమగును? ఇటు లనుకొని అప్పటినుండి అతిజాగ్రత్తతో మెలఁగ నిశ్చయించుకొంటిని. ఆయింటిసేకాక యెట్టులేని పోర్ట్ సుమతునే విడిచిపోవఁదలచితిని. సభలు ఇక చెందునాళ్ల కప్పువ జరుగవు. ఆ మఱునాటి సాయంకాలమే నేను పోర్ట్ సుమతునుండి నిష్క్రమించినటులును, నా మిత్రుఁడు మఱికొంతకాల మచట నున్నటులును గుఱుకు.

ఆ సమయమున నాకు మతమునుగూర్చిగాని, దైవమునుగూర్చిగాని, దైవసాహాయ్యమునుగూర్చిగాని, తెలియదు. నన్ను ఆసమయమున ఈశ్వరుఁడు రక్షించెనని అనుకొనుట తెలిసీ తెలియని స్థితి. అన్ని ఇక్కట్లులలో న న్నతడు రక్షించెను. కాని జీవితముయొక్క వివిధ రంగములందు నా కిది యనుభవము. 'ఈశ్వరుఁడు నన్ను రక్షించె' అను వాక్యమునకు అర్థము నేడు నాకు చక్కగా తెలియును; కాని యింకను దీనివిలువ సరిగా గఱుతింపజాలకున్నాననియు నే నెఱుంగుదును. అనుభవముచేతనే అది తెలియఁదగినది. కాని యెన్నియో ఆధ్యాత్మిక యత్నములందును, లాయరుపనియందును, సంస్థాసంచారములందును, రాజకీయవ్యవహారములందును నాకు పాసఁగిన విషయఘటనలలో భగవంతుఁడు నన్ను రక్షించెనని చెప్పఁగలను. ఉపాయము లన్నియు ఊరేఁగినపుడు, సహాయులు దిగనాడినపుడు, అనువు లంతరించినపుడు, ఎటనుండియో, ఎటులో ఆసాహాయ్యము వచ్చునని నా యనుభవము.

ఆత్మకథ

స్తుతియు, ఉపాసనయు, ప్రార్థనయు, ఇవి గ్రుడ్డినమ్మకములు కావు. అవి పాన భోజన స్థాన గమనముల కంటె అధికసత్యములు. ఇవియ సత్యములు, మిగిలినవి ఆసత్యము లన్నచో అతిశయోక్తి కాజాలదు.

ఈ ఉపాసన, ఈ ప్రార్థన వాణీవైభవము కాదు. దీనికి కాణాచి నాలుక కాదు, హృదయము. కావున భక్తిని నించి హృదయమును నిర్మలము చేసికొంటి మేని, మన మా అనంతమున కెగురగలము. ప్రార్థనకు జిశ్వాతో పని లేదు. అది స్వభావముచేతనే అద్భుత వస్తువు. వికారరూపములగు మలములను, అనఁగా కామాదులను, శుద్ధి చేయుటలో హృదయపూర్వక మైన ఉపాసన ఉత్తమ సాధనమని చెప్పుటకు నేను సందేహింపను. అయితే ఆ ఉపాసన అతి వినతితో, అతి నమ్రతతో పొంది పాసఁగి యుండువలయును.

నారాయణ హేమచంద్రుడు

క్రిస్టోజులలో నారాయణ హేమచంద్రుడు నీరుకు వచ్చెను.

అతడు మంఠి లేకరి అని వినియుంటిని. శేషవత్ ఇండియన్ అసోసియేషన్ కు సంబంధించిన మానింగ్ కన్వ్యా గృహమున మేము కలిసికొంటిమి. నేను ఇతరులతో కలిసిమెలిసి యుండలేనని మానింగ్ కన్వ్యా ఎఱుగును. నేను ఆమె యింటి కేగినపుడు, ఎవరేని పలుకరించి నపుడు తప్ప, నేను ముఖపిధానముగా కూర్చుండువాడను. ఆమె నాకు ఆత్మనితో పరిచితి కలిపెను. అతనికి ఇంగ్లీషు రాదు. అతనిది వింత వాల కము. ఒక వికారపు లాగు, అట్టిదే పార్శ్వపద్ధతిని ముడతలుపడి ముఱికి యైన బూడిదరంగు కోటు; ఇక్కడైగాని, కాలరుగాని లేదు. కుచ్చులు కట్టిన ఉన్నిటోపి. పైని పొడుగుపాటి గడ్డము.

అతడు ఒక్కపలుచన, పొట్టి. అతని గుండ్రపుమోమున మనూచి మచ్చలు. ముక్కు కొనదేలినదియుఁ గాదు, మొద్దు పొటను లేదు. మాటిమాటికి అతని చేయి గడ్డము మీఁద.

నాగరకసంఘమున ఆ వింతవాలకపు మనుష్యుడు వేలుపెట్టి చూపించునట్లు లుండుట సిద్ధము.

‘నేను తమ్మును గుఱించి చాల వింటిని. మీ గ్రంథములు కొన్ని చదివితిని. మీరు మా యింటికి దయచేయరా?’ అని నే నంటిని.

ఆత్మకథ

అతనిది ఇంచుమించు బంధగోతుక, నవ్వుచు అతఁ డిట్లనెను—
‘మీబడ ఎవరు?’

‘స్వారక్షిణిలో.’

‘అగుచో మనము ఒకచోటివారమే. నాకు ఇంగ్లీషు నదివి
కొనవలెనని ఉన్నది. చెప్పెదరా?’

‘నాకు తెలిసిందానిలో మీకు చెప్పుటకు నాకును సంతసమే.
నాకేక్కికొలఁది చెప్పెదను. మీకిష్టమేని నేనే తమకడకు నచ్చెదను.’

‘వలదు, నేనే వెత్తును. నా కడ పాఠశాల కలదు; దాని తీసి
కొని వెత్తును.’

సమయము నిశ్చిత మాయెను, ఎడిగా మాకు నిండునెయ్యము
కలిసెను.

నారాయణ హేమచంద్రునకు ఇంచుకయు వ్యాకరణము రాదు.
అతనికి గుఱ్ఱము అనునది క్రియ, పరువెత్తుట అనునది విశేష్యము.
ఇట్టి విచిత్రోదాహరణము లింకను కొన్ని నాకు గుఱుతు కలవు.
కాని అతని అజ్ఞానము నాకు కొఱుకఁబడలేదు. నా స్వల్పవ్యాకరణ
జ్ఞాన మాతనిమీద పాఠలేదు. వ్యాకరణము రాకపోయెనే అను దుగ్ధ
అతనికి లేదు.

కొంచెమేనియు చింతలేక ఆతఁ డిటులనెను—‘నే నెన్నఁడును
మీవలె బడికి పోలేదు. నాఉద్దేశము ప్రకటింపవలసినపుడు వ్యాకరణా
వ్యక్తత నాకు కావరా లేదు. సరియ, మీకు బంగాలీ వచ్చునా? నాకు
వచ్చును. నేను వంగదేశము తిరిగితిని, మహర్షి దేవేంద్రనాథ తామర
గ్రంథములు గుజరాతీవారికి అనువదించి ఇచ్చినది నేను. ఇంకను

౨౨ నారాయణ హేమచంద్రుడు

ఇతరభావలనుండి గొప్ప గ్రంథములను అనువదించి గుజరాతీవారికి సమర్పింపవలెను. నా అనువాదము మక్కికి మక్కి కాదు. భాష మాత్రము తెచ్చినఁ జాలును, నాకు తృప్తి. నా పిమ్మట ఇతరులు వారి విజ్ఞానముతో ముందుముందు ఇంకను చక్కగా చేయఁగలుగుదురు. వ్యాకరణ సాహాయ్యము లేక నేను గ్రహించినది నాకు చాలును. తృప్తాఁడని. నాకు మరాఠీ, హిందీ, బంగాలీ ఈమూఁడును వచ్చును. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషు మొదలు వేసితిని. నాకు కావలసినది కబ్బరాళి. అంత టితో నా ఆశ తీటు ననుకొంటిరా? ఊహుఁ. నేను ఫ్రాన్సు వెళ్ల వలెను. ఫ్రెంచి నేర్వవలెను. ఆ పరాసుభాషలో మంచిగ్రంథములు కొల్లలుగా ఉన్నవని వింటిని. వీలు అయినచో జర్మనీ వెళ్లవలెను. ఆ భాష నేర్వవలెను! అని యిటు లాతఁడు విడిచిపెట్టక మాటలాడు చుండువాఁడు. ఆయనకు భాషల నన్నిటిని చుట్టఁబెట్టి మ్రొంగవలయు నన్నంత ఆశ. మఱి పరదేశములు తిరుగను అట్టి యాశయే.

‘అయితే మీ రమెరికాకును పోవుదురా?’

‘తప్పక. ఆ క్రొత్తప్రపంచము చూడక మఱి ఇండియాకు మళ్లుదునా?’

‘అయితే డబ్బు?’

‘నాకు డబ్బుతో పనిలేదు. నాకు మీవలె హోషు అక్కఱలేదు. నేను తినున దెంత తొల్చెడి దేమి? నా పుస్తకము లిచ్చు కొలఁది డబ్బును, మిత్రు లిచ్చునదియు చాలు. నేను మూడవ తరగతి లోనే పయనింతును. అమెరికాకు వెళ్లుచో డెక్మిదనే’

నారాయణ హేమచంద్రుని ఈ మాదిరి ఋజువర్తన మనునది అది ఆయన సొంతము. మఱియు దానికి తూఁగు మంచి మనస్సును

ఆత్మకథ

అయినపు కలదు. గర్వస్వర్గము లేదు. అయినను ఒకటి: తన కత్తిని
 పుటించి విడిచిన నమ్మకము

మేము రోజును కలియుచుంటిమి. మాపనులలో, చేతలలో
 కొంతవట్టు పోలిక కలదు. మే మిగువురము కాకాహారము. తెలుచు మాకు
 ఒక్కొక్కటి భోజనము ఇది నాకు నేనే వండుకొని వారము ౧౭ పిల్లి
 పుట్టో గడుపు కాలము. నేనొక్కొక్కపుడు అతని గదికిని, ఆతఁడొక్కొక్క
 పుడు మా గదికిని పోవుచు వచ్చుచుండువారము. నా వంటక మిం
 గ్గీషుమాదిరి. ఆతనికి హిందూమాదిరి తప్ప మరొకటి గిట్టదు. అతనికి
 పప్పు లేనిది ముద్ద దిగదు. నేను ముల్లంగితో నూపు చేయఁగా ఆయన
 మాతి ముఱకటించువాఁడు. ఒకనాఁడు ఆయన ఎటులో వేటు సెనగ
 లంకించుకొని వచ్చి పండి నాకు పెట్టించెను. నేను లొట్టలువేయుచు
 తింటిని. ఈరీతిగా నే నాయనకు, ఆయన నాకు పెట్టుట సతమాయెను.

ఆ దినములలో కార్డినల్ మానింగుగారి కేరు ప్రతివాని పెర
 వుల మీదను ఆడుచుండెను. నాకాశ్రయమునందలి పనివాఁడు కట్టిన
 సమ్మె జాక్ బరన్ గు గారును, కార్డినల్ మానింగుగారును చేసిన ప్రయ
 త్నముల వల్ల అంతమొందెను. కార్డినల్ మానింగుగారి నిరాడంబరమైన
 సామ్యజీవనమును గూర్చి డిజరాలీ మంత్రిగారి అభినందనమును నేను
 హేమచంద్రునికి చెప్పితిని: 'నే నా సాధుపురుషుని చూచుట జరూరు'
 అని ఆతఁడనెను.

‘ఆతఁడు చాల గొప్పవాఁడు. నీ కెటులు చూడ వీలగును?’

‘ఓ, కలుగును. దానికి మార్గము చెప్పెదను. నేనొక గ్రంథకర్త
 నయినట్లును, ఆయన పరోపకారప్రవీణతకు ప్రత్యక్షముగా ధన్యవాద
 ముల నర్పింపఁ దలచినట్లును; మరొకటి, నాకు ఇంగ్లీషు రాదు గనుక

౨౨ నారాయణ హేమచంద్రుడు

మిమ్ముడుబాసిగా తీసికొనివచ్చునట్లును - ఈయర్థ మంతయు వచ్చునటులు నా పేరున మీ రొకఉత్తర మాయనకు వ్రాయుడు. తెలిసినదా?

నే నటు లొక లేఖ వ్రాసితిని. చెంకునూన్నాళ్లలో కార్డినల్ మానింగుగారు సమయ మేర్పఱచుచు ప్రత్యుత్తరించిరి.

మేమిరువురము నెల్లితిమి. నేను ఒకరి దర్శనమునకు వెళ్లునపుడు తొడుగుకొను మామూలైన దుస్తులను తొడిసితిని. నారాయణ హేమ చంద్రుడు తన సనాతన పద్ధతిలోనే యుండెను: మామూలు కోటు, మామూలు లాగు. నేను కొంచెము పరిహాసము చేసితిని. అతడు నా నవ్వె గుర్రొట్టి యిట్లనెను: 'నాగరకపు పిల్లకాయలు మీరందఱు పందలు. మహాపురుషు లెన్నఁడును హృదయమును చూతురుగాని పైపైని చూడరు'.

మేము కార్డినల్ మహాలు చొరబడితిమి. అది పెద్ద నగరు. మేము కూర్చున్నంతనే బక్కపలచని సాడుగుపాటి ముదుసలి యొకఁడు వచ్చి కరస్పర్శ చేసెను.

నారాయణ హేమచంద్రుడు అభివందనముతో ఇటు లనెను:—
'నేను మీ సమయ మపహరింపను. నేను మీకీర్తి చాల వింటిని. మీరు సమ్మెకట్టిన పనివాండ్రకు ఉపకారము చేసితిరి. ఇక్కడికి వచ్చి మి మ్మభినందింపవలెనని మనసు పుట్టినది. ప్రపంచమున నాధుపురుషుల రర్శ నము చేసికొనుట నాకు రివాజు. అందులకు తమ కీకష్టము కూర్చితిని.'

అతని గుజరాతీ పలుకులకు నేను తర్జుమాచేసితిని. 'మీ రాకకు సంతసము. మీకు ఇచ్చు నివాసము సుఖకర మగుఁగాక! అని ఆసింతును. మఱియు మీ రిచటి జనముతో పరిచితు లగుదురు గాక! భగవంతుఁడు మీకు మంగళ మొసఁగుఁగాక!' అని మానింగుగారు ఈమాటలు పలికి నిష్క్రమించెను.

ఆత్మకథ

నారాయణ హేమచంద్రుఁడొకనాఁడు వర్ణ తొడుగుకొని, దోవతి కట్టుకొని నా బసకు వచ్చెను. అయింటి నేస్తురాలు తలుపు తీయుచునే భయపడెను. తత్తఱపాటుతో (నేను మాటిమాటికి మకాము మాట్టుచుంటినిని పాశకుఁ డెఱుఁగు. ఇది మరల క్రొత్త మకాము. ఈమె క్రొత్తయామె. ఈమె నారాయణహేమచంద్రు నెఱుఁగదు) నా కడను పరునెత్తుకొని వచ్చి, ఒక రకపు పిచ్చివాఁడు మీకొఱుకు వేచి యున్నాఁ డని చెప్పెను. నేను ద్వారముకడను వెళ్లి నారాయణ హేమచంద్రునిఁ జూచి నివ్వెఱ పోయితిని. అతఁ డెప్పటివలె నవ్వుచునే ఁడెను.

‘బజారులో పిల్ల లెవ్వరును మీమ్ముఁజూచి అల్లరిచేయలేదా?’

‘వారు. నావెంటఁ బడిరి కాని నేను వారివంక కన్నెత్తలేదు. దానితో వెనుదిరిగి పోయితి.’

లండనులో కొన్ని మాసము లుండి నారాయణహేమచంద్రుఁడు పారిస్ వెళ్లెను. అతఁడు పరాసుబాస యిహము, పరాసు పుస్తకముల ననువదించును బూనుకొనెను. అతని అనువాదము సరిచూడఁగలిగినంత క్రేంచి నాకును వచ్చును గాన నా కతఁడు వానిని చదువనిచ్చెను. అది అనువాదము కాదు, మఱి వట్టి భావార్థము.

తుద కతఁడు అమెరికా వెళ్ల మలయునను తన నిశ్చయమును నిర్వహించెను. తంటాలుపడి పడి డెక్ టిక్సెట్టు సంపాదించెను. వర్ణ, దోవతి కట్టుకొని బజారులోనికి వెళ్లఁగా, అది అచట అసభ్యవేషమై నందువలన యున్న టెడ్ నేట్సులో అతఁడు ప్రాసిక్యూటర్ చేయఁబడెను. తరువాత అతనిని విడిచిరని గుర్తు.

గొప్పసంత

పాకిస్థాన్ 1890 సంవత్సరమున గొప్పసంత (Exhibition)

జరిగెను. అందులకు పెద్దపెద్ద ఏర్పాటులు చేయబడుచుండె నని ప్రతికలలో చదివితినీ. నాకు పారిసు చూడ చాల వేడుక. రెండును కలిసి వచ్చునని ఆ సమయమునకు వెళ్లఁదలఁచితినీ. ఆ సంతలో ఏఫిల్ టవర్* అనునది వింత. అది వేయి అడుగుల పొడుగున కేవలము ఇనుముతో కట్టఁబడినది. ఇంకను వింతలు పెక్కు కలవు. కాని ఆ గోపురమే వింత. అంత ఎత్తుగల కట్టడము ఆఁగదని అంతకుముందు వాడుక.

పారిసులో శాకాహారాగార మొకటి ఉన్నదని వింటిని. నేను అం దొకగది కుదుర్చుకొంటిని. ఏజ్జా స్లంటిని. మితవ్యముముతో పారిసు వెళ్లుటకును, అచటి ప్రదేశములు చూచుటకును ఏర్పాటు చేసి కొంటిని. పారిసు పత్తనపు పటమొకటి, సంతకు సంబంధించిన ప్రతివిషయమును తెలుపు పుస్తక మొకటి, ఈరెండును దగ్గఱఁ బెట్టుకొని చాల ప్రదేశములకు నడచియే వెళ్లితిని. రాజవీధులకును, దర్శనీయములగు ముఖ్యప్రదేశములకు పోవుటకు ఇవి యున్న చాలును.

ఆ సంత నా కంతగా గుర్తులేదు—దాని వైశాల్యము, వైవిధ్యము తక్కు. రెండు మూడు సార్లు ఎక్కుటచే ఏఫిల్ టవరు నాకు చక్కగా గుర్తు. ప్రథమపరిధిలో భోజనశాల కలదు. అంత ఎత్తున భుజించితి నని చెప్పుకొనుటకు దాని పొట్టన ఏడు పిల్లలగులు పెట్టితిని.

* గోపురము.

పారిసులోని ప్రాంతగుళ్లు (చర్చి) నాకింకను గుర్తు. వాని మహత్వము, శాంతియు మఱపు రావు. నోటర్ డేమ్ - కబ్బడపుపని లోపలి చిత్తగు చెక్కడపుపని మఱచిపోవున మనుకొన్నను మఱవ పీలులేను. అట్టి దేవళములకు లక్షలు వెచ్చించినవారి హృదయాంతరాళములలో ఈశ్వరభక్తి ఉండక తక్కువనుకొంటిని.

పారిసులో ఫాషన్, స్వేచ్ఛాచారము, భోగవిలాసములను గుఱించి చాల చదివియుంటిని. ఇవి గల్లిగల్లిలో కానవచ్చును కాని దేవళములు వేలుపెట్టి చూపించునటులు విడి. ఈదేవళములలో కాలు పెట్టగనే బయటిగోలనంతయు మఱువనగును. వర్తన మాఱును. వర్జిక్ మేరీ కడ మోకారించి యున్నవారి ముందునుండి పోవుచున్న పుడు భయభక్తు లుత్పన్నము లగును. మోకారిలుట, ప్రార్థించుట, ఇవి అంధవిశ్వాసము కాదు అని నాఁడు నే తలచితిని. ఆ తలచు నాటికి నాటికి పెరుగుచునే యున్నది. వర్జిక్ మేరీ విగ్రహముముందు అత్యంత భక్తులైన జీవులు మోకారిలుట అది వట్టిరాతికి రప్పకు మోకారిలుటయా? వారు భక్తిచే తన్మయులై రాతినిగాక దానికి అర్థమైన ఈశ్వరుని కొలిచిరి. వా రీపూజచే నీశ్వరునిమహిమను తస్మింపక హెచ్చించు చున్నారని నే ననుకొన్నటులు గుర్తు.

వీఫీల్ టవరును గుఱించి రెండుయూడు మాటలు చెప్పవలయును. నేటికి దాని ఉపయోగ మేమియో తెలియదు. అపుడు దానిని కొందఱు నిందించినటులును, కొందఱు భూషించినటులును వింటిని. దాని నిందించినవారిలో ముఖ్యుఁడు టాల్ స్టాయి అని గుర్తు. అతఁడు వీఫీల్ టవరు మానవుని విజ్ఞానమునకుఁగాక అజ్ఞానమునకు చిహ్నమనెను. 'మాదకద్రవ్యములలో పాగాకు కడునీచము. దాని నలవాటు పడినవాఁడు త్రాగుబోతులు చేయని నేరములు చేయును. త్రాగుడు

వలన ఉన్నాడము కలుగును, కాని సాగాకు వలన బుద్ధి తన మనస్సులో పడి పోవును. కాఁగా సాగాకు ఉపయోగించువాఁడు ఆకాశసాధములు కట్టఁజూచును.' అని ఇట్లు టాల్ స్టాయి వీఫీల్ టవరును గూర్చి వివరించెను. టాల్ స్టాయి చెప్పినటులు వీఫీల్ టవరు అట్టి వ్యసనపరిణామమే. వీఫీల్ టవరునందు శిల్పము లేదు. అది ఈసంతకు వివిధముగా నైనను అందము తెచ్చె ననరాదు. దాని క్రొత్తవనమును, వింతకొలతలును చూచి మనుష్యులు మూఁగెడువారు, మఱి యెక్కుచుండెడువారు. అది సంత బొమ్మ. మనము బాలురమైయున్నంతవఱకు బొమ్మలపై మోహము ఉండును. మనకు ఎంతవఱకు అట్టి మోహ ముండునో అంతవఱకు మనము బాలురమే యని ఈ వీఫీల్ టవరు చెప్పక చెప్పుచున్నది. ఇట్లు చెప్పుటకు ఈ వీఫీల్ టవరు ఉపయోగించుచున్న దన వచ్చును.

పట్టా పుట్టినది-కాని పిచ్చుట?

బారిష్టరు పరీక్ష నిచ్చుటకు నేను సీమకు వెళ్లితిని. అది ఏమైనది? దీని గుఱించి లోగడ చెప్పనైతిని. దాని గుఱించి కొంచెము వ్రాయుటకు ఇది తఱి.

బారిష్టరు పరీక్ష నిచ్చుటకు రెండు నియమములు: ఒకటి నియత కాలపరిపాలనము, రెండు పరీక్ష లిచ్చుట. ఇందు మించు మూడేండ్ల పరిమితమైన కాలమును పండ్రెండుగా విభాగించి, అటులు ప్రవిభక్తమైన కాలమున ఒక్కొక్క ప్రవిభాగమున జరుగు ఇరువది నాలుగు విందులలో కనీసము ఆఱువిందులు కుడుచుట నియతకాల పరిపాలనము.* విందులు కుడుచుట అనగా సాక్షాత్తు తినుట కాదు. నియతములగు గంటలయందు హాజరై విందు జరుగు కాలమంతయు ఉండుట. సామాన్యముగా ఆందఱును పక్కాన్నములు భుజింతురు. కొరకొన్న మద్యము క్రోలుదురు. ఒక్కొక్కవిందునకు రెండుమూడురూకలవెల. ఇది మితమే. వీలయన్న, హోటెలులో ఒక్క మద్యమునకే అంత వెల యుండును. నవనాగరకులు కాని హిందువులకు అన్నము వెలకంటె తదంతర్లైనమైన మధువునకు అంతవెల అయిన దన్నచో వింతయే. సీమలో నాకీసంగతి క్రొత్తగా తెలిసినపుడు హృదయా

*అనగా మూడుసంవత్సరములకు పండ్రెండు పెరములు (terms); సంవత్సరమున కిట్టే పెరములు నాలుగు, విందులు తొండదియాలు.

౨౪ పట్టా పుట్టినది-కాని పిమ్మట ?

ఘాతము కలిగెను. త్రాగుడునకు ఇంత డబ్బు వీల పాడు చేయుదు రని ఆశ్చర్యమయినది. తరువాత నాకది అర్థమైనది. నేను తఱచు అందు తిన్నది కాదు. వీలనగా, అందు నాకు తినదగినవి రొట్టెయు, జంగాళాదుంపయు, కాబేజియు మాత్రము. మొదట వీనియందు నా కిష్టములేక తినలేదు; రుచిపడిన పిమ్మట ఇంకను పెట్టుమని అడుగుటకు సాహసించితిని.

విద్యార్థులకిదు నాహారముకన్న ఉపాధ్యాయులకిదు నాహారము మేలుతరమైనది. నాతోపాటు కాకాహారి ఒక పార్సీవిద్యార్థి కలఁడు. మేము కాకాహారులము కావున ఉపాధ్యాయులకు పెట్టు కాకాహారములలో కొన్ని మాకు పెట్టుఁడని విన్నవించుకొంటిమి. మా విన్నపము కైకో లాయెను. మాకును కాకములు, ఫలములు రాదొడఁగెను.

అందు నలువురు విద్యార్థుల ముతాకు రెండుసారాబుడ్ల నిత్తురు. నేను సారా సోఁకను, కావున ముతా నిండుటకు ప్రతివారును నన్ను ఆహ్వానించువారు. వీలనగా వారు మూపురే రెండుకాయలను పీల్చి వేయవచ్చును. ప్రతి యిరువదినాలుగు విందులకును ఒకటి పెద్దవిందు. దానికి గ్రాండు వైట్ అని పేరు. అందు మామూలువికాక హంపేన్, పోర్టువైన్, షెర్రీ మున్నగు మద్యములు ఉండును. ఆనాడు నాకు ప్రత్యేకముగా పిలుపుమీఁద పిలుపు, పిలుపుమీఁద పిలుపు ఉండెడిది.

ఈవిందులవలన బారిష్ట రగుటకు అధిక అర్హత ఎటులు కలుగునో నాఁటికిని, నేఁటికిని నాకు తెలియరాదు. మొదటమొదట ఈవిందులకు కొలఁదిమంది విద్యార్థులు వెళ్లెడువారు. విద్యార్థులకును, ఉపాధ్యాయులకును పరస్పరము సంభాషణములకు అవకాశము ఉండెడిది. ఉపన్యాసములును జరిగెడివి. వీనిలన మెఱుంగువడిన లోకజ్ఞానమును, కొంత నాగరకతయు, ఉపన్యాససమర్థతయు

ఆత్మకథ

విద్యార్థులకు అభ్యేషివి. నా కాలము వచ్చునకి అపన్నియు దాటిపోయెను. ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులకు ఎడముగా కూర్చుండిరి. దాని అర్థ మంతరించెను. ఆచారము మిగిలెను. పూర్వాచారపరాయణమైన ఇంగ్లాండునందు ఆ ఆచారము పెదలక వచ్చుచున్నది.

బారిష్టరు పరీక్షకు చదువలయు గ్రంథములు చులుకన కావున బారిష్టర్లకు డిన్నర్ బారిష్టర్లని నవ్వులాటపేరు. డిన్నరు బారిష్టర్లనఁగా తిండిపోతు బారిష్టర్లు. నామమాత్రమునకు పరీక్షలని అందఱకు తెలియును. నా రోజులలో రెండు పరీక్షలు: రోమన్ లాలో, కామన్ లాలో. ఈ పరీక్షకు నియతగ్రంథములు కలవు. విడివిడిగా చదివి, విడి విడిగనే పరీక్ష నీయనగును. కాని ఎవ్వరును చదివిన పాపమునఁబోరు. రెండువారములు రోమన్ లాటీకను బట్టి వెట్టియు, రెండుమాఁడు నెలలు కామన్ లా టీకను చదివియు పరీక్ష ఇచ్చినవారిని చాలమందిని నే నెఱుఁగుదును. ప్రశ్నములు లేలిక; పరీక్షకులు ఉదారులు. రోమన్ లా పరీక్షలో నూటికి ౯౫ నుండి ౯౯ మంది పఱకును, అసలు పరీక్షలో నూటికి ౭౫ గురును, అంతకు ఎక్కువమందియు నెగ్గుచుండెడివారు. ఈరీతిగా పరీక్షాభయము లేదు. నాలునకు పరీక్షలు నాలుగుతూరులు. ఇంతవీలైన పరీక్షలు కష్ట మనిపింపవు.

నేను అసలు పుస్తకములన్నియు చదువఁ దలఁచితిని. ఈగ్రంథములు పఠింపకుండుట మోసమని నా తలఁపు. నేను వానికొఱకు చాల వెచ్చించితిని. రోమన్ లాను లాటిన్ భాషలో చదువ నిర్ణయించితిని. నేను లండన్ మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు లాటిన్ చదివియుంటిని. అది యిపు డుపకరించెను. ఈ చదివిన చదువునకంతయు విలువ లేకపోలేదు. అది దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఉపయోగించెను. దక్షిణ-

౨౪ పట్టా పుట్టినది-కాని పిమ్మట?

ఆఫ్రీకాలో రోమన్ డచ్చిలా ప్రమాణము. టబులు లాటిన్ చదివి కొనుట దక్షిణ-ఆఫ్రీకా లా తెలిసికొనుటకు సాయపడినది.

ఇంగ్లాండు కామన్లను అహోరాత్రములు చదువఁగా నాకు బరువుగా తోమ్మిది నెలలు పట్టెను. బ్రూమ్స్ 'కామన్ల' పెద్దదికాని రుచిగా ఉండెను. కాని కాలమును మింగివేసెను. స్నెల్ సు 'ఈక్విటీ' హృదయంగమము కాని అర్థము చేసికొనుట కొంచెము కష్టము. 'వైట్ అండ్ బ్యూడర్'ను 'లీడింగ్ కేసెస్' అను గ్రంథమునుండి కొన్ని కేసులు పఠితవ్యములు. ఆ గ్రంథము మనోహరము, జ్ఞానదాయకమును. విలియమ్సు ఆండ్ ఎడ్వర్డ్సు 'రియల్ ప్రాపర్టీ', గుడీన్ 'షెర్సనల్ ప్రాపర్టీ' అను గ్రంథములు సంతోషముగా చదివెతిని. విలియంగారి పుస్తకము నవలవలె తీసికొనిపూవును. అట్టి అభిరుచితోడనే నేజిడివిన గ్రంథము మెయిన్సు 'హిందూలూ'. హిందూదేశమునకు నేను మరలి వచ్చినపుడు స్త్రీమరులొ దానిని చదివిన గుర్తు. హిందూలూగ్రంథములఁ గూర్చి ఇచట వక్కాణించుట కిది తావు గాదు.

నేను పరీక్ష అయితిని. ౧౮౯౧ సం. జూన్ ౧౦ వ తేదీని పట్టా పుట్టెను. ౧౧ వ తేదీని ఇంగ్లాండు హైకోర్టులో రెండున్నర పిల్లింగు లిచ్చి పేరు రిజిస్టరు చేయించుకొంటిని. ౧౨ వ తేదీని ఇంటికి బయలుదేరితిని.

ఇంత చదివినను నా బెంగమును, భీతికిని అంతు లేదు. కోర్టులో వాదించుటకు నేను తగినని భయము వేసినది.

ఆ తొలి పర్యాయము మరొక ప్రకరణ మావశ్యకము.

బాంకిష్టదుపకీక్ష ఇచ్చుట సులభమే కాని బారిష్టరుగా పని చేయుట దుర్లభము. నేను లా అంతయు నేర్చితినిగాని వాదించుట నేర్వలేదు. నేను ధర్మసాధికములను (Legal Maxims) ఆభిరుచిగో చదివితిని కాని వానిని నా వాదములలో ఎపు డెప్పుడు ఉపయోగపఱచుకొనవలయునో తెలియదు. 'ఇతరులకు అపకారము కలుగకుండు కీర్తిని నీవస్తువును వాడుకొనుము' అను నిది ఒకధర్మశాస్త్రము. ఈ ధర్మశాస్త్రము తన క్లయింతుకు లాభించుటకు వీ చందముగా ఉపయోగింపవలయునో నాకు తెలియలేదు. ఈసాధికత క్షీణకక్రింద ముఖ్యములైన కేసు లన్నియు చదివితిని కాని అవి వాదించుపట్ల ఈ ధర్మశాస్త్రము ఉపయోగించునను నమృతము కలిగింపలేదు.

మఱి నేను ఇండియన్ లా చదువనే లేదు. హిందూలా మహా మృషాకలాలు అస లెట్లుండునో ఎఱుంగను. ప్లయింతు ఎటులు వ్రాయవలయునో నేర్చికొనలేదు. నట్టేట నున్న ట్లుంటిని. సర్ ఫిరోజీ షా మెహతాగారు కోర్టులలో సింహగర్జనములు చేయునని వింటిని. అతఁ డీవిద్యను నీమలో ఎటులు నేర్చెనో అని నేను అశ్చర్యపడితిని. ఆయన నైపుణ్యము ఈ జన్మమున నాకు రాదనుట నిక్కమేకాని ఈ వృత్తిలో ఉపరపాదమున చేసికొనగలనా, లేనా? అని నా సంశయము.

నేను లా చదివికొను రోజులలోనె ఈ సంశయములచే ట్లోభపడితిని. ఒకరిద్దరు మిత్రులకడ తలపాసికొంటిని. దాదాభాయి నారోజీ గారి సలహా పుచ్చుకొమ్మని అందొక రనిరి. నేను నీమకు వెళ్లునపుడు

దాదాభాయిగారికిగూడ ఒక సిఫార్సు ఉత్తరమును తీసికొని వెళ్లి తి
నని లోగడ చెప్పియుంటిని. నే నా ఉత్తరమును చాలకాలమునకు
బయటికి తీసితిని. వీలనగా, ఈమహాపురుషుని దర్శించుటకు నాకేమి
అధికారము కలదు? వారి ఉపన్యాసము జరుగునని వినినపు డెల్ల
నేను హాజరై ఒకమూల కూర్చుండి, చెవులూగ విని, కన్నారం గాంచి
పోవుచుంటిని. విద్యార్థుల మేలుగీళ్లు బాగుగా తెలిసికొనుటకు
ఆయన ఒకసంఘ మేర్పఱచెను. నేను ప్రతి సభకు వెళ్లెడువాడను.
దాదాభాయిగారికి విద్యార్థులపట్ల గల వాత్సల్యము, విద్యార్థులకు వారి
యెడల గల భక్తిని చూచినపుడు నాకు ఆనంద మయ్యెడిది. క్రమముగా
ఒకనాడు నేను ఛార్జము తెచ్చుకొని సిఫార్సు ఉత్తరము తీసికొని
వెళ్లితిని. 'నీ కిష్టమైనపుడెల్ల వచ్చి నా సలహాను పొందవచ్చును' అని
ఆయన అనెను. కాని ఆ అవకాశమును నే నుపయోగించుకొనలేదు.
అత్యవశ్యకత లేనిది ఆయనకు కష్టమిడుట తప్పని తలచితిని. కావున
'నీతో భ సంతయు దాదాభాయికి చెప్పికొనుము' అనిన నా మిత్రుని
సలహాను ఆ సమయమున గ్రహింప సాహసింపలేదు. ఫ్రెడెరిక్ పిన్ కట్
గారిని దర్శింపుమని అతడై సలహా చెప్పెనో, మరొక మిత్రుడే
చెప్పెనో, గుర్తు చాలదు. అతడు పూర్వాచారపరాయణుడు
(Conservative). ఆయనను భారతీయవిద్యార్థులపై ఆయన ప్రేమ
నిర్మలము, నిస్వార్థము. విద్యార్థు లందఱును ఆయనసలహాకు పోవుదుం
దురు. నేనును వారి దర్శనము కోరగా వా రంగీకరించిరి. నేను దర్శ
నమునకు వెళ్లితిని. ఆ సంభాషణము నాకు మఱపురాదు. ఆయన
మిత్రునితో సంభాషించినటులు నాతో సంభాషించెను. నా బెంగ
సంతయు ఒక్క నవ్వుతో ఎగురగొట్టెను. 'ఏమిటి? అందఱును ఫిరో
జి షా మెహతాలు కావలయునా? ఫిరోజి షాలు, బదురుద్దీనులు అరు

ఆత్మకథ

నుగా నుండును. మామూలు లాయ రకుటకు గొప్ప తెలివి తేటలు కావలయును. సాధారణమైన ప్రామాణికత్వము, శ్రద్ధయు ఉండినచో చాలును. దాని తగుతీతి ప్రవృత్తి మాన్జింపవలయును. దావాలన్నియు కుంటచిక్కులుగా నుండువు. మంచిది; నీవేమేమి పుస్తకములు చదివితివి? పాఠపుస్తకములు కాక ఇతరపుస్తకము లే మేమి చదివితివి? అని ఆయన అడిగెను.

నేను చదివిన అల్పగ్రంథములు చెప్పితిని. ఆయన కొంచెము నైదాశ్శ్యము చెందెను. ఆయనను అది క్షణికము. వెంటనే ఆయన చిరునవ్వుతో ఇటు లనెను: 'నీక్షోభ నాకు తెలిసినది. నీకు ఇతర గ్రంథపరిచయమువలనఁ గలుగు జ్ఞాన విశేషము కొలచి. నీకు ప్రపంచ జ్ఞానము లేదు. అది వకీలునకు ప్రాణము. నీవు హిందూదేశచరిత్రము నయినను చదివియుండవలెతివి. వక్రీలైనవాఁడు మనుష్యస్వభావము నెఱిగియుండవలయును. అతఁడు మొగము చూచి మనుష్యుఁ డెట్టి వాఁడో కనిపట్టవలయును. మఱియు ప్రతిహిందువు హిందూదేశచరిత్ర తెలిసికొని తీతివలయును. లాయరునకు దానితో సంబంధము లేక పోవుఁగాక, దాని తెలిసికొనుట విధి. కే, చూ లెసన్ గార్ల రువురును వ్రాసిన ౧౮౫౭ సం. విప్లవచరిత్రగూడ (Mutiny) నీ వెఱుఁగవు. వెంటనే ఆపుస్తకమును, మఱి మానవస్వభావ మెఱుఁగుటకు ముఖసాముద్రికమును (Physiognomy) గూర్చి లావేటరుగారును, షెమ్మెల్ పెన్నిక్ గారును వ్రాసిన గ్రంథములు రెంటిని సంపాదించుము.' అని ఆరెండు గ్రంథముల కేరులు వ్రాసియిచ్చెను.

ఈ మిత్రపాదులకు నే నెంతయు కృతజ్ఞుఁడను. ఆయన యెదుట నాభయము ఎగిరిపోయెఁ గాని కాలు బయటఁ బెట్టఁగనె ఎప్పటాట. దారిపాడుగునను 'ముఖముచూచి మనుష్యుఁ డెట్టివాఁడో కనుపట్టుట'

అని అనుకొనుచు, మరీ ఆరెండు పుస్తకములగూర్చి తలపోయుచు ఇంటి కేగితిని. మఱునాఁడు లావేబరు పుస్తకము కొంటిని. అంగ్లీష్ షేమ్లెత్ పెన్నిక్ గారి పుస్తకము దొరకలేదు. లావేబరు గారి పుస్తకము చదివితిని. అది స్పెల్ గారి 'ఈక్విటీ' కంటే కఠినముగా నుండెను. షేక్స్పియరు గారి ముఖసాముద్రకమును చదివితిని. ఆయినను లండను వీధులలో క్రిందినుండి మీఁదికిని, మీఁదినుండి క్రిందికిని తిరిగినను షేక్స్పియరు ముఖసాముద్రకమును గుఱించి తెలిసికొను ప్రావీణ్యము కలుగలేదు.

లావేబరు పుస్తకము నాకు ఉపయోగింపలేదు. పిన్ కటు గారి ఉపదేశము నాకు సాక్షాత్తు ఉపయోగింపలేదు కాని వారి నైత్యము చాల తోడుపడెను. వారి నగవుమోమును, ఉదారాకృతియు నా హృదయమున నిలిచియున్నవి. మంచి లాయరగుటకు ఫిరోజీషామెహతా గారి నైపుణ్యమును, ధారణయు, శక్తియు ఆచశ్యకములు కావు. మఱి ప్రామాణికత్వమును, శ్రమపడి పనిచేయుటయు, అనునవి ఉన్నచో చాలానని ఆయన సలహాను నేను విశ్వసించితిని. ఈరెంటియందును నేను భాగస్వామి నగుటవలన మరల నాకు ఆశ కలిగెను.

సీమలో నేను కేగారును, మాలెసన్ గారును కలిసి వ్రాసిన గ్రంథములను చదువలేకపోతిని. కాని నాకు సమయము చిక్కుచో మునిముందు ఈ గ్రంథములనె చదువ నిశ్చయించుకొంటిని. దక్షిణ ఆఫ్రికాయందు ఆ మనోరథము తీతెను.

ఇట్టి బెంగలో కొలది ఆశగాని 'అస్సాము' అను స్త్రీమరునుండి బొంబాయిరేవులో దిగితిని. రేవులో సముద్రము అల్లకల్లోలముగా నుండెను. లాంచీలో ఒడ్డు చేరితిని.

మొదటి భాగము

ఆత్మకథ
రెండవ భాగము

రాయచందుభాయి

బొంబాయి రేవులో సముద్రము ఒడుదొడుకుగా ఉన్నదని వెనుకటి ప్రకరణమున వ్రాసియుంటిని. జూన్ జూలై నెలలలో అరేబియాసముద్రము అటు లండుబ కొత్తగాదు. ఏడెన్ మొదలుకొని సముద్రము కల్లోలముగనే ఉండెను. ఓడలో అంచలును అస్వస్థులైపోయిరి. సరిగా ఉన్నవాడను నే నొక్కడనే. డెక్కుమీద నుండి తుపానును చూచి ఆనందించుచుంటిని. ప్రాద్దుటి భోజనమునకు నాతోపాటు ఒక రిద్దలు ఉండువారు. మేము పల్లెములను జాగ్రత్తగా పట్టుకొని ఓటుపిండిగంజి త్రావుచుంటిమి. ఏలన ఏమాత్రమేని దానికేసి చూడకున్నచో దానిదారి అది చూచుకొనును.

ఈ బయటితుపాను నా లోపలి తుపానునకు చిహ్నమాత్రము. బయటితుపానునకే నేను చలింపనపుడు లోపలితుపానునకుఁగూడ చలింపలేదని వెలుగా చెప్పనక్కఱలేదు. బొంబాయిలో దిగి యింటికి వెళ్లఁగనే జాతిబహిష్కారము సిద్ధముగ నున్నది. స్లీడరు వృత్తికి నే నసమర్థుడనని వెనుకనే చెప్పికొంటిని. మఱి నేను సంస్కర్తను. కాబట్టి కొన్నికొన్ని విషయములు ఎటులెటులు సంస్కరించిన బాగుగా నుండునోయని ఆలోచించుచుంటిని. కాని అతర్కితములగు విషయములు కొన్ని నాకొఱకు కనిపట్టుకొని యుండెను.

నన్ను కలిసికొనుటకు మా పెద్ద అన్న రేవులోనికి వచ్చెను. డా. మెహతాగారితోను, వారి పెద్ద అన్నగారితోను ఆయన కదిపఱకే

ఆత్మకథ

పరిచితి కలదు. డా. మెహతాగారు మా యింటికి రండని గట్టిపట్టు పట్టుబడే మే మందఱము వారి యింటికే వెళ్లితిమి. దాన, సీమలో మొలకెత్తిన మా పరిచయము ఆకు దొడిగినది. ఇక్కడ వారి కటుంబమునకును, మాకుటుంబమునకును నెయ్యపువెయ్య మెక్కువ అయినది.

‘అమ్మను ఎన్నడు చూతునా’ అని నే ననుకొనుచుంటిని! ఆమె ఈ లోకమును విడిచిపోయెనన్నవార్త మా యన్న నాకు తెలియనీయ లేదు. ఓడ దిగినప్పట్టు చెప్పెను. నేను సూతకన్నానము చేసితిని. నేను సీమలో నుండఁగనే ఆమె చనిపోయెను. కాని దేశములలో వెతచెంచెదనని అంతవఱకును నాకు తెలుపలేదు. ఈ వార్త వినఁగనే నాకు మిక్కిలి వెత గలిగినది; కాని ఆ గాథ ఇపు డప్రస్తుతము. మా తండ్రిగారు పోయినప్పటి వెతకన్న అది మిన్న. నా కోరికలన్నియు గొంతెమ్మకోరిక లయినవి. కాని అపుడు నేను దుఃఖమునకు కల్గెము వదలనటులు గుర్తు. నేను కంట తడి చెట్టలేదు. మా అమ్మగారు చనిపోవని రీతిగనే గంభీరించి నా వ్యవహారములు నేను చేసికొనిపోవుచుంటిని. అపుడు డా. మెహతాగారు నాకు పలువురతో పరిచితి కలిగించెను. వారిలో రేవా శంకరజగజీవన్ గారు ఒకరు. వీరు మెహతా గారి సోదరులు. వీరితో అపుడు కలిసిన మైత్రి యావజ్జీవమైత్రి ఆయెను. అపుడే డా. మెహతాగారు నాకు రాయచంద్ర లేక రాజచంద్రకవి గారితో పరిచితి కలిగించిరి. వీరు డా. మెహతాగారి పెద్దన్నగారి అల్లుఁగుఱులు; రేవా శంకర జగజీవన్ గారి నగల దుకాణమున భాగ స్వాములు. నాకు వీరి పరిచయ మునునది చాల గొప్పమాట. వారికపుడు ఇరువది యైదేండ్లే కాని చూడఁగనే వారు విమలఘర్మితులనియు, విద్వాంసులనియు తెలిసికొనఁ గలిగితిని. మఱియు వారు శతావధానులు. డా. మెహతాగారు రాజచంద్రకవిగారి ధారణాపటిమను కొం

చెము చూడునునిరి. నాకు వచ్చిన పాశ్చాత్య భాషా భండారమును కొల్లవెట్టితిని. నేనెటులు చదివితిனో రాజచంద్రకవిగారు అటులు చదివిరి. ఆయన సామర్థ్యమును చూచి నే నోర్వలేకపోతిని. కాని ఈ ధారణ, ఈ శతావధానము ఈ శక్తులకు నేను ముగ్ధుడను కాలేదు ఏది నన్ను ముగ్ధునిజేసెనో అది తరువాత తెలియనాయెను. అది యేదనఁగా: వారి విశాలశాస్త్రజ్ఞానము; నిర్మల చరిత్రము; ఆత్మజ్ఞానమునెడల తీవ్ర మగు ఆవేశన. ఈ దివరదాని కొఱకే ఆయన జీవితమును వినియోగించె నని నాకు పిదప పిదప తెలియఁజొచ్చెను.

ఆ. ఆటలందు పాటలందున బాసట

గాఁగ హరిని జూడఁ గందునేని

పుట్టు విద్ది తుదిని ముట్టు ముక్తానందు

బ్రదుకునకును సూత్ర మిదియ తలఁప.*

అను ఈ ముక్తానందుని గేయమును రాజచంద్రకవి ఎప్పుడను స్మరించుచుండును. ఈపాట అతని హృదయమున అంకితమైపోయెను.

ఆయన వ్యాపారము లక్షలమీఁద. వ్యాపారమా ముత్తైములతో, వజ్రములతో, రత్నములతో. అం దతని ప్రజ్ఞ అసామాన్యము. ఎంత చిక్కైనను అతఁ డిట్టే విడఁదీయును. కాని ఆయన బుద్ధి వేటొకచోట. ఆయన కెప్పుడును పురుషార్థము, ఆత్మసాక్షాత్కారము, హరిదర్శనము ఇదియేమాట. అతని వ్రాతబల్లపై చిత్రాలతోపాటు ఏదోయొక వేదాంతగ్రంథము, దినచర్య (డయరీ) యు ఎల్లప్పుడను

* హసతాం రమతాం ప్రగట హరి దేఖుం రే

మారుం జీత్యం సఫల శవ రేఖుం రే

ముక్తానంద నో నాథ విహారి రే

ఓధా జీవన దోరీ అమారి రే.

ఆత్మకథ

ఉండును, వ్యవహారము ముగిసిన ముగియనిముందే ఆయన ఆ రెంటిలో ఒకటి చేతఁ దీసికొనును. ఆయన గ్రంథరూపములుగ ప్రకటించిన పలువిషయములు ఈ దినచర్యలనుండి ఎత్తబడినవే. అతఁడు లక్షలకొలది వ్యాపారస్థులతో మాటాడి వారిని పంపిన వెంటనే ఆత్మజ్ఞానమునకు సంబంధించిన గూఢవిషయముల వ్రాయుచుండును. చూడఁగా అతఁడు సామాన్యచర్యఁడు కాఁడు. కేవలము జ్ఞానికోటిలోని వాఁడు. దుకాణములో వ్యాపారములనడుమ ఈశ్వరనిమగ్నుడై యుండఁగా అతనిని నేను పెక్కుమారులు చూచితిని. ఇతఁడు సమత్వమును వీడిన నిమిష మొకటియు నాకు కానరాలేదు. ఆయనకు నాతో స్వార్థ మేమియు లేదు. కాని నాకు వీరితో గాఢపరిచయము కలిగెను. నేనప్పటికింకను పనిపాటలులేని బారిష్టరును. నేను వారి దుకాణమునకు వెళ్లి నత్తురు వేదాంతము వినా వేటొకమాట లేదు. నాకప్పటికి వేదాంత విషయములందు అంతగా ఆసక్తిలేకున్నను నాకు వారి మాటలే మంత్రములుగా ఉండెను. ఇటు పిదప నే ననేకమతాచార్యులను దర్శించితిని. ప్రత్యేకముగా నే నాచార్యుల నన్వేషించితిని. కాని రాయచందు భాయి ఉపదేశములవంటి నేవియుఁగావు. ఆయన ఉపదేశము నూటిగా నా మది నాటుకొనెను. వీరి బుద్ధియందును, వీరి ప్రామాణికత్వమందును నాకు పరమాదరము. మఱియు ఆయన నన్ను అన్యమార్గమునకు గొని పోవఁడని నాకు విశ్వాసము. ఆయన హృదయగుహ లోని భావములు కొన్ని నా కెఱింగించుచుండువారు. ఈశ్వరుని తెలిసిన తెలియక కొట్టుకొనునపుడు ఈవైకారణములచే ఆయనయే నాకు శరణ్యమగుచుండెను. రాయచందుభాయియొడ నాకు ఇంత అదర మున్నను నా హృదయసింహాసనమున అతని గురునిగా అభిషిక్తుని చేయఁజాలకపోతిని. ఆ సింహాసనమింకను ఖాళీగా నేయున్నది. నా ఆస్థ్యమణమింకను జరుగుచు నేయున్నది.

హిందూవేదాంతము గురు పదమునకు ఏమహత్త్వ మిచ్చెనో దానిని నేను మన్నింతును. గురువు లేక గుఱుతు తెలియ వనుమాట సత్యము. అక్షరజ్ఞానము కలిగించు గురువు అసమర్థుడైనను అంత ఇబ్బంది లేదు; కాని ఆధ్యాత్మికగురువు అసమర్థుడగుచో సాగదు. గురుపదమునకు పూర్ణ జ్ఞానియే అర్హుఁడు. జ్ఞానముఁ బడయుటను సర్వదా అన్వేషణము వలయు. శిష్యుని యోగ్యత ననుసరించి గురువు లభించును. తనతన యోగ్యత ననుసరించి ప్రతిసాధకునకు ప్రయత్నము చేయుటకు సంపూర్ణాధికారము కలదు. ఫలము ఈశ్వరాధీనము.

దీనివలన నేను రాయచందుభాయిని నా హృదయస్వామిగా చేసి కొనకున్నను పలుమాఱు లాతఁడు నాకు మార్గదర్శకుఁడుగను, సహాయుఁడుగను తోడ్పడియెనని ముందుముందు చూడఁగలరు. నా జీవితమందు తమ చిహ్నములను గాఢముగా హత్తిపోయినవారు మూవురు. వారు ఆధునికులు. రాయచందుభాయి వారి ప్రత్యక్షసంస్పర్గమువలనను ‘టాల్ స్టాయి’ ‘వైకుంఠము నీహృదయములోనే’ * అను పుస్తకమువలనను, రస్కిను ‘సర్వోదయ’† మను పుస్తకమువలనను నా హృదయము చూరగొనిరి. ప్రసక్తి కలిగినపుడు వీరిని వివరింతును.

* The Kingdom of God is within you.

† Unto this last.

జీవయాత్ర

మా అన్న నాపై ఆశలు పెట్టుకొని యుండెను. 'అయనకు ధనము, కీర్తి, పదవి-పీని లోభ మెక్కుడుగా నుండెను. ఆయన దోషమును తుమింపఁగల వికాల హృదయుఁడు. దానికి తోడు నిరాడంబరమైన వర్తనము. కాన అయనకు పలువురు మిత్రులైరి. అతఁడు ఈ మిత్రుల సాయమున నాకు కేసులను తెప్పింప నెంచెను. నా స్త్రీడరువృత్తి పెద్దగా సాగునని ఊహలు పెంచుకొని వానితో పాటు గృహవ్యయమును మిగుల పెంచెను. అయన నా ప్రాప్తి గుఱకు పూర్వరంగము తయారుచేయుటకు చేయని యత్నము లేదు.

నా సముద్రయానమును గుఱించిన తుపా నింకను వీచుచునే యుండెను. మా కులమున రెండు పక్షములు బయలుదేరినవి. అందొక పక్షమువారు నన్ను వెంటనే కలుపుకొనిరి. రెండవ పక్షమువారు వెలివెట్టు పట్టుమీదనే ఉండిరి. మమ్ము కలుపుకొనిన పక్షమును పంతునపెట్టుటకు మా అన్నగారు రాజకోజకు పోకముందే నన్ను నాసికకు తీసికొనిపోయి అచట నదీస్నానము చేయించెను. రాజకోట చేరఁగానే కులమువారికి విందిడెను. దీనికి నా మన సొప్పలేదు. కాని మా అన్నకు నాపై అపారప్రేమ. దానికి తగినటులే వారియొడ నాకు భక్తియు ఎక్కువ. కాన నేను వారి మాటనే మంత్రముగా గ్రహించి వారు చెప్పినటులు చేసితిని. ఈ రీతి జరిగెను గనుక వెలి యనుమాట మరల ఎవరను అనుకొనలేదు.

౨ జీవయాత్ర

నన్ను వెలివేసిన వారిలో చేరుటకు నే నెన్నఁడును ప్రయత్నింపలేదు అయినను ఆ పక్షమునందలి పెద్దలపై ఎన్నఁడును ఈసు పెంచుకొనలేదు. వారిలో కొందఱు నన్ను ఏళింపుకొనుచుండెను వారు గాని నేను వారి కొదిగి యొదిగియే పోవుచుంటిని. వెలికి విడిచిన కట్టుబాటుల కన్నింటికిని నేను తలయొగ్గితిని. ఎవ్వరేని, తుదకు మా అత్తమామలుగాని, అప్పబామలు కాని నన్ను భోజనమునకు పిలిచి నదో వారికి వెలి. నేను వారియిండ్ల జలమేని పుచ్చుకొనకుంటిని. కాని వారు చాటుమాటుగా మాలో కలియుటకు మొగ్గుచుండిరి కాని నీటుగా చేయరాని పని చాటుగా చేయుట యనిన నాకు తలపోటు.

నే నీటులు మెలఁకువతో నున్నందున కులమువారు నాకేమియు ఎద్దడి తెచ్చి పెట్టలేదు. ఇంతియకాదు; నన్ను వెలివానిగా చూచుచున్నను ఆ కాళీయులలో చాలమందికి నాపై వ్రేము. నేను మా కులమున కేదో తెచ్చి పెట్టెదనని తలఁపకయే వారు నాపూనికకు సాయముగూడ చేసిరి. నేను ప్రతిక్రియ ఏమియు చేయనందువల్ల ఇట్టి మేలు కలిగెనని నా నమ్మిక. నన్ను కులమున కలుపుకొనుటకుఁగాను నేను గందరగోళము చేయ మొదలిడినయెడల, మఱియు అప్పటికున్న పక్షములను ఇంకను పెంపఁదలచి కాళీయులను ప్రేరించినయెడల, వారు తప్పక ప్రతిక్రియ చేసియుందురు. మఱియు నేను నీమనుండి దిగఁగనే నిర్ణయముగా ఉండుటకు బదులు ఈ కలత సుడిగుండములోఁ బడి కేవలము కపట నాటకమున ఏదో వేషము వేయుచుండి యుండును.

మా దాంపత్య మింకను నే ననుకొన్నటులు కుదురలేదు. నేను నీమకు వెల్లి నవీమ్మటఁగూడ ద్వేషదుష్టస్వభావము నన్ను విడువలేదు. అడుగడుగునకు తప్పు లేన్న నా నైజము యధాప్రకారముగనే.

ఆత్మకథ

యుండెను. దీనివలన నా మనోరథ మిడచలేదు. నా భార్యకు వ్రాత కోతలు నేర్పవలయును; కాని నా కామోద్రేకము దాని కడ్డు. లోపము నాది, కష్టానుభవ మామెది. ఒకతూరి ఆమెను పుట్టినంటికి పంపివేయు పనికిఁగూడ పాల్పడితిని. కడు కష్టముల పాలుచేసిన పిదపనే మరల స్వీకరించితిని. కొంతకాలమునకు తప్పంతయు నాదే యని గ్రహించితిని.

బాలుర విద్యాభ్యాసమును సంస్కరింపఁదలచితిని. మా అన్న గారికి పిల్లలు కలరు. నీమకుఁ బోవుముందు నాకుఁ గలిగిన పిల్లవానికి ఇపుడు సుమారు నాలుగేండ్లు. కసరతు చేయించి ఈపసికాయల వ్రజ కాయలఁజేసి, ఎపుడును నా కనుజూపులలో పెంపవలెనని నాతలఁపు. మా అన్నగారు నాకు సాయపడిరి. ఈ కారణముచే ఈవిషయమున ఇంచుమించు కృతార్థుఁడనైతిని. పిల్లలలో ఉండుట నా కపుడును అభిమతము. పిల్లలతో ఆడుకొనుట, పిల్లలతో నవ్వులాట నాకు నేటికిని ఆలవాటు. నాఁటినుండియు నేను పిల్లలకు మంచి పంతులనని అనుకొందును.

అన్నపాన సంస్కరణ మావశ్యక మునుట విస్పష్టము. అప్పుడే మాయంట టీ కాఫీలు ప్రవేశించెను. నేను నీమనుండి దిగువఱకే మాయంటికి దొరలయింటిపోవలెము కలిగించుట పోలనని మా అన్నగారనుకొనిరి. దానికిఁ దగినటులు ఎపుడో ఉపయోగించు పింగాణి సామాను నిత్యమాయెను. నేను ఈ దిగువరీతిగా పరిపూర్తిచేసితిని: టీ కాఫీలకు బదులు కోకో ఓటుపిండి జావలు మార్చితిని. పేరునకే ఈ మార్పు గాని వాస్తవమునకు ఇవియు టీ కాఫీలకు తోడాయెను. మోజాలు, మేజోళ్లు లోగడనే వచ్చెను. నేను కోటు, పంట్లము తొడిగి గృహపావనము చేసితిని.

౨ జీవయాత్ర

ఈ దెస ఖర్చు పెరిగెను, దైనందినము క్రొత్తవస్తువులు వచ్చి చేరుచుండెను. ఇంటి ముందు వెళ్లెనుగను గట్టితిమి. దీనికి చలసిన ఆదాయ మేడ? రాజకోటలో ప్రాక్టీసు పెట్టుట నాకు నగుబాటు. వకీలునకు ఉండవలసిన జ్ఞానము నాకు లేదు. కాని ఫీజుమాత్రము మంచి వకీలున కిచ్చుదానికంటె పదింత లీయవలయును. వ్యాజ్యము నకు నన్ను కుదుర్చుకొనునంత మూర్ఖుడు ఎవ్వఁడును ఉండడు. ఒకవేళ అట్టివాఁ డొకఁడున్నను, నా తెలివితక్కువకు తోడు అహంకారమును, మోసమును గూడఁ గలిపి నేను నా ప్రపంచముఃభారమును ఇంకను పెంచుకొనవలయునా?

. బొంబాయి వెళ్లి అక్కడ హైకోర్టులో కొంత అనుభవము గడించుకొనుచు, హిందూ చదివికొనుచు, ఏవో కేసులతో కొన్నాళ్లు కాలము గడుపుట మంచిదని నా మిత్రులు కొంచె అనిరి. నేను బొంబాయి వెళ్లితిని.

ఇల్లు వుచ్చుకొంటిని. వంటవాని పెట్టుకొంటిని. నాకు అతఁడు తగినవాడే. బ్రాహ్మణుఁడు. అతనిని నేను దాసునివలె చూడలేదు. కుటుంబములో ఒకనిగా చూచితిని. అతఁడు లింగముపై నీళ్లు పోసి నటులు ఒడలిపై పోసికొనును. తోముకొనఁడు. కట్టుపంచ మడ్డి, జందెము మడ్డి, కాస్త్రజ్ఞానము సున్ను. నాకు ఇతనికింటె మంచి వంట వాఁడు ఎటులు కుదురును?

“ఏమండీ రవిశంకరుగారూ, మీకు వంట చేతకాకపోయినను పోయె, రెండు సంఘ్యావందనపు ముక్కలు రాకపోయినచో నెటు లండీ?”

ఆ త్మ క థ

“అయ్యో! సంధ్యయా! నాకు సంధ్య నాఁగలి; నిత్యవిధి పాఱి. ఏదో ఈమాదిరి బాఁపనయ్యను నేను. తమ అనుగ్రహమువలన బ్రతుకు చున్నాను. కానిచో నాచేతి ముల్లకజ్జ ఎచ్చటికి పోవును?”

నేను రవిశంకరునకు గురుత్వము చేయవలసివచ్చెను. నాకు తీజీక కావలసినంత. సగము వంట నేనే చేయువాఁడను. శాకాహారము వండుబలో దొరలపదతి పెట్టితిని. ఒక మరసాయి కొంటిని. రవిశంకరుఁడును, నేనును వంట. ఎవరితోనైనను సహభోజనమునకు నాకు పట్టింపు లేదు. రవిశంకరునకును ఈ యాపత్తి లేదు. మాకు ఇరువురకు జోడు కలిసెను. అయినను ఒక్క చిక్కు: మడ్డిగుడ్డలు విడువననియు అన్నము పరిశుభ్రముగా ఉంచననియు రవిశంకరుఁడు పట్టిన ప్రతిజ్ఞను జాగ్రత్తగా కాపాడుకొనుచుండెను.

బొంబాయిలో నాలుగైదు నెలలకంటె ఎక్కువకాల ముండుటకు వీలు కాకపోయెను. దైనందినము వ్యయ మెక్కువ, రాఁబడి తక్కువ.

ఇటులు నేను ప్రపంచములో ఈడ మొదలిడి షకీలుతనము మంచిది కాదనుకొంటిని. చూడ చూపులగుఱ్ఱము, తిన్నని తెల్లవిలేదు. వై బొటారము, లో లొటారము. నేను. నా కర్తవ్యమును గుఱించికడు పరితపించితిని.

మొదటికేసు

నేను బాంబాయిలో హిందూలా చదువుట ఒకవంక, భక్త్య పరి
శీలనము మఱియొకవంక అరంభించితిని. ఇందుల నామిత్రుఁడు వీర
చంద గాంధీ నాకు తోడు. ఇంకొకవంక మా యన్నగారు నాకు కేసు
లను తీసికొనిరాఁ బ్రయత్నించుచుండెను.

హిందూలా చదువుట విసువుపని. సివిల్ ప్రొసీజరు కోర్టు
నాకు నడువలేదు. మఱి ఎవిడెన్సు ఆక్టు చందము వేటు. వీరచంద
గాంధీ సాలిసిటర్ పరీక్షకు చదువుచుండెను. అతఁడు బారిష్టర్లను,
ఇక్విలీను గూర్చి చిత్రచరిత్రలు చెప్పచుండువాఁడు. లా లో అగాధ
జ్ఞానమే ఫిరోజీషాగారి యోగ్యతకును నిపుణతకును కారణము. ఆయ
నకు ఎవిడెన్సు ఆక్టు అంతయు బట్టి. 32 వ సెక్షనులోని ప్రతి
కేసును ఆయనకు కంఠపాఠము. బదరుద్దీన్ తయాబ్బీగారి వాదశక్తి
చూచి జడ్జిలు డిల్లపోవుదురు.

ఇట్టి అతిరథ 'మహారథుల కథల వినఁగా నా గుండె నిలువున
నీ రయ్యెడిది.

మఱియు అతఁ డిటు లనెను: 'క్రొత్తబారిష్టరులకు అయిదా
ఁజేండ్లు పని లేకుండుట క్రొత్త కాదు. కావుననే నేను సాలిసిటర్
పనిలో ప్రవేశించితిని. ఇక మూడేండ్లలో నీ పాట్ల నీవు పోసికొనఁ
గలవేని అక్కడి కదృష్టవంతుడవు.'

ఆత్మకథ

నెలనెలకు గృహస్థుడు మధికమగుచుండెను. ఇంటిబయలు బారెన్లరు బల్ల కట్టుట, ఇంటిలోపల ఇంకను బారెన్లరు పనికి తరిగ్గీరు కావలసియుండుట—ఈ రెంటికిని లోలోపల నాకు సాండు కుదుర కుండెను. ఈ హేతువుచే గ్రంథపఠనమునకు సంపూర్ణముగ శ్రద్ధ సాసగకపోయెను. ఎవిడెన్సు అప్టమీను ఎట్లో శ్రద్ధ పుట్టించుకొంటిని. మెయిన్సు హిందూలూను ఉత్సాహముతో చదివితిని. కాని కోర్టులో వాదించుటకు గుండెలు లేవు. ఇంక నా కష్టము దేవునికే యెఱుక. అత్తింటికి వచ్చిన కొత్త కోడలికంటె నాపని కనాకష్ట మయిపోయెను.

ఈసమయముననే మమిబాయి యను ఒక యామె కేసు తీసికొంటిని. అది స్మాల్ కాజు. దళారికి (Tout) కొంత రుసుము ఈయ వలయు ననుమాట వచ్చెను. నేను పైసయు ఈయనంటిని.

‘ఓహో! ఫలానా గొప్ప క్రిమినల్ వకీలు నెలకు మూడు నాలుగు వేలు అర్జించునే, ఆయనయు రుసు మిచ్చునే!’

‘ఆయనతో పోటీ నాకేల? నాకు మున్నుఱు వచ్చినజాలు. మా నాయన అంతకన్న ఎక్కువ సంపాదించలేదు.’

‘అది ఇక్వోకుల కాలము. బొంబాయిలో దినదెచ్చము పెచ్చు పెరిగినది. వ్యవహార మెఱిగి చరింపవలయును.’

కాని నేను లొంగలేదు. నేను దళారికి రుసు మికున్నను మమిబాయి కేసు నాకే వచ్చెను. అది చాల తేలిక. ముప్పదిరూకలు ఫీజు పుచ్చుకొంటిని. దాని కొకనాటికన్న పని పట్టదు.

స్మాల్ కాజ్ కోర్టులో నా కిది ‘హరిఓమ్’. నేను ప్రతివాది పక్షము. కావున వాదిపక్షపు సాక్షులను క్రాసు చేయవలసివచ్చెను.

లేచి నిలుచుందునుగదా, నాగుండెలు టువ్వు టువ్వు మనెను; నాతల తిరిగెను; కోర్వంతయు తిరుగుచున్నటు లుండెను. అడుగులకు ప్రక్షి రాదు. జడ్డి నవ్వియుండును. ఈ తమాషా చూచి వక్రీష్ణు వినోదించి యుందురు. కాని నేనిది యంతయు గూడఁగలుగు స్థితిలో లేను. నేను కూర్చుంటిని. ఏదెంటును పిలిచి, 'నేనికే కేసును నడపఁజాలను. ఇంక పఠేలుగారిని పెట్టుకొనుట లగు. నా కిచ్చిన ఫీజు ఇచ్చివైతును' అని అంటిని. అటులే ఏదెదియొక్క రూకలకు పఠేలుగారిని కుదుర్చు కొనిరి. ఆకేసు పఠేలుగారికి బాలభేల.

నేను గబగబ ఇంటికి పోతిని. ఆకేసు ఓడెనో గలిచెనో నేనెఱుంగ. మిగుల సిగ్గిలితిని. శక్తి కలుగువఱకు మరల కేసు పట్టఁగూడవని నిశ్చయించుకొంటిని. దక్షిణ ఆఫ్రికాకు పోవువఱకు మరల అటుకేసి చూడలేదు. ఇటులు నిశ్చయించుకొనుట అంత గొప్పగుణము కాదు. అక్కఱనుబట్టి అది గుణమాయెను. కేవలము ఓడిపోవుటకు నాకు కేసులు అప్పగించునంతటి తెలివితక్కువగా ఎవఁడును ఉండఁడుకదా!

కాని బొంబాయిలో నా కొఱకు మఱొక కేసు వేచియుం డెను. అది కేవలము అర్జీ వ్రాయుట. పోరుబందరులో నిలుపేద యగు ఒక తురకవాని భూమిని సంస్థానమువారు జప్తుచేసిరి. మా తండ్రి గౌర వమును బట్టి అతఁడు నా సాయము గోరెను. అతని వాదము చాలదుర్బలము! అయినను అర్జీ వ్రాయ నియ్యకొంటిని. దానికి అచ్చు ఖర్చు అతఁడే పెట్టుకొనెను. నేను చిత్తు వ్రాసి నామిత్రులకు వినిచితిని. వారు బాగుగానున్న దనిరి. దానితో 'పోనీ నే నీట్టి అర్జీలనైన వ్రాయఁ గలగుదును' అను నమ్మిక కలిగెను. అది నిక్కము కూడ.

డబ్బు పుచ్చుకొనక ఇటులు అర్జీలను వ్రాయుచుండినచో నాకు చాల పని పట్టెడిది. కాని దాన బండి సాగుటెటులు? కావున ఒక

ఆత్మకథ

ఉపాధ్యాయపదవికి చూచితిని. నాకు ఇంగ్లీషుభాష సుమారుగా ఎప్పుడు గాన మెట్రిక్యులేషన్ పిల్లకాయలకు ఇంగ్లీషు చెప్పు సువోయ్ గము కుదిరినచో బాగుగా నుండును; దాన గృహ వ్యయమునకు కొంత కలిపివచ్చును. ఇటు లనుకొనుచుండఁగా పత్రికలలో ఒక విజ్ఞాపన పడెను: “ఒక ఆంగ్లోపాఠ్యాయుఁడు కావలయు. ఒకగంట బోధింపవలయు. జీతము 24 రూకలు.” ఆవిజ్ఞాపన ప్రసిద్ధికెక్కిన ఒక హైస్కూలువారిది. దానికి వినతి పెట్టుకొంటిని. వారు వచ్చి మాటలాడి పామునిరి. ఎంతయో ఆనందముతో వెల్లితిని! కాని నేను బి. ఏ. ను కాకపోవుటచే ఆపాఠ్ మాస్టరు సవిచారముగ ఆక్కఱలే దనెను.

“అయ్యో, నేను లాటిన్ రెండవ భాషగా మెట్రిక్యులేషన్ పాసు అయితిని”.

“నిజమే కాని, మాకు కావలసినది బి. ఏ.”

ఇక ఆయాక ఉడిగను. చేతులు పిసికికొంటిని. మా అన్నయు చింతచే చివికెను. ఇక బొంబాయిలో ఎంతకాల మున్నను నివ్వు యోజనమని తేల్చుకొంటిమి. నేను రాజకోటలో ఉండవలయును. మా అన్నగా రక్కడ ఒక చిన్నవకీలు. ఆయన ఆర్జీలు మొదలగువాని వ్రాయునము నా కప్పగింపఁగలఁడు. రాజకోటలో సంసార ముండ నేయుండెను గాన బొంబాయిసంసార మెత్తివేయుచో వ్యయమును తగ్గును. ఇట్టి యాహులచే బొంబాయిలోని నా ఆఱునెలల చిన్నసంసారమును ఎత్తివైచితిమి.

బొంబాయిలో నేను ప్రతినాఁడు పైకోర్టునకు వెళ్లుచుంటిని గాని అట్ల నా కేమియు అంటలేదు. ఎక్కువ నేర్చికొనఁదగిన జ్ఞాన

మును నాకు లేదు. చాలమాటులు కేసు లభ్యము కాక నిదురించుచుంటిని. ఇందు కొందఱు నాకు తోడుండుటజేసి లజ్జాభారము నాకు కొంత తగ్గెను. కొంతకాలము పోగా పోగా, 'హైకోర్టులో కూర్చుండి కూర్చుండి కునికిపాట్లువడుట దర్జా (Fashion)' అనుకొని లజ్జకు కారణమే మఱచితిని.

ఈకాలమునగూడ బొంబాయిలో నానంటి పనిలేని జ్ఞాపిష్టరు లున్నవో వారి బ్రతుకుతెరువునకు నాచిన్న అనుభవమును చెప్పెదను. గిర్గాములో నామకాము. నే నెన్నడేని బండ్రిలోఁగాని, ట్రాములోఁగాని పోలేదు. హైకోర్టునకు నడచి వెళ్లుట నావ్రతము. వెళ్లుటకు నలబదియైదు నిమిషములు పట్టెడిది. మరల వచ్చునపుడును నడకయే. నేను ఎండ నోర్య నలవడితిని. దీన చాల ఖర్చు తగ్గెను. మఱియు నామిత్రులు పలువురు రోగములపా లగుచుండ నేనుమాత్ర మెపుడును జబ్బుపడ్డ గుర్తు లేదు. నాకు డబ్బు రాదొడఁగిన పిదపఁ గూడ నడచియే ఆఫీసునకు వెళ్లువాడను. నాంటి యలవాటునకు ఫలము నేటికిని పొందుచున్నాను.

మొదటి దెబ్బ

బొంబాయికి నీళ్లు వదలి రాజకోట పట్టితిని. స్వయముగా ఆఫీసు పెట్టుకొంటిని. ఇచట కొంచెము బాగుగనే ఈడ్చితిని. అట్టిలు, విన్నపములు వ్రాసినందువలన నెలకు మున్నూరు రూపాయలు రావొడగెను. ఈపని వొరకుటకును నా యోగ్యత కారణము కాదు. మా అన్నగారును, మఱియొక వక్తియు ఉమ్మడిగా పనిచేయుచుండిరి. ఆవక్తియనకు ప్రాక్తిసు ఖాయపడిపోయెను. ఆవక్తికములు రహస్యములునకు అర్జీలనుగాని, లేక తాను ముఖ్యములైనవని కొనినవానినిగాని పెద్దబారిష్టర్ల కఠండు పంపెడువాఁడు, క్లయిరిట్ల అట్టిలు నా వంతు.

‘ఎవరికిని రుసుము ఈయను’ అన్నమాట బొంబాయిలో చెల్లించుకొంటిని గాని ఇచటకొంచెము రాజీపడవలసివచ్చెనని ఒప్పుకొందును. ఈరెండుప్రదేశములలో విషయములు వేఱని వింటిని. బొంబాయిలో దశాదులకు రుసుము; ఇచట వక్తిళ్లు కు. ఇంతియ కాక, రాజకోటలో కూడ బొంబాయిరీతిగనే ప్రతిబారిష్టరు తనఫీజులో కొంతపాలు రుసుమిచ్చుచుండిరని వింటిని. మా అన్నగారు ఇటులనిరి: “మాడు! నేనింకొక వక్తిలుతో భాగస్వామిగదా! నేను నీవు చేయఁగల కేసుల నన్నిటిని నీకేవచ్చునటులు చూడఁగలనుగదా! మఱియట్టియెడ నీవురుసు మీయనని పట్టినపట్టు వదలకుండినచో నన్ను ఇటుకునఁ బెట్టినవాడవగుటకాదా? మనమిరువురము ఆవిధి క్తులము. నీకు వచ్చిన ఫీజులతయ మన

ఉమ్మడిలో కలియును. దాన నాకు పాలు కలదు. ఇక నా భాగస్వామికి? అతఁ డీకేసుల మఱియొక బారిష్టరునకు ఇచ్చు ననుకొమ్ము: అప్పు డతనికి కావలసిన రుసుమంతయు రాదా?” నే నీవాదముచే లోబడిపోతిని. ఇక బారిష్టరువృత్తికి ఇట్టికేసులలో పట్టుపట్టరాదని తోచెను. నాలో నేనిటులు తేల్చుకొంటిని గాని ఇది ఆత్మవంచన. అయితే మఱి యేకేసులందును రుసు మీయలేదని నాకు లెస్సగా గుర్తు.

ఇటులు నోటికిని చేతికిని ఎడము లేకుండ చేసికొనఁగలిగినను ఈ సమయముననే నా జీవితమునకు మొదటిదెబ్బ తగిలెను. తెల్ల అధికారి ఎటు లుండునో నేను చెవులతో వింటిని గాని కనులతో చూచు నక్కఱ నాకు కలుగలేదు.

గతించిన పోరుబందరురాజావారు గద్దె నెక్కుటకు పూర్వము వారికి మా అన్న మంత్రిగను, ఉపదేవుగను ఉండెను. ఆయన ఉద్యోగమున నుండఁగా రాజావారికి కుట్రపలహా చెప్పెనని నేరమొకటి ఆయనపై మోపఁబడెను. అది పాలిటికల్ ఏజెంటుదాక డేఁకెను. అతఁడు మాయన్నపై కాటుపెట్టుకొనెను. నాకును అతనికి నీమలో ఎటుక, నెయ్యము కూడ కలదు. అప్పుడు ఆనెయ్యమును బట్టి ఉపకాంతి చెప్పి అతనికాటు పోఁగొట్టుకొనవలయునని మా అన్నగారి కోరిక. నాకిది ఇసుమంతయు గిట్టదు. ఎప్పుడో నీమలో కలిగిన సాప్రపదీనముగు సఖ్యమును ఇందులకు ఉపయోగించుకొనుట తగదని నా యూహ. మాయన్న నిక్కముగ దోషి యైనచో నా ఉపశ్రవణమువల్ల ఫల మేమి? దోషి కానిచో సక్రమముగా విన్నప మంపుకొని తన నిర్దుష్టతను విశ్వసించి ఫలమున కెదురుచూచుట మేలు. మాయన్నకు ఇది రుచిగా లేదు. “నీకు కతియావాడు తెలియదు. నీకింకను లోకజ్ఞానము నున్న. ఇక్కడ

ఆత్మకథ

పరిచేయుచు దొక్కపలుకుబడిచేసెను. నీవు నాకు తమ్ముడ నయ్య నీకు నెయ్యండైన ఒక అధికారితో ఒకమంచిమాట చెప్పుటకు వెనుదీసి నీపిఠిని అతిక్రమించుట పాడి గాదు.”

నేను కామరూపినిగాతిని. కావున నా కిష్టము కాకున్నను అధికారి కడకు పోవలసివచ్చెను. అతనికిడకు బోవుటకు నా కిసుమం దయ అధికారము లేదు సరికదా, అది నా అత్మగౌరవమునకుఁగూడ కొఱవక కలిగించుచు నాకు తెలియును. అయినను ఒకనాఁడు విన్నప మంపుకొని నెలవు పొందితిని. వెళ్లి మా పూర్వస్నేహము ఎత్తితిని. కాని కక్షియావాదునకును సేయకును ఎంతభేదము? నెలవులో నున్న ఉద్యోగి వేఱు; పనిలో ఉన్నఉద్యోగి వేఱు. ఆపాలిటికల్ ఏజెంటు మాస్నేహ మొప్పెను గాని దాని తడవుటవలన మఱింత కఠినతనము తెచ్చికొనెను. ‘ఓహో, నీ వాపరిచయలాభమును దుర్వినియోగము చేయఁదలఁచుకొని వచ్చితివా?’ అని అతని కనులలో నేను చదివితిని. అయినను నా చదువు నేను మొదలు పెట్టితిని. దొరగారు చాల అధీ రులై, “మీయన్న చాల కుట్రగాఁడు. నే నేమియు వినను. నాకు అపే కాళము తక్కువ. ఏమయినను చెప్పుకొనవలసియున్నచో చెప్పుకొన వలసినరీతిగా మీయన్నను చెప్పికొన మనుము” అని అనిరి. నాకు ఈప్రత్యుత్తరము చాలును. అది తగియున్నది. కాని అవశ్యకత గ్రు డ్డిది. నేను నాకథ నడుపుచునేయుంటిని. దొరగారు లేచి “మీ రిక వెళ్లవలయును” అనెను.

“కడవఱకు విను”డని నే నంటిని. దానితో అతనికి కోపము వచ్చెను, బంటును బిలిచెను. “వీరికి త్రోవ చూపుము” అనెను. నేను గొఱగుచునే యుంటిని. ఆబంటు బుజములఁ బట్టి నన్ను బయటికిఁ

దొర వెళ్లెను; బంటును వెళ్లిపోయెను. నేను కోరికలుచేయుచు
లుపటికి వెళ్లి వెంటనే చీటి వ్రాసితిని: 'మీరు నన్ను అనుమరించి
తిరి. మీ బంటుచే నెట్టిందితిరి. మీరు ఇందులకు పరిహారము చెప్పు
కొననినో మాననవ్వమునకు మీ మీద దావా తేగలను' అని.

వెంటనే దొర గుఱ్ఱపు రాక్షుచేతికిచ్చి ఈ ప్రత్యుత్తర మంపెను:

'మీరు నాకడ అసభ్యముగా వ్యవహరించితిరి. నేను వెలుపలకు
సామ్యన్నను పోయితిరి కారు. గత్యంతరము లేక బంటును పిలిచి
మిమ్ము బయటికి బంపవలసివచ్చెను. బంటు సామ్యన్నను మీరు పోరై
తిరి. కావున మిమ్ము బయటికి పంపవలసినంత బలముమాత్రము ఉప
యోగింపవలసివచ్చెను. మీ రేమి చేసికొన్నను సరే.'

ఈ ప్రత్యుత్తరము జేబులో నుడచికొని, తల వంచుకొని ఇల్లు
పట్టితిని. జరిగినదంతయు మాయన్నతో చెప్పితిని. ఆయన చాల దుఃఖిం
చెను. న న్నెట్లు ఊహింపవలయునో ఆయనకు తోపలేదు. ఆదొ
రపై కేసు పెట్టుట యెటులో నాకు తెలియదు. కావున మాయన్న
తనకు మిత్రులైన వక్తృలతో ఆలోచించెను. సరిగా ఆసమయమున సర్
ఫీరోజు ముహతాగా రచటికి ఒక కేసులో వచ్చుట తిట్టించెను.
నావంటి కొత్త బారిష్టరు వారిని సందర్శించుట యెటులు? కావున వారిని
తీసికొనివచ్చిన వక్తృలచేతికి నాకాగితము లిచ్చి వారి సలహా వేడితిని.
వారిటులు చెప్పిరి: "ఈరోజులలో చాలమంది వక్తృలు, బారిష్టరులయు
అనుభవ మీరితిగనే యున్నది అని గాంధీతో చెప్పుము. ఆతఁడు క్రొ
త్తగా నీమనుండి దిగను. ఇంకను ఉడుపుపాలు. తెల్ల అధికారుల నతఁ
డెఱుంగడు. ధనము కావలయునో, శుఖముగా కాలము గడపవలయు
నునో, ఆచీటిని చింపివైచి, ఆ యవమానమును దిగమింగు మనుము!

ఆత్మకథ

ఆత్మనితో కలహించుటవలన ఈతనికి నష్టమే కాని ప్రయోజన మావం తయ్య నుండదు. ఆతని కింకను లోకజ్ఞానము కావలయును.”

ఈ యుపదేశము నాకు విషప్రాయముగ నుండెనుగాని మింగక తప్పకపోయెను. ఆ యపమానమును దిగమింగి, దాన నిరీపల కొంతప్రయోజనమునుగూడఁ బడసితిని. ఇంక ఇట్టితోలికిఁ బోయి స్నేహమును ఇటు లెన్నఁడును దుర్వినియోగము చేయనని నిశ్చయించుకొంటిని. నాబునుండియు ఆ నిర్ణయము సత్క్రమింపలేదు. ఈ దెబ్బతో నా జీవితము సంపూర్ణముగా మారెను.

దక్షిణ ఆఫ్రికాకు

నేనా యధికారికడకు వెళ్లుట నిస్సంశయముగా తప్పే. కాని యితని యధీరతముందు, ఇతని గోషముముందు, ఇతని ఔధ్యముముందు నాతప్పు కడుఁ గొలఁదియై పోయెను. దానికి గెంటనక్కఱలేదు. నే నాతని యవకాశమును అయిదునిమిషములకన్న ఎక్కువ వ్యయము చేసియుండను. అతఁడు నా మాట వినుటకే సైఁపలేఁదాయెను. నన్ను సాజన్యముగా వెళ్లుచుని చెప్పనగును. కాని అతని యధికారమదము పెచ్చుపెరిగిపోయెను. అస లతఁ డోర్పు లేనివాఁడని పిదపఁ బిదప తెలియనైనది. వచ్చినవారిస్థైర్య తృణీకరించి పుచ్చుట అతని కలవాటు. కొంచెము కష్టము తోచినఁ జాలు నతనికి మంటలెత్తుకొని వచ్చును.

ఇఁక నాపని యంతయు ఈయధికారి న్యాయస్థానమునందే. అతనిని త్రోవకుఁ దెచ్చుట కానిపని. ఆశ్రయించుట నాకు గిట్టదు. ముందు దావా తెచ్చెదనని జెడరించి తరువాత పలుకకుండుటకు మనసొప్పలేదు.

ఈనడుమ మారాష్ట్రములోని చిన్నచిన్న రాజకీయవ్యవహారము లనుభవమైనవి. కార్తికమాసాదు చిన్నచిన్న రాజ్యముల కూడలి. కావున రాజనీతివేత్తలు ఓ యనిన వేవురు. సంస్థానములలో సంస్థానములకు చిన్నచిన్న కుట్రలు. పలుకుఁబడికిఁగాను ఉద్యోగులలో ఉద్యోగులకు కుట్రలు. ఆరోజు లట్టివి. సంస్థానాధిపతులకు ఎవ రెంత చెప్పిన అంత. వారు ఇచ్చకములు చెప్పువారికి చెవు లప్పగించిరి. వారు దొర

ఆత్మకథ

గారి జవానునుగూడ బుజ్జగింపవలెను. ఇంక శిరస్తాదారు దొరగారికం
టె ఎక్కువ. వీరినః శిరస్తాదాతే దొరగారికన్ను; దొరగారిచేవి; అతడే
అతనిమహాసి. శిరస్తాదారు పలు కేహటి. అతని రాజబడి దొరగారిరా
బడి కెక్కువ. ఇది కొంచె మతిశయోక్తియైనను మొత్తముమీద జీతము
నకు మించిపోయిన సామ్య అతనికివ్యయమగుచుండెననుట నిర్వివాదము.

ఈజేలేమంతయు నాకు విషవాయుపూరితముగ కాననాయెను.
నాకిది తగులకుండ నాస్వాతంత్ర్యము నెటులు రక్షించుకొందునా యని
చేయుంబవలు దగులు.

నా ఉత్సాహ మడుగంటెను. మా యన్న కనిపట్టెను. ఎక్క
డనేని నాకు ఉద్యోగము చిక్కుచో ఈకుట్ర తప్పించుకొనవచ్చు నని
మాకు తోచెను. కాని కుట్ర లేనిచో మంత్రిత్యము గాని, జడ్జిపదవి
గాని దొరకదు. ఇదియఁగాక దొరకును నాకును పాసఁగిన పొరపు
నా వ్యవహారమునకు అడ్డు.

అపుడు పోరుబందరు సంస్థానము ప్రభుత్వమువారి అధికారము
నకు లోబడియుండెను. ఆసంస్థానాధిపతికి కొన్ని అధికారములు
సంపాదించుఉద్యోగ మొకటి నాకు కలదు. ఇది కాక మేరులను ఒక
జాతివారిపై వేయఁబడిన హెచ్చుపన్నుల విషయములో నే నారాష్ట్రా
ధికారిని జూడవలసియుండెను. ఈ యధికారి హిందువైనను దురహం
కారమున దొరగారికి తాతవలె నుండెను. ఇతఁడు సమర్థుఁడు. కాని
దానివలన రైతుల కేమియు ప్రయోజన మబ్బలేదు. నేను సంస్థానాధి
పతికి కొన్ని క్రొత్త అధికారముల సంపాదించఁగలిగితిని; మఱి మేరు
లకు కొంచెమేని ఖలము కలుగలేదు. వారి విషయము మనస్సునకు
లెస్సగా పట్టించుకొనలేదని నాకు తట్టెను.

కావున ఈవ్యవహారమునందును నేను నిరాశుడై పైతిని. నా క్లయింట్లులకు న్యాయము కలుగలేదు. న్యాయము కలిసింపఁచిన సాధనము నా కడ లేదు. తుదకు పాలిటికల్ ఏజెంటునకో, గవర్నరు నకో అర్జి పెట్టుకొనవలయును. అటులు చేయుచో వారు 'దీనితో మా కెట్టి సంబంధమును లేదని త్రోసిపుచ్చి యుందురు. ఏకాసనము చేతనేని తీర్పు దిద్దు వీలున్నచో కొంత మేలుగా నుండెడిది కాని యిదిట దొరగారి మాటయే కాసనము.

నా కిటులు ఉక్కిరిబిక్కిరి యాయెను.

ఇంతలో పోరుబంధునండి మేమకొడుకాణమువారు మాఅన్న గారి కిటులు వ్రాసిరి: “మాకు దక్షిణాఫ్రికాలో వ్యాపార మున్నది. మాది పెద్ద దుకాణము. మాకు అచటికోర్టులో ఒకపెద్దదావా కలదు. అది రం, ౦౦౦ పవునుల దావా. అది చాలకాలమునుండి విచ్చుచున్నది. మేము అందులకు పెద్దనీళ్లను, బారిష్టరులను పెట్టితిమి. నీవు మీతమ్ముని బంపితివేని అతడు మా కుపయోగించును. అతనికిని ఉపయోగము కలుగును. అతనికి క్రొత్తదేశముఁ జూడను, క్రొత్తక్రొత్త పరిచయము సంపాదింపను అనుకూలించును.”

మా యన్న నాతో ప్రస్తావించెను. అచటి వకీళ్లకు తెలియఁ జెప్పటో, లేక వాదించుటో, నాకు స్పష్టముగా తెలియలేదు. కాని అచటికి వెళ్ల కాతుకము కలిగెను.

‘దాదా అబ్దుల్లా అందుకోలో భాగస్వామియగు నేజ్ అబ్దుల్ కరీమ్ జావేరీగారికి (ప్రకృతము గతించిరి) మాయన్న నన్నుఁ జూపెను. ఆనేటు ‘అది యేమంత కష్టము కాదు’ అని నచ్చఁబలికి మఱియు ఇటు లనెను: ‘మా కచటగొప్పగొప్పతెల్లవారు మిత్రు లున్నారు. వారితో

ఆత్మకథ

మీకు పరిచితి అబ్బును. మీరు మాకు మా దుకాణమున ఉపయోగింతురు. మా వ్యవహార మంతయు ఇంగ్లీషులోనే ఉండును. దాని కిని మీ రక్కఱవత్తురు. అచేతమునం దున్నంతవట్టు మీరు మా యతి ధులు కావున మీకు విడిగా ఖర్చుండదు.'

'తమ కౌతకాలము నాతో పని? ఈవి యెంత యుండును?' అని నేనంటిని.

'ఒకసంవత్సరముకన్న నెక్కుడు పని పట్టదు. మీకు రాకపోకలకు మొదటితరగతి టిక్కెట్టు ఇత్తుము. మఱియు నూటఅయిదుపానులు రొక్కమిత్తుము.'

ఈ కొలదిమొత్తమున కచ్చటి కేగుట బారిష్టరుపని కాదు; మఱి దాస్యము, అయినను నా కెటులేని ఇండియాను విడిచిపెట్టవలయునని యుండెను. క్రొత్తదేశము చూచుకొరిక యొకటి, క్రొత్తఅనుభవము కలుగు నను అభిలాష యొకటి నన్ను ఊరించుచుండెను. మఱియు నేను మాయన్నకు ఆ నూట అయిదుపానులు పంపవచ్చును. అది కుటుంబవ్యయమునకు ఉపయోగించును. కావున మఱి బేరమాడక దక్షిణాఫ్రికాకు నూటకట్టితిని.

నేతూల్

స్త్రిచుకు వెళ్లునపుడు కలిగిన వియోగదుఃఖము దక్షిణాఫ్రికాకు వెళ్లునపుడు నాకు కలుగలేదు. మా అమ్మగారు ఇప్పుడు లేరు. నాకు లోకానుభవము, విదేశ యానానుభవము కలిగెను. బొంబాయి రాజ కోటలపై తఱచు రాకపోకలు చేయుచుంటిని.

ఈతూరి భార్యను విడిచి వెళ్లుట కొంచెము కష్ట మనిపించెను. నీమనుండి వచ్చినపిదప మరల నొకశిశువు కలిగెను. మా ప్రేమ యింకను లాలసనుండి విడివడలేదు. కాని మెలమెల్లగా మెఱుంగుచుండెను. నీమనుండి నేను వచ్చినపిదప మే మొకచో కొలదికాల ముంటిమి. అయినను నే నామె కుహాధ్యాయుడనైతిని. ఎట్టెట్టులో కొన్ని సంస్కారము లలవాటు చేయుటూనితిని. అవి పరిపూర్తి యగుటకు మే మిరువుర మొకచో నుండుట అవశ్యకమని మే మనుకొంటిమి. కాని దక్షిణ ఆఫ్రికాకు పోవు మహోత్సవము ముందు వియోగము వీసమైన కాలేదు. ‘ఒక సంవత్సరములో మరల కలియుదు’ మని ఊహించి రాజకోట నుండి బొంబాయికి పయనించితిని.

దాదా అబ్దుల్లా కంపెనీవారి యే జెంటు మారిఫత్తున టిక్కెట్టు రావలయును. ఓడలో కాబిల్ కాళీగా లేదు. ఇప్పుడు పయనింప కున్న ఇంకొక నెలవఱకు బొంబాయిలోనే ఉండిపోవలసి వచ్చును. ఏజెంటు—“మేము మొదటితరగతి టిక్కెట్టు సంపాదించుటకై కడు యత్నించితిమి. కాని లాభము లేకపోయెను. మీ రింక వెళ్లదలచు

ఆత్మకథ

కొనినచో డెక్కుమీదనే వెళ్లవలయును. మొదటితరగతి భోజనము మాత్రము ఏర్పాటు చేసితిని.” అది నామొదటితరగతి ప్రయాణపు రోజులు. మఱియు బారిష్టరు డెక్కుమీద నెక్కి పయనించునా? అందులకు నేను ఇయ్యకొనలేదు. మఱియు మొదటితరగతి టికెట్టు దొరకలే ననగా వింత కలుగుటచే ఆయేజెంటుమాట నేను నమ్మలేదు. కానీ అతని యెఱుకమీద నేను ప్రయత్నించి ఒక టికెట్టు సంపాదించుటలచితిని. నేను ఓడపైకి బోయి ముఖ్యాధికారిని చూచితిని. అతడు వాణిజ్యము లేకుండు నిటు లనెను:—“మాయోడలో నెన్నఁడును ఇంత యొత్తిడి యుండదు. కాని మొజాంబిక్ గవర్నరు జనరల్ గారు ఈ యోడలో వచ్చుచున్నారు. ఇంక లన్నియు వారు సుత్తకొనిరి.”

“ఏదోవిధముగా నా కొక్కనికి చోటు చేయలేదా?” యని నే నడిగితిని.

అతడు నన్ను ఎగదించి, చిటునవ్వి, “ఒక్కటే ఉపాయ మున్నది. నాగదిలో మఱియొక ఇంకలదు. అది బాటసారుల కిచ్చునది కాదు. అయినను నీ కిత్తును” అనెను. నే నందుల కతని నభినందించి టికెట్టు కొనుటకు ఏజెంటును తీసికొని వచ్చితిని. ఈ రీతిగా గూడె సం. ఏప్రిల్ నెలలో దక్షిణ ఆఫ్రికాలో నా ఆద్యవ్ర మెటు లుండునో యని సంపూర్ణోత్సాహముతో బయలుదేరితిని.

మొదటి రేవు లాయూ. అటకు పోవఁ బరుమూడునాళ్లు పట్టెను. త్రోవలో నేనును, కెప్టెనును (ఓడాధికారి) మిత్రుల మయితిమి. అతనికి చవరంగ మన్న ఇవ్వము. కాని క్రొత్తగా నేర్చు

కొన్ననాఁడగుటచే అతనికి తనతో ఆడుబతుకు ముఠేయొక సరి క్రొత్త వాఁడు కావలయును, కావున నన్ను పిలిచెను. నేను చదవఁగమును గూర్చి చాల వింటిని గాని అటు యెఱుంగను. నేర్పరులు చదవఁగమున తెలివిలేటలకు చాల నవకాశ మున్నదని చెప్పచు వచ్చిరి. అక్కపైను నాకు నేర్చిన ననెను. నాకు చాల నోర్పు ఉండుటచే మంచివిఘ్నము దొరక నని అతిండు సంతోషించెను. అట్లుటకు ఓటమికి వంతు నాడే. ఓడినకొలఁది నాకు బోధించుట కాతని పుత్రాహము మెండగుచుండెను. నా కాయాటపై ప్రీతి కలిగెను. కాని అయోడ దిగినపిదప ఆప్రీతియు నిలువలేదు; చదవఁగములో నాప్రవేశమును రాజును మంత్రిని నడపుటకంటెను మించలేదు. అమూల్యముల ఓడ మూఁడు నాలుగు గంట లాఁగెను. నేను రేవు చూడ దిగితిని. కృష్ణనుకూడ దిగెను. అతఁ డిటు లనెను: “ఈ సముద్ర మిచట దగాకొరు: మీరు వడిగా తిరిగి రావలయును.”

ఆరేవు చాల చిన్నది. నేను తపాలకఛేరికి పోతిని. అచట గుమాస్తాలుగా నున్న హిందువులఁ జూచితిని. నాకు సంతోషము కలిగెను. వారితో మాటలాడితిని. అస్థికావాసులను కొంతమందిని చూచి వారి యోగ క్షేమములు కనుఁగొన వేడుక గొంటిని. ఈ పను లచే కొంతకాలము గడచెను.

దెక్కుమీఁద పయనము చేయు కొండఱతో నాకు పరిచితి కలిగెను. వారు ఒడ్డున వంట చేసికొని తీరికగా భుజించుటకు దిగిరి. ఇప్పుడు వారు ఓడ నెక్కుటకు నావ పదుర్చికొనిరి. నేనును అం దెక్కితిని. సముద్రము పొడిచెను. రేవు అల్ల కల్లలముగా నుండెను. మా నావికు తగనిబరు వాయెను. ఓడ నిచ్చెనకు సరిగా మా నావికు పట్టి గిలుపుటకు పీలు లేనంత బలముగా ప్రవహించుచుండెను. నావ

ఆత్మకథ

సరిగా నిచ్చినకడకు వెళ్లి వెళ్లకముందే ప్రవాహము దానిని వెనుకకు ఈడ్చివేయఁచుండెను. ఓడ బయలుదేఱుటకు మొదటి యీల అప్పటికే వినది. నాకు తొందర ఎక్కువాయెను. కృష్ణుని మాయనస్థునందు మైచుండి చూచుచుండెను. అతఁడు ఓడను మఱి యయిదు నిమిషము లాపుట కాజ్ఞయిచ్చెను. నామిత్రుఁ డొకఁడు ఓడకడకున్న మఱియొక నావకు పదిరూపాయ లిచ్చి నన్ను తీసికొని రమ్మనెను. ఈ బరువునావనుండి న న్నానావవాఁడు లాగుకొనెను. అప్పటికే ఓడపయికి బోవు నిశ్చయ నెత్తివైచిరి. దాన నే నొక మోటు పట్టుకొని పైకి ప్రాచువలసి వచ్చెను. ఓడ వెంటనే సాగెను. సయాత్రులు దిగఁబడిపోయిరి. కృష్ణుని ముదలకింపు నిక్కచుని అపుడు తెలిసి వచ్చెను.

లామూ దాఁటినపిదప మొంబాసా; మొంబాసా దాఁటినపిదప బాంజిబాద. అదట ఓడ ఎనిమిది మొదలు పది దినములవఱకును ఉండును. అదట మఱియొక యోడకు మారవలసియుండెను.

కృష్ణుని నాపైఁగల ప్రేమకు నీచు లేదు. కాని అది విపరీతముగా పరిణమించెను. అతఁడు నన్నును, మఱియొక తెల్లవానిని 'విహారము'నకు రమ్మనియెను. మేము మూపురము అతని నావపై ఒడ్డు చేరితిమి. 'విహార'మన నేమో నాకు సరిగా వారియర్థము తెలియలేదు. అట్టివిషయములలో నే నెంత తెలివితక్కువవాఁడనో అతఁ డెఱుంగడు. ఒక తార్పుగాఁడు మమ్ము మూపురను నీగ్రోస్ట్రీల పేటకు తీసికొనిపోయెను. మాకు మువ్వరకు మూఁడుగదులు చూపిరి. నేను విడియముతో మూఁగనై పోతిని. పాపము! ఆమె న న్నే మనుకొనెనో దైవమునకే యెఱుక. కృష్ణుని నన్ను పిలిచెను. వెళ్లినవాఁడను వెళ్లినటులు నేను బయటికి వచ్చితిని. నా బేలతనము

నతఁడు కనిపట్టెను. అందులకు మొదట నాకు చిన్నతనముగా నుండెను. కాని ఆమాట తలఁచుకొన్నంత భయము తిక్క వేటు లేదు. కాన ఆ చిన్నతనపు చీఁకు చివికిపోయి, అఁడుదానియెదుట ఆపంతయు కలఁగకుండుటకు భగవంతుని తలఁచుకొంటిని. నాహృదయ నౌర్బల్యమునకు వగచితిని. 'గదిలోనికి వెళ్లనని ధైర్యముగా ఏల ఆనలేక పోతి'నా' అని అనుతాపము చెందితిని.

నాజీవితమున ఇట్టివానిలో నిది మూడవది. కల్ల కపటము లెఱుంగని పలువురు పిన్నవారు అది యేమో చిన్నతన మనుకొని పాప లిత్తు లగుదురు. అటులు నేను అంటుసాంటు లేక బయటఁబడుట నాపురుషార్థము కాదు. మొట్టమొదటనే 'నే నాగదిలోనికి పోను' అని నిరాకరించినచో అది పురుషార్థము. నే నిటులు బయటఁబడుట కేవల మీశ్వరానుగ్రహము. ఈ ఘటన నాకు ఈశ్వరునిపై నెక్కువ ఆసక్తి కలిగించెను. మఱియు కల్ల చిన్నతనమును చాలవఱకు పాఠఁదోలెను.

ఈ రేవున ఏణ్ణా శ్లంఢవలసినందున నేను పత్తనమున బసపెట్టి చుట్టుపక్కల నెల్ల చూచివచ్చితిని. జాంజిబారునందలి వృక్షాదుల పెంపున కొక్క మలబారే సాటి. ఆచెట్లయెత్తు, ఆపండ్ల యురవు చూడ నాకు వింత ఆయెను.

పిదప మాయోడ మొజాంబిక్కులో ఆఁగెను. మేనెల చివర నేటాలు చేరుకొంటిమి.

కొన్ని అనుభవములు

నేటాలు చేతమునకు లేవుపత్తనము దర్బాను. దానికి పోర్టు
 నేటా అనియు చేరు. అద్దెల్లానేతుగారు నన్ను తీసికొనిపోవు
 టకు అచ్చటికి వచ్చెను. నేటాలువారు తమతమమిత్రులఁ దీసికొనిపోవ
 వచ్చిరి. నాకుఁ జూడ వారికి హిందువులపై విశేషాదరము ఉన్న
 టులు సాడగట్టలేదు. పరిచితులు అద్దెల్లానేతుగారిని తేలికగా
 చూచుట నాకు పొడగట్టకపోలేదు. దానిఁ జూడ నాప్రాణము చివుక్కు
 చునెను. అద్దెల్లానేతునకు అది అలవాటైపోయెను. అందఱు నావంక
 వికారముగఁ జూచిరి. తతిమ్మ హిందువులకంటె నా వేషము వేటుగా
 నుండెను. మీఁద ఫ్రాక్ కోటు. తలమీఁద బంగాళీల పగిడీ వంటి
 తలపాగ.

నేటాగారు నన్నింటికిఁ గొంపోయిరి. తమగదికి ప్రక్కగదిని
 ప్రత్యేకముగా నా కేర్పాటు చేసిరి. వారి సంగతి నాకును, నాసంగతి
 వారికిని ఏమియు తెలియదు. తన తమ్ముడు నాచేతికిచ్చి పుచ్చిన
 కాకితములు చదివికొని ఆయన మఱింత గడలిడ పడెను. తనతమ్ముడు
 తన కొకవెల్లేనుఁగును పంపినటులు అతఁడు తలఁచెను. నా వేషభాషలు
 చూచి నాకు దొరల కనునంత వ్యయ మగు ననుకొనెను. మఱియు
 అపుడు ప్రత్యేకముగ నాకు నియోగింపఁదగిన పని లేదు. వారివ్యవ
 హారము ట్రాన్సువాలునందు జరుగుచున్నది. వెంటనే నన్నక్కడికి పం
 పుటలో ఆర్థము లేదు. అదియుఁ గాక నా సామర్థ్యమును గుఱించి,

యోగ్యతను గుఱించి యతఁ డే మెఱుంగును? నన్ను కనిపట్టుచుండుటకు ఎప్పుడును ప్రిటోరియాలో అతఁ డుండవలయును. అది అతనికి వీలా? ప్రతివాదులు ప్రిటోరియాలో. వారు నన్నే నిధముగనైనను తమ పక్షములోనికి తిప్పుకొనెదరేమో? మఱి నా కాదావాలో పని యీయక యింకేమిపని చూపుదురు? తక్కువల పనియంతయు అతని గుమాస్తాలే నాకన్న బాగుగా నిర్వహింపఁగలరు. మఱియు ఆ గుమాస్తాలు తప్పు చేయుచో వారిని డండింప వీలు. నేను పొరపాటు చేయుచో నన్నటులు చేయ వీలా? ఈపాత్రువులచే ఆ దావాలో వీనోపని నా కప్పగింపనినో నన్నింటఁ గూర్చుండఁ జెట్టుకొని ఊరక మేపవలసివచ్చును.

అట్లు నేటునకు అక్షరజ్ఞానము తక్కువ. కాని అనుభవ జన్య జ్ఞానము కావలసినంత. అతనిబుద్ధి కడు చుఱుకైనది. అదియు నతనికిఁ దెలియును. బాంకు మానేజర్లతో వ్యవహారము గడపుకొనుటకును, తెల్లవర్తకులతో వ్యవహారము నడపుకొనుటకును, ఎక్కిళ్లకు తన వ్యవహారములను తెలియఁ జెప్పుకొనుటకును తగినంత ఇంగ్లీషు అతఁ డలవఱచుకొనెను. భారతీయులకు ఆతఁడన్న గౌరవము. నేటుగారి వర్తక సంఘము అపుడున్న అన్ని వర్తకసంఘములలోను పెద్దది. ఒకవేళ కాకపోయినను హిందూ వర్తక సంఘములందలి పెద్దవానిలో నిది యొకటి. ఇట్టి పీళ్లు ఉన్నను అతని కొకలోటు కలదు. అతనిది అనుమాన స్వభావము.

అతనికి ఇస్లాము మతమునెడల చాల నభిమానము. తత్త్వజ్ఞానము గుఱించి మాటలాడ నతని కభిలాష. మరాఠ్ వరీవునందును, ఇస్లాము తత్త్వగ్రంథములందును అతనికి సామాన్యజ్ఞానము కలదు. సంభాషణము నందు ప్రమాణవాక్యము లతఁడు కుప్పగూరలుగాఁ గ్రుచ్చుచును.

ఆత్మకథ

ఆతని కలయికవలన నాకు ఇస్లాముమతమున సామాన్యజ్ఞానము కలుగ నాయెను. మా మనస్సులు కలిసిన వాని ఇస్లాముతత్వమును గూర్చి ప్రసంగించుకొనఁ దొడఁగితిమి.

నేనచటికి వెళ్లిన రెండవనాఁడో, మూడవనాఁడో నేటుగారు నన్ను దర్బానుకొర్టునకు తీసికొని వెళ్లిరి. అచట వారి మిత్రులతో నాకు పరిచితి కలిగించిరి. కొర్టులో తన వకీలుప్రక్క నన్ను కూర్చుండఁ జెట్టిరి. మొదటిసంఘము మేస్త్రీలు నా కేసి మిరిమిరి చూచుచుండెను. ఈచుకు 'తలపాగను తీసివేయుము' అని నా కాజ్ఞాపించెను. 'తీయ' నని నిరాకరించి నేను కొర్టునుండి వెళ్లి పోయితిని.

ఇక్కడికి వచ్చినను నా కొక తగవు వ్రాసిపెట్టియున్నది.

భారతీయులచే పాగలు తీసివేయించుటకుఁ గల రహస్యము అబ్దుల్లానేటు నాకు తెలియఁజెప్పెను. మహమ్మదీయాచారము పూను వారు తలపాగలఁ దాల్పవచ్చును. కాని కొర్టులకు వచ్చెడు మిగిలిన హిందువులు మాత్రము తలపాగ తాల్పరాదని కాసనము.

ఈ సూక్ష్మభేదము తెలియఁజెప్పటకు లోఁతునకు దిగవలయును.

ఈ రెండు మూఱ్ఱాళ్లలో అచటి భారతీయులు పలుతెఱఁగులుగా నున్నారని తెలిసికొంటిని. ఒకరు తురకవర్తకులు. వీరు 'మేము అరబ్బులము' అని వ్యవహరించుకొనుచుండిరి. మఱియొకరు హిందూ గుమాస్తాలు, లేక పారసీ గుమాస్తాలు. ఇందలి పారసీగుమాస్తాలు 'మేము పారసీకులము' అని వ్యవహరించుకొనుచుండిరి. ఇంక హిందూ గుమాస్తాలు 'మేము అరబ్బుల'మని చెప్పుకొననిచో తమ పని అటూ కాదు, ఇటూ కాదు. ఈముత్తెగలవారికిని సాంఘికసంబంధము కలదు.

2 కొన్ని అనుభవములు

మఱియు వీని యన్నటికంటె ఒక పెద్ద తెగ కలదు. అందు అఱవ వారు, తెలుగువారు, ఉత్తరహిందూస్థానము నుండి ఇక్డెక్ చెర్లు కూలికి వచ్చినవారు, మఱియు కూలినాలి చేసికొనువారు కలరు. ఇక్డెక్ చెర్లు కూలీ లనగా అయిదేండ్లు నేటాలుదేశమున పనిచేయు టకు గుత్తగానబడిన (అగ్రిమెంటు) కూలీవారు. వీరి కచట గిర్మిటియా లని శేరు. ఈ పదము అగ్రిమెంటుపదమున కపభ్రంశముగు గిర్మిట్ అను పదమునుండి ఉత్పన్నమైనది. పై మూడు తెగలవారును వీరితో (గిర్మిటియా) కూలీచేయించుకొను పనికక్క వేటుసంబంధము పెట్టుకొనరు. దొరలు వీరిని కూలీ లందురు. మఱియు భారతీయులలో పలువురు కూలీవారు. కావున భారతీయు లందఱకు కూలీలని శేరు. సామి అని మఱియొక శేరు. సామి యనుపదము సామాన్యముగా అఱవపేర్లకు చివర నుండును. అది 'స్వామిక్' అను సంస్కృత పదము నకు వికృతి. చమత్కార మెఱుంగు భారతీయునకు సామి పదసంబోధన మిద్దముకానిచో, తనను సంబోధించిన తెల్లవానితో 'నీవు నన్ను సామియన నగును గాని, సామి యనిన అధికారియని అర్థము: నేను నీ కధికారిని గాను గదా!' అనును. కొందఱు జంకి యూరకుందురు. కొందఱు కోపము తెచ్చుకొని తిట్టియో, పైబడి కొట్టియో పంపుదురు. వీలన, సామిపద మతనికి నీవవాచకము. ఇంకొక అర్థమున నతనికి అప్రయుక్తము. దానికి కధికారియని అర్థము చెప్పుట అవమానించుట యగును.

కావున నాకు కూలిబార్జిరు అని పేరు వచ్చెను. వర్తకులకు కూలివర్తకులని పేరు. ఈ రీతిగా కూలియనుమాటకు అసలు అర్థము పోయి భారతీయులు అను నర్థము కలిగెను. తురకవర్తకుల కిది గిట్టదు. కనుక వారు వెంటనే 'మేము అరబ్బులము' అనియో, లేక

ఆత్మకథ

‘మేము బేహారులము’ అనియో చెప్పుకొనుచుండిరి. ఆ తెల్లవాఁడు మంచివాఁడగుచో తూమాపః కోరుకొనును.

ఇట్టి స్థితులలో నేను తలపాగ పెట్టుకొనుట వికటమాయెను. తలపాగను తీసివేయుచో అవమానము మింగి ఊరకుండుటయే. కావున తలపాగ కొక్క సలఱము చేసి ఇంకనుండి ఇంగ్లీషు హాట్ పెట్టుకొనుచుండినచో అవమానము లేక కుక్కజిప్ట్ల రాకపోవు ననుకొంటిని.

కాని అచటల్లా నేటుగా రొప్పచైరి: “నీ ఐటుచంటి దేమయినఁ జేసినచో వివరించును. నీవు ఇటులు చేసినచో తలపాగ తాల్పిలయు ననుకొనునారి నెల్లరనుంచించినటు లగును. అదియుఁ గాక, మనదేశపు తలపాగ మీ తలకు బాగుగ నుండును. ఇంగ్లీషుహాటు పెట్టుకొన్నచో పూటెలులో నేవకుఁ డనుకొందురు.”

ఈ యుపదేశమున మంచి తెలివియు, దేశభక్తియు, మఱి లఘుస్వభావమును గలవు. అందలి తెలివి తెల్లము. దేశభక్తి లేనిచో అమాటలు రావు. పూటెలు నేవకునియెడ నైచ్యము ఉండుటచే సంకుచిత దృష్టి యున్నది. గిర్మిటియాలలో హిందువులు, కురకలు, క్రైస్తవులును అంతర్భాతులు. ఇందలి క్రైస్తవులు మతము పుచ్చుకొన్న గిర్మిటియాలసంతే. ౧౮౯౩ సంవత్సరమునాటికే వారిసంఖ్య అధికము. వారు దొరలవేషములతో చాలమంది పూటెల్లలో నేవకులుగా నుండిరి అద్దెల్లానేట్ గారు హాటువిషయమున తేలికగా మాటలాడినది వీరిని ఉపలక్షించియే. పూటెల్లలో నేవకత్వము మిగుల నైచ్యమునకు గుఱియగుచుండెను. నేటికిని చాలమందికి ఆనమ్మిక పోకున్నది.

మొత్తముమీఁద అద్దెల్లానేటుగారి సలహా నాకు నచ్చెను. ఈ తలపాగతగవు పొసఁగిన పిదప నాపక్షమును నేను సమర్థించుకొనుచు

2 కొన్ని అనుభవములు

పత్రికలకు వ్రాసితిని. తలపాగలపై చాల చర్చలు జరిగెను. ఆన్‌వెత్ కమ్ విజిటర్ — 'పిలుచి వేరంటకాడు' అని నాకు పత్రికలలో పేరు వచ్చెను. మూడు నాలుగు నాళ్లలో దక్షిణాఫ్రికాలో నాకు ప్రఖ్యాతి కలిగెను. కొందఱు నా పక్షమును సమర్థించిరి. కొందఱు నా పాగరుబోతుత్వమును నోరార తిట్టిరి.

నేను దక్షిణాఫ్రికాలో నున్నంతటయు నా పాగ నా కల మీఁదనే యుండెను. మఱియు అచటనే ఎన్నడు ఏ కారణమున ప్రాణిగ తఱవించితినో దాని గుఱించి ముందు ముందు తెలియఁగలదు.

ప్రిటోరియా చారిలో

౮

దర్బారులో నివసించుచున్న భారతీయ క్రైస్తవులతో నాకు
వడిగా పరిచయ మాయెను. కోర్టులో డబాసిగా ఉన్న పాత్
గాడు లోమకాకేతలిక్కు. నే నతని సావాసము పట్టితిని. మఱియు
ప్రొటెస్టెంటు మిషనులో బోధకుడైన సుభాస్ గాడ్ ఫ్రేగారి
సావాసము పట్టితిని. వీరు ఇటీవల గతించిరి. దక్షిణ ఆఫ్రికా భార
తీయ ప్రతినిధిసంఘసభ్యులుగ నిరుడు ఇండియాకు వచ్చిన జేమ్స్
గాడ్ ఫ్రేగారికి వీరు జనకులు. ఈ రీతిగనే అపుడు పార్సీరుస్తుంజీ
గారితోడను, ఆదంజీ మియాఖానుగారితోడను మైత్రి ఒనవెను.
వీ రిరువురును ఇటీవల గతించిరి. వ్యాపారములు వచ్చినపుడు తక్కు
ఒండొండ కలసికొనని వీరు తుద కే విధముగా గాఢమిత్రులై రో
ముందు ముందు తెలియఁగలదు.

ఇటులు నాకు పరిచితుల సంఖ్య యెక్కు డగుచుండఁగా
అబ్దుల్లాకంపెనీవారికి తమ వకీలుకడనుండి కేసునకు తయారుకావలయు
ననియు, అబ్దుల్లానేట్ గారు తాము వచ్చుటయో, తమతరపున ఎవరినేని
పుచ్చుటయో జరుగవలెననియు ఉత్తరము వచ్చెను.

అబ్దుల్లానేట్ గారు నా కాలేఖను చదువ నిచ్చి 'ప్రిటోరియాకు
వెళ్లదరా?' అనెను. 'నే నా వ్యవహారము సాంగోపాంగముగా ఆకలింపు
చేసికొని మఱి వెళ్లఁగలను. అక్కడ ఏమి చేయవలయునో నా కిప్ప

టికి తెలియలేదు' అని నే నంటిని. అనగా అతడు నా కా వ్యవహారము తెలుప గుమాస్తాలను నియోగించెను.

నే నా కేసును ఆకలింపఁ బూనినతోడనే అందు గుంట ఓనమాలు దిద్ద మొదలుపెట్టవలెనని తెలిసెను. జాంజిబారులో నే నున్న కొలఁది దినములు కోర్టునకు వెళ్లి అక్కడ పని పరిశీలించుచుంటిని. పార్సీవకీ లొకఁడు ఒకసాక్షిభాతాలో జమాఖర్చుల గుఱించి అడుగుచుండెను. జమాఖర్చులన్నచో నా కడవిగొడవ. నేను ఇచ్చట స్కూలు నఁగాని, సీమలోఁగాని భాతా (Book-keeping) నేర్చుకొనలేదు.

ఏ కేసును గుఱించి నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వచ్చితి నో ఆ కేసంతయు భాతాకు సంబంధించినది. జమాఖర్చులెక్కలలో నిధియైన వాడే దానిఁ దెలిసికొని ఒరులకు తెలుపఁగలఁడు. ఆ గుమాస్తా ఇది జమ, అది ఖర్చు అని చెప్పుకొనిపోవుచుండ నాకు మఱిత గందరగోళముగా నుండెను. పి. నోటు అన నేమియో నాకు తెలియలేదు. ఇంగ్లీషు నిఘంటువునందు ఆపదము దొరకలేదు. నాయజ్ఞతను గుమాస్తాకు తెలుపుకొంటిని. అతఁడు పి. నోటు అనఁగా ప్రామిసరినోటు అని చెప్పెను. భాతాకు (Book-keeping) సంబంధించిన గ్రంథమొకటి కొని చదివితిని. దానితో కొంత ధైర్యము కలిగెను. ఆ దావా అర్థమయెను. అబ్దుల్లానేటుగారు జమాఖర్చు వ్రాయుట యేటులో యెఱుఁగఁడు. అయినను ఎంత చిక్కు లెక్కలైనను చిటికలో విడఁదీయఁగల అనుభవము అయినను కలదని నే నెఱిఁగితిని. 'ప్రిటోరియాకు వెళ్లుటకు ఇప్పుడు నేను తయారు' అని అంటిని.

‘మీ రెచట విడియుదురు?’

‘తను రెచట విడియు మందురు?’

ఆత్మకథ

‘నేను మన పక్షిలను చీటి వ్రాయుచును. ఆయన మీకు విడిచి నేర్పించును. క్రిజ్జోరియాలో నాకు మేగుక్ మిత్రులు కలరు. వారి కిని వ్రాసెదను. కాని మీరు వారియింట్ల బసపెట్టవలదు. మన ప్రతి పక్షులకు అడవి చాల పలుకుబడి కలదు. మన రహస్యలేఖలను వారిలో నెవరేని చూడఁ జూసఁగెనా, కొంప మునిఁగెను, వారితో మీ రెంత విడిగా నున్న నంత మేలు.’

‘నేను మీపక్షిలు ఎచట నుండు మన్న నచ్చట నుండును. లేక నేనే వేటుగా బస కుదిర్చికొందును. ఆవిషయమున మీకు విచారము వలదు. మన రహస్య మొక పిట్టకేని తెలియదని నమ్ముడు. కాని వారితో నేను కలిసి మెలిసియే యుండును. ప్రతివాడులతో మైత్రి చేసికొన వలయు ననియే నామతము. వీలున్నచో ఈవ్యవహారము కోర్టున కెక్కకుండ పరిష్కరించుటకు ప్రయత్నము చేయుదును. ఇంతకు తైయబ్ నేట్ మీకు చుట్టమేకదా!’

ప్రతివాది స్వర్ణీయ నేట్ తైయబ్ హాజీఖాన్ మహమ్మదు గారు అబ్దుల్లానేట్ గారికి దగ్గతి చుట్టము.

రాజీమాట రాగనే అబ్దుల్లానేట్ గారు కలదెల పడ్డటులు కనుఁ గొంటిని. కాని నేను దర్బాను చేరి ఆతేడు దినము లగుటచే మే మొకరి హృదయ మొకర మెఱిగెతిమి. నన్ను వెల్లెనుఁ గనుకొనుట దాఁటిపోయెను. ఆతఁ డిటు లనెను: ‘ఘో...నా...ను. కోర్టుతో పనిలేకుండ పరిష్కృతమగుచో అంతకన్న వేటు మేలు లేదు. అయినను మేము రక్తబంధువులము. ఒకరితరహా ఒకరికి తెలిసినవారము. తైయబ్ నేటు తగవు తేలికగా తేల్చువాఁడు కాఁడు. మన మేమాత్ర మజాగ్ర త్తతో నున్నను మన సంగతులన్నియు సంగ్రహించి తుదకు అధః

౮ ప్రిటోరియా దారిలో

పాతాళమున కడఁగఁద్రొక్కును. కనుక ఏమి చేయఁదలఁచినను బెస్సగా ఆలోచించి మఱి చేయుఁడు.'

‘ఆవిషయమై మీకు తొందర వలదు. దావావిషయమై తైయబ్ నేట్ గారితోఁ గాని, మఱి యెవరితోఁ గాని ముచ్చటించ నేమిపని? ఊరక లుకలుకలు పడకుండ ఏదో ఒకదారికి రండని నూచింతును.’

వచ్చిన ఏడవనాఁడో, ఎనిమిదవ నాఁడో దర్బానునుండి బయలు దేటితిని. నాకు మొనటితరగతి టిక్కెట్టు పుచ్చుకొనిరి. పఱుపు వల యువో అలాయిదాగా అయిదుషిల్లింగులు కట్టుట అచటి మామూలు. అబ్దుల్లానేటుగారు పఱుపునుగూడఁ గొనుఁడని నొక్కిచెప్పిరి. కాని వట్టి పట్టుదలచే, గర్వముచే, అయిదు షిల్లింగులు పొదుపుచేయ వల యునను తలఁపుచే వద్దంటిని. అబ్దుల్లానేట్ గారు నన్ను ఇటులు ముదల కించెను: ‘మాడుఁడు. ఇది హిందూదేశము కాదు. అల్లా అనుగ్రహము వలన మనకు భోగించి త్యాగము చేయఁదగినంత సిరి కలదు. మీకు కావలసిన విషయములలో వెనుదీయవలదు’.

నేను ధన్యవాదములు పలికి ఘరవా లే దంటిని.

రైలు నేటాలు ముఖ్యపత్తనముగు మారిట్టుబద్దనకు రాత్రి తొమ్మిది గంటలకు చేరెను. పడుకొనువారికి ఇవటనే పఱుపు లిత్తురు. రైలు జవా నొకఁడు నచ్చి ‘పఱుపు కావలయునా?’ అని అడిగెను. ‘కాకడఁ గలదు, అక్కఱ లే’ దంటిని. అతఁడు వెళ్లిపోయెను. ఒక బాటసారి వచ్చెను. నన్ను ఎగదిగ చూచెను. నేను ‘నల్లవాడ!’ నగుట చూచెను. అతఁడోర్వలేకపోయెను. పెత్తై దిగిపోయి ఒక రిద్ద అందోర్ గులను తీసికొనివచ్చెను. వారు మానముగ నుండిరి. ఇంతలో మఱియొక ఉద్యోగి వచ్చి, ‘రావయ్యా! నీవు వెనుకపెత్తైలో కూర్చుండవల యును. ఊఁ, లే’ మ్మనెను.

ఆత్మకథ

‘నాకడ మొదటి తరగతి టీకెట్టు కల’ దంటిని.

‘ఘరవా లేదు. నామాట విను! వెనుక పెట్టెకు పడు!’

‘నామాటగూడ వినుఁడు; దర్బారులో న న్నిందుఁ గూర్చుండ నిచ్చిరి. నే నిందే కయనింపక తక్కదు.’

‘ఏమి? లేచిపోవా? నీవు వెళ్లిపోవనిచో? పోలీసును పిలిచి నెట్టింతును.’

‘సరి, వానినే నెట్టినీ; నా యంతట నేను పోను.’

పోలీసు వచ్చెను. నా చేయి పుచ్చుకొని బయటికిఁ ద్రోనునె. నా సామానుగూడ బయటఁ బడనూకిరి. నే నా కడపటి పెట్టెలోనికి వెళ్ల నిరాకరించితిని. రైలు వెళ్లిపోయెను. నేను చేసించినమాత్రము తీసి కొనిపోయి వెయిటింగు రూములో కూర్చుంటిని. సామాను పడవేసిన చోటనే యుండెను. రైల్వేవారు దాని కాపాడుచుండిరి.

అది చలికాలము. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని పర్వతప్రదేశములలో చలి యొక్కువ. మోటుబద్ధ మిక్కిలి ఎత్తున నుండుటచే మఱియొక్కువ చలి. నాఓవర్ కోటు సామానులో ఉన్నది. కాని దాని నిమ్మని కోరి నచో మరల నేమి యవమానము నెత్తిపైఁ బడునో యని అడుగక గడగడ పడఁకుచు కూరుచుంటిని. ఆగదిలో దీపము లేదు. నడికిరెయి ఒకబాటసారి ఆగదిలోనికి వచ్చెను. అతఁడు నన్ను పలుకరింపఁ దలఁచెనేమో కాని నేనుమాత్రము మాటలాడు స్థితిలో లేను.

పిమ్మట. ఇప్పుడు నే నేమి చేయవలయునని ఆలోచించితిని. నావాక్కులకు పోరాడవలయునా? లేక వచ్చినటులు ఇండియా దారి పట్టవలయునా? లేక ఈ యవమానము దిగమింగి నావచ్చినపని చూచు

కొని మఱి యిండియాకు పోవలయునా? వచ్చినపని చేసికొనక తిరిగి పోవుచో షిటికితనము. ఇప్పుడు నాపడిన పాటు మిగుల అల్పము, — ఇది లోపలి మహారోగమునకు బాహ్యచిహ్నము, — ఈమహారోగము రంగును గుఱించిన పోరు. సామర్థ్యమున్నచో ఈ పాడురోగమును మొదటి కంట కుసుర్ప యత్నింతును. దీనిగుఱించి ఎన్నికష్టములు వచ్చినను భరింతును. ఈవర్ణ ద్వేషమునకు సంబంధించిన అన్యాయమును తొలగింప నెంత ప్రయత్న మావశ్యకమో అంత ప్రయత్నము చేయుదును.

ఇటులు తలచి తరువాత వచ్చు రైలులో ప్రిటోరియాకు పోవ నిశ్చయించుకొంటిని.

మఱుసటి ప్రాద్దున రైల్వే జనరల్ మానేజరుకు ఒక పెద్ద తంతి కొట్టితిని. అబ్దుల్లానేట్ గారికిని ఈసంగతి తెలిపితిని. అబ్దుల్లా గారు వెంటనే జనరల్ మానేజరును చూచెను. అతడు రైల్వేవారిది తప్పు కాదనుచు ‘గాంధీకి ప్రయాణ సౌకర్యము మాడు’మని మాన్దరుకు తంతినిచ్చితినిని తెల్పెనట. అబ్దుల్లానేట్ గారు మారిట్టుబక్సులో హిందూ వర్తకులకును, మఱియు ఇతర స్థలములలోని మిత్రులకును నావిషయమున జాగ్రత్తపుచ్చుకొండని తంతి నిచ్చెను. వారందఱును నన్నుఁ జూడవచ్చి, తమకు తమకు జరిగిన అవమానములఁ జెప్పి, ఇటువంటివి ఆదేశమున క్రొత్తలు గావని నన్ను జూడించిరి. ఒకటి రెండు తరగతులలో ప్రయాణముచేయు భారతీయులు ఏ రైలు-ఉద్యోగులవలననో, ఏ తెల్లవారివలననో ఇట్టిపాట్లు పడుటకు సిద్ధులై యుండవలయును. ఆనాడంతయు వారి కష్టచరిత్రశ్రవణముతోఁ గడచెను. రాత్రి రైలు వచ్చెను. అందు నా కొక బెర్తు ప్రత్యేకింపబడి యుండెను. నిన్న దర్బారులో ఎలదన్న పలుపు టిక్కెట్టును నేడు మారిట్టుబక్సులో కొంటిని.

ఆరైలు నన్ను చార్జెన్ టౌనుకు తీసికొనిపోయెను.

ఎక్కువ కష్టములు

పార్థుడికి రైలు చార్జెస్ లను చేరెను. ఆరోజులలో చార్జెస్ లను జోహాన్సుబర్గ్ల నడుమ రైలుదారి లేదు. కాని రాకపోకలకు గుర్రపుబండ్లు కలవు. గుర్రపుబండి బాటనడుమ స్టాండ్లకొక అను పోకడ రాత్రిపూట ఆగును. నావద్ద గుర్రపుబండి టికెట్టు కలదు. మార్టిట్టుబర్గ్లలో నే నొకదినము నిలువయున్నను ఆ టికెట్టు రద్దుకాలేదు. అదియుంగాక ఆబ్జెక్టునేబ్ గారు చార్జెస్ లను లోని గుర్రపుబండ్ల ఏజెంటుకు తంతి సంపెను.

కాని ఆయేజెంటు నన్ను దిగిద్రావ నుద్దేశించెను. మఱియునేను కొత్తవాడ నగుట చూచి నీటికెట్టు రద్దుచేయఁబడిన దనెను! నేను వానికి తగురీతి సమాధానము చెప్పితిని. లోపల చోటు లేక కాదు. వాని మనస్సులో నున్నది వేఱు. బాటసారులకు బండిలోపల తా వీయ వూయును. నేను కూలీని; కొత్తవాడను! లీడర్ అనఁబడఁ నాగుర్రపు బండ్ల అధికారి నన్ను తెల్లవారితోపాటు లోపల కూర్చుండఁబెట్టుట తగ దనుకొనెను. ఆబండికి ముం దిరుతెట్టుల రెండుఆసనము లుండెను. లీడరు ఈ రెండాసనములలో ఒకదానిపై తప్పక కూరుచుండును. కాని నేఁడు లోనఁ గూర్చుండి నాకు తన చోటు చూపించెను. అది శుద్ధ అన్యాయమనియు, మఱియు అవమానమనియు నాకు తెలియకపోలేదు. కాని ఆయవమానము మింగుటే మేలనుకొంటిని. బలాత్కరించి లోనఁ జొరఁబడ వీలుండదు. నే నతనితావునఁ గూర్చుండ నన్నచో నన్ను

దిగవిడిచి బండి తోలుకొని పోవుట కతఁడు సంసిద్ధుఁడు, అట్లు నేను దిగఁబడినచో మఱియొక నాఁడు వృథా. ఇక నా మఱునాఁడేమగునో దైవమున కేఱుక! కాఁబట్టి మనసులో నెంత గుంజాటనపడుచున్నను మెదలక బండితోలువాని పక్కఁ గూర్చుంటిని.

సుమారు మూఁడు గంటలకు బండి పార్టీకోపునకు చేరెను, అచట ఆ గుర్రపుబండి-తెల్ల అధికారికి నేను కూర్చున్నచోట కూర్చుండవలయునని బుద్ధి పుట్టెను. అతఁడు సిగరెట్ కాల్చుకొన వలెను. మఱియు అతనికి మంచిగాలి కావలెను. అతఁడు బండి తోలు వానికడనుండి ఒక మైలగోనె తీసి దానిని తనపాదములక్రింద బల్లమీదఁ బఱచి, 'సామీ! నీవు దీనిమీద కూర్చుండుము. నేను బండి తోలు వానిప్రక్క కూర్చుండఁ గోరుదును' అనెను. ఈ యవమానము భరింప నాకు సామర్థ్యము లేకపోయెను. భయపడుచు భయపడుచు నేను 'లోపలఁ గూర్చుండవలసిన నన్ను ఇచటఁ గూర్చుండఁజెట్టితివి. నే నెట్లో సహించితిని. నీ విచటఁ గూర్చుండి సిగరెటు కాల్చుటకు నీకాళ్ల కడఁగూర్చుండు మనుచుంటివి. నేను కూర్చుండను. బండిలోపలికి పోయి కూర్చుండెదను.'

ఈ మాటలు నానోర వచ్చెనో లేదో, అతఁడు నాగూబలు పగులఁగొట్ట మొదలిడెను. నాచేయి పట్టుకొని కిందికి ఈడ్వనెంచెను. నే నాబండి చువ్వలను గట్టిగాఁ బట్టుకొంటిని. మనికెట్లు విడగినను మానె, విడువవలదనుకొంటిని. బాటసారులందఱు మమ్ము చూచుచుండిరి. అతఁడు బంధుబూతులు తిట్టెను; క్రిందికి పడఁదోతు పాటుపడెను; కొట్టెను. నేను మాత్రము వదలలేదు. అతఁడు బల్లివూడు. నేను దుర్బలుఁడను. చూడఁగా చూడఁగా తెరువరలకు జాలి పుట్టెను. వారు—“పాప మతని విడిచిపెట్టు! అతఁడన్నది నిక్కము.

ఆత్మకథ

అతని తప్పు లేదు. అక్కడ కూర్చుండనియెడల మాకడఁ గూర్చుండఁ గలఁడు. ఇటు పంపుము" అనిరి. 'వాటిపోలేదు' అని ఆతఁ డఱచెను గాని అమానపడి మఱి కొచ్చలేదు. నాచేయు వదలి మఱి కొంచెము తిట్టి, బండి కావలిప్రక్కఁ గూర్చున్న హోటెంటాట్ నేవకుని ఆగోనె మోదఁ గూర్చుండఁ జెట్టి అతనిచోట తాను కూర్చుండెను.

ఇది చోటులలో వారు కూర్చుండిరి. ఈల ఆయెను. బండి కదలెను. నాగుండెలు టువ్వుటువ్వు మనుచుండెను. ప్రాణములతో ఆయవారు చేగలనా యని నాకు సంకేయము. నడుమనడుమ నతఁడు నావంక చుఱచుఱఁ జూచి, వ్రేలు చూపి, 'చూడు! స్టాండర్బక్లో దిగనీ! అక్కడ ని స్నేమి చేయుచునో!' అని గాండ్రు మనుచుండెను. నేను మాటాడక కూరుచుండి, 'ఏమి దైవమా, నాకు నాయముర' మ్మని ప్రార్థించు కొనుచుంటిని.

చీకటి పడఁగనే స్టాండర్బక్ చేరితిమి. అచ్చట హిందువుల ముఖములు కొన్ని కనఁబడెను. నాగుండెలు కుదుటఁబడెను. నేను బండి దిగఁగనే వారు వచ్చి, 'మేము తమకోసమే వచ్చితిమి. ఇసానేట్ గారి దుకాణమునకు పోవుదము. అబ్దుల్లానేట్ గారు మాకు తంతి కొట్టిరి' అనిరి. ఇది నాకు సంతసము కలిగించెను. నేట్ ఇసా హాజీ గుమర్ గారి దుకాణమునకు పోతిమి. ఆనేట్ను, అయన గుమాస్తాలును నాచుట్టు మూఁగిరి. నేను జరిగినదంతయు చెప్పితిని. అందులకు వారం దఱు వెగచిరి. మఱి తాము తాము పడిన కష్టము లొక్కొక్కటి చెప్పి నన్ను ఓచార్చిరి.

గుర్రపుబండ్ల కంపెనీ ఏజంటునకు గతవిషయ మంతయు పెద్ద ఉత్తరము వ్రాసితిని. లీడర్ బెదిరింపులును వ్రాసితిని. మఱుసటి నాఁటి

౯ ఎక్కువ కష్టములు

బండిలో అగిన యేర్పాటు చేయించని కోరితిని. అందుల కేజెంటు ఇటులు బయలు వ్రాసెను: 'ఇచ్చటినుండి మీరు వచ్చిన బండికన్న పెద్ద బండి బయలుదేలును. దానిని నడుపువారు కొత్తవారు. మిమ్ము జెడరించినవాఁడు రే పచటికి రాఁడు! మీరు బండిలోపలనే కూర్చుండ వచ్చును.' ఈయుత్తరముతో కొంతజెంగ పోయెను. నన్ను కొట్టిన వానిపై కేసు పెట్టునుద్దేశము నాకు లేకపోవుటచే ఒక్క ఆంధ్రటితో ముగిసెను.

మఱునాఁడు ప్రాద్దుననే ఇసానేట్ గారి నాకరు నన్ను గుర్రపు బండి నెక్కించెను. లోపల మంచితా విచ్చిరి. ఆరాత్రికి సుఖముగా జొహన్నుబర్గు చేరితిని.

ప్రాండ్లర్త్ చిన్న ఊరు. జొహన్నుబర్గు పత్తనము. అబ్దుల్లా నేట్ గారు జొహన్నుబర్గునకును తంఱి యిచ్చిరి. అచ్చట మాహమ్మద్ కాసిమ్ కమరుద్దీన్ గారి దుకాణపు విలాసము నాకు చెప్పియుంచిరి. అచట కమరుద్దీనుగారి నాకరు నన్ను దీసికొనిపోవ వచ్చెను. కాని నే నతనిఁ జూడలేదు. అతఁడు నన్ను పోల్చలేదు. ఇతఁ పూటెలునకు పోవ నిశ్చయించితిని. ఆపత్తనములోని పూటెల్ల పేళ్లు కొన్ని యెఱుఁగుదును. బండి కుదుర్చుకొని గ్రాండ్ నేషనల్ పూటెలునకు పోతిని. పూటెలు మేనేజరును చూచి ఒకగది యిమ్ముంటిని. అతఁ డొక నిమిషము ఎగదిగఁ జూచి చాలగౌరవముతో 'గదులు కాళీగా లేవని సలాము కొట్టి వెల్లిపోయెను. మరల బండిమీద కాసిమ్ కమరుద్దీనుగారి అంగ డికి వెల్లితిని. అచట నా కెదురుచూచుచున్న అబ్దుల్ గనీ నేట్ గారిని కలిసికొంటిని. వారు నన్నెంతో ఆదరించిరి. నాకు పూటెలులో జరిగిన మర్యాద చెప్పుకొంటిని. ఆయన పక పక నవ్వి, 'పూటెలులో మీ కెటులు ప్రవేశము నలుగు నను కొంటిరి?' అనిరి.

ఆత్మకథ

‘ఏమిది? అని నేనంటిని.

‘ఇక్కడ కొన్నాళ్లున్నావా? మీకే గోచరమగును. మేమే ఈ దేశమున ఉండగలము. యుద్ధమింద ఆశచే ఎన్ని అవమానములు వచ్చినను మఱివికాదు ఇక్కడ నివసించుచున్నాము.’ అని నేటూగారు పక్షి-ఆస్తికాధారతీయల కష్టములను చెప్పిరి.

ఈ నేటూగార్లకొగసిగారిని గుఱించి యింకను ముందుముందు తెలియగలదు.

ఆయన మరల నిలులనెను: ‘ఈ దేశము మీబోంట్లు ఉండు దగినది కాదు. రేపు మీరు ప్రిటోరియాకు బయలుదేలుదురు గదా! ఇంక మూడవ తరగతి బండిలోనే పోవలసియుండును. నేటూలలో ఈ మాదిరి, ట్రాన్సువాలులో ఇంతకంటె. ఇంట ఒకటి రెండు తరగతుల టికెట్టులు హిందువులకు ఈయరు.’

‘మీ రందులకు తగిన ప్రయత్నములు చేయలేదేమో?’

‘మేము అట్టిలు పెట్టుకొంటిమి. కాని మావారే ఒకటిరెండు తరగతులలో పయనింప నొల్లరని ఒప్పుకొనిక తప్పదు.’

‘నేను చైల్డ్స్ నిబంధనములను చదివిచూచితిని: అం దొకలో పము కలదు. ట్రాన్సువాలు శాసనముల భాష ఋజువైనది కాదు విస్వప్రముగా ఉండును; విశేషించి చైల్డ్స్ నిబంధనములు.

‘నాకు మొదటి తరగతిలోనే పోవలయునని యున్నది. వీలు కానిచో ప్రిటోరియాకు సరాసరి గుర్రపుబండి కుదుర్చుకొందును; ముప్పది యేడుమైళ్లకేదా’ అని నేను నేటూగారితో అంటిని.

బండిపై బోయిన ఎంత భవవ్యయ మగునో, ఎంత కాలవ్యయ మగునో నేనాగారు తెల్పిరి. తెల్పి మొదటి తరగతి చైలుబండిలోనే వెళ్లడనిరి. ప్రేక్షకమాస్తరుకు నేను బారెస్టరు ననియు, ఎప్పుడును మొదటి తరగతిబండిగాని మఱొకటి యొక్కననియు, నేను ప్రిటోరి యాకు వీలై సంత తొంపరగా వెళ్లవలయుననియు, దీనికి ప్రత్యుత్తరము రాక ముందే మిమ్ము కలిసికొందుననియు, మొదటి తరగతి టిక్కెట్టు తప్పక దొరకునని ఆశించుచుంటిననియు ఒక ఉత్తరము వ్రాసి పంపితిని. ఇందు నేను స్వయముగనే కలిసికొందుననుట కొక అర్థమున్నది. ప్రేక్షకమాస్తరు నన్ను చూడనిచో ఈ కులీబారెస్టరుమీఁద వీవో కొన్నియూహలు కల్పించుకొని టిక్కెట్టు ఇచ్చుటకు వీలు లేదని వ్రాసిపంపుటలో సందేహము లేదు. కాని నేను స్వయముగా తప్పె న్నుటకు వీలులేని తెల్ల వేషము వేసికొని ఎదురుబడి ఆశనితో మాటలాడి మోమోబుపెట్టినను పెట్టినచ్చు ననుకొంటిని. ఫ్రాక్ కోటు తొడిగితిని. నెక్ టై కట్టుకొంటిని. టీకుటాకుగా పోయి జల్లపై ఒక కాసు పెట్టి టిక్కెట్టు ఇమ్మని అడిగితిని. 'అచీటి వ్రాసినది మీరేనా? అని అతఁ డడిగెను.

'ఘోసు! మొదటి తరగతి టిక్కెట్టు నిచ్చితిరా, చాల కృతజ్ఞుఁడను. నేడే నేను ప్రిటోరియా చేరవలయును.' అంటిని.

అతఁడు చిఱునవ్వి, బాలిగొని, ఇటు లనెను: 'మాది ట్రాన్సు వాలు కాదు, హాలండు. నాకు మీ ఉద్దేశము తెలియును. నాకు మీయెడ సానుభూతి కలదు. మీకు నేను టిక్కెట్టిత్తును గాని ఒకవరకు మీఁద: గార్డు వచ్చి మిమ్ము మూడవతరగతిలోనికి పామ్మున్నచో నామాట దక్కింపవలయును. అనఁగా చైల్డ్రే కంపెనీవారిమీఁద దావా తేరాదు. మీప్రయాణము సుఖముఁగాక! మీరు యోగ్య

ఆత్మకథ

లని నేను గ్రహింపఁగలిగితిని. ఇటులని అతఁడు టిక్కెట్టు నిచ్చెను. నే నతనికి ధన్యవాదము లొసఁగి మీమాటకు బద్ధుఁడనని ఒప్పితిని.

నేను అప్రెంటిస్ గనే గారు నన్నుఁ బంపుటకు స్టేషనుకు వచ్చిరి. ఈ జరిగినవిషయ మాయనకు వింతయెను! కాని ఆయన ఇటు లనెను: 'ఆప్రెంటిస్ ము లేక మీరు ప్రిటోరియాకు చేరినచో చాల సంతోషము. కాని గార్డు మిమ్ము ఊరక విడలిపెట్టఁడని బెనరుగనే యున్నది. అతఁ డూరకున్నను తెల్ల బాటసారులు మాత్రము ఊరకుండరు.'

మొదటి తరగతి పెట్టెలో నెక్కితిని. రైలు బయలుదేఱెను. జర్మిస్ట్రా స్టేషనులో గార్డు టిక్కెట్టు సోదా చూడచ్చెను. నన్ను చూడఁగానే అతనికి కోపము హెచ్చెను. వెంటనే లేచి మూడవతరగతి బండిలోనికి పొమ్మని వ్రేలితో సంజ్ఞ చేసెను. నేను నా టిక్కెట్టు చూపితిని. 'ఉన్న నేమి? మూడవతరగతిలోనికి పొమ్మని ఉఱిమెను.

ఆపెట్టెలో ఒక్క తెల్లవాఁడే ఉండెను. ఆయన గార్డును ప్రతిఘటించి, "ఎందుల కా పెద్ద 'యనిషిని' బాధింతువు? ఆయన మొదటి తరగతి టిక్కెట్టు నీవు కానవా? వారి సరసన కూర్చుండుటకు నాకు బాధ లేదు" అని పల్కి, నాకేసి తిరిగి, "మీరు కూర్చున్న కడనే కుదిరి కూర్చుండు"డని పల్కెను.

'కూలీతో కూర్చుండుటకు నీకే కొంకు లేనిచో మఱి నాకా? అని గొణిగుకొనుచు గార్డు వెళ్లిపోయెను.

రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు రైలు ప్రిటోరియా చేరెను.

ప్రిటోరియాలో మొదటిరోజు

అదా అబ్దుల్లాగారి వకీలు ప్రిటోరియా స్టేషనులో నన్ను గలిసికొని తీసికొని పోవుటకు ఎవరినీని బంపునని ఆశపడితిని. నన్ను గలిసికొనుటకు భారతీయు లెవరును రారని ఎఱుంగుదును. ఏలన, నే నాపత్తనమున ఏభారతీయుని యింటను బసచేయనని అబ్దుల్లాగారి కభయ మిచ్చితిని. అది అదివారమగుటచే స్టేషనుకడకు ఎవరినీని బంపుటకు అవకీలుగారికి వీలు కలుగలేదని తరువాత తెలిసెను. నాకే మియు తోచలేదు. ఎచటికి వెళ్లుదును? ఏచూటలునందును నాకు తా వీయరని దిగులుపడితిని.

౧౮౯౩ సంవత్సరమునందలి ప్రిటోరియా స్టేషను ౧౯౧౪ సంవత్సరపు ప్రిటోరియా స్టేషను కాదు. నాఁడు దీపములన్నియు మసక మసకగానుండెను. బాటసారులుకూడ పలువురు లేరు. బాటసారుల నందఱను వెళ్లనిచ్చి టికెట్ కలెక్టరు తీరికగా నున్నప్పుడు నాటికెట్టు నిచ్చి ఏదేని చిన్న చూటలు చేరుగాని, లేక నాకు తా విచ్చు మఱి యొకచోటును గాని చెప్పమని అడుగుదు ననుకొంటిని. ఎచటను వీలు కలుగనిచో ఆరాత్రి స్టేషనులోనే గడపఁదలచితిని. కాని ఈ స్వల్పవిషయ ముడిగినను అతఁ డెక్కడ ఆవమానించిపోవునో యని నేను జంకిపోయిన మాట నిక్కము.

స్టేషను కూనవ్వు మాయెను. తుదకు నాటికెట్టును ఇచ్చి అదియు ఇదియు అడుగఁ దొడఁగితిని. అతఁడు వినయముతో ప్రత్యు

ఆత్మకథ

త్తరించెను గాని అది ప్రయోజనజనకము కాదు. కాని మా పార్శ్వమున నిలువబడియున్న ఒక అమెరికా సీగ్రో మామాట లందుకొని ఇటు లనెను : “మీ రీ యూరికి సరిక్రొత్తివారివారె నున్నారు ఇచట మీకు మిత్రులును ఉన్నటులు తోచెను. నాతో దయచేయుడు. మి మ్మొక చిన్న పూటలునకు తీసికొని పోవుదును. పూటలు యజమాని అమెరికావాడు. వారిని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అతఁడు మీకు వసతి నీయఁగలఁడు.”

ఈ పిలువని పేరంటము మొదట నాకు కొంచెము సంశయము కలిగించెను గాని పిమ్మట అతనికి ధన్యవాదము లర్పించి అంగీకరించితిని. అతఁడు నన్ను జాక్వెట్టాగారి పూటలునకు తీసికొని పోయెను. అతనిని చాటునకు తీసికొని పోయి నాసంగతి చెప్పెను. జాక్వెట్టాగారు అంగీకరించిరి, కాని ఒక నియమము—అందఱలోఁ గాక నాభోజనము నాగదిలోనే జరుగవలయును.

మఱియు అతఁ డిటు లనెను “నాకు నలుపు తెలుపు లను నీ భేదములు లేవు. కాని మాపూటలునకు వచ్చువా రందఱును తెలవారే. మిమ్ము వారితోపాటు లోపల కూరుచుండఁ బెట్టినచో వారి కది అవమాన మనుకొందురో, మఱి లేచి పోదురో!”

“చిత్తము. ఈరాత్రి యయినను నన్ను ఉండనిచ్చినందులకు మీకు వందనము. నాకు ఈదేశవ్యవహారము కొంచెము కొంచెము తెలిసినది. మీకష్టము నే నెఱుంగుదును. నాగదిలో నేను భుజించుటకు నా కెట్టి ఆటంకమును లేదు. లేవు మఱియొకచోట వీర్పాటు చేసికొనఁ గల ననుకొందును.”

గదిని చూపిరి. లోని కేగితిని. భోజనమున కెదురు చూచుచుంటిని. ఒక్కడ నుండుటచే నేవో ఆలోచించుకొనుచుంటిని.

౧౦ ప్రిటోరియాలో మొదటిరోజు

నేవకుఁ డిఁక లేవచ్చు ననుకొంటిని. కాని జాకొప్పకొగారు వచ్చిరి. “మిమ్ములను ఇక్కడ భుజింపుడని అన్నందులకు చాలనొచ్చుకొంటిని. అలిగు లందఱును ఈ మాట చెప్పితిరి. చెప్పఁగా వారు తమ కెట్టి ఆపత్తియు లేదనిరి. మీరు నలువురతో అన్నకాలయందే భుజింపననును, మీ రివట నెన్నాళ్లున్నను సరియ, తమ కెట్టి ఆపత్తియు ఉండబోఁదని వారందఱును అన్నారు.”

నేను మరల వారికి ధన్యవాదము లొసఁగితిని. అన్నకాలలో తృప్తిగా భుజించితిని.

మఱునాఁటి ప్రాద్దున ఐకీలు ఎ. డబ్బ్యు. జేకరుగారిని దర్శించితిని. అద్బుల్లా నేటూగారు వారిని గుఱించి కొంత చెప్పిరి. ఆకారణమున వారు నాకు చేసిన ఆదరమునకు ఆశ్చర్యము కలుగలేదు. నాకెంతయో అభ్యుత్థానము చేసెను. ఎన్నియో మళలప్రశ్నము లడిగెను. నాసంగతి యంతయు తెలిపితిని. తరువాత అతఁ డిటు లనెను: “మీరు బారిష్టరుగా ఇనట చేయఁదగిన జేడియు లేదు. లోఁగడనే మేము మంచి వకీళ్లను పుదిర్చి యుంచితిమి. ఈ దావా చాలకాలమునుండియు విచ్చుచున్నది. మఱియు చిక్కులమారిది. కనుక కావలసినంత షట్టు ఆనశ్శృకములైన విషయములలో మీసాయము చేకొందును. మాక్లయంటునకును మాకును ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములలోఁ గల కష్టము మీరు తొలఁగింపవచ్చును. ఎటు లనఁగా, ఇపుడు నేను వారికడనుండి రావలసిన విషయములు అన్నియు మీనుండి తెప్పించుకొందును. ఇది నిక్కముగా మంచి సౌకర్యము. నే నింతవఱకు తమకు బస విచారింపలేదు. తమదర్శన మయినపిదప విచారింపఁ దలఁచితిని. ఇనట వర్ణవైషమ్యము భయపడఁ దగినంతగా కలదు. కావున తమబోఁటివారికి తేలికగా బస దొరకదు. అయితే నే నొక పేదరాలి నెఱుఁగుదును.

ఆత్మకథ

ఆమె రొట్టె లమ్మి జీవించు నొకని యిల్లాలు. ఆమె మీకు తా విచ్చి కొంచెము డబ్బు చేసికొను ననుకొందును. అచ్చటికి పోదము దయ చేయుఁడు. ”

ఆతఁడు న న్నామెయింటికి తీసికొనిపోయెను. ఆమెతో చాటుగా మాటలాడెను. వారమునకు 25 పిల్లలంగులు పుచ్చుకొని ఆమె భోజనము పెట్టుటకు ఒప్పుకొనెను.

బేకరు వశీలే కాఁడు, ఆయన మంచి మతబోధకుఁడును. ఆయన నేటికిని జీవించియున్నాఁడు. ఆయనపని యిపుడు కేవలము మతప్రచారము. వక్తలుపని మానివేసెను. సిరి సంపద అన్నవి. నేటికిని మాయిరువురకు ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుగుచున్నవి. ఆయన— ఉత్తరమున ఒకటేమాట: భిన్న భిన్న రూపములగు విషయములచే ఆయన క్రైస్తవమత ప్రాకృత్యమును సాధించును. మఱియు జీససును ఈశ్వరున కేకమాత్రపుత్రునిగను, మనుష్య సంతారకునిగను విశ్వసించుని యెడల పరమకాంతి లభింపదని ఆయన ప్రతిపాదించును.

ప్రథమ దర్శనముననే బేకరుగారు నా మతాభిప్రాయము కనుగొనెను. నే నిటు లంటిని “నేను పుట్టువుచేష్టి ~~కొండనిచ్చిన~~యినను నాకు హిందూమత మెక్కుడు తెలియదు. ఇతఁ కొంచెము కొంత కన్న తెలియదు. నిక్కమునకు నాస్థితి నాకు నిలో నేను ఇప్పటి నావిశ్వాస మేమియో నాకు తెలియదు. ఎటుఁబుండవలయునో అదియు తెలియదు. నేను మా మతమును పరిపవలయు ననుకొనుచున్నాను. యథాశక్తిగా ఇతరములను గూడ పరిపవలయు ననుకొనుచున్నాను.”

బేకరుగా రీమాటలు విని ప్రసన్నులై, —“దక్షిణ ఆఫ్రికా జన రత్ మిషనుకు నే నొక డైరెక్టరును. నేను స్వయముగా ఒక చర్చి కట్టించితిని. అందు నియమకాలమున తప్పక మతమునుగుఱించి ఉపన్యసింతును. నాకు రంగు తెగులు లేదు. నాతోపాటు అచట ఇంకను ప్రచారకులు కలరు. అచట మేము దైనందినము ఒంటిగంటకు చేరి కొన్ని నిమిషములు శాంతి జ్ఞానోదయములకు భగవంతుని ప్రార్థించుచుందుము. తాము అక్కడికి వచ్చినచో చాల సంతోషించెదను. అచట నా సహచరులతో తమకు పరిచయము కలుగజేయుదును. వారును తమ పరిచితిచే స్రీతు లగుట నిక్కము. తమకు నేను పతింప కొన్ని గ్రంథములను ఇత్తును. గ్రంథములలో నెల్ల బైబిలే మహాగ్రంథము. మిమ్ములను దానినే పఠింపుడని ప్రత్యేకముగా నిఘోషను చేయుదును.”

నేను బేకరుగారికి ధన్యవాదములు సమర్పించి ఒంటిగంట ప్రార్థనలకు అందుకొందునని మనవి చేసితిని.

“అటు లగుచో తమకొఱకు రేపు ఒంటిగంటకు ఇచటనే వేచి యుందును. మన మిచటనుండి ప్రార్థనామందిరమునకు కలిసియే పోదము.” అని యామాటలకూడ వెనుకటిమాటలకు కలిపెను. మేము పరస్పరము నెలవు పుచ్చుకొంటిమి.

బాగుగా ఆలోచించుటకు నాకు ఇంతవఱకు ఎక్కువ అవకాశము చిక్కలేదు.

జాన్ స్టెన్ గారికడకు వెళ్లితిని. డబ్బు ఇచ్చితిని. క్రొత్తయింటికి వెళ్లితిని. అక్కడ భుజించితిని. అబిడ దొడ్డయిల్లాలు. ఆమె

ఆత్మకథ

నాకు కాకాహారము సిద్ధముచేసెను. వారి కుటుంబములో కలిసిపోవుటకు నా కెంతో కాలము పట్టలేదు.

తరువాత నే నవటినుండి దాదా అద్వైతాగారి మిత్రుని చూడఁజోయితిని. అద్వైతాగారు వారికి చీటి వ్రాసి యిచ్చిరి. నేను వెళ్లి ఆచీటి యిచ్చితిని. మాకు పరిచయ మాయెను. వీరు అచటి హిందువుల కడగండ్లు విసరించిరి. వీరు నన్ను తమయింట నుండుడని 'బలవంతి' పెట్టిరి. నేను వీరికి ధన్యవాదము లర్పించి నే నిదివఱకే బస ఏర్పాటు చేసికొంటిని మనవి చేసికొంటిని. తమ కేదేని కావలయునో నన్ను డూటకు సంకోచింప నల దని వీరు మఱిమఱి చెప్పిరి.

సంజ ఆయెను. భుజించి నాగదిలో విశ్రమించి దీర్ఘాలోచనలో పడితిని. ప్రకృతము నాకు చేయఁదగు పని లేదు. ఆవిషయము అద్వైతానేతుగారికి తెలిపితిని. బేకర్ గారు ఇంత మైత్రిచేయుటలోఁ గల అర్థ మేమి? వీరి సహచరులవలన నా కెంత జ్ఞానము లభించును? క్రీస్తుశ్రీయు ఎంతవఱకు చదువుదును? హిందూమతమునకు సంబంధించిన గ్రంథములు నా కెటులు దొరకును? నా నిజమతమును సంపూర్ణముగా ఎఱుఁగనినో క్రైస్తవ మతస్వరూపము సరిగా నాకు ఎటులు తెలియును? నే నీనిర్ణయమునకు రాఁగలిగితిని: నాచదువంతయు నిష్పక్షికముగా ఉండవలయును; ఈశ్వరుడు చూపించిన ప్రోవ బేకరు గణముతో సంబంధపడవలయును; నిజమతిమును సంపూర్ణముగా తెలిసికొనక అన్యమతమును అంగీకరించు నాలోచనమును పెట్టుకొనను.

ఇటులు తలపోయుచు తలపోయుచు నిదురలోఁ బడితిని.

తైన్యపులతో పరిచయము

మఱునాఁడు ఒంటిగంటకు జేకరుగారి ప్రార్థనామండితమునకు వెళ్లితిని. అచ్చట హరినీకుమారితోడను, గావ్కుమారితోడను, కోట్సు మొదలగు వారితోడను పరిచయముకలిగెను. అందఱును ప్రార్థింప మోఁకారించిరి. నేనును వారి ననుకరించితిని. తమకోరికలను గుఱించి ఈశ్వరుని వేడుకొనుట అచటి ప్రార్థన. 'ఈదినము శాంతముగాఁ గడచుఁగాక!' అనిగాని, 'ఓ పరమేశ్వరా! నాహృదయద్వారమును తఱితువుగాక! అని గాని ప్రార్థించుట అచట మమూలు. నాఁడు మాత్రము 'క్రొత్తగ వచ్చిన మా మిత్రునకు మార్గము చూపుము! ఓప్రభూ! మాకు కలిగించిన శాంతినే ఇతనికిఁగూడ కలిగింపుము! మమ్ము రక్షించిన ఏసురక్షుఁడే ఇతనికిఁగూడ రక్షించుఁగాక! ఏసు నాఁగుని జేరనే మే మీ ప్రార్థనలు చేయుచున్నాము!' అని వారందఱును పరమేశ్వరుని వేడుకొనిరి. ఈ సమాజమున భజనకీర్తనలు గాని, సంగీతముగాని లేదు. ప్రతిదినము ప్రార్థన అయినవెంటనే వెళ్లి పోయెడివారము. సరిగా ఆపుడు భోజనవేళ. ప్రార్థనకు అయిదు నిమిషములకంటె ఎక్కుడు కాలము పట్టెడిది కాదు.

హరిన్, గావ్ అను నీ యిరువురును అవివాహిత ప్రాథకు. కోట్సుగారు క్వేకరులెగవారు. పై ఇరువురు స్త్రీలును ఒకనో నివసించుచుండిరి. ప్రతిఆదివారము నాలుగుగంటలకు తమయింట జేసిన త్రాపుటకు నన్ను ఆమంత్రించిరి. ఆదివారములందు కోట్సు

ఆత్మకథ

గారును, నేనును కలిసినపుడు ఆవారమున నేను చదివిన గ్రంథముల జాబితా ఇచ్చుచుండువాడను. వానిగుఱించి నా అభిప్రాయములు గూడ చెప్పుచుండువాడను. ఈ వృద్ధకుమారికలుగూడ తమ అనుభవములను, తమకు కలిగిన పరమశాంతిని గుఱించి చెప్పుచుండెడివారు.

కోట్సుహృదయము శుద్ధము. అతడు బోళావాడు. పట్టుదల గలయువకుడు. ఈయనకు నాకును ఎక్కువ సంగతము ఏర్పడెను. తమ మేము కలిసి పికారు వెళ్లుచుండువారము. వీరివలన నాకు పలువురు క్రైస్తవులపరిచయము లభించెను. మాపరిచయము వృద్ధియగు కొలది అతఁ డిచ్చుగ్రంథములును నాదీరువారో అంతగా వృద్ధియాయెను. నేను కేవలము శ్రద్ధకు వకుడనై వాని నన్నిటిని పఠింప ననుమతించితిని. ఈ పుస్తకములు చదివి వీనిలోని విషయములను చర్చించుకొనుచుండువాడను.

౧౮౯౩ సంవత్సరమున అట్టిగ్రంథము లనేకములు చదివితిని. వానిపేరులన్నియు నా కిప్పుడు గుఱుతులో లేవు. 'సిబ్బీటెంపిల్' అను గ్రంథముపయి పార్కరుగారు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానమును, పియర్సను గారు వ్రాసిన 'ఇక్వెఫాలిబిల్ ప్రూఫ్సు'ను, బట్లర్ గారు వ్రాసిన 'ఆనాల జీయును ఈ మొదలగునవి కొన్ని గుర్తు. ఈగ్రంథములలో కొన్ని కొన్ని భాగములు నాకు తెలియకుండెను. కొన్ని నచ్చెను; కొన్ని నచ్చకుండెను. నాఉద్దేశములన్నియు కోట్సుగారికి తెలుపుచుంటిని. బైబిల్ మతము పరమప్రమాణ మనుటయే ఇక్వెఫాలిబిల్ ప్రూఫ్సు గ్రంథకర్తయొక్క ఉద్దేశము. ఈ పుస్తకము నాకు నచ్చలేదు. ఈ పార్కరుగారిటీక నీతివర్ధకమే కాని ప్రచారమునందున్న ఏను మతమున విశ్వాసము లేనివారి కది నిష్ప్రయోజనము. బట్లరుగారి

౧౧ క్రైస్తవులతో పరిచయము

అనాలజీ క్లిష్టము, గంభీరమును అగు గ్రంథము. దీని నయిదాఱు సారలు చదువవలయును. నాస్తికులను ఆస్తికులనుగా మార్చడలఁచుట ఈ గ్రంథోద్దేశ మనుకొందును. 'ఈశ్వరుఁడు కలఁడు' అను సిద్ధాంతములు చదువుట నాకు లాభకారి కాదు. ఏలన నేను నాస్తికావస్థలో లేను. ఏనే అద్వితీయమగు అవతారమనియు, అతఁడు మానవులకును ఈశ్వరు నకును సంధికర్తయనియు ఈ మొదలగు సిద్ధాంతము నాకు హృదయం గమము కాలేదు.

కోట్నుగారు అంతమాత్రమున అపజయ మొప్పుకొనువాఁడు కాఁడు. ఆయనకు నాపైఁగల కూర్మికి ఎల్ల లేదు. ఒకనాఁడు అతఁడు నామెడలో తులసిదండ చూచెను. చూచి దుఃఖితుఁ డయ్యెను. 'ఈ గ్రుడ్డి నమ్మకము నీకు తగదు. దండను త్రెంపుదు నిటు ర'మ్మనెను.

‘హూడదు, ఇది మా అమ్మగారి ప్రసాద’మంటిని.

‘అందు నమ్మక మున్నదా?’

‘అందలి రహస్యము నాకు తెలియదు. భరింపకున్నచో కీడు కలుగునని నే ననుకొనను. ఆమె నాశ్రేయస్సు కోరి ప్రేమతో వేసిన యీదండను ప్రబలమగు కారణము లేక తీసివేయను. కాలము పక్వమై, యిది జీర్ణమై తనంత తాను తెగిపోవుచో మఱియొక తులసివేరు కొనుటకు నాకు లోభము లేదు. కాని దీనిఁ దెంప వలనుపడదు.’

నామతమున నమ్మిక లేదు కాన నావాద మతనికి నచ్చలేదు. నన్నతఁ డజ్ఞానకూపమునుండి వెలువరించుటకే ప్రయత్నించుచుండెను. మతాంతరములందు కొంత సత్య మున్నను, పూర్ణమగు సత్యము ఏను మతమునందే కలదనియు, అమతము స్వీకరింపనిచో మోక్షము చేకూరి

ఆత్మకథ

దనియు, ఏనువారును మధ్యవర్తియై అడ్డుపడకున్నచో పాపప్రతాప సముదానియు, పూర్వకర్మములతో నిసునుంతయు ప్రయోజనము లేదనియు అతడు వాదించి నన్ను ఒప్పింప ప్రయత్నించుచుండెను.

అతడు నాకు గ్రంథపరిచితి కలిగించినట్లులే ఏనుభక్తుల పరిచి తినికూడ కలిగించెను. ఈపరిచయసంబంధమున స్లిమిత్ బ్రవరక్ కుటుంబ మొకటి.

స్లిమిత్ బ్రవరక్ అనునది ఒక ఏనుసంప్రదాయము. నాకు కోట్సుగారిమలన పరిచితులయినవా రందఱును చదువుకొన్న వారు; పాప భీరువులు. కాని ఈ కుటుంబములో ఒకరు ఇటులు వాదించిరి :

‘మా మితసౌందర్యము నీ వెఱుంగవు. మానవులకు తన పాపములకు ఎప్పటికప్పుటికి ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలయు ననునది నీ వాదము అగుచో జన్మమెల్లను ప్రాయశ్చిత్తములతో నరి. ఎవతెగని ఈక్రియా కాండచే ముక్తి యెటులు కలుగును? నీ కన్నటికిని కాంతి రాదు. మన మందఱును పాపులమని నీవును అందువు. చూడుము, మా కెంతవిశ్వాసము కలనో! మనప్రయత్నములు స్వర్గములు గాని ముక్తి కావలయును. ఈపాపభారము నెటులు మోయగలము? దానిని ఏసుమీదనే పాఱ వేయవలయును. అతఁ డొకఁడే పాపరహితుఁడు. అతఁ డొకఁడే భగవానుని కుమారుఁడు. ఎవరు తనను నమ్ముదురో వారి పాపము పటా పంచలయిపోవునని ఆ నాన విర మొనఁగెను. అది ఈశ్వరుని అగాధ మగు ఉదారత. నీను ముక్తి నీయ గలఁడని నమ్ముమేరీ పాపములు మన కంటవు. మనకు పాపము చేయక తప్పదు. ఈప్రపంచమున పాపస్వర్గ లేకుండు టెటులు? కావున ‘ఏనే రక్షకుఁడు’ అని నమ్మినవానికే పరిపూర్ణకాంతి. కావున కాంతి మీకా, మాకా?’

౧౧ క్రైస్తవులతో పరిచయము

ఈవాదము నాకు నచ్చలేదు. వినయముతో నేను ఇటు లంటిని:

‘ఏనుమతమువా రందఱును ఇటులే వాదించుచో నే నాదేను మతమును అంగీకరింపఁజాలను. పాపము బాసచ్చి తిష్ఠలము నాకు అంటరాదని నే నెన్నఁచును ప్రార్థింపను. పాపకర్మమునుండి, మఱియు పాపప్రవృత్తినుండి విముక్తుఁడ నగుటకు ప్రయత్నము చేయుదును. అట్టిస్థితి చేహుముఁజుకు అకాంతియే నాకు ప్రియతరము.’

అతఁ డిటులు బదు లాడెను:

‘ఇది యంతయు నిష్ప్రయోజనము. మరల నొకసారి నా చెప్పిన మాట లాలోచింపుము.’

పాపము! అతఁడు చెప్పినంత చేసితీరెను. బుద్ధిపూర్వకముగా అతఁడు పాపము అనుష్ఠించుచుండెను. అంతటితోఁ జోక వానివలన తన కేమియు మనస్సున చింత లేని నాకు చెప్పెను.

ఇట్టి సిద్ధాంతములు క్రైస్తవులందఱకు సమ్మతములు కావని పీరిపరిచితికి వెనుకనే నాకు తెలియును. కోట్లు పాపభీరువు. ఈతని హృదయము నిర్మలము. సాధనచే హృదయము శుద్ధమగునని యితని నమ్మిక. ఆవృద్ధకుమారికలకుఁగూడ నిదియే నమ్మిక. నాచదివిన గ్రంథ ములలో కొన్ని భక్తిపరములు. క్లీమత్ సోదరప్రసంగమున నాబుద్ధి యెటులు మాటునో యని కోట్లుగారు భయపడుచుండిరి గాని అట్టిసం దియమున కవకాశము లేదనియు, అతని పెడమతముచేత ఏనుమతము యొక్క రూఢారముపై నాకు ఈను కలుగదనియు నచ్చఁ బలికితిని. నాకుఁ గల తపన వేటు; అది వైబిలునుగుఱింపియు, దాని తత్వార్థమును గుఱిందియు.

భారతీయులతో వచించితి

కై) స్త్రవులనుగూర్చి అధికముగా వ్రాయుముందు అప్పటి నాయితరాసుభూసులను చెప్పుట ఆవశ్యకము.

నేటూరురాష్ట్రమున దాదా అద్భుతముగా రెట్టివారో ప్రిటోరియాలో నేక్ థైయప్ హోజీఖాన్ మహమ్మదుగారు అట్టివారు. అందఱకు ఉపయోగించు ఏకర్మకార్యమైనను అతఁడు లేక నెఱవేఱదు. నేనచటి కేగిన మొదటివారముననే వారితో పరిచితి గావించితిని. నేను ఆతనితో ఇటు లంటిని : ‘నాకు ప్రిటోరియాలోని భారతీయులందఱతో పరిచయము సంపాదించవలయునని ఉన్నది. ఇచట హిందువుల అనుపానులు నాకు తెలిసికొనవలయునని ఉన్నది. కావున మీరు నాకు సాయము చేయవలయును.’ ఇటులు నే ననగా నతఁడు అన్ని విధముల సాయము చేయుటకు ఉత్సహించెను.

భారతీయుల నందఱకు ఒకచో సమావేశపఱచి వారి స్థితిగతుల నన్నింటిని వివరించి చెప్పుట ఆవశ్యక మని నాకు తోచెను. నేట్ హాజి మహమ్మద్ హోజీజాసబ్ అనువారిపేర నాకడ పరిచయలేఖ కలదు. సభ వారిగృహమున, సభ్యులందఱు మేముకొవర్తకులు. హిందువులసంఖ్య వేళ్లమీఁద. ప్రిటోరియాలో ఉనికిగల హిందువులఁ కొలఁదిమంది.

నాజీవితమునం దిది ప్రథమోపన్యాసము. ఆయుపన్యాసము నకు నేను కష్టించితిని. ఉపన్యాసవిషయము సత్యము. వాణిజ్యమున

౧౨ భారతీయులతో పరిచితి:

సత్యము నడపుట ఆసంభవముని కొందఱు వర్తకులు పలుమాటలు నాతో పలికియుండిరి. నేనపుడును దాని విశ్వసింపలేదు; ఇపుడును విశ్వసింపలేదు. 'సత్యమును, బేహారమును ఈరెండును పరస్పరము విరుద్ధములు' అనుచుండు బేహారులు నేటికిని గలరు. 'బేహార మనునది వ్యవహారము; సత్య మనునది ధర్మము: కావున వ్యవహారము జేయు; ధర్మము జేయ' అని వారి రాధాంతము. వ్యవహారమునందు శుద్ధసత్యము అశక్యము; యథాశక్తి సత్య మాడుట శక్యమని వారి మతము. నేను నాయుపన్యాసమున ఈవిషయ మునంతయు ప్రత్యాఖ్యానము చేసి బేహారులు రెండింతలు సత్యముగా ఉండవలయునని చూపించితిని. స్వదేశమునకంటె విదేశమున ఎక్కుడు సత్యనిష్ఠ ఉండవలయును. వీలన ఆచట నుండు ఏకొలదిమంది భారతీయులతో చూచి కోటానకోట్ల భారతీయులుగూడ వీరివలెనే యుండురని నిర్ణయ మగును.

నేను తెల్లవారిని ఉదాహరించి నల్లవాండ్రింత ఆశుచిగ నుండురో, ఎంత దుష్ప్రవర్తనము చేయుదురో చాటిపెప్పితిని.

హిందువులు, ముసల్మానులు, పారసీకులు, క్రైస్తవులు, మఱియు గుజరాతీ, మదరాసీ, పంజాబీ, సింధీ, కచ్చీ, నూరతీ ఈమొదలగు భేదములు మఱివుండని ఉద్ఘోషించితిని. ఒకసంఘమును స్థాపించి మనవారు పడుచున్న కష్టనిష్ఠురములను అధికారులకు అర్జీలు పెట్టుకొనుండనియు నాకు వీలు ఉన్నంతవఱకు వేతనము కోరకయే పని చేయుదుననియు, ముగించితిని.

నాఉపన్యాసము సభను ఆకట్టె నని గ్రహించితిని.

దానిపై చర్చలు జరిగెను.

ఆర్థిక ధ

తమతమకష్టముల నా కెఱిగింప కొందఱు అంగీకరించిరి. నాకును ఉత్సాహము కలిగెను. వారిలో ఇంగ్లీషు వచ్చినవారు కొలఁదిమంది. ఆపర దేశమున ఇంగ్లీషు వచ్చినచో లాభకరమని నేను వారికి తెలిపితిని. కావున ఇంగ్లీషు చదువుడని కోరితిని. పెద్దవారైనను చదువుకొన వచ్చునని కొందఱు యువాహరణము చూపితిని.

ఎవరయినను చదువుకొనువారున్నచో చెప్పుటకు నేను సంసిద్ధుడనంటిని. తమకు వీలయినపుడు నేను తమకడకు వచ్చి బోధించుచు తమ మీఁద కొండఱు ఇంగ్లీషు చదివికొన నంగీకరించిరి. వీరిలో ఇరువురు ముసల్మానులు. ఒకఁడు మంగలి. ఒకఁడు గుమాస్తా. మూడవవాఁడు హిందువు. ఒకచిన్న దుకాణాదారు. నేనందఱకు అనుమాలుండ నైతిని. బోధకతలో నాకు సందియము లేదు. నాశిష్యులుమాత్రము ఏమిరిగి గాని నేను వినువుకొనలేదు.

నేను వారియిండ్లకు పోవుటకు కాని వారి కవకాశము లేకుండఁ జిది. కాని నే నోరిమిని విడనాడలేదు. ఇంగ్లీషుపండితుల మగుదమను వారి కెవరికిని కోర్కె లేదు. అయినను ఇద్దఱు ఎనిమిది నెలలకు కొంత లేరిరి. కొంచెము ఖాతా వ్రాత (Book keeping), కొంచెము వ్రాత కోతలు (correspondence) నేర్పిరి. తన ఖాతాదారులతో మాటలాడుటకు శక్తి కలుగుచో చాలునని మంగలి అనుకొనెను. వారిలో ఇద్దఱు ఇంగ్లీషు వచ్చుటవలన ధనార్జనము చేయు సామర్థ్యము గడించిరి.

సభ్యులన కలిగిన ఈ ప్రయోజనమునకు నాకు సంతస మయ్యెను. అట్టి సభలు ప్రతివారయో, ప్రతినెలయో చేయ నిశ్చయింపఁబడెను. ఇంచుమించుగా మేమునుకొన్నటులు సభలు జరుగుచుండెడివి. ఈసభలలో ఒకరి ఉద్దేశము లింకొకరు తెలిసికొన వీలు కలుగుచుండెడిది.

ఈకారణముచే బ్రిటోరియాలో నే వెలుగని భారతీయుడు లేడు. వారినినుకొంచి నాకు తెలియనివిషయము లేదు. ఈకారణమున అట్లు నివసించుచున్న బ్రిటిషు ఏజెంటుతో పరిచితి చేసికొన నెంచితిని; వారిని సంబంధించితిని. ఆయనకేసు జాకోబస్ డి బెబ్. హిందువులపై ఆయనకు మంచి అభిప్రాయము. కాని అట్లు నతనికి తగినపలుకుబడి లేదు. “సమయము వచ్చినపుడు సాయపడుదు”నని అంటించి, “అక్కడ కలుగు నపుడు ననుకూలము”నని అతడనెను.

రైలువారితో వ్యవహారము జరుప నారంభించితిని. ‘మీరు పెట్టుకొనిన ఏర్పాట్లను అనుసరించియే హిందువులకు కష్టములు కలుగకుండఁ జూడు’నని కోరితిని. సరియగు వేషభాష లున్నయెడలనే పెద్దతరగతికికొట్టు లీయఁబడునని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను. దీనివలన తగిన ప్రయోజనము సమకూరలేదు. ఏలయనఁగా వేషభాషలు సరిగా నున్నవనుటకును, లేవనుటకును స్టేషన్ మాస్టరుగదా అధికారి!

హిందువులకు సంబంధించిన కొన్ని వ్యవహారపత్రములను బ్రిటిష్ ఏజెంటు నాకు చదువనిచ్చెను. ఇట్టివి కొన్ని తెయిబ్ నేటుగారుగూడ ఇచ్చిరి. ఆరెంజి ప్రీప్రేటునుండి భారతీయులు ఎంత నిర్దయముగా వెళ్లఁ గొట్టఁబడిరో ఆవిషయ మీకాకాశితములవలన నాకు తెలియనాయెను.

వేయేల! ట్రాన్సువాలు ప్రీప్రేటులలోని భారతీయుల జీవనము సాంఘికము, ఆర్థికము, రాజకీయము, సమస్తమును తెలిసిపోయెను. వీనిని చుచువుటవలన ముందు ఇంత ప్రయోజనము కలుగఁబోవు నని నే ననుకొనలేదు.

ఆయెడ గడచినపిమ్మటనో, దావా తేలినపిమ్మటనో గృహభిముఖుడను కాయలఁచితిని. కాని దైవము వేటు తలఁచెను.

కూలితనపు అనుభవము

బ్రాహ్మవాలు ఆరెంజి శ్రీశ్రీటెలులలోని భారతీయులదశను సంపూర్ణముగా చిత్రించుట కిది తావు కాదు. తెలిసికొనఁ దలంచువారు దక్షిణ ఆఫ్రికా సత్యాగ్రహేతిహాసమును చదువవలెను. కాని దానిరూపరేఖ యిచ్చుట ఇచ్చట నావశ్యకము.

ఆరెంజి శ్రీశ్రీటెలులందు ౧౮౮౮ సంవత్సరమునచో, అంతకు ముందో పుట్టిన ఒకకాసనమువలన భారతీయుల స్వాతంత్ర్యము లన్నియు మాసిపోయెను. ఒకవేళ భారతీయుఁ డెవఁడేని అచట నుండఁదలఁచె నేని హోటళ్లలో నేవకుఁడుగనో, లేక మఱియొక బానిసతన మేదేని అనలంబించియో ఊండితీయవలెను. నామమాత్రిమునకు ముదరా యిచ్చి ఐర్లకులను తఱేమిచైచిరి. వారు అజ్జీలు పెట్టుకొనిరి. ప్రార్థనాపత్రములు పంపుకొనిరి. కాని వారి మాట లెవరు విందురు?

౧౮౮౫ సంవత్సరమున ఒక కఠినకాసనము పుట్టెను. ౧౮౮౬ సంవత్సరమున అది కొంచెము సంస్కరింపఁబడెను. దీనికి ఫల మేమనఁగా, భారతీయుఁడు బ్రాహ్మవాలులో ప్రవేశించుటకు మూఁడు పవునులు పన్నీయవలయును. వారికి ప్రత్యేకించిన స్థలములలోతప్ప వారికి వేఱుగా భూము లుండరాదు. నిక్కమునకు అదియు భూస్వామిత్వము కాదు. వారికి వోటుహక్కు లేదు. అసియాఖండ వాసులకుఁగాను ఈ కాసనములు నిర్మింపఁబడెను. కాని వారికంటె

వేటుగా నున్న శ్వేతేతరజాతులవారికిఁగాను నిర్మించబడిన కాసనములు కూడ అసియాఖండవాసులపై ప్రయోగింపబడుచుండెను. ఈ కాసనములచే భారతీయుఁడు కాలిబాటలో నడువరాదు. రాత్రి తొమ్మిది గంటలు దాటినపిదప అనుమతి లేక భారతీయుఁడైన డును బయటికి పోరాదు. భారతీయులపై ఈ కాసనము లొకొక్కప్పుడు ప్రయోగింపబడుచుండెను. ఒకొక్కప్పుడు లేదు. కొందఱు అరబ్బులమని చెప్పుకొని వాడుచుండిరి. ప్రత్యేకముగ అనుమతి కాపలసివచ్చెనా, పోలీసువారి 'వయాధర్మవిచ్చము.'

ఈ రెండు కాసనములను చదివి చూడవలసివచ్చెను. నేను రాత్రులందు కోట్సుగారితో కలిసి షికారు పోవుచుంటిని. నేను వెనుదిరిగి యింటికి వచ్చునఱకు పదిగంట లయ్యెడిది. పోలీసు పట్టుకొని నన్నో నాగతి యేమి? ఈవిషయమున నాకంటె కోట్సుగారికి ఎక్కువ తొందరగా ఉండెను. అతఁడు తన సీగ్రోనాకరులపై చీటి (pass) నీయఁగలఁడు. నా కెటు లీయఁగలఁడు? నేవ్యుఁడు నేనకునకు అనుభూపత్త్రము నీయవచ్చును. నేను కోరుదునుగాక! కోట్సుగారు ఈయ సంసిద్ధుఁ డగుఁగాక! అస లతఁడెటు లీయఁ జాలఁడు. అటులు చీటి నిచ్చుచో అది దగా.

కావున కోట్సుగారో, వారిమిత్రులో నన్ను క్రాజ్ గారికడకుఁ గొంపోయిరి. ఆయన సర్కారువారి వకీలు. మే మొకరిమొగము లొకరము చూచికొందుము గదా సహాధ్యాయులము. ఒక్క 'ఇన్'కు సంబంధించిన బారిష్టర్లము. తొమ్మిది దాటుచో నాకు చీటి కావలయు ననుట కాతఁడు నొచ్చుకొనెను. నా వేదనలో కొంత పంచుకొనెను. నా కొక చీటి ఇప్పుటకు బహులు ఒక చేయుత్తరము వ్రాసి యిచ్చెను. దానితో నా యిష్టవేళ సంవరింపవచ్చును. పోలీసు

ఆత్మకథ

లడ్డు పెట్టరాదు. ఈయన తరమును ఎప్పుడును నాకడ నుంచుకొనుచుంటిని. కాని ఎన్నడును దానియక్కడ కలుగలేదు. అటులు కలుగకుండుట కేవలము దైవభువన.

నాక్కరు క్రాజు తనయింటికి నన్ను నిమంత్రించెను. మేము మిత్రుల పుయితిమి. నేను తఱుచు వారియింటికిబోవుచుంటిని. వీరివలననే నాకు ప్రఖ్యాతుడగు వీరి సోదరుని పరిచయము కలిగెను. అతడు జోహాన్నబర్గునందు పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరు. బోయరుయొద్దమున ఒక ఉద్యోగిని కూనీచేయుటకు కుట్రపన్నెనని అతనికి ఏడేండ్లు శిక్షవేసిరి. అతని సనసును గూడ రద్దుచేసిరి. యొద్దము ముగిసినపిదప నాకును విడుదల పొందెను. మరల సమూహసహితముగా కోర్టున చేర్చికొనబడెను. మరల నతడు ప్లేడరుపని చేయ మొదలిడెను.

ఈ పరిచయములు పిదప నాకు ప్రజాసేవకు ఉపయోగపడెను. ఇంకను నాకష్టమును తగ్గించెను.

కాలిబాటలో నడచుటకు సంబంధించిన కాసనఫలము నాయెడ విపరీతముగా పరిణమించెను. నే నెప్పుడును ప్రెసిడెంటువీధినుండి ఆలమున్న మైదానమునకు పికారు పోవుచుండువాడను. ఈవీధియందే ప్రెసిడెంటు కూగరుగారి గృహము కలదు. అది ఆహంబరముగ నుండదు. దీనిచుట్టు తోటయు దొడ్డియు లేదు. సామాన్యగృహములకంటె దీని కాధిక్యము లేదు. ఫ్రిటోరియాలోని కోటీశ్వరుల యిండ్లు దిగ్భవనములు. వానిమందు నందన వనములు. కాని ప్రెసిడెంటుగారి స్వభావము నిరాడంబరము. ఆ యింటిముందు పోలీసు పారా యిచ్చుటచేతనే అది యొక రాజ్యాధికారిగృహమని తెలియనగును. నే నెప్పుడును ఈ పోలీసు ప్రక్కనుండియే పోవుచుంటిని. కాని అతఁ డేనాడును నన్నేమియు అనలేదు.

౧౩ కూలితనపు అనుభవము

ఇటు పారావాండ్లు పంతులచొప్పున మాటుచున్నారు. ఒక నాఁ డొకపోలీసు ఏమియు నూచింపకయే, కాలిబాట విడువనునదైన చెప్పకయే నన్ను తన్ని తగలెను. నేను డిల్ల వడితిని. నీ కేల యిటులు చేసితివని నే నడుగకముందే ఆ చారిని గుర్రముపై పోవుచున్న కోట్టు గారు 'గాంధీ, నే నంతయు చూచితిని. నీవు వీనిపై కేసు పెట్టుచో నేను తప్పకసాక్ష్య మియంగలను. ఇతఁడు ని న్నిటులు మిగిలినందు లకు పగచుచున్నాను' అనెను.

నే నిటు లంటిని—'ఇందు చింత్యములేదు. పాప మతని కేమె టుక? ఆతనికి నల్ల వా రందఱు ఒకటే. ఆతఁడు న న్నెటులు పరామరిసిం చెనో నీగ్రోలను గూడ అటులే పరామరించుచుండుననుట తథ్యము. నాఁజుకు నాకు ఎట్టి అపాయము కలిగినను కోర్టునకు పోవలదని నియ మము పెట్టుకొంటిని. కావున నే నితనిపై కేసు పెట్టెను.'

కోట్టుగారు ఇటు లనిరి—'నీమామూలు పద్ధతి నీచే. మరి విచా రించి చూచికొనుము; ఇట్టివారికి మన మొకసారి శాస్తి జరుపవలయును.

కోట్టుగారు ఇటులు పలికి ఆపోలీసును కోపపడిరి. పోలీసు డచ్చివాఁడు. వారిద్దఱును డచ్చిభాషలో మాటలాడిరి. నా కేమియు తెలియలేదు. చిట్టచివర కా పోలీసు నన్ను క్షమాపణకోరెను. కాని అతఁ డటులు కోరనక్కఱలేదు. నే నతనిని అదీగఱకే తమించితిని.

ఇటుపిమ్మట నే నావీధికి పోలేదు. కక్కిన పోలీసువారి కీ విష య మెటులు తెలియును? ఎఱిగి యెఱిగి నే నీచెట్లు లెందులకు తిన వలయును? కావున ఇతరవీధులనుండి పికారు పోవుచుంటిని.

ఈవిషయమున భారతీయులనుగూర్చి లోఁతగ విచారించుసాగి తిని. ఈశాసనము గూర్చి బ్రిటిష్ ఏజెంటుతో మాటలాడి, చేయవలసి

ఆత్మకథ

వచ్చుచో మాదిరి లొకకేసు చేసి చూతమని భారతీయులతో ఆలోచించితిని. ఈరీతిగా భారతీయుల కష్టములు చదివి, విని, అంతటితో తృప్తిచనక అనుభవము పైతమహించితిని. అత్మగౌరవము నిలువజేట్టు కొనఁబలఁచు భారతీయులకు దక్షిణ-ఆఫ్రికా అనుకూలమైనది కాదని గమనించితిని. ఈరీతి మార్పుట యెట్లు? ఈ విచారముతో నా మనస్సు నానాఁటికి నెక్కుసమయెను.

కాని ప్రకృతము దాదాఅబ్దుల్లాగారి దావా చూచుటయే. నా ముఖ్యోద్దేశము.

దావా సిద్ధపడుచుట

విటోరియాలో నేనొక యేఁడుంటిని. అది నాజీవితమున అయ్యాల్యము. నాకు ప్రజాసేవ చేయు నవ్వప్తము కలుగుటయు, అందు కొంతకై కలుగుటయు ఇవటనే. నాకు మతభావన తీవ్రత దాల్చుటయు, నాకు స్థిరపనిలో సరియగు జ్ఞానము కలుగుటయు ఇవటనే. కొత్త బారిష్టరులు ప్రాత బారిష్టరులకడనుండి ఏమి నేర్చుకొనినది నేనినటనే. నేను స్థిరపనికి కొంచెమేనియు పనికి రాకపోవని తెలిసికొనిన దివటనే. స్థిరపనికి తాళపుచేసి వొరకినది ఇవటనే.

దాదాఅబ్దుల్లాగారి దావా చిన్నదికాదు. నలుబదివేల పాసు లకు, అనగా ఆఱులక్షల రూపాయలకు ఈ దావా. ఇది వ్యాపార రీత్యా ఎత్తించిన దగుటచే ఇందు లెక్కల చిక్కులు తలవెంట్రుక లన్ని. ఇందు కొంత ప్రామిసరీనోటులకును, కొంత నోట్లు వ్రాసి యి త్తుమను నోటిమాటలకును సంబంధము కలదు. ఈ దావా కిదియ ఆధారము. ఈ నోటులు మోసముచేసి వ్రాయించుకొనఁబడినవనియు, వానికి తగిన ఆధారములు లేవనియు ప్రతివాదుల పూర్వపక్షము. ఇందు సత్యముగా జరిగిన సంగతులకును, లాకును, సంబంధించిన విషయములు పెక్కులు. ఖాతాలన్నియు చిక్కులపుట్టలు.

వాది ప్రతివాదులు సమర్థులైన సొలిసిటరులను, బారిష్టరులను ఏటి తెచ్చుకొనిరి. వారికడ పని తెలికికొనుటకు నాకు చక్కని పీలు

ఆ త్మ క థ

వొరికెను. వాదివాద మంతయు నిద్రముచేసి సాలిసిబరు పరిశీలనమునకు ఇచ్చుటయు, దావా కనుకూల మయిన యథార్థవిషయములను వెదకుటయు నా పని. నేను తయారుచేసిపెట్టిన వానిలో సాలిసిబరు ఎంత తీసికొనెనో, ఎంత త్రోసివేసెనో, అటు లాసాలిసిబరు తయారుచేసిన విషయమున పెద్ద బారిష్టరు ఎంత తీసికొనెనో, ఈ విషయమంతయు చూచుటే నా కొకపాతముగా నుండెను. ఇటులు దావాకు తయారు చేయుటవలన నాకుగ్రహాంశ క్రియు, చ్యవస్థాశ క్రియు కలిగినని తెలిసెను.

ఈ దావాలో నాకు ఆధీరుచి పుట్టెను. నే నందు తన్మయుండి నైతిని. పత్రములకు సంబంధించిన కాకితము లన్నియు చదివితని. నా క్లయింతు చాల తెలివిగలవాఁడు. నాపై నాతనికిఁ గల విశ్వాస మునకు మేరలేదు. కావున నా పని కడు సులువాయెను. నేను బుక్కోటిపింగునందు అనఁగా ఖాతాలెక్కలయందు నూజ్మోంశములఁగూడ చక్కఁగా నేర్చితని. అందు గుజరాతీ పత్రము లెక్కువ. వీనికి నేనే అనువాదకుఁడను. దీనివలన అనువాదమునందును నాకు శక్తి ఇనుపడించెను.

పైని చెప్పినటులు నే నీదావాపనిలో మునిగి లేలుచుంటిని. మతచర్చయందును, ధర్మకార్యములందును నా మనస్సు చాగుగా లగ్నమయినను, కొంతకాలము వీనికి వినియోగించుచున్నను, అవి అపుడు నాకు అంత ముఖ్యములు కావు. దావా చూచుటయే నాకు ముఖ్యము. అక్కఱ కలిగినపు డెల్ల లాచదువుటయు, లాకేసులు పరికించుటయు నా పని. వాది ప్రతివాదుల కాకితములు నా కడ నుండుటవలన వారికి గూడ ఇంచుమించుగా తెలియని విషయములు కొన్ని నాకు తెలిసెననుట యీ వ్యాసంగఫలమే.

కిన్కట్టుగారు చెప్పిన ఒకమాట నాకు అపుడు గుర్తు తగితెను. దక్షిణాఫ్రికాలో గొప్ప బార్నిబురుకు, స్వర్ణోయుడును, అరు లియో నార్డు అను నాయన దీనిని సమర్థించెను. 'యథార్థవిషయములే మున్నగు తిక లా'-వని పిన్కట్టుగారిమాట. అపుడు నాయొద్ద నున్న ఒకానొక కేసునందు న్యాయముమాపక్షమైయుండగా 'లా'వ్యతిరేకముగనుండెను. ఆకేసుదీగి నేను లియో నార్డుగారి సాయము కోరితిని. వారికిగూడ దాదా లో విషయములన్నియు అనుకూలములనితోచెను. కాని అతడు - 'గాంధీ, నాకొకటి తోచుచున్నది. కేసులోనున్న యథార్థ విషయములమోద మనము బాగరూకులమై యున్నచో పిదప న్యాయము తనంతక దా సమకూరును. ఈకేసులోనున్న విషయముల నన్నింటిని లోఁతుగా చూడఁలయును. ఈకేసునంతయు చక్కగా చూచి మరల నాకడకు రమ్మనెను. మరల నే నా యంశముల మననముచేయుఁగా అది అపూ ర్యముగా కానిపించెను. అట్లువంటిదే మఱియొక దక్షిణాఫ్రికా కేసుగూడ మనసునకు తట్టెను. నే నందులకు సంతసించి ఆ విషయ మును లియో నార్డుగారికి తెలియఁజేసితిని. ఆయన యిటు లాశ్చర్యమన మిపు డీకేసు గెలువఁ గలము. బెంచిమీఁది కే జడ్జి వచ్చునో చూడ వలయును.'

దాదా అబ్దుల్లాగారి కేసులో పనిచేయుచున్నపుడు యథార్థ వస్తువుల మహిమ యింత యని తెలియదు. యథార్థవస్తువనఁగా సత్యము. సత్యము మన మెపుడు కైకొందుమో అపుడు న్యాయము తనంత నదియే మన కనుకూలించును.

మా వారి దాదాలో యథార్థవిషయములు బలవత్తరములు కావున 'లా' మావాదిపక్షము అయి తీరివలయునని తెలిసెను.

ఆత్మకథ

అంతియకాక, యీ కేసును ఇటులే జరుగజేయినచో చుట్టములును, ఒక పట్టణముననే నివసించువారును అగు ఈ వాదప్రతివాదులు నాకేన మయిపోవుమరనియు తెలిసెను దావా తుద కెవరిపక్షమగునో ఎవరికి తెలియదు. కోర్టులలో దీని విడిచి యూరకుండుచో ఇటు లనంతముగా పోవుచునేయుండును. దాన ఇరువాగులవారికిని లాభము లేదు. కావున, పీలగుచో, వశిగా తేల్చుకొనుటకువా రుంకించిరి.

నేను తైయర్ నేటురు అనురోధించి రాజీచేసికొమ్మని చెప్పితిని. అందులకు మీ ఐకీలుతో సంప్రతింపుఁ దంటిని. వాదప్రతివాదు లిరువురు విశ్వాసపాత్రుఁడగు ఒక మధ్యవర్తి చెప్పినటులు వినుకొనినచో కేసు సులువుగా తేలిపోవునని నూచించితిని. వీరుఎంతగొప్పవర్తకు లయినను వీరి ధనమంతయు కోపించిపోవునంత వశిగా ఐకీళ్ళఫీజు పెరుంగఁ జొచ్చెను. ఈకేసు చూచుచో ఇంకొక పని చూచుకొనుటకు అవకాశము లేదు. కావున వారికి దీనితోనే సరిపోవుచుండెను. ఈనడుము కాలమున ఒకళ్ళ కొకళ్లకు లోలోపల దౌర్మనస్యము పెరుగుచుండెను. నాకు ఐకీలుపని యన్నచో మీ యనిపించెను. ఒకరి నొకరోడించుటకు లాయరులు 'లా'వెదకుటసాజము. పెట్టిన ఖర్చులన్నియు గెలిచినవానికి రావనువిషయము తెలియుట నా కదియ ప్రప్రథమము. ఒకరు మఱియొకరికి ఘర్షణ లిచ్చుటకు 'కోర్టుక్లీక్' రిగ్యులేషన్ ప్రకారము ఒకపద్ధతి యున్నది. కాని లాయర్ల కిచ్చు డబ్బు దానికంటె ఎంతయో యెక్కువ. దీనిని నేను సహింపలేకపోతిని. ఈ యిరువురికి రాజీ మిచ్చి న్నేహము కలిగించుట నాకు విధి అని తలఁచితిని. ఈసంధి కుదుర్చుటలో నా ప్రాణములు తోడుకొనిపోయెను. తుదకు తైయర్ నేటుగా రంగీకరించిరి. మధ్యవర్తి యొకఁడు నియమింపఁబడెను. దావా అతనిముందు నడచెను. దాదా అద్వైతగారు గెలిచిరి.

అయినను నాకు సంతృప్తి కలుగలేదు. మధ్యనర్థి వైసాప్ర
కారము దాదా అద్దెల్లాగారు వెంటనే అములు జరిపించి తైయబ్
హాబీఖాన్ మహమ్మదుగారు అన్నిరూపాయలు ఒక్కసారే తెచ్చికున్న
రింపలేదు. దక్షిణ అఫ్రికాలో నివసించుచున్న హోరుబంద్ ఎవరు
లలో వ్రాయని శాసన మొకటి కలదు. దివాలాకంటె చావు హేలు.
తైయబ్ నేటు గారు ఒక్క పెట్టువ ముప్పదియేడువేల పానులును, ఖర్చు
లును ఈయలేదు. ఆయన పైసలతో బాకీ తీర్చడలచేసు. కాని దివా
లా తీసెనను అపమాలు వినరాదు. ఈ దశలో ఒకటే దారి. సామ్మ
వాయిదాల మీద పుచ్చుకొనుటకు దాదా అద్దెల్లాగా రంగీకరింపవల
యును. ఆయనయు ఆసమయమున ఉండదగిన ఉదారతతో ఆసామ్మ
ను దీర్ఘ-వాయిదాల మీద పుచ్చుకొనుటకు కావలసినంత అకకాశి
మిచ్చిరి. ఈయభయలను రాజీపటచుటలో పడిన కష్టముకంటె ఈనా
యిదాలకొప్పించుటకు పడినకష్ట మెక్కువ అనిపించెను. దీని కిరువుగు
ను సంతసించిరి. ఇరువురికి ప్రతిష్ఠ వచ్చెను. నాయానందమునకు మేర
యేలేదు. వకీలుపని యననేమో, దాని సత్యస్వరూపమననేమో నా క
పుడు తెలిసెను. నేను మనుజుల గుణమును—మనుజులలోని సత్పక్ష
మును కనిపట్ట నేర్చికొంటిని. మనుజులహృదయాంతరాళము లోనికి
చొరఁబాటు పెట్టిగితిని. నేనుపడిన వాది ప్రతివాదుల కలుపుటయే
వకీలునకు పగమధర్మమని యెఱిగితిని. ఈసత్యము మాయక నాలో నె
ల్ల పుడును ఉనికి యేర్పఱచికొనుటచే నేను ప్రిడరీచేసిన ఇరుదిదొండ్ల
లో చాలవఱకు ఎందలతరబడికేసులు కోర్టు కెక్క-మండగనే పరిష్క
రింపఁ గలిగితిని. దాన నా కేమియు కష్ట కలుగలేదు; ధనమును గో
ల్పోవలేదు; ఆత్మనా, దానికన్న లేదు.

మ థ న

కై) స్వవమిత్రులవలన నాకుఁ గలిగిన అనుభవములకేసి మరలుట కిది యుదను.

బేకరుగారు నా భవిష్యత్తును గుఱించి ఆశురపడుచుండిరి. అతఁడు నన్ను వెల్లింగుటకొప త్తనమున జరిగిన సభకు తీసికొని వెళ్లెను. ప్రావైయెంటు తెగవారు ధర్మప్రబోధమునకు, అనఁగా ఆశ్మపరిశుద్ధికి తొన్నికొన్ని యేండ్లలో అట్టి సమ్మేళనములను ఏర్పాటుచేయుచుండిరి. ఇవి ధర్మముయొక్క పునఃప్రతిష్ఠకు, లేక ధర్మముయొక్క పునరుద్ధారణకు ఉద్దిష్ట మయినవి. వెల్లింగ్ టనులో జరిగిన సమ్మేళనమిట్టిది. దానికి అధ్యక్షుఁడు రివరెండు ఆండ్రూముర్రే. ఆయన ఆప త్తనమున ప్రధాన మతాచార్యుఁడు; ప్రఖ్యాతుడు. ఈ సమ్మేళనమున కలుగు మతప్రబోధమును, అచటికి వచ్చినవారి మతోత్సాహమును, దాని పవిత్రతయుచూచినచో, నేను ఏను మతమున కలియక మాననని బేకరుగారి తలఁపు.

కాని బేకరుగారికి ప్రార్థనాబలమే చిరమబలము. ప్రార్థనపై ఆయనకు అతివిశ్వాసము. అంతఃకరణపూర్వకముగా చేయఁబడిన ప్రార్థనను తప్పక ఈశ్వరుఁడు వినునని ఆయన నమ్మకము. ఐహికములు కూడ ప్రార్థనచే సిద్ధించి తీరునని నమ్మిన బ్రిష్టల్ నివాసియుగు జాజ్జి ముల్లరువంటివారిని పలువుర నతఁడు ప్రమాణముగా ఉదాహరించును. ప్రార్థనామహిమను నేను తటస్థభావముతో వింటిని. అంతరాత్మ చెప్పినచో జగతిలోనుండు శేశక్రియ ఏనుమతమున కలియునుండ

న న్నాపలేదని బేకరుగారితో చెప్పితిని, ఇటులు వాదనము చేయుటకు నే నెంతమాత్రమును సంశయింపలేదు. వీలయిన, అప్పుటి కష్టము నా యంతరాత్మ చెప్పినరీతి నడుచుట నా కలవాటైనది. అంతరాత్మ చెప్పినరీతి నడుచుట నా కానందము. విపరీతాచరణము కష్టజననము; దుఃఖప్రదమును.

పిదప మేము వెల్లింగ్టన్ పక్షమునకు పోతిమి. నా పెండ్లివానిని బాసటగ నుంచుకొనుటవలన బేకరుగారు చాల కష్టముల పాలైరి. కేవలము నా వలననే దారిలో ఆయన కెన్నియో ఇబ్బందులు కలిగెను. నడుచు ఆదివారము తగులుటచే మా పయనము ఆగినది. వచ్చెను. బేకరుగారు, వారి ముతాయు ఆదివారముల పయనింపరు. మే మాగిన స్త్రీమనులోని హోటలుయజమాని చాల వాద ప్రతివాదములు జరిగిన పిదప నాకు అన్నమిడుట కంగీకరించెను. కాని అన్నతాలలో నాకు అన్నమిడనించుకయు నియ్యకొనలేదు. బేకరుగారో, సామాన్యముగా లోబడువాఁడుకాదు. హోటలుకు వచ్చు అతిథులహక్కులఁగూర్చి ఆయనను నిలువఁదీయఁదొడఁగెను. బేకరుగారికిఁగల కష్టము నే నెఱుఁగుదును. వెల్లింగ్టన్ పట్టణమునఁగూడ నేను బేకరుగారితో డనే ఉంటిని. నా వలన తానుపడుచున్న కడగండ్లను నాకుఁ దెలియకుండుఁ జేయుటకై ఆయన పలుపాట్లు పడుచుండెను. కాని నా కవన్నియు తెలియచునే యుండెను.

ఈ సభయందలి క్రైస్తవు లందఱును చాల శ్రద్ధాశువులు. వారి భక్తి నా కానందము కలిగించెను. నేను రివరెండు ముద్రేగారి దర్శనము చేసితిని. అచట చాలమంది నాకుఁగాను భగవంతుని ప్రార్థించుచుండుట చూచితిని. వారి భజనకీర్తనలు కొన్ని అతిమధురములు.

ఆత్మకథ

వెలింగటన్ సభ మూర్ఖాక్షు. అచటికి వచ్చినవారి విశ్వాసము నాకు బాగుగా నుండెను. కాని తాపస్మాత్రమున నా మతమును, నా విశ్వాసమును ఏల పరిత్యజింపవలెను? స్వర్గముగాని, ముక్తిగాని ఏను మతమునఁ గలియనిచో రాదని నమ్ముట నాకు కాని పని. క్రైస్తవ మిత్రులతో నే నిటులు తెలుపఁగా వారి మనస్సు లెగిరిపోయెను. కాని నే 'నేమి చేయఁగలను?

నా కష్టము లింకను గహనము లాయెను. జీససు పరమేశ్వరుని ఏకపుత్రుఁడనుటయు, వారిని నమ్మినవారికే అమృతత్వము కలుగుననుటయు నానమ్మికను దాటిన మాటలు. పరమేశ్వరునకు పుత్రులే ఉండునెడల మనమందఱమును ఆయన పుత్రులమే. జీససుభగవత్సముఁడుగాని, లేక సాక్షాత్తు భగవంతుఁడు గాని యగుచో, మానవులందఱును భగవత్సములు, లేక భగవంతులు. జీససు తన మృతిచేతనే, మఱియు తన రక్తముచేతనే జగత్తునందలి పాపముల కడిగివైచు నను వాక్యవాచ్యార్థము నమ్ముటకు నాబుద్ధి యెటులును సిద్ధము కాలేదు. వ్యంగ్యార్థము తొంత సత్యము కావచ్చును. క్రైస్తవ మతానుసారము 'మనుష్యునకే ఆత్మ కలదు. జంతువులు మొదలగు ఇతరములకు ఆత్మ లేదు. వానికి చావుతో సరి.' ఇది నాకు విపరీతమతము.

జీససు త్యాగి, మహాత్ముఁడు, మహాగురువు అని అంగీకరింతును. కాని అతఁ డొక అద్వితీయ పురుషుఁడు కాఁడు. సిలువపై నతనిమృతి జగత్తునకు ఒక మహాదృష్టాంతము. కాని, ఇతని మృతియందు రహస్యమును, చమత్కారమును అగు ఒకానొక ప్రభావ మున్నదని నాహృదయము నమ్మితింపజాలకుండెను. ఇతడు లీయఁజాలని ఏ మహాప్రసాదమును క్రైస్తవుల పవిత్రజీవితములు నా కీయలేదు. ఇతర ధర్మము

లందును క్రైస్తవ సంస్కారమును చూచితిరి. సిద్ధాంతములలో నీకు సిద్ధాంతములందు అతాత్మికత నాకు కానరాలేదు. తత్త్వమునందును హిందువులు క్రైస్తవుల నెన్నికెన్నో మించిపోయెనని తోచెను. క్రైస్తవ మతము సంపూర్ణమనిగాని, ప్రపంచమునందలి మతము లన్నిటిలో శ్రేష్ఠ మనిగాని నమ్ముచు నా కసంభవ మాయెను.

సమయము చొరకినపుడెల్ల క్రైస్తవమిత్రులకు నా యీమధనను చెప్పుకొనుచుంటిని. కాని వారి ప్రత్యుత్తరములు నాకు సంతోషజనకములు కాలేదు.

ఈవిధముగా క్రైస్తవమతము సంపూర్ణమనియు, అన్నిటికంటె శ్రేష్ఠమనియు నే నొప్పుకొనఁజాలకున్నను హిందూమతమైనను అట్టిదని నిశ్చయింపఁజాలకపోతిని. హిందూమతమునందలి దోషములు నా కన్నుల ప్రేలించుండెను. అస్పృశ్యత హిందూమతమున కొకయంగమనినచో అది యొక జీర్ణాంగమైనఁ గావలయు, లేదా అధునాతనమగు దురాచారమైనఁ గావలయు. ఇన్నివర్ణములు, ఇన్నిశాఖలు, ఇవి యేమో నా కర్థము కాలేదు. వేదములు అపారపేయములనుట కర్థమేమి? అవి అపారపేయములయిన బైబిలును, కొరానును అపారపేయములు కావా?

క్రైస్తవ మిత్రులు నన్ను వీరుమతమునఁ గలుపుటకు ప్రయత్నించినట్లే మహమ్మదీయులును తమ మతమునఁ గలుపఁ బ్రయత్నించిరి. అట్లునేటుగారు మాటిమాటికి నన్నిస్థాము మతగ్రంథములను జరుప నొక్కి చెప్పచుండిరి. ఆయన యెల్లపుడును దాని సొగసును గూర్చి చెప్పచుండుట మామూలు.

ఆత్మకథ

కవి రాయచందు భాయిగారికి నాకలవర మంతయు ఒక ఉత్తరములో వ్రాసితిని. భారతదేశములోని ఇతర విద్యాంసులపరగూడ ఉత్తరములు వ్రాసితిని. ప్రత్యుత్తరములు అందుకొంటిని. రాయచందు భాయిగారి ఉత్తరములను నాకు కొంత సంతృప్తి కలిగెను. 'ఓర్పుతో హిందూమతమును ఇంకను లోతుగా ఆరయు'మని అతడు వ్రాసెను. మతము, ప్రకృతము విడుచుచో హిందూమత సిద్ధాంతముల నూత్నతయు, అగాధతయు, ఆత్మవివేకమును, దయయు, ధర్మనిర్ణయమును ఇతరమతములలో కానరా' వని వ్రాసెను.

నేనుగారి కొరకు అనువాదమును కొని చదువఁ దొడగెతిని. మఱి కొన్ని ఇస్లాముగ్రంథములపరగూడ సంపాదించితిని. ఇంగ్లాండులోని క్రైస్తవమిత్రులకు ఉత్తరములు వ్రాయ మొదలికితిని. ఆమిత్రులలో ఒకరు నాకు ఎవ్వర్డు మెయిల్లుండుగారితో పరచయము కలిగించిరి. అతనితో ఉత్తరప్రత్యుత్తరము వారంభమయెను. అన్నా కింగ్స్ ఫోర్డు గారును, తానును కలిసి రచించిన 'ది పర్ ఫెక్ట్ జే' అను గ్రంథమాయన నాకంపెను. ఇపుడు ప్రచారమునందున్న క్రైస్తవమతము యొక్క ఖండన మాగ్రంథమునఁ గలదు. మెయిల్లుండుగారు 'ది న్యూ ఇంటర్ ప్రెటేషన్ ఆఫ్ బైబిల్' అను మఱియొక గ్రంథముగూడఁ బంపిరి. ఈ గ్రంథములు హిందూమతము ననుసరించునటులు ఉండెను. టాల్ స్టాయిగారి 'ది కింగ్ డమ్ ఆఫ్ గాడ్ ఈజ్ వితిన్ యు' అనుగ్రంథము నన్ను ముగ్ధునిజేసెను. ఆగ్రంథము నా మానసమున అంకితమైపోయెను. అందలి స్వతంత్రవిచారకై లిని, ప్రాధనీతిని, శుద్ధసత్యమును బట్టి చూడఁగా, ఆ గ్రంథముముందు కోట్సుగా రొసంగిన గ్రంథములన్నియు శుష్క-దండగ.

ఆ చదువువలన నేను క్రైస్తవమిత్రులైనందున తలఁపని దారిఁ బడితిని. మొయిట్లందుగాఁగితో ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు చాల కాలముఁజూప నడచుచునేయుండెను. పరలోకగతు లగునంతఃకల రాయశండుభాయిగారికిని నాకును ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుగు చునేయుండెను. వారు పంపిన గ్రంథములఁ బఠించితిని. ఆగ్రంథములు 'పంచీకరణము', 'మణిరత్నమాల', 'మోగచాస్కిన్', 'ముముక్షు ప్రకరణము' హరిభద్రనూరి కృత 'వడ్డవర్చనసముచ్చయము'—మొదలగునవి.

నేను నా క్రైస్తవమిత్రులు తలఁపని దారిఁ బడినను, వీరి సమాగమమువలన నాకుఁ గలిగిన ధర్మజిజ్ఞాసకు వీరికి చాల బాకీపడియున్నాను. వీరి పరిచయము నా కెల్లపుడును గుర్తుండఁగలదు. మధురము, పవిత్రమును అగు ఇట్టి నెయ్యములు క్రమక్రమముగా వృద్ధియగుదు వచ్చెనే కాని యిసుమంతయు తగ్గలేదు.

జేపటిమాట యెవరి కేలుక ?

అద్వైతానీటుగారి కేసు ముగించెను. నా కింక ప్రబోధియ్యలో
 ఏమిపని? దర్బారుకు వెళ్లి యింటికి తిరిగివచ్చుటకు సన్నాహము
 చేసితిని కాని అద్వైతానీటుగారు వీడుకోలువిందు చేయక నన్ను విడిచి
 పెట్టునా? నన్ను గౌరవింప సిడెన్ హాములో ఒకవిందు నేర్పజెను.

నామంతయు విందుతో కాలక్షేపముచేయుఁ దలఁపబడెను.
 నా కడ కొన్ని వార్తాపత్రికలు ఉండఁగా వానిని దిగుగవేయుచు
 మార్చుంటిని. ఒకపత్రికలో ఒకకోణమున 'ఇండియన్ ఫ్రాంచైజీ'
 అను కీర్తికతో కొన్ని వాక్యములు నా కంటఁ బడెను. నేటాట్
 కానననలో సభ్యుల నెన్నుకొనుటకు భారతీయులకు హక్కు లేకుండ
 చేయ నొకవిల్లు చిత్రింపఁబడుచుండెను. ఈ కొలఁది వ్యాపక చర్చను
 గుఱించి. నా కాచట మామంతయు తెలియదు. విందునకు వచ్చిన అతిథి
 బృందమునకును తెలియదు.

దానినిగూర్చి అద్వైతానీటుగారితో ప్రస్తావించితిని. ఆయన
 ఇటు లనియెను: "ఈక్యూహారములు మాకేమి తెలియును? వ్యాపారసం
 బంధమైనచో మాకు తెలియును. ఆరెంజి ప్రీస్టీటులో మావ్యాపార
 మంతయు ఏబాగలిసెనని మీరెఱ్ఱెనదే. అందులకు మేము కొంత కల
 పరము కలిగించితిమి, కాని ఏమిఫలము? చదువు రాదు కాన మేమసము
 దులము. బహుధరలు తెలిసికొనుటకు పత్రికలు చదివెదము. చట్టముల
 గొడవ మా కేమి తెలియును? ఆ తెల్లవకీళ్లే మా చెవులును, కన్నులును."

౧౬ వేపటిమాట యెవరి కెఱుక?

‘అయితే ఇప్పుడు పెరిగి విద్యానంతులయిన భారతీయులలో
పిన్న వారేమీ లున్నారు. వారు మీకు సాయముచేయరా?’ అని
అడిగితిని.

అట్లుల్లానేటు గారు నిరాశపడి, ‘వారా? వారికి మేముదిన
అలుసు; కాన నెటులు వత్తురు? నిక్కమునకు మాకును వారనిన
అలుచే. క్రైస్తవులు కాన వారు ఫాషిలీల బానిసలు. ఆ తెల్ల ఫాషిలీలో,
సర్కారు బానిసలు.’

ఈ వాక్యములు నా కన్నులఁ దెరిచెను. ఈ శాఖ మనకు సంబం
ధించినది—అనఁగా వారును మనమును ఒకటి అని తెలుపు టావశ్యక
మని తలఁచితిని. ఏమంతమున కర్థ మిదియా? వారు మతాంరెతు లై
నంతమాత్రమున భారతీయులు కాక విదేశీయు లైపోయిరా?

కాని, నేను మన దేశమునకు తిరిగి రా సిద్ధుడనై యుంటిని.
కావున నావిచారముయొక్క మూర్త రూపమును వారికి చెప్పలేదు.
కావున అట్లుల్లానేటుగారితో యొక యిటు లంటిని: ‘ఈ పిల్లు కాసనమ
గుచో మనవారికవ్వములకు అంత ముండును. ఇది భారతవాసులకు ప్రథ
మోచ్ఛాటనముంత్తము; మన అత్తిగౌరవమునకు వేరువుదురు.’

అట్లుల్లానేటుగారు వెంటనే జవాబుచెప్పిను: ‘కావచ్చును; కాని
ప్రాంచైజుమూల మెఱింగింతును. మాకు దాని గుఱించి మొదట నేమి
య తెలియదు. మీ రెఱుంగుదురు గదా ఎస్కాంబీగారిని! అతఁడు
మన పెద్దవకీలు. అతఁడు ధీరుడు. అతఁడే మొదట ఈ విషయము
మా తల కెక్కించెను. అపు డేమి జరిగె ననుకొన్నారు? ఎస్కాంబీ
చెడ్డయోధుఁడు కావచ్చును. ఆ సమయమున వార్షు ఇంజనీయరు
నకును ఆతనికిని నడుమ పిట్ట ఆడుటలేదు. కావున ఆ ఇంజనీయరు

ఆత్మకథ

తన వోటుల నన్నిటిని నాచికొని ఎన్నికలలో ఎక్కడ ఓడించి పోవునోయని ఎస్కాంబీగారు దిగులందిరి. అపు డాయన మా కావీయముల నన్నిటిని జెప్పెను. ఆయన ప్రోత్సహముచే మే మందఱము వోటరుల జాబితాలోఁ జేరితిమి. ఎన్నికలలో ఎస్కాంబీగారికి వోటు లిచ్చితిమి. అది యటండఁ: ప్రాంజైజునకు మీ రిచ్చు ప్రాధాన్యము మాయెడల నిష్ఫలము. అదియు మీకు తెలియఁగలదు. కాని మీరు చెప్పనది మాకు తెలియఁచున్నది. ఇంక మీ సలహా?

ఆతిథు లందఱును ఏకగ్రీవహాగ నిటులనిరి: 'నిజము, నిజము. అబ్దుల్లా నేటూ! నీవు గాంధీజీని నిలపవలయును.'

అబ్దుల్లా నేటూగారు దీర్ఘదర్శి. అకల డిటు లనెను: 'ఆయనను నే నిప్పటికి నిలుపక పోవుచున్నాను. అయినను ఈవిషయమున నా కెంతస్వాతంత్ర్య మున్నదో మీకును అంత కలదు. మీరు నుడివినమాట నిక్కము. మనమందఱును వీరిని ఇదట నాఁగుడని బతిమాలుచుము కాని ఆయన బాండ్లరని మీరు గుర్తుంచుకొనుఁడు. ఆయన ఫీజుమాట యేమి?'

ఫీజు అనినంత నే నా మనస్సు చివుక్కుమ నెను. నేను వెంటనే ఇటు లంటిని: 'నేటూగారూ! ఫీజుకును దీనికిని సంబంధము లేదు. ప్రజా సేవకు ఫీజా? అసలు నే నుండినచో ప్రజల సేవకుని వలెనే ఉండును. మఱియు వీరందఱతోడను నాకు లోఁగడ పరిచయము లేదుగదా! వీరం ఱును నాకు సాయముచేయఁగలరను నమ్మిక మీ కున్నచో నే నిక్కడ మఱియొకమాస ముందును. కాని ఒకమాట: మీరు నా కేమియు నీయ నక్కఱలేదు కాని మనము చేయఁదలఁచుకొనిన పనికి ముండా కొంత మూలధనము లేనిచో సాగదు. వీలన: టెలిగ్రాములు పంపవలసియుం డును, కొంతగ్రంథము అచ్చువేయింపవలసి యుండును. అచటికి ఇచ టికి పయనములు చేయవలసియుండును. ఆయా యీవశీకృత్యో సంప్రతిం

పడలసియుండును. నాకు మీ 'లా' రాదు. కనుక కొన్ని లాభపైకములు నాకు కావలసియుండును. ఇది యంతయు ధనము నీనా సమక్షారము. ఈపనియంతయు నెఱవేర్చుటకు ఒకఁడు చాలఁడని చెప్పఁ జరిలేదు; పలువుర సాయము కావలయును.'

అందఱును ఏకగ్రీవముగా నిటు లనిరి: 'అట్లా అనుగ్రహమున ధనము తనంత నదియే నడచివచ్చును. జనము కావలసినంతమంది. మీరు మాత్రము 'అఁగుదును' అని యనుఁడు: అంతయు సరిపోవును.'

వీడుకొలుపు విందుకు వచ్చిన అతిథిబృందమే కార్యనిర్వాహక బృంద మాయెను. తొందరగా విందు ముగించి యింటికిఁ బోదగునని నేనంటిని. నేను నామనస్సులో ఇఁకముందు చేయవలసిన పోలితమునకు రూపరేఖ గీచికొంటిని. వోలరు జాబితాలలోఁ జేరియున్నవారి పేరులను గుర్తిడుకొని మఱియొకమాస మవటనే యుండ నిశ్చయించుకొంటిని.

ఈవిధముగా భగవానుఁడు దక్షిణ-అఫ్రికాలో నా జీవితమునకు పునాది వైచి ఆత్మసమ్మన సంగ్రామమునకు బీజావాపము చేసెను.

బన పెట్టెతిని

౧౮౬౩ సంవత్సరమున హాజీ మహమ్మదు హాజీ దాదా నేటుగారు
 శేటాల రాష్ట్రమున నివసించు భారతీయులలో ప్రము
 ఖులుగను, వారికి నాయకులుగను ఎన్నుబడుచుండిరి. సంపదలో
 హాజీ ఆదాం నేటుగారు ఆధికులు. అయినను ఆయనయు, తన
 తరులును అందఱు కుపయోగించు కార్యములు చేయుటలో హాజీ
 మహమ్మదు నేటుగారికే ప్రథమస్థాన మిచ్చుచుండిరి. కావున వారియా
 ధిపత్యమున ఒకసభ దాదాఅబ్దుల్లా నేటుగారి యింట జరుపఁబడెను.
 ఆ సభలో ప్రాంచైజు బిల్లును ప్రతిఘటింప తీర్మానము చేయఁబడెను.

స్వచ్ఛందసేవకులు ఏర్పాటుచేయఁబడిరి. శేటాలలో పుట్టి
 పెరిగిన భారతీయులఁ, అనఁగా భారతీయులగు క్రైస్తవులలో పిన్న
 వారు ఈసభకు ఆహ్వానింపఁబడిరి. దర్బానుకోర్టులో దుబాసిగా నున్న
 పాలుగారును, మిషన్ హైస్కూలు హెడ్ మాస్టరు నుభాకర్ గాడ్
 ప్రేగారును సభ నలంకరించిరి. ఈసభకు భారతీయ క్రైస్తవు లెక్కు
 వగా వచ్చుటకు వీరే కారణము. వీ రందఱు స్వచ్ఛందసేవకులుగా చేరిరి.

ఆచుట్టుపట్టల నున్న వర్తకులలో పలువురును స్వచ్ఛంద సేవకు
 లయిరి. ఈయోగుల పేర్లు స్మరణీయములు. దాఫూద్ మహమ్మద్,
 మహమ్మద్ కాసాం, కమర్ ఉద్దీన్, ఆనం జీ మియా ఖాన్,
 వీ. కొలంద వేలుపిల్లై, సి. లచ్చీ రాం, రంగస్వామి పడియాచి,
 ఆమోద జీవ మొదలగువారు ముఖ్యులు. పార్సీరజుస్తుంటే ఉండనే యుండి
 రి. జోషీ, నరసిరామ్, మఱియు దాదా అబ్దుల్లాకం పెనీ మొదలగుకం పె

నీల సుమాస్తాలును స్వయం నేవకు లయిరి. అందఱకు ఉపయోగించు కార్యములలో దిగుటకు వీరికి కొంత ఆళ్వార్య మాయెను. వెండులకు ఆహ్వానింపఁబడుటకును, సభలో పాలు గొనుటకును తాపెల్లకు వెచ్చుటకును వారి కిదియ ప్రథమానుభవము. ఈ మహావిపక్తులలో పెద్దలు పిన్నలు, ధనికులు పేదలు, నేత్రులు నేవకులు, హిందువులు, మహమ్మదీయులు, పారసీకులు, క్రైస్తవులు, సుజరాతీలు, మదరాసీలు, సింధీయులు ఈమొదలగు భేదమును, తృత్యమ భాషమును పోయెను. అందఱు భారత సంతానము; అందఱు నేవకులు. బిల్లు రెండవతూరి ప్యాసు. ఆయెనో, మఱి కాఁజోవునో! ఇట్టి కఠినకాసనమునకు భారతీయులు నిరోధము చూపింపకుండుటే వారికి వోల్ల హక్కి. అక్కఱలే దనుటకు ప్రమాణ మని చర్చాసమయములలో నేటాలు అధికారులు ప్రసంగించుచుండిరి.

నేను సభలో ఆవిషయమును ముచ్చటించితిని. బిల్లు చర్చన ఆపవలసినదని అస్సెంబ్లీ ప్రెసిడెంటునకు లెంతి నిచ్చితిమి. ప్రధాన మంత్రి సర్ జాన్ రాబిన్సన్ గారికిని ఇట్టితంతినే మఱియొకటి యిచ్చితిమి. మఱియొకటి దాదా అబ్దుల్లాగారి మిత్రుఁడు ఎస్కాంబీగారి కిచ్చితిమి. అస్సెంబ్లీ ప్రెసిడెంటు బిల్లు చర్చ రెణ్ణాళ్లవఱకు ఆపఁబడినదని వెంటనే జవాబిచ్చెను. ఇది మాకందఱకు ఆనంద మయ్యెను.

కాసనసభకు పంపవలసిన పిటిషనును తయారుచేసితిమి. దానికి చూఁడు నకళ్లు కావలసి వచ్చెను. పత్రికలకు పంప మఱొక ప్రతి కావలసి వచ్చెను. వీలయినన్ని చ్రేవాలు చేయింపవలయునని సంకల్పింపఁబడెను. ఇదియంతయు ఒకరాత్రిలో జరుగవలెను. ఇంగ్లీషు తెలి

ఆత్మకథ

సిన స్వయంచేపకులును, తదితరులును రాత్రి యంతయుఁ గూర్చుండి నకళ్లు వ్రాయుచుండిరి. వ్రాయసమున మంచి నేర్పరియగు ఆర్థర్ అను వృద్ధుఁ డొకఁడు మొదట పిటివను వ్రాసెను. దీనిని ఒకరు చదువుచుండిరి; అయిదుగురు ఏకకాలమున ప్రతులు వ్రాసిరి. ఇటులు అయిదు ప్రతులు తయారయెను. ఈ అర్జీమీఁద చేత్రాలు చేయింప వర్తకపు స్వయంచేపకులు తమ సొంత బండ్లలోను, అద్దెబండ్లలోను ఎక్కి బయలు దేటిరి. ఎడిగా ఈపని నెఱవేఱెను. అర్జీ వెంటనే బటువాడా చేయఁబడెను. పత్రికలలో స్వాభిప్రాయములతోఁగూడ అది ప్రకటిం చుకొనఁ బడెను. కాసనసభలోఁగూడ కలవరము కలిగెను. సభలో చర్చ జరిగెను. కాసనమునెడ పక్షపాతము తాల్చిన వారు అర్జీలోని ఖండనములకు జబాబులు చెప్పిరి. అవి కుంటి జబాబులు. ఏమి చెప్పిన నేమిఁ తుదకు బిల్లు ప్యాసు అయెను.

ఇటు లగునని మేము లోఁగడనే నిశ్చయించితిమి. కాని ఈ అందోళనమువలన భారతీయులలో నూతనప్రాణ ముద్భవించెను. అందఱ మొకటియనియు, వర్తకపుహక్కులను సంపాదించుటకు ప్రయత్నించినటులు రాజకీయములగు హక్కులనును ప్రయత్నించుట విధియని అందఱకుఁ దోచెను.

ఆకాలమున రిప్పకొగారు కాలనీలకు సైక్రటరీ. ఒక పెద్ద అర్జీ నాతనికి పంపుకొన నిశ్చయింపఁబడెను. ఇది ఇంతలంతల పని కాదు. ఒకదినములోపుగ నగునదియు కాదు. స్వచ్ఛందనేపకులు చేర్చుకొనఁ బడిరి. అందఱును తమ చేతనయిన సాహాయ్యమును చేసిరి.

అర్జీని తయారుచేయుట నాకు చాల పరిశ్రమ యయ్యెను. కద్ది మయమైన కాకితములను, పుస్తకములను సంపూర్ణముగా చదివితిని.

హిందూదేశములో మా కొకవిధమైన వోట్లహక్కు కలదు కావున నేటా లులోఁగూడ వోట్లహక్కు ఉండకమానదని నావాదము. ఈ వోట్ల హక్కును పయోగించుకొనఁ గలుగు భారతీయులజన్మాభావాలకక్కున యగుటచే దాని నిచ్చుట మీకును వీలనువిషయమును నావాదమునకు మధ్యబిందువుగాఁ జేసితిని.

పదియేను నాళ్లలో పదివేల సంతకములు సమకూరెను. సంతక ములు చేయించుట ఆ స్వయంసేవకులకు క్రొత్త విషయము. వారు రాష్ట్రమంతయు తిరిగి ఇన్ని సంతకములు చేయించుట సామాన్యకార్య ము కాదు. 'అర్జీలోని విషయములు సంపూర్ణముగ తెలియనివారి సంతకములు తీసికొనరాదు' అని మేము తీరుమానించి యుండుటచే అర్జీకి అర్థము విప్పి చెప్పఁగల స్వయం సేవకులను ఏర్పాటు చేయవలసివచ్చెను. గ్రామములు దూర దూరముగా గిరవాటు వేయఁబడినటు లుండెను. ఎక్కువ పూనికతో పనిచేయఁగల సమర్థు లున్నఁగాని ఈకార్యము నెట్టదు. అట్టివారు సమకూరిరి. వారందఱు తమకు నియోగింపఁబడిన కార్యమును ఉత్సాహముతో నిర్వహించిరి. ఈ పంక్తులు వ్రాయుచుండఁగా దావూద్ మసూమ్మన్ నేటు, రుస్తుంజీ, ఆనంజీ మియాఖాన్, ఆమోద జీవ మొదలగువారు నాయెదుట మూర్తీభవించుచున్నార. వీరందఱుకన్న ఎక్కువసంతకములు చేయించుకొని వచ్చిరి. దావూద్ నేటు రోజంతయు సంతకములకొఱకు బండిలోనే ఉండెనువాడు. ఈసేవ యెంతయు ఆదరపూర్వము. వీరిలో ఒక్కరును దారిబత్తెపు ఖత్తు లయినను అఱిగి పుచ్చుకొనలేదు. దాదా అబ్దుల్లాగారి గృహము చీనికి కార్యస్థానమే కాక ధర్మ సత్ర మాయెను. నాకు తోడుపడిన మిత్రులయు, తదితరులయు భోజన మచటనే. మొత్తముమీఁద అందఱును న్యయ ప్రయాసముల కోర్చిరి.

ఆత్మకథ

కుదకు అట్టి దాఖలు చేయబడెను. వేయి ప్రతులు ముద్రించి పంచిపెట్టబడెను. భారతీయ వేదవేదకులకు ఈవరఖాస్తులన నేటూ లంతో ప్రథమ పరిచయముకలిగెను. నే నెఱిగిన పత్రికలకును, ప్రసిద్ధులగు పత్రికా విలేఖకులకును ప్రతులను బంపితిని.

తైమ్స్ అండ్ ఇండియా పత్రిక భారతీయుల కోరికలను అనుమతించుచు సంపాదకీయ వ్యాసము వ్రాసెను. ఇంగ్లాండులో అన్నితెగల పత్రికలకును నకళ్లు పంపబడెను. లండన్ తైమ్స్ పత్రికగూడ మావాదమును సమర్థించుచు వ్రాసెను. బిల్లు ఇత మంజూరు కాదని మా కాళ పుట్టెను.

నా కవుడు నేటూలునుండి తరలాట అసంభవము. నాభారతీయ మిశ్రు లండను చుట్టుముట్టి 'మీ రిచట ఖాయముగ ఉండు' డని ప్రార్థించిరి. నాకుఁగల కష్టములు చెప్పుకొంటిని. ఇతరుల వ్యయముతో నీక నుండరా దని నిశ్చయించు కొంటిని. ప్రత్యేకముగా ఒకయిల్లు కుదుర్చుకొనుట అవశ్యకమని నిశ్చయించు కొంటిని. మంచిచోట ఒక చక్కని యిల్లు తీసికొనఁ గోరితిని. బారిష్టరుల హోదాకు తగిన రీతిగా ఉన్నఁగాని నేను నాసంఘమునకు గౌరవము లేఁజాలనని అనుకొంటిని. అట్టి ఉనికికి సొంత కనీసము మున్నూట పాను లయినను లేక సాగనటులు కానిపించెను. అంత డబ్బు వచ్చు కేసు లిచ్చటకు హామీ పడినయెడల నే అట నుండ నిశ్చయించుకొని నా నిశ్చయమును వారికిఁ దెలిపితిని.

'సార్వజనిక కార్యములకు మీరు చెప్పినంత పైకము మీ కిచ్చుట మా కియ్యకోలు. అంతసొమ్మును మేము కులభిముగ వసూలుచేయఁగలము. మీ ప్రాక్టీసునకును దీనికిని సంబంధము లే దనుకొనుఁడు.'

‘అటులు కాదు; నాచేయు ప్రజాసేవకు మీకడ రొక్కచు పుచ్చుకొనఁజాలను. ఇందు బాండ్లరు తెలివితేట లేమియు లేవు. మీ చే పని చేయించుటయే పనియైనపుడు అందులకు నేను రొక్క మెట్టులు పుచ్చికొందును? సార్వజనికకార్యములకు చాల చందాలు ఎన్నూలు చేయవలసియుండును. ధర్మనిధినుండి నేను జీతము పుచ్చుకొన సాగినచో ఎక్కువ చందాల నెట్లు లడుగఁగలను? ఈపద్ధతిలో తుదకు బంధి యాఁగిపోవును. ధర్మకార్యములకు సంపత్సరమునకు మన్నూరు పానులకన్న ఎక్కువ అడుగవలసియుండును.’

‘కొంతకాలమునుండి మీసంగతి మాకు తెలియును. వలసినదాని కంటే నెక్కువ మీరు పుచ్చుకొనరు. మిమ్ము ‘మేమిచట నాఁపుచో మీకు మేము ధనము చూపవలదా?’

‘ప్రేమవలన, ప్రస్తుతోత్సాహమువలన మీ రిటులు మాటలాడుచున్నారు. ఈప్రేమయు, ఈయత్సాహమును స్థిరముగ నుండునని నిశ్చయింపఁగలమా? మిత్రునివలె, నేవకునివలె కొన్ని సమయములలో మీతో నేను కాతిన్యము విహింపవలసివచ్చును. అపుడు నేను మీయాదరమున కంత పాత్ర మగునది దైనమే చెప్పవలె. ధర్మకార్యములలో నేను మీకడ భృతి గొనఁ గూడ దనుట నిష్కర్ష. కాన మీ కోర్కెవల్ల వహారములను ఇచ్చినఁ జాలు. ఇవియు మీకు కష్టమి యని నాకుఁ దెలియును, నేను తెల్ల బారిష్టరు కాకపోవుటే ఒకకారణము. కోర్కె నన్నెంతవఱకు ఆదరించునో అది తెలియని విషయము. ఇంతియ కాక లాయరుగా నే నెంతవట్టు పనికి రాఁగలనో ముందు చూడవలసియున్నది. నాకు ‘రిటేయినరులు’* ఇచ్చుటలోఁ గూడ మీ రపా

* అనగా ఇంకొకరి కేను పుచ్చుకొనకుండ తమ కేసులోనే పనిచేయించుకొనుటకుఁగూని బారిష్టరులు మొదలగువారికి ముందుగా ఇచ్చు ఫీజు.

ఆత్మకథ

యమున కాస్పదము చావచ్చును. అయినను ఈస్వల్పముకూడ నాప్ర
బాసేవకు ప్రతిఫల మయినటులు కాదా?

ఇరువదిమంది వర్తకులు ఒక సంవత్సరము నాకు రిటేయినరు
లించుటకు నిర్ధారించుకొనిరి. ఇది యీచర్చకు పరిణామము. నేటాలు
విశిష్టావసరపుడు కానుక ఈయడలచిన సొమ్ముతో దాదా అద్దెబ్బ
గారు నాకు కావలసిన కుచ్చీలు, బెంచీలు మొదలగువానిని కొనిపెట్టిరి.
ఈవిధముగా నేను నేటాలులో పాఠ్యకొనిపొతిని.

~~ఇక మరొక~~

సభనము. నాభార

యముగ ఈ

వక్ష ద్వేషము

కొవ్వొకత్రాసు. ఆత్రాసును సమానముగా పట్టుకొనున తొక ముదియ. ఆమెకు పక్షపాతము నున్న. ఆమె స్రుష్టిపి. అయిన ను ఆమెది కుకాగ్రబుద్ధి. బ్రహ్మ ఆమెను స్రుష్టిదానిఁగాఁ జేసెను. ఏలనఁ గా ఆమె మోముమాత్రము చూచి బొట్టు పెట్టదు; మఱి యోగ్యతను జూచి. నేటాలులోని వకీలుసభ దీనికి విపరీతముగా మోము చూచి బొట్టు పెట్టుమని నుప్రీము కోర్టును పురికొలిపెను. అపుడు కోర్టుగూడ తన చిన్నెలను లజ్జలోఁ బడవయిచికొనెను.

సుప్రీముకోర్టులో ఆద్యకేటుగఁ జేరఁగోరి నే నక్తి పెట్టుకొంటిని. బాంబాయి హైకోర్టువారి అనుజ్ఞాపత్రము నాకడఁ గలదు. నేను బాంబాయి హైకోర్టులో ప్రవేశించినతఱి నాఇంగ్లీషు సర్టిఫికేటును అచ్చట దాఖలుచేయవలసివచ్చెను. నేటాలు సుప్రీముకోర్టు ప్రవేశమునకు రెండు యోగ్యతాపత్రములను దాఖలు చేయవలయును. తెల్ల వారియోగ్యతాపత్రికలకు ఎక్కువవిలువ కలదని ఆబ్దుల్లా నేటుగారి వలన విని పరిచితులయిన ప్రఖ్యాతులగు ఇరువురు తెల్ల వారికడ యోగ్యతాపత్రికలను పుచ్చుకొంటిని. ఒక వకీలుద్వారా అర్జీని దాఖలుచేయుట కోర్టు నిధి. సామాన్యముగా ఈఅర్జీలను అటర్నీ జనరలు ఫీజు పుచ్చుకొనకయే దాఖలుచేసికొనును. ఆబ్దుల్లా నేటుగారి కంపెనీకి సలహాలిచ్చు, ఎస్కాంటిగారే అటర్నీ జనరలు. నేను వారి దర్శనము చేసికొంటిని. ఆయన సంతోషపూర్వకముగా నా దరఖాస్తును మంజూరుచేసెను.

ఆత్మకథ

ఇంతలోనే మాటా పలుకూ లేక - కీలుసభవారు నాకు నోటీసు ఇచ్చిరి. నాదరఖాస్తులో ఇంగ్లీషు సర్టిఫికేట్టు జతపఱుపక పోవుట ఒకలోపమని వ్రాసిరి. "అష్టకేటులను చేర్చుకొనుటకు నియమము లేర్పాటు చేసినపుడు 'నల్ల వారిని చేర్చుకొననలవా, కూడదా?' అని వారు విచారింపలేదు" అనువిషయము వారి విరోధమునకు ప్రధాన కారణము. నేటాలుదేశముయొక్క అభివృద్ధికి అంతటికి తెల్లవారే ముఖ్యకారణము కావున పక్షిల్లలో తెల్లవారి యాధిక్యము సంరక్షించుట తప్పనిసరి యని వా రెంచిరి. నల్లవారిని అష్టకేట్లుగా చేర్చుకొనుట మొదలిడినచో నల్లవారిసంఖ్య క్రమముగా తెల్లవారి సంఖ్యను మించిపోవును. దాన తెల్లవారు కట్టుకొనిన గోడ కూలిపోవును.

నా అర్జీ మంజూరు కాకుండఁ జేయుటకు వారు ప్రసిద్ధుఁడైన ఒక వకీలును బెట్టిరి. అతనికి అద్బుతానేటువారి కంపెనీతో సంబంధము కలదు. కావున అతఁడు నన్ను ఒక తూరి తనకు కానిపింపఁజరిపిన దని వార్త పంపెను. నేనాయన దర్శనమునకు పోఁగా అతఁడు నిష్కపటముగ సంభాషించెను. నాపూర్వచరిత్రమునుగూర్చి నన్నడిగి తెలిసికొనెను. పదప అతఁ డిటు లలెను:—'మీకు ప్రతిహాలముగ నే నేమియు చెప్పలేను. మీరు కాలనీలో పుట్టిన ధూర్తు లేమోయని నా డిను. అర్జీతో మీ మొదటి సర్టిఫికేట్టు లేకపోవుట నా అనుమతికి మఱికొంచెము బలమాయెను. మఱియొకరి సర్టిఫికేట్టులను చూపువారును ఉండరు. ఇచ్చటి తెల్లవర్తకులవద్ద మీరు పుచ్చుకొన్న యోగ్యతాపత్రములు నాలుక గీచికొనను కొఱఁగావు. మీయోగ్యత వా రే మెఱుంగుచురు? వారు మీ మ్రొత్తులుగట ఎంతకాలమునుండి?

'అటు లగుచో ఇక్కడివా రందఱు నాకు క్రొత్తవారే. ఇచటికి రాకముందు అద్బుతానేటువారును న న్నెఱుంగరు.'

‘అద్దొల్లానేటు గారికికూడ మీయూతే అంటే. మీతండ్రిగారు దివానై యొడల నేటుగారు మీకులుంబమును తప్పక ఎత్తగియుండురు ఆయనవద్దనుండి అఫీజ్ విట్టును తెచ్చివచ్చి ఇంక మీమ్మమ్మయు నడుగవలసిన పనిలేదు. “మీ దగ్గభాస్తును నామంజూరు చేయలేను” అని ఐకీలుసభవారికి చెప్పెను.’

ఈమాటలు విన్నంత నాకు కోప ముబిక్కును. కాని ఆఃపుకొంటిని. నేను మొదలనే నేటుగారికడనుండి యోగ్యతాపత్రికను తీసికొని దాఖలు చేసినయెడల దానిని త్రిప్పివైచి తెల్లవారికడనుండి యోగ్యతాపత్రికలు కావలయునని చెప్పియుండెడివారు. అయితే నన్ను అడ్డుకేటుగ అంగీకరించుటకు నా పుట్టుపూర్వోత్తరములతో నేటి పాత్తు? నాతలిదండ్రులు చెడుగులగుదురుగాక, నుడుగులగుదురుగాక! ఆచెడుగునుడుగులతో ప్రకృతమున కేమి ప్రయోజనము? నే నీటులు తలచి నిగ్రహించుకొని మెల్లగా నీటు లంటిని: ‘ఈ విషయముల నన్నిటిని అడుగుటకు ఈఐకీలుసభవారి ఇట్టి యధికారమును నేను మన్నింపకున్నను మీరు కోరిన అఫీజ్విట్టును బంప సంసిద్ధుడను.’

అద్దొల్లానేటుగారికడనుండి అఫీజ్విట్టును తీసికొని ఐకీలుకు ఇచ్చితిని. ఆయన తాను సంతృప్తిపడితి నని చెప్పెను. కాని ఐకీలు సభవారు తృప్తులు కాలేదు. వారు నా దగ్గభాస్తున కెదురాడిరి. కాని కోర్టువారు అటర్నీ జనరలుతో పని లేకయే ఐకీలుసభవారి యాక్షేపమును నిరాకరించిరి. ప్రధాన న్యాయాధీశుఁ డీటులనెను: ‘అర్జీదారు ఇంగ్లీషు సర్టిఫికేటు చూపలేదు అను ఆక్షేపము సయ్యక్తికము కాదు. అతఁడు కల్ల సర్టిఫికేట్టును బంపెనా, అతనిపై నేర మే మోపనగును. అనేరము నిక్కమయైనా, అతని పేరు ఐకీలు పట్టిక

ఆత్మకథ

నుండి పాటా కొట్టనగును. కాసనములకు నలుపు, తెలుపు అను భేదములు లేవు. కావున గాంధీగారిని చేర్చికొనకుండుటకు కోర్టుకు హక్కు లేదు. అతని వరకాస్తును మేము మంజూరు చేయుచున్నాము. గాంధీగారూ! మీరు ప్రమాణము చేసి ఆద్యోకేటుగఁ జేరుఁడు!

నేను లేచి రిజిస్ట్రారుకడ ప్రమాణము చేసితిని.

నేను ప్రమాణము చేయఁగనే ప్రధానస్వామ్యాధీశుఁడు నన్నిటులు సంబోధించెను:

‘గాంధీగారూ! మీ రిప్పుడు పాగను దీసివేయవలయును. ప్రాక్టీసుచేయు బారిష్టరులకు కోర్టువారు విధించు వేషనియమమును మీరు పాలింపవలయును. కోర్టు నియమములకు మీరు లోబడవలయును.’

నాకు నా మర్యాద తెలియును. జిల్లా మేస్ట్రీటు కోర్టులో పాగ తీయ నిరాకరించితిని. ఇప్పుడు సుప్రీముకోర్టువారి యానతికి లోబడి తీసివైచితిని. నే నీ ఆజ్ఞను నిరాకరింపవచ్చును. అటులు చేయుట సమృతమును కాకపోదు. కాని నేను పొరలెరిసిన పారిశ్రామము ముం దెన్నియో కలవు. వానికొఱకు నాశక్తిని అడఁచి యుంచితిని. తలపాగ పట్టుదల మాత్రముచే నా యుద్ధకళ సమాప్తము కాదు. దాని కింతకంటె దొడ్డ ప్రయోజనము కలదు.

నే నిటులు లోబడుటకు (ఇది లోపమా?) అద్దబల్లనేటుగారును, తదితర మిత్రులును ఆక్షేపించిరి. కోర్టులో ప్రాక్టీసు చేయునపుడు ‘తలపాగ తాల్ప’ ధీరత వహింపవలసినదని వారి యభిప్రాయము. నేను వాదించువారికి నచ్చునటులు చేయఁజూచితిని. ‘యస్మిన్

దేశే య ఆచారః అనుచున్నది యర్థమును వారికి తెలుపఁజూచితిని. 'హిందూదేవున తెల్ల యధికారి పాగను దీసివేయునుని అజ్ఞాపించినచో' అపుడు నేను దానికి లోబడుట ఎన్న. కాని నేటూలుకోర్కెలలో ఆ కోర్కె ఆచారములను, నియమములను నిరాకరింపరాదు' అని అంటిని.

నా చెప్పిన కారణములు వారికి నచ్చకున్నను వారు కొంతపట్టు శాంతించిరి. ఒక్క-విషయమును వివిధసందర్భములబట్టి వివిధవిధములు గ మాడఁబడినవచ్చు నను తత్త్వమును వారిచే ఒప్పింపలేకపోతిని. నా జీవితమునం దంతటను సత్యమనెడి పట్టుదలయే సంధి సౌందర్యము నా నందింపఁ జేయఁగలిగెను. ఈ పద్ధతి సత్యాగ్రహమునం దనివార్యమగు భాగమనియు నా యుత్తర జీవితమున పరికింపఁగలిగితిని. ఇది తఱచు నా ప్రాణములమీఁదికి తెచ్చిపెట్టుకొనునటు లయ్యెడిది. మఱియు నా మిత్రుల ఆసంతోషమును గూడ తలఁదాల్పవలసి వచ్చెడిది. సత్యము నజ్ఞమువలె నెంత కఠినమో మనుష్యులవలె అంత కోమలము.

నేటూలు పెక్కిలుసభవారి ప్రతిఘటనముచే దక్షిణాఫ్రికాలో మఱియొకమాటు నాపేరు మారుమోగెను. పెక్కు వార్తాపత్రికలు ఆసంఘమువారి యెదురుకోలుకు తెగఁడెను. వారి యెదురుపతము ఈసుచేఁ బుట్టినదనియు వ్రాసెను. ఈప్రసిద్ధివలన నాపనిలో కొన్ని అంశములు సరళము లాయెను.

౧౩

నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

నాయవాదిత్వము నా కపుడు అప్రధాన మాయెను. తుద
 విజయ అప్రధానముగ నే. ఆయిపోయెను. నేటాలురా
 వ్రుమున నా మునిగిని స్థానము చేయుటకు ప్రజాసేవలో నేను తన్మ
 యుడ నయి తీరవలెను. చిన్నపము లంపుకొనినంత ప్రాంచైజుపని
 పూర్తికాదు. ఇల్లలుకఁగ నే పండుగా? ఎపుడును ఆలజు జరుగుచుండున
 నే వలసరాజ్యముల కార్యక్రమి ఈ విషయము తెలియుచుండును.
 దీనికై ఒకకాశ్యతపథ పరియునని తోచెను. దాన నేను దాదా ఆంధ్రు
 ల్లాగారితోడను, ఇతరమిత్రులతోడను సంప్రతించి సిరమగు ఒక ప్రజా
 సంస్థను స్థాపింపఁ బరిపెట్టితిని.

ఈ సభకు పేరు పెట్టుటలో నాకు చాల ధర్మసందేహము కలి
 గెను. అది ఏపక్షముదెసకును ముగ్ధరారు. కాంగ్రెస్ అనుపేరు ఇంగ్లం
 డులోని కన్సర్వేటివ్ పక్షమునకు రుచింపదని నాకుఁ దెలియును. కా
 ని భారతదేశమునకు కాంగ్రెస్ జీవగణ్ణ. నేటాలునందు దానికత్తిని వృ
 ద్దిచేయఁ దలఁచితిని. అపేరునకు భయపడుట పిటికితనమని తోచెను.
 ఈకారణములు తెలిపి ఈ సంస్థకు 'నేటాల్ ఇండియన్ కాంగ్రెస్' అ
 ని పేరిడితిని. ౧౯౦౪ సంవత్సరము మే ౨౨ తేదీని 'నేటాలు ఇండి
 యన్ కాంగ్రెస్' జన్మించెను.

ఆనాడు వికాలమును ఆంధ్రులగారి గది క్రిక్కిరిసిపోయెను.
 సభ్యులందఱును కాంగ్రెసుకు స్వాగతమిచ్చిరి. కాంగ్రెసునియమ

౧౯ చేపాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

ములు తక్కువ, చందామాత్ర మెక్కువ. నెల కయిగు పిల్లించులు చెల్లించినచే సభ్యులు కాంగలరు, శక్తివంతుల లేక చందాల నిండుని ధర్మము ప్రోత్సహింపఁబడిరి. అద్భుతముగాదు తొలుదొల్ల చందుపానులు పద్దు వేసిరి. పిదప ఇరువురు మిత్రులు అటులే పద్దు వేసిరి. 'నేను సంకోచింపవలయునా?' అని కొంచె మాలోచించితిని. ఆలోచించి నేనుచు ఒక పాను పద్దువేసితిని. ఇది నా శక్తికి మించిన యిది. కాని నాకు సంపాదనమే పాసఁగినచో ఇది నా తలమీఁదనది కావని తలఁచితిని. దైవ మిందులకు తోఁడాయెను. ఈ తీరున నెలకు పాను ఇచ్చు సభ్యులు పలువురు కూడిరి. నెలకు పది పిల్లించు లిచ్చువారిసంఖ్య ఇంత కెక్కుదు. ఇది గాక కృతజ్ఞతతో నందికొనిన నొడ్డ యీవులు చాలఁ గలవు.

అడిగినంత నెవరును చందా లీయరని అనుభవమునఁ దెలిసెను. దర్బానునకు ఆలనున్న సభ్యులను మాటిమాటికి అడుగు ఊసంభవము. అసంభవమైనదోష మనుభవమాయెను. దర్బానువారుగూడ ఎన్నిసార్లు తిరిగినను చందా లిచ్చువారు కారు.

నేను కార్యదర్శిని. కావున చందాలు పోగుచేయు పని నాది. వనూళ్లకై నా గుమాస్తాను రోజెల్ల తిప్పవలసిన గతి పట్టెను. అతని కీపనిపై విరక్తి దోఁచెను. నెలచందాలు కాక ఏడాది చందాలు— అదియు ముందుగనే యీవలెనని—పెట్టెనచో ఈ స్థితి బాగుపడునని తోఁచెను. అందులకు సభ నేర్పాటుచేసితిని. నెలకు బదు లేడాదికి మార్పుటయు, మూడుపానులు కనీసపు పద్దుగాఁజేయుటయు అందఱు మను నచ్చెను. ఈవిధముగా చందాలెనూలుపని సులభమాయెను.

అప్పు తెచ్చి సార్వజనికకార్యములు చేయరాదని నాకు మొదటనుండియు తెలియును. ధనముతక్కు మిగిలిన వీరివయమునందయు

ఆ త్మ క థ

నను వాగ్దానములఁ బాటింపనగును. వాగ్దానముచేసినవారు వరల దాని నట్లే చెల్లించుకొనుట నే నెన్నఁడును ఎఱుంగను. నేటాలు భారతీయులుగూడ దీనికి భిన్నులు కారు. మఁదు డబ్బు చూచికొనక ఏపనియు మొవలు పెట్టకపోవుటచే కాఁక నెన్నఁడును ఋణగ్రస్తము కాలేదు.

నా సహచరులు నూతనసభ్యులను చేర్చ నమితోత్సాహమును జూపిరి. అపని వారి కేంతో వేడుకయాయెను. దానితోగూడ వారికి అనుభవమును కలిగెను. అనేకులు శంతోషముతో భవసాహాయ్యము చేయఁ బోవఁగి. మారప్రదేశములలో గ్రామములందు ఉద్యమమును వ్యాపింపజేయుట కష్టతర మాయెను. ప్రజాసేవయన నేమియో ప్రజకు తెలియదు. అయినను చాల దవ్యుల నుండు గొప్పగొప్ప వర్తకులుగూడ ఉదారతతో మమ్ము బిలిచి ఘన మిచ్చుచుండిరి.

ఈయాత్రలో నొకసారి ఒక సంకటము పొందనాయెను. ఒక దాత అటుపాను లిచ్చునని మే మనుకొంటిమి. కాని అతఁడు మాఁడు పానుఁకు పైని చిల్లిగవ్వయేని యెక్కు డీయనని పట్టుపట్టెను. మే మా స్వల్పధనమునే అతనికడ కొనినచో మిగిలినవారును అంతియ యిత్తురు. కాఁగా ఎక్కువ వసూలు కాదు. నాఁడు రేయి చాలఁగడచిపోయెను. మా కందఱకు చాల నాఁకలిగా నుండెను. కాని మే మనుకొనిన మొత్తము రానిదే అన్న మెట్లు తిందుము? ఎంత బలిమాలినను ఫలము కలుగలేదు. దాత పట్టినపట్టు విడువలేదు. పట్టనమునందలి వర్తకు లందఱు చెప్పిచూచిరి. మే మందఱమును రాత్రియంతయు వానితో వేగితిమి. అతఁడును, మేమును ఒకరి కొకర మొక్కింతయైన లొంగకుండుటకు నిశ్చయించుకొంటిమి. నా సహచరులలో చాలమంది మిక్కిలి కినిసిరి గాని సౌజన్యమును కొంచెమేనియు విడువలేదు. తుదకు తూర్పు

లేక ఉదయించునపుడు అశుభము మాకు ఆటుపాను లిచ్చెను; విందు చేసెను. ఇది టోంగాటా పత్తనమున జరిగెను. అయినను ఉత్తరపు టెల్లన స్టేగర్ పత్తనముమొదలు దేశమధ్యముననున్న చాల్లాన్ చెరువఱకును ఇది ప్రతిధ్వనించెను. దీనివలన నాకు చందావనూళ్ల పని తేలికయాయెను.

కాని మా కర్తవ్య మొక ధనసంగ్రహణమే కాదు. కావలసిన దానికంటె ఎక్కువ డబ్బును దగ్గఱఁ జెట్టుకొనరాదను తత్త్వమును నేను మున్నే నేర్చియుంటిని.

సభలు అక్కఱఁబట్టి ప్రతివారమున, ప్రతినెలయు జరిగెడివి. ప్రతిసభయందును వెనుక జరిగిన సభాకార్యక్రమ మెల్ల వినిపింపఁబడుచుండెడిది; చర్చలు జరిగెడివి. ఇట్టి చర్చలలో క్షప్తముగ కాఖాచంక్రమణము చేయక మాటలాడరీతి ప్రజకు తెలియదు. ప్రసంగించుటకు అందఱును వెనుకాడుచుండిరి. సభలలో జరుగవలసిన రీతిని వారికిఁ దెలిపితిని. వారు దానిని బాటించుచుండిరి. వారు ఉపన్యసింపుటాకవిద్యయని గ్రహించిరి. ఉపన్యాసమున నేమియో యెఱుఁగనివారుగూడ ఆలోచించి ఉపన్యసింపఁగఁడగిరి.

సార్వజనికకార్యములందు సాదరుఖర్చులు గూడ మితిమీరి పోవుట నే నెఱిగి మొదట రసీదుపుస్తకములఁగూడ అచ్చొత్తింపవల దనుకొంటిని. నాకడ నైక్ష్కొప్తయిలు కలదు. దానిమీఁద రసీదులకు, రిపోర్టులకు ప్రతులు తీయించుచుంటిని. కాంగ్రెసు-కోశము సంపూర్ణముగ నుండి, సభ్యుల సంఖ్య యెక్కుడై పని మిక్కుటముగా నున్నపుడు మాత్రమే యిట్టివాని నచ్చొత్తించుచుంటిని. ఇట్టిసంఘము లన్నిటికిని పాదుపు అత్యవశ్యకము. అయినను చాల చోటుల ఇటులు

ఆత్మకథ

జరుగుట లేదని నాకు తెలియను. కావున చిన్నదయినను ముందు అభివృద్ధికి రావలసిన యీ సంస్థను గుఱించిన విశేషము లన్నియు వ్రాయయ్యను నని తలచితిని.

ప్రజలు తాము చెల్లించిన మొత్తములకు రసీదులు పుచ్చుకొనఁ గోరువారు కారు. అయినను మేము తప్పక రసీదు లిచ్చుచుండువా రము. ఈరీతిగా పైసకును లెక్క వ్రాయఁబడుచుండెను. అటు లగుట ఈనాఁడు పరీక్షించినను ౧౮౯౪ సంవత్సరమున నేటాలు ఇండి యన్ కాంగ్రెసు లెక్కలు బరాబరుగ నుండునని ద్వైర్యముతో చెప్పఁ గలను. ఏ సంఘమునకైనను తప్పులేని లెక్కలే జీవము. లెక్కలు సరిగా లేనిచో సంఘమున కపకీర్తి. లెక్కలను శుద్ధముగా నుంచనిచో సత్యమును శుద్ధముగా నుంచుట అసంభవము.

ఆదేశముననే పుట్టి పెరిగి విద్యావంతులయిన భారతీయులకు నేవ చేయుట ఈ కాంగ్రెసుయొక్క రెండవ పని. ఇందులకు 'కలొని యల్ బారన్ ఇండియన్ ఎడ్యుకేషనల్ అసోసియేషన్' అను ఒక సంఘము స్థాపింపఁబడెను. ఇందలి సభ్యు లందఱును విద్యావంతు లయిన పిన్నవారు. వారు కొలఁదిగా చందాలు చెల్లించుచుండిరి. వీరి కష్టముల ప్రజకు తెలుపుట, వీరి తెలివిన పైకిఁ దీయుట, వీరికిని హిందూదేశపు వర్తకులకును నెయ్యి మలవఱుచుట, వీరిని వీరి కాఖకు నేవచేయఁ దెలుపుట—ఇవి ఈ సంఘము పని. ఇది యొకవిధమగు వాద వివాదసమితి. అందలి సభ్యుల నియతకాలముల తప్పక పలువివ రములపై చర్చలు చేయుచుండిరి. ఈ సంఘమునకు ఒక చిన్న గ్రంథాలయము గూడ ఏర్పాటుచేయఁబడెను.

౧౯ నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

ప్రచార మొనరించుట కాంగ్రెసుయొక్క మూలదేశము. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని ఐర్లాండునందును ఉన్న అంగ్లేయులకు, భారతీయులకు నేటాలులోని వాస్తవము తెలుపవలయును. ఈ యుద్దేశము లోపలఁ జెట్టుకొని రెండు కరపత్రములు వ్రాసితిని. 'దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని ప్రతిద్రోహివానికిని ఒకవిన్నపము' అనున దొకటి. ఇందు నేటాలు భారతీయుల స్థితిగతులు సోవాహరముగ వివరింపఁబడినవి. 'భారతీయుల వోట్లహక్కును గుఱించి ఒకవిన్నపము' అనునది రెండవది. ఇందు భారతీయుల వోట్లహక్కును గుఱించి అణా పైసలతో సమస్తము వ్రాయఁబడినది. నే నీరెంటిని వ్రాయుటకు కడు శ్రమపడితిని. శ్రమపడినందులకు ఫల ముచ్చెను. అవి విరివిగా ప్రచుర మైపోయెను.

ఈ యలజశివలన దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని భారతీయులు చాల మంది మిత్రు లయిరి. ఐర్లాండునందును, హిందూదేశమునందును గల అన్ని పక్షముల యొక్కయు అదరము చేకూరెను. ముందు చేయవలసిన పనికి నీతియు రీతియు కానవచ్చెను.

* An appeal to every Briton in South-Africa.

† The Indian Franchise—An Appeal.

బాలానుందరము

యాద్యశి భావనా యత్ర సిద్ధి ర్భవతి తాదృశి* అనునది
అనేక విషయములలో నా కనుభవమాయెను. పేదలకు
సాయపడుట నాకు ప్రబలాభిలాష. ఆ యభిలాష న న్నా పేదలలోఁ
గలిపివైచి నాకు వారితోడి సంబంధము ననాయాసముగా బంధించి
వైచెను.

నేటాలుకాంగ్రెసునందు అచటఁ బుట్టిన భారతీయులును, ఉద్యోగ
గులును సభ్యులుగాఁ జేరినను గిరిమిటియా లందు చేరకుండిరి. కాం
గ్రెసు ఇంకను వారి పరము కాలేదు. వారు చందా లిచ్చి సభ్యులుగాఁ
జేరఁజాలరు. ఎపుడు కాంగ్రెసు వారికి సాయముచేయునో అపుడు
వీరును నన్ని హితులు కాఁగలరు. ఇట్టి దొకటి తలఁపని తలఁపుగా సం
ఘటించెను. అది ఈసమయముననే పాసఁగునని కాంగ్రెసువారుగాని,
నేనుగాని నిద్రపడియండులేదు. నేను స్త్రీ పరి మొదలుపెట్టి నాఁటికి
మూఁడో నాలుగో నెలలు. ఇంకను కాంగ్రెసునకు శ్రేణియు పోలేదు.
ఈరోజులో ఒకరోజున ఒక అఱవయతఁడు తలగుడ్డ దీసి చేతఁ బట్టుకొ
ని, ఏడ్చుచు నాముందు నిలువఁబడెను. ఇతఁడు కట్టుకొన్న వి చినుఁగు
పాతలు. ఒడలున వడఁకు. ముందటి చెండుపండ్లు ఊడిపోయెను. ఆ
కుదుళ్లనండి నెత్తురు కాటుమండెను. యజమాని ఇతనిని చావ
బాఁడెను. నా గుమాస్తా అఱవ. అతనివలన ఇతనికథ తెలిసెను.

* ఎవనికే ఎటువంటి తలఁపు కలుగునో వానికి అటువంటి ఫలము కలుగును.

వాని పేరు బాలాసుందరము. దర్బానులో ప్రసిద్ధుడైన ఒక తెల్లవాని కడ ఇతఁడు ఇండెంచర్లు కూలి. యజమానికి వీరోమాటమీఁద కోపము పెరిగెను. ఒకలు తెలియక పట్టుకొని బాఁచెను. బాలాసుందరము ముందరిపండ్లు రెం డెగిరిపోయెను.

బాలాసుందరమును డాక్టరుకడకుఁ బంపితిని. అపు డచట తెల్ల డాక్టరులే కలరు. బాలాసుందరము దెబ్బలను గుఱించి డాక్టరుసర్దిఫీకె ట్టు తీసికొని మేస్త్రీటువద్ద అతనిచే అఫిడవిట్టు దాఖలు చేయించితిని. మేస్త్రీటు అఫిడవిట్టు చదువుకొని కోపముగొని వెంటనే అతనియజమానికి సమనులు పంపెను.

యజమానికి శిక్ష వేయించుట సుతరాయి నా ఉద్దేశము కాదు. ఎటులయినను ఆ యజమానికడనుండి బాలాసుందరమును విడుదలచేయించుట నా ఉద్దేశము. ఇండెంచర్లు కూలితనమును గుఱించిన చట్టమును చదివితిని. ఎవఁడేని కూలివాఁడు ఏమియు తెలుపకుండ లేచిపోవుచో యజమాని సివిల్ కోర్టులో దావా వేసికొనవలెను. ఇండెంచర్లు కూలి వాఁ డటులు లేచిపోవుచో యజమాని చేయవలసినది పూర్తిగ వేఱు. వానిపై క్రిమినల్ కేసు పెట్టవలెను. నేరముగనుక నిక్కమైనచో శిక్ష యు వేయింపవచ్చును. కావుననే 'ఈ యిండెంచర్లు కూలితనమును, బానిసతనమును ఒక్కచో అని సర్ విలియమ్ హంటరుగా రని యు న్నారు. యజమానికి బానిసీఁ డెట్టి యాస్తియో ఇండెంచర్లు కూలి యు అట్టి యాస్తియే.

బాలాసుందరము విడుదలకు రెండేదారులు. ఇండెంచర్లుకూలివారికి ప్రొటెక్టరు అని ఒకఁ డుండును. అనఁగా వారి రక్షకుఁడు. ఆతనితో చెప్పి కట్టడి తప్పింపవలయును, లేదా మఱొక యజమాని

ఆత్మకథ

కడకు బదిలీ చేయింపవలయును. ఒప్పులమీఁద బాలాసుందరముయొక్క యజమానిచేతనే విడుదల పెట్టించుట లెండవదారి. ఇటు లాలోచించి ముందు ఆ యజమానితో నిటు లంటిని:

‘మీమీఁద నేరమును బలపఱచి యెటులేని మిమ్ము శిక్షింపఁజేయుట నాయుద్దేశము కాదు, అతని నతిక్రూరముగ బాండుట మీకును ఇప్పటికి తెలిసివచ్చియుండును. మీరు మీ కరారునామా నెవరికేని మార్చినచో నాకుఁ జాలును.’ దీని కతఁడు తత్క్షణ మంగీకరించెను. అటుపిమ్మట నేను రత్నపుని జూచితిని. ఆయనయు ఒప్పుకొనెను. కాని ఒక క్రొత్తయజమాని కావలయును.

ఒకతెల్లయజమానికి చెదకులాడితిని. నాఁడు భారతీయు లెవరును ఇండొచ్చడుకూలీల భరింపఁజాలకుండిరి. నా కప్పటికి కొలఁది గుంది తెల్లవారితోడనే పరిచయము. ఒకరికి ఈ సంగతి తెలిపితిని. అతఁడు దయతో ఒప్పుకొనెను. నే నాతనికి కృతజ్ఞుఁడ నైతిని. మేస్త్రీ టు బాలాసుందరము యజమానిపై నేరము మోపి తన కరారునామాను మఱొకనికి బదిలీ చేయుట కనుమతించెనని రికార్డు చేసెను.

బాలాసుందరము కేసు కూలీలలో ప్రాకిపోయెను. ‘నాకు గిరి మిటియాబంధు’వని పేరు వచ్చెను. నా కీసంబంధములన పరమసంతోషము కలిగెను. ఇతఁ ప్రతిదినము మా ఆఫీసుకు గిరిమిటియాలు ప్రవాహముగా రావొడఁగుటచే వారి కష్టసుఖము లెఱుఁగుటకు నా కనకాశేషము కలిగెను.

ఈ కేసు విషయము దూరముననున్న మదరాసునఁగూడ ప్రతిధ్వనించెను. ఆరాష్ట్రమునందలి వివిధప్రదేశములనుండి నేటాలునకువచ్చిన గిరిమిటియాలు తమగిరిమిటియాసోదరులవలన యీవార్తను తెలిసికొనిరి.

ఈ కేసు మహా-గోప్పది కాదు. కాని నేటాలులో తమకు న్యాయము సాధింపఁగలవారి దొకఁడు బయలుదేరితే నమహాత్తయే గెలిమిటియాల కల్ల తృప్తి, ఉత్సాహమును కలిగించెను.

బాలాసుందరము నాకడకు విచ్చినపుడు తలపాగతీసి చేతఁ బట్టుకొని యుండెనని చెప్పియుంటిని. ఈ దృశ్యమున ఒక విచిత్రమును కరుణారసముతో మన వైశ్య మంటుకొనియున్నది. నా పాగను తీసి వేయు మనినప్పటి సంఘటనమును వ్రాసియుంటిని. తెల్లవానిఁ జూడఁబోవుచో గిరిమిటియగాని, క్రొత్త భారతీయుఁడుగాని తన తలపైని బోపీనిగాని, పగిడీనిగాని, పాగనుగాని తీసి చేతఁ బట్టుకొనవలయును. రెండు చేతులు జోడించి నమస్కరించినను అది అత్యల్పము. బాలాసుందరము నాకడఁ గూడ నిటులు చేయవలయు ననుకొనెను. ఇట్టిచేతను చూచుటకిదే నాకు తొలిసారి. ఇది నాకు చిన్నతనముగా నుండెను. నేను బాలాసుందరముతో పాగను జట్టుకొమ్మంటిని. అతఁడు చాల సంకోచముతో పాగను చుట్టుకొనియెను. కాని అపు డతనిమోమున సంతోషకళ కానిపించెను.

తమ తోడిమానవులను నీచపతిచుటచే తమకు గౌరవము వచ్చుననుకొనువారి యుద్దేశము నా కెన్నఁటికిని అగోచరము.

మూడు పానుల పన్ను

బాలాసుందరము కేసులో నాకు గిరిమిటియాలో సంబంధ మెక్కువ అయ్యెను. అది యటుండె. ఎక్కువ పానులు వేసి సర్కారువారు వీరి నలబడి పెట్టుటలననే వీరి స్థితిని సంగీకరించెను. తుగా వదువుట ఆశక్యక మయ్యెను.

గూడ సంవత్సరమున నేటాలు సర్కారువారు గిరిమిటియాల కు సాలుకు తలకు ౨౫ పానులు అనగా ౩౭౫ రూకల పన్ను కట్టుట కు బిల్లు తయారు చేసిరి. దీనిని చూచి నేను దిగ్భ్రాంతుడనైతిని. ఈ విషయమును కాంగ్రెసులో చర్చకు తెచ్చితిని. అందు ఈ బిల్లును ప్రతిఘటించుటకు ప్రబలప్రయత్నములు చేయుట కేకగ్రీవముగా నిశ్చయింపబడెను.

ఈపన్నునకు మూలకారణము లఘువుగా ముందు తెలియఁ జెప్పుదును. గూడ సంవత్సరప్రాంతములలో నేటాలునందలి తెల్లవారు అచటి భూములు చెఱుకుగోటల కనుకూలము లని గ్రహించిరి. అపుడు వారాదేశమున కూలీలకు చిక్కుపడిరి. ఆదేశమునందలి జాలూ జాతివా రీకూలికిఁ దగరు. ఇతరదేశములనుండి పని బాగులనారు రాని చో తెల్లము, పంచవారయు తయారుచేయుట అశక్యము. దానిచే నేటాలుసర్కారువారు ఇండియాసర్కారువారితో సంప్రతించి భారత దేశమునుండి కూలీవారిని వలసగొనిపొవుటకు (రిక్రూట్) అనుమతి పొందిరి. ఈ కూలీజనము నేటాలులో అయిదేండ్లు పనిచేయు

౨౧ మూడు పానుల కన్ను

నటులు గిరిమిటుమీద 'కరారువామ' సంతకము చేయవలెను. గడువు దాటుకొనక వారి యిష్టము. అనిగా అనుకూల నివసించుటచేతనో నివసించవచ్చును. శక్తి యున్నచో భూమి ముట్ట కొనవచ్చును. ఇవి తెల్లవారు అప్పుడు గిరిమిటి మాటకు పెట్టిన ఆశలు. వారి ఉద్దేశ మేమనగా: ఈ అయిదేండ్లు దాటికొనినపుడు భారతీయుల ఒకలి కష్టముకలన తమ పంటలను సృష్టి చేసికొనవచ్చును.

అయితే భారతీయులు తెల్లవా రనుకొన్నంతకంటె ఎక్కువ లాభకారులైరి. వారు రకరకములకూర గాయల సభికముగ పండింపఁ దొడగిరి. ఇండియానుండి చాలరకముల విత్తనములు తీసికొనిపోయి అ నటు పెనివి పండించి అవతీకూర గాయలను చౌకగా నిట్టునటులు చేసి రి; మావితోటలఁ జెంచిరి. వీరింతటితో అంగలేమ. దీనితోపాటు ఎ ర్తకముగూడ చేయసాగిరి. ఇండ్లు కట్టుకొనుటకు స్థలములు కొనదొడఁ గిరి. కొండలు కూలిపొయ్యి భూస్వాములైరి. భారతదేశమునుండి ఎ ర్తకులు కొండలు వీరితోపాటు వెల్లి అట్లు పోయినిపోయిరి. ఇట్టి వారిలో కీ. శే. నేట్ అబుబకర్ ఆసుర్ గారు ప్రప్రథములు. వారు కొలదికాలములో తమ వ్యాపారమును బాగుగా సాగించిరి.

ఇదియంతయు చూచి తెల్ల ఎ ర్తకులు కలఁబై పడిరి. నల్లవారిని పిలుచుకొని వెళ్లనపుడు వీరికిఁ గల వర్తకపు తెలివిని తెల్లవా రెఱుంగరు. భారతీయులు స్వతంత్ర వ్యాపసాయికు లయినచో ఎటులో ఓర్వవచ్చును గాని వర్తకములో షాటీపడినచో ఓర్వవచ్చువా?

భారతీయులయెడ అనూయ కలుగుట కిది మూలకారణము. దీనికి మఱికొన్ని కారణములును చేరెను. నల్లవారి జీవితమునందలి నానా పద్ధతులు, కొంచెము న్యాయముతో మప్పితముగా మనఁగలుగుట, అల్ప

ఆ త్మ క థ

లాభసంతోషము, ఆకోగ్యలియను విషయములందలి ఉదాసీనత, చుట్టుపట్టులను తుచిగ నుంచుకొనుటలో ఆశ్రద్ధ, ఇండ్లను మరమ్మత్తు చేయించి బాగుచేసుకొనుటకు పీసినిగొట్టుతనము, ఈమొదలగునవన్నియు మతభేదముతో కలిసి జాతివైషమ్యమును అగ్నిహోత్రమును ప్రజ్వలింపజేసెను. ఇది మునిముందు వోటుహక్కు తొలగించు బిల్లు. రూపముగను, పిదప గిరిమిటియాలకు తలపన్నుకట్టు శాసనరూపముగను ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఈ శాసనములే కాక పెక్కుచిక్కు లివ్వవలె మొలకెత్తి యున్నవి. గిరిమిటియాలను గిరిమిటికాలము అయిదేండ్లు ముగియక మునుపే—అనగా ఇండియా చేరినతర్వాతనే ముగియునట్లు, బహుత్కారముగ పంపివేయుట,—ఈ శాసనముల మొదటి సూచన యిది. ఇండియా సర్కారువారు దీని కంగీకరించునట్లు లేదు. వివర ఈక్రింది రీతిగా కొన్ని వరతులు ఉద్దేశింపబడెను:—

౧. గిరిమిటియాల తమ నియమితకాలము చెల్లి పోయినంత ఇండియాకు లేచిపోవలయును. కానిచో,—

అ. రెండేండ్ల కొకకూరి క్రొత్తఒడంబడిక వ్రాయుచుండవలయును. ఒడంబడిక వ్రాసినపుడెల్ల జీతము కొంచెము కొంచెము వృద్ధి చేయవలయును.

బి. మఱి క్రొత్తఒడంబడిక వ్రాయక, ఇండియాకును తిరిగిపోక నేటాలులోనే ఉండినచో, సాలుకు ౨౫ పౌనులు, అనగా ౩౭౫ రూకల పన్ను చెల్లించు చుండవలయును.

ఈ ఘోషనాను ఇండియా సర్కారువారిచే మంజూరు చేయించుటకు సర్ పోస్ట్రీ బిక్షసు, మేసజ్ అనువారు ఇండియాకు వచ్చిరి. ఆపుడు ఎడ్లిక్ ప్రభువు ఇండియా వైస్రాయి, అతడు ౨౫ పౌనులు తల

౨౧ మూడు పానుల పన్ను

పన్నును మంజూరుచేయుక మూడుపానులు పన్ను మంజూరు చేసెను. ఇది వైప్రసాయిగారి పెద్ద లోటు. నేను నాడును నేడును అటులే తలఁతును. ఇటులు అతడు మంజూరు చేసి ఇండియా మే లేమాత్రము చూడలేదు. నేటాలు తెల్లవారి కట్టి లాభము కూర్చుట యత్ననికి సన్నము కాదు. మూడునాలుగేండ్లలో ప్రతి గిరిమిటియాయనూ, వాని యాలును, పదునాఠేండ్ల పొడుగును, పదుమూడేండ్ల కూతురును ఈ తలపన్నును చెల్లింపవలసినవా రగుదురు. నెలకు ౧౨ పిల్లలకుకంటె ఎన్నడును ఎక్కువ పంపించి యెఱుంగని భార్యాభర్తలు, ఇద్దఱు పిల్లలు గలకుటుంబమునకు సాలుకు ౧౨ పానులు (౧౦౦ రూకలు) పన్ను చేయుట ఏ దేశమునను, ఎవ్వరును కనని వినని అత్యాచారము.

ఈ పన్నును ప్రతిఘటించుటకై మేము ఘోరయుద్ధ మారంభించితిమి. ఈ విషయమున నేటాలు ఇండియా కాంగ్రెసువారు సహకరించినచో ఇండియా వైప్రసాయి ౨౫ పానుల పన్నును మంజూరు చేసియుండును. ఇది ౨౫ పానులనుండి ౩ పానులకు తగ్గుటకు బహుశా నేటాలు కాంగ్రెసువారి ఆందోళనమే కారణము కావచ్చును. లేక నా తలఁపే పొరపాటు కావచ్చును. కాంగ్రెసువారు ఆందోళనము జరిపినను జరుపకున్నను ఇండియా సర్కారువారు తమంతట తామే మూడుపానుల పన్నును మంజూరుచేసియుండు రనినను అనవచ్చును. ఎటులేని యగుఁగాక, ఈపని భారతీయుల హితమునకు భంగకరము. భారతదేశ యోగక్షేమముల రక్షింపవలసిన వైప్రసాయి అమానుషముగ నిట్టి పన్నును మంజూరుచేసి యుండఁగూడదు.

ఈ పన్ను ౨౫ పానులనుండి అనఁగా ౩౭౫ రూకలనుండి ౩ పానులకు అనఁగా ౪౫ రూకలకు తగ్గుట మాత్రము కాంగ్రెసువారి కే

అ త్మకథ

మంత శ్రేయస్సు? గిరిమిటియాలకు సంపూర్ణముగా మేలు కలుగలేదను వంత అచట నుండనే యుండెను. ఈ పన్ను రద్దుపఱపించి ముదరాయిష్టింపజలయు నను నిశ్చయమును, కాంగ్రెసువా రెన్నడును విడనాడలేదు. కాని యీ నిశ్చయము ఇరువది సంవత్సరములకు నెఱవేఱెను. అదియు నేటాలు భారతీయులేకాక దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని భారతీయులెల్లరుకు ఏకీభవించి ప్రయత్నించినఁగాని కాలేదు. గోఖలేగారికి మాటయిచ్చి కడకు చెల్లింపకపోవుట తుదిపోరునకు నిమిత్త మాయెను. ఆపోరునకు గిరిమిటియాల పూర్తిగా పూనుకొనిరి. సర్కారువారు తుపాకులు కాల్చుటచే కొందఱు చచ్చిరి. పదివేలమందికి పైగా బందీలయిరి.

కాని తుదకు సత్యమే జయించెను. భారతీయుల బాధలయాపమున సత్యము ప్రత్యక్షముగా ప్రకటమాయెను. కాని అచలముగ నమ్మిక, గొప్పఓర్పు, విసువు విరామము లేని పూనిక, యిది లేకున్నచో ఆ యుద్యమము జయము పొందియుండదు. వారు ఆ పోరాటమునే మానివైచి, కాంగ్రెసువారును ఆ లడాయిరి మఱచిపోయినచో త్మ పన్ను తప్పక తలపైబడుట అనివార్య మయ్యెడిది. అది యీనాఁటివఱకును గిరిమిటియాల తలపై అట్లే యుండెడిది. మఱియు దీని అపయశస్సు దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయులకును, అఖిలభారతీయులకును చుట్టకొని సనాతన మయ్యెడిది.

ధర్మశ్రీక్షణము

అంతిగా నేను ప్రవాసేఁబోఁ తన్నయుండ నయిపోవుటకు కారణము ఆత్మసాక్షాత్కారాభిలాషయే. ప్రవాసేఁబలననే ఈశ్వర సాక్షాత్కారము కలుగునని నేను నే నాధర్మమును స్వీకరించితిని. భారత నేవ నాకు సహజముగా లభించెను. నా కిది ప్రియము. కోరుకొనకయే యిది నాకు సంప్రాప్తమాయెను. నేను పర్యటనకును, కాశీ గూఢాదు కుట్రలను తప్పించుకొనుటకును, జీవకకొఱుకును దక్షిణ-ఆఫ్రికా పట్టితిని. కాని నే నీశ్వరాశ్వేషణమున, ఆత్మవర్జనమున మునిగిపోయితిని.

ఏను మిత్రులు నా ధర్మశిక్షాసను తీవ్రముచేసిరి. అది యే ప్ర కారమునను శాంతము కాదేదు. నేను దానిని శాంతము చేయఁజూచి నను ఏనుమిత్రులు పడనీయలేదు. ఎటులనఁగా: దర్బాహలో దక్షిణ-ఆఫ్రికా జనరల్ మిషనునకు అధ్యక్షులు స్పెన్సర్ వాల్టనుగారు నన్ను పసిపట్టిరి. దాదాపు నేను వారి కుటుంబములో నొకఁడ నైపోతిని. ఈ సంబంధమునకు కారణము బ్రిటోరియా పరిచయము. వాల్టనుగారి స్వభావము విచిత్రమైనది. ఆయన వ స్పెన్సర్నును ఏనుమతమున కలియుమని చెప్పినటులు గుర్తులేదు. కాని అతఁడు తన జీవితమును సమస్తము విప్పి నా ముందిడియెను. తన మంచి చెడుగు లెల్ల నిరీక్షింప నా కవకాశ మిచ్చెను. ఇతని ధర్మపత్ని కడు వినయవత్తి; వివేకవతి.

ఆత్మకథ

ఆ దంపతుల ప్రవర్తనము నాకు సంతోషము కలిగించెను. మా యిరువుర ఆభిప్రాయభేదములను మే మెఱుంగుచుము. ఎటువంటి తీవ్రచర్చయు వాని సేకము చేయుట అసంభవము. అయినను ఎచట ఉదారత, సహిష్ణుత, సత్యమును ఉండునో అచట భేదములును లాభదాయకములు. ఆదంపతుల సమ్రుత్, ఉద్యమశీలము, కార్యపరాయణతయు నాకు మోదము కలిగించెను. ఇందుల మేము తఱచు ఒకచో కూడుచుంటిమి.

ఈసంబంధము మతమునెడల నన్ను జాగరూకునిగా నుంచెను. మత చింతనమునకు ప్రిబోరి గూలో నా కెట్టి యవకాశ ముండెనో అది యిచట లేకపోయెను. అయినను సమకూరిన స్వల్పకాలమును చదువునకు వినియోగించుచుంటిని. ఈవిషయమున మరల ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు మొదలాయెను. రాయచందుభాయి నాకు త్రోవి చూపుచుండెను. నర్మదాశంకరుని* 'ధర్మగీచార' మను గ్రంథ మొకమిత్రుఁ డంపెను. దాని పీఠిక నాకు చాల నుపకరించెను. నర్మదాశంకరుని విశ్వంఖిల జీవితమును నేను వినియుంటిని. ఈ పీఠికలో అతఁడు తన శీలమును దిద్దుకొనిన తెఱఁగు కలదు. అది నాకాశ్చర్యము కలిగించెను. దానితో నా కాగ్రంథముపై ఆదరము పెరిగెను. దాని నతిశ్రద్ధతో చదివితిని. మాఝముల్లభుగారి 'India, What can it teach us?' అను గ్రంథమును, దివ్యాజ్ఞానసమాజము ప్రకటించిన ఉపనిషత్తుల యనువాదమును శ్రద్ధతో చదివితిని. నీని యన్నిటివలన నాకు హిందూమతముపై ఆదరముధికమై నానాటికి దాని గొప్పతన మెక్కుడుగా కానిపింపఁ జొచ్చెను. కాని దీనిచే నితరమతిములయెడ వైముఖ్యము కలుగలేదు.

* సుజరాతులో ఒక ప్రసిద్ధుఁడు.

హషింగ్టన్ ఇన్స్టిట్యూట్ గారి 'Life of Mahomet and His Successors' అను గ్రంథమును, కార్ల యిలుగారి మహమ్మదు స్తుతిఁ జదివెడిది. దీనిచే నా కామత ప్రవక్తపై ఆదర మెక్కినను, 'The Sayings of Zarthusstra' అను గ్రంథమునుగూడ చదివెడిది.

ఇటులు వివిధమతములను కొలఁదిగాను, గొప్పగాను తెలిసికొంటిని. దీని ఆత్మనిరీక్షణము పెరిగెను. చదివినదానిలో ఏదీ మంచి దని తోచునో దాని ననుభవమున పెట్టుకొనితిని. ఈ రీతిగా యోగ గ్రంథములఁ జదివి నాకుఁ దెలిసినంత సాధన నారంభించితిని. కాని అం దెంతో ద వ్వేగఁజాలకపోతిని. భారత దేశమునకు పోవుపిదప ఏ గురువునొద్ద నేని అభ్యసించఁ దలఁచితిని గాని ఆ కోరిక నేఁటికిని తీరలేదు.

టాల్ స్టాయి పుస్తకములు లెస్స చదివెడిది. ఇతని 'The Gospels in Brief, What to do?' మొదలగు గ్రంథములు నా హృదయమున అంటుకొనిపోయెను. విశ్వప్రేమ మహమ్మది ఎంతవఱకుఁ దీసి కొనిపోవఁగలనో నే నంతకంత కక్కువగా తెలిసికొనఁగలిగితిని.

ఇత్తఱి నే నాకు మఱొక ఏనుగుటుంబముతో పరిచితి కలిగెను. వారి మాటచే ప్రతి ఆదివారము వెస్లీయన్ చర్చికి పోఁ దొడఁగితిని. అచటికిఁ బోయినపుడెల్ల వారియింటనే విందని వా రొకసారియే చెప్పిరి. అచర్చిలో ప్రవచనము నిస్సారముగా నుండెడిది. అచటి మండలి భక్తమండలి కాదు. వా రందఱు ఐహిక చింతకులు. లోకాచారమునకును, విశ్రాంతికిని వారు చర్చికి వెళ్లువారు. ఉండి ఉండి నాకు అనట మనికీపాటులు వచ్చెడివి. నాకు చాల చిన్నతన మాయెను. కాని నాతోపాటు కొందఱు మిత్రు లుండుటవలన నా చిన్నతనము

ఆ త్మ కే థ

భిన్న మయిపోయెను. ఈ స్థితి నాకు బాగుండలేదు. తుదకు అచటికిఁ బోవ మానుకొంటిని.

నడచుచు నడచుచున్న ఈ కుటుంబము తోడి సొత్తు ఇట్టే ఆగిపోయెను. 'ఇంక రావలదు' అని వార్త ముదలకొంచిరని చెప్పఁ జెల్లును. ఆది యిట్లు : ఆయిల్లులు చాలమంచిది; ఋజువయినది; కాని సగుణచితస్వభావ. మా పని యెపుడును మతదగ్గ. నే నపుడు ఆర్నాల్డ్ గారి 'Light of Asia'ను చదువుచుంటిని. అపుడు బుద్ధునకును ఏసునకును గల తారతమ్యమును గుఱించి చర్చ వచ్చెను. నే నిటు లంటిని:

'అమ్మా, మాడు బుద్ధుని దయ! అని మనువ్యవహారితో ఆంగ్ల సకల భూతములదాక వ్యాపించెను. అతని బుజము మీఁద సంతసముతో మారుచున్న మేకపిల్ల చిత్తకవు కనులయొదుట పొడఁగట్టి నవో ఎవరిహృదయము ప్రేమచే పొంగిపోవను? ఏసులో సర్వభూత వ్యాప్తముగు నీదయ కానఁబడదు.'

ఆమెకు మనస్సు నొచ్చెను. నేను ఇది గ్రహించితిని. ప్రసంగ మంతటితో కట్టిపెట్టితిని. భోజనమునకు లేచితిమి. ఆమె కుమారుడు అయిదేండ్లవాఁడు హాసస్మయఁ దొక్కఁడు మాతోఁ గలఁడు. పిల్లలున్నచో నాకు మఱొకరితో మాటాడ నేమి పని? మే మిరువురము చిరకాల మిత్రులము. కుజ్జనిపల్లెరమున మాంసపు ముక్క కలదు. చూచి నేను గేలిచేసి నాచేత నున్న రేఁగుబండు చూపి, 'మాడు మిది దాని కన్న నెంత బాగున్నదో' అని యంటిని. అమాయకుఁ డాకుజ్జఁడు నాలోఁ గలిసిపోయెను. నీపండే బాగుండెనని కొండాడఁ దొడఁగెను.

కాని అపనివాని తల్లియో? ఎగచెను. నేను కొంచెము హెచ్చుచేక పడితిని. వెంటనే ప్రసంగము మార్చివేసితిని. మఱుసటి యాదివారముగూడ వారింటి కేగితిని గాని జంకుతోడనే. నేనబడు వాని మారు కొనఁ దలఁపలేదు; అది మంచిదనియు ననుకొనలేదు. కాని యామె నా పని చులుకనిచేసెను. ఆమె యిటు లనెను: 'గాంధీ! నే నొకటి చెప్పెను మఱొక విధముగా తిలఁపకుము. నీ చేమి మాపిల్లవానికిఁ దగదు. ఇప్పుడు వీఁడు ప్రతిదినము మాంసము తినుటకు మారాము చేయుచున్నాఁడు. నీ వాదమును స్మరణకు తెచ్చి పండ్లు తెమ్మనుచున్నాఁడు. దీనిని నేను నైఁపఁజాలను. మాంసము మానినచో మఱేమి జబ్బు చేయదు కాని వీఁడు చిక్కి నెల్లెమయిపోవును. నా తిని చూడ శక్యమా? నీ విక నిట్టి చర్చలు శైద్ధవాగమైన మాతోడనే చేయవలయుఁ గాని పిల్లలకడఁ గాదు. వీనితో పిల్లలు పాడయి పోదురు.'

'అమ్మా, నేను చాల ఎగచుచున్నాను. నాకును పిల్లలు కలరు. తల్లిదండ్రుల భావములు నే నెఱుంగుదును. ఇక నిట్టి కష్టము కలుగకుండఁ జేయుట కడు సులభము. నేను చెప్పుటకంటె నేను తినునవియు, పరిశ్రమించునవియు సాక్షాత్తు పిల్లవాని మనస్సునకు ఎక్కువగా పట్టిపోవును. ఆకారణమున నేఁటినుండి నే నిదటికి వచ్చుట మానుకొనుటయే దీనికిఁ దగు చికిత్స; కాని దాన మన మైత్రి కేమాత్రమును భంగము రాదు.'

'తమ మాట బాగుగా నున్నదని ఆయిల్లారు సంతోషముగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

గృహవ్యవస్థ

గృహభారము వహించుట నాకు క్రొత్త గాదు. కాని బాం

బాయి, లండనులలోని నాకాపురమునకును, నేటాలులోని కాపురమునకును వార కలదు. ఇవట గృహవ్యయమునందలి కొంత భాగము ప్రతిష్ఠకొఱకు. ఇండియన్ బారిష్టరు ప్రతిష్ఠకు తగినటులును, మఱియు భారతీయుల ప్రతినిధియొక్క ప్రతిష్ఠకు తగినటులును నేను నేటాలులో గృహవ్యయము చేయఁదలఁచితిని. అందులకు పట్టణములో మంచిచోట ఒక సాగసైన చిన్నయింటిని అద్దెకుఁ గొంటిని. కావలయు ఉపకరణము లన్నియు అందుఁ గలవు. భోజనవ్యయము మితము. అయినను అపుడపు డాంగ్లేయమిత్రులను, నాతో పనిచేయు భారతీయులను విందులకుపిలుచుచుండుటవలన కొంచె మధికముగనే యగుచుండెను.

ప్రతిసంసారమునందును ఒక మంచి నేవకుని ఉంచుకొనక తప్పదు. కాని యెవనినైనను నేవకునివలె నెటు లుంచుకొనవలయునో నాకు నేటికిని తెలియదు.

నాతో నొకమిత్రుఁ డుండువాఁడు. మఱియొక వంటవాఁడును. ఇంటివానివలె నుండెడువాఁడు. ఆఫీసులోని గుమాస్తాలను మాయింటనే భుజించి నివసించుచుండెడివారు.

ఈసంసార విటులు సఫలముగా సాగినదనియే నాతలఁపు. కాని యీ సంసారమున కొన్ని కటువులగు అనుభవములు తగులకపోలేదు.

నా మిత్రుడు మంచి తెలివిగలవాడు. నాయొక విశ్వాసియని నమ్మితిని. కాని నేనే మోసపోతిని. ఆఫీసునుమాస్తా యొకడు మా యింట నుండెను. నామిత్రున కితనిపై అనూయ వుట్టెను. నా కా సుమాస్తామీద అనుమానము కలుగునటులు నామిత్రుఁ డొక పన్నాగము పన్నెను. ఆ సుమాస్తా స్వభావము విచిత్రమైనది. తనను నేననుమానించు చుంటినని వెంటనే పసిగొనెను. వెంటనే పని మానుటయ కాక మా యింటినిగూడ పరిత్యజించెను. నేను చాల వగచితిని. నేనతని కన్యాయము తెలచితి నేమో యని లోలోపల మిగుల దుఃఖించితిని.

ఈ నడుమ మా పంటవాడు ఏకారణముననో నెలవు వుచ్చుకొనెను. మిత్రులు నేనాకు శ్రామలకు నేను పాదకు నుంచెతిని. కావున ఇతనికి బదులు చుట్టొకని నుంచవలసివచ్చెను. ఈ క్రొత్తవాడు తుంటరియని తుదకు తెలిసెను. కాని నాకు మాత్ర ముకీర్త్యుడు పంపిన మాత్ర.

నా యింట నా యెఱుకలేక జరుగుచున్న కొన్ని దుష్కార్యములను వచ్చిన రెండుమాణ్ణాళ్లలోనే కనిపట్టి ఇతఁడు నన్ను ముదలకింప నిర్ధారించుకొనెను. 'మంచివాఁడనియు, 'ఎవ రేమి చెప్పినను దాని నమ్మువాఁడ'ననియు నాకు పేరు. నా యింటనే లోకవ్యాప్తమగు దుర్గంధము బయలుదేలుట ఈ పంటవాని కాళ్ళదగ్గ మాయెను. ప్రతిదినము మధ్యాహ్నము ఒంటిగంట నా భోజనవేళ. ఆఫీసునుండి ఆ సమయమున కింటికీ బోవుట మామూలు. ఒకనాడు పండ్రెండగుంటలవేళ ఆ పంటవాడు ఆఫీసుకు రోజుకొనుచు వచ్చి 'ఒక తొందరపని యున్నది. మీరు వెంటనే యింటికి రాలయను, అనెను.

‘ఇప్పు డెటులు? ఆపని యేమో చెప్పు. ఆఫీసు వదలి యింటికి రాదగినంత పని యేమి? అదట నేమి పని?’

‘మీ రిప్పుడు రానియడల నిటుపిదప ‘ఏల వెళ్లకజాతి’నని విచారించురు. నా చెప్పదగిన దింతయు.’

ఇతఁ డింత దృఢముగా చెప్పుటవలన వెళ్లవలసి విచ్చెను. నే నొక గుమాస్తాను వెంటఁ జెట్టుకొని యింటికి బయలుదేరితిని. వంట వాఁడు ముందు నడిచెను. నన్ను మేడమోఁదికిఁ దీసికొనిపోయెను. నా మిత్రుని గదివంకఁ జూపి, ‘యీతలుపు తీసి మీరే చూడుఁడు , అనెను.

నాకు అంతయు తెలిసిపోయెను తలుపు తట్టితిని ప్రత్యుత్తరము వచ్చినా? నా బలముకొలఁది తలుపు తట్టితిని. గోడలు గజగజలాడి పోయెను. తలుపు తెఱవఁబడెను. లోపల నొక వేళ్ళ. ‘పో సొమ్ము; మరల నీ సున్నును తొక్కవలదు’ అని దానిఁ బంపివైచితిని.

‘ఈక్షణమునుండి నీతో నా కేసంబంధమును లేదు. నేను బుద్ధి మాండ్యముచే నిలువెల్ల మోసపోతిని. నావిశ్వాస మింతకుఁ దెచ్చితివి.’

ఈ నా మాటలతో తెలివి తెచ్చికొనుటకు బదులు అతఁడు ‘మాడు! నీరహస్యము లన్నియును బయటఁ బెట్టెదను’అని బెదిరించెను.

‘నాకు రహస్యముని లేదు నాసంగతి యంతయు చాటిచెప్పుము. కాని నీ విపుడే యివటినుండి లేచిపోవలయును.’

అతఁడు నుఱి కొంచెము విఱుసెక్కినను. ఇంక నతని సంభాషింప వీలు లేకపోయెను. అంతట కిందనున్న గుమాస్తాను బిలిచితిని. ‘మీరు వెంటనే నూపరిం బెండెంటు గారికడకుఁ బోయి నా నమస్కారమును

చెప్పిన విషయము—నాయుంటు నివసించుచున్న ఒకతఁడు విశ్వాసపూర్వము చేసెను. అతఁడు నా యింట నుండుట నా కిష్టము కాదు. కాని అతఁడు ఇంటనుండి కడలుటలేదు. తమ మద్దతు కోరుచున్నాను—అని నా విన్నపములు చెప్పెను.'

అపరాధి ఇంతవఱకు లొంగలేదు. నేనిక పోలీసుల కప్పసింతు ననుకొనెను. తప్పు అతనిని భయపెట్టెను. విషయ నతఁడు కరణుల వొచ్చెను. పోలీసులకు తెలుపవలసి బతిమాలెను. వెంటనే యింటిని వదలెద ననెను; వదలెను.

ఈ యింటన యజ్ఞానమయమున నన్ను పోలుకొలిపెను. ఈ దుష్ట పక్షముచే నేను పూర్తిగా మోసపరిపఁబడినటు లప్పటికిఁగాని తెలియ లేదు. ఈమి తుని దగ్గఱకు చేర్చుట మంచి చేయఁబోయి చెట్ట చేయుట యొనఁచి. తుమ్మకొమ్మన గులాబిపూలు కోయఁదలఁచితిని. అతని నడవడి మంచిది కాదని నాకుఁ దెలియును. ఆయినను నాయొడ తప్పఁదలఁపఁడని నమ్మితిని. అతని నడవడిని బాగుచేయఁదలంచి నేనే చెడుగునఁ బడితిని. ఇయ్యొడ నాహితైషులమాట చెనికెట్టనైతిని. మోహమునఁ బడి అంధుడనైతిని.

ఈ దుష్టులచే నాకనులు తెఱపింపఁబడని యెడల నాకు సత్యమిసుమంతయు తెలియవయ్యెడిని. నే నతనివలలోఁ బడి యిప్పుడు నే నుద్యమించిన యాయోకాంతజీవనము తల పెట్టియుండను. నాసమయ మంతయు వానికి ఎమ్ముచేసెడి వాఁడను. నన్ను అంధకారమున నుంచి కుమార్తముఁ బట్టింపఁగల శక్తి అతని కున్నది.

కాని ఈశ్వరగ్రహీతుని ఎఱఁ డేమి చేయఁగలఁడు? నామనస్సు కుద్రము. కాన తప్పు దొడరినను రక్షితుఁడ నయితిని. ముమ్మోదబునే

ఆత్మకథ

సంభవించిన యీ యనుభూతి భవిష్యద్విషయములలో వన్న జాగరూకునిగాఁ జేసెను.

ఈశ్వరుఁ డీవంటవాని ప్రేరింపలేదని యెవ రెఱుంగుదురు ? అతఁడు వంట చేయులేడు. ఆ పనిమీఁద అతఁడు నాయంట నెంతో కాలము ఉండలేడు. ఇతఁడు తక్కు కొండొకరు నాకనులు విప్ప లేరు. ఆమె యిటుకు వచ్చు టిదే మొదలు కాదు. ఇంత ధైర్య మీవంటవానికిఁ దక్కు మఱొకరికి లేదు. ఏలన, ఆ మిత్రునిపై నాకుఁ గలి విశ్వాసము హద్దు దాటిపోయినదని అందఱుఁ దెలియును. వంట వాఁడు ఈవిషయము నాకు తెలుపుటకే వచ్చెఁ గాఁబోలు—అయ్యా, నేను మీ యింట నుండలేను. మీగు సులభముగా మోసపోవుదురు. ఇది నాకుఁ దగినచోటు గాదు' అని యాత్మణమే నా నెలవడిగను.

నేనును ఉండుమని పట్టు పట్టలేదు.

వెనుక వెల్లిపోయిన గుమాస్తాపై నానుతి విఠించినవాఁ డీమిత్రుఁడే యని నా కపుడు తెలిసెను. ఆగుమాస్తాకు నా కావించిన అన్యాయ మును పోగొట్టుటకు నే నెంతయో ప్రయత్నించితిని. నాకీ వార్తగు టించి యెన్నఁటికిని విచారమే. ఏలన, అతని నెన్నఁటికిని సంతృప్తి చేయఁజాలకపోతిని. ఎంత జాగు చేసినను అతఁడు కతుకే.

ఇంటికి

నేటి నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా ప్రవేశించి మూడేళ్లు. నా కవటి లోకాల సంగతి తెలిసెను; వారికిని నా సంగతి తెలిసెను. ౧౮౯౬న సంవత్సరమున ఆమునెలలు నెల వీయమని అడిగితిని. ఏలన, నేనచట ఇంకను చాలకాల ముండువలసినవాడను. నా కవట మంచి ప్రాజ్ఞీను ఏర్పడెను. అచటివారికి నాతో చాల పని యుండు నని తెలిసెను. అందుల నే నింటికిఁ బోయి ఆచిష్టలతో మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికా నివాసమునకు రా నిశ్చయించితిని. ఇంటియకాక నేనింటి యాకుఁ బోవుచో అచట ప్రచారము చేసి దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయులయెడల ఎక్కువ అభిమానము కల్పింప వీలుండును. మూడు పానుల పన్ను మహావిషయము. అది మానువలెను కాంతి యెట్లు? కాని ఇచట నేను లేనికాలమున కాంగ్రెసుపనియు, విద్యా సంఘము పనియు నెవరు చూతురు? నా చూపులో నిరువురే కలరు. ఆసంజీ మియా ఖాన్ ఒకఁడు; పార్సీ రుస్తుంజీ మఱియొకఁడు. ఆపటికి వార్తకులలో పలువురు ప్రచారకులుగా తయారయిరి. కాని కార్య దర్శిభారము నియమపూర్వకముగా వహించువారును, దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయుల అభిమానమునకు పాత్రము లయినవారును వీరియవురే. కార్యదర్శికి అంగ్లభాషాజ్ఞాన మావశ్యకము గదా! నేను ఆసంజీ మియాఖానుగారి పేరు కాంగ్రెసువారికి నూదించితిని. వారతని కార్యదర్శిగ నామోదించిరి. అతని నెప్పుకొనుట అత్యుత్తమ మని

ఆత్మకథ

అనుభవమువలనఁ జెల్లిసెను. ఆనందమీయభావముగారి ఉద్యోగశీలము, వారి యుదారత, వారి సంచితము, వారి వివేకము కార్యవర్తిత్వము నకు యుక్తులిగాఁ జేసెను. మఱియు అపవధికి ఏబారెండురో, ఇంగ్లీషు వచ్చిన ఏగొప్పవాడో కాని పనికిరాఁ జనుచును పాఠదోలెను.

౧౮౯౬ వ సంవత్సరము నడుమ నేను కలకత్తాకు బయలుదేలు 'పోస్ట్ గోలా' స్ట్రీటు చెక్కి ఇండియాకు బయలుదేరితిని.

ఆస్ట్రేలియాలో పలువురు యాత్రికులు లేరు. అందు ఇద్దఱు ఇంగ్లీషు ఉద్యోగులు కలరు. వారితో నాకు మైత్రి కలిసెను. ఒకనితో నేను ప్రతిదినము ఒక గంట చవరంగ నాడుచుంటిని. ఆస్ట్రేలియాలోని డాక్టరు 'తమిళభాషాశిక్ష' యిచ్చెను. దానిఁ జదువఁ దొడఁగితిని.

నేటాలులో నుండఁగా మహమ్మదీయులతో పరిచయముకలుగఁ జేసికొన ఉరుదుభాషను, మదరాసు వారితో పరిచయము కలుగఁ జేసికొనుటకు అటవభాషను చదువఁదలఁచితిని.

ఉరుదు నేర్వఁదలఁచిన యంగ్లమిత్రుని మాటమీఁద డెక్కు మీద నున్న యాత్రికులలో 'ఎవరేని మున్నీ దొరకునా' యని అన్వేషించితిని; దొరకెను. అప్పటినుండియు మాచదువు బాగుగా సాగెను. ఆ తెల్ల ఉద్యోగి ధారణ దొడ్డపి. ఉరుదు అక్షరములు గుర్తింప నాకు చాలఁ గష్టమాయెను. మఱి యతఁడో, అక్షర మొకసారి చూచిన చాలు నిక మఱవఁజాలఁడు. నేను చాల కష్టించితిని గాని అతని సత్రికమింపఁజాలకపోతిని.

అఱుము నాకు కొంచెము బాగుగనే వచ్చెను. గురువు లేఁడు, అయినను గురు వక్కఱ లేనంత చక్కఁగా ఆతమిళశిక్ష వ్రాయఁబడెను.

ఇంశియాకు వచ్చు పిమ్మట అఱవము లెన్న ననువలచుచితిఁగాని అశక్త్యమయ్యెను. ౧౮౯౩ సంవత్సరమున కిటీబలి కాలమున నేనేమి వ్యాసంగముచేసినను చెఱుచాలలండీ. అఱవము దక్షిణ-ఆఫ్రికా చెఱు సాలహోను, ఉరుదు యరవాడ చెఱుహోను అభ్యసించితిని. అయినను అఱవము మాబలాడుటమాత్రము నా కభ్యాసము కాలేదు. చదువన చ్చిన కొంచెము వాడుకలేమి తుష్టపట్టిపోవుచున్నది. ఇందుకు వగచుచున్నాను. దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండలి మనరాసుసోపరులకు నేననినచో ప్రాణము. నాకు వీ రెల్లప్పుడు గుర్తువత్తురు. ఎవబనేని అఱవవాఁడుగాని, తెలుఁగువాఁడుగాని కానిపించినచో వారిత్రానిక, శ్రద్ధ, స్వాగత్యోగము గుర్తురాకమానవు. వారందఱు నిరక్షరులు. వారిశ్రేష్ఠులను అట్టివారే. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో పోరు నిరక్షరులది. అక్షరము లెఱుఁగని యోధులే అందు పోరాడిరి. ఆపోరు దీదలకొఱకు. వారినదియు పూర్తిగా దీదవారే.

అమాయికులును, యోధులును అగు ఆభారతీయుల చిత్తము చూఱగొన నాకు భాషాభేదము బాధకము కాలేదు. వారికి హిందూస్తానియు, ఇంగ్లీషును తప్పులు తప్పులుగా వచ్చును. కావున మాపని జరుగుటకు అడ్డు లేకపోయెను. కాని వారి ప్రేమకు బదులుగా నే నఱవము అభ్యసించఁ దలఁచితిని. అఱవము కొంత కొంత గ్రహించితిని. ఇంశియాలో తెలుఁగు నేర్వఁ బ్రముత్తించితిని. కాని అందు అక్షరాలు దాటి పైకి పోలేదు.

కుశీలిగా అఱవము, ఆంగ్రము చక్కగా వచ్చు భాగ్యము లేక పోయెను. ‘బహుశా’ ఇక నేర్వఁజాలను. కావున ద్రావిడులు హిందూస్తాని అభ్యసించురని నే నాశపెట్టుకొనియున్నాను. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని మదరాసు ద్రావిడులు కొలదియో, గొప్పయో, అవశ్యము

ఆ త్మ క థ

హిందీ మాటలాడుదురు. దేశభాషాపకనముచే తమ అంగ భాషాజ్ఞాన మునకు బాధక మేమో యని ఇంగ్లీషు వచ్చినవారు మాత్రమే దేశ భాషల నాచరింపపెట్టారు.

కాశీ సంక్రమణము చేసితిని. సింహావలోకనముచేసి ప్రయాగ గాఢము పూరింతును. పోంగోలాస్తీచరు కైటైనునుఁజేరించి చెప్పుట తగ వాయి. మేము నెచ్చెలుల మైతిమి. అతఁడు స్త్రీమత సోదర సంప్ర దాయములోనివాఁడు. సముద్రయానప్రసంగముకంటె ఆధ్యాత్మికప్ర సంగమే మా కెక్కువ. అతఁడు నీతికిని, జ్ఞానమునకు (సర్మమునకు)ను శ్రేయము కల్పించును. ఇతనిదృష్టిలో వై బిలుబోధ శిశుక్రీడ. భాషాసార శ్యమునుబట్టి దానికి గొప్పదనము. బాలకులు గాని, స్త్రీలుగాని, పు రుషులుగాని జీససునందును, ఆతని బలిదానమునందును విశ్వాస ముంచు చో వారి పాపము నశించిపోవును. ఇతని పరివయము ప్రిటోరియాలో ని స్త్రీమత సోదరుని గుర్తు తెచ్చెను. నీతియొడ విధినిధిషేములు గల యేమ తమైనను అతనికి పనికిమాలినవృత్తము. ఇంత చర్చకును గారణము నాకా కాహారము. మాంసమును, విశేషించి గోమాంసమును నే నేల తినరాదు? భగవంతుఁడు కాకములవలెనే పశుపక్షులనుగూడ మనుష్యుని ఆనంద మునకును, ఆహారమునకును సృజింపలేదా? ఇట్టి ప్రశ్నలతో మాకు ఆధ్యాత్మిక ప్రసంగములలోనికి దిగక తప్పకపోయెను.

మే మొకరి నొకరము ఒప్పింపజాలక పోతిమి. నీతిజ్ఞాన(సర్మ) ములు రెండును ఒకటియే యని నా దృఢవాదము. ఇందులకు భిన్న ముగ అతని దృఢవాదము.

ఇటులు ఇరువది నాలుగు నాళ్లకు ఈ ఆనందయాత్ర పూర్తి యాయెను. హుస్సెనది సౌందర్య మాలోకించుచు కలకత్తాకేవున ఓడ దిగితిని. నాఁడే బొంబాయికి రై లెక్కితిని.

హిందూ దేశమున

కలకత్తానుండి హిందూయికి పోవువారిలో నడుమ ప్రయాగ కలదు. అటు పైకి క్షి నిమిషము లాగును. ఇంకలో పబ్బము చూచినప్పుడొకరికొకరికొడమెను. చుట్టయ మం దొకటి కావలసియుండెను. మందులు అమ్మి 'కెమిష్టు' అర్ధనిద్రాముగ్ధుడయి యుండెను. మం దీయఁ జాల నాలస్య మాయెను. నేను మరల స్త్రీవనుచేరుకొనుటకు బండి బయలుదేలుచుండెను. ఉత్తముడగు అష్టేషకమాస్టరు నాకై పైలును ఒకనిమిష ముఁపెను. కాని నారామి చూచి నా నామాను బండినుండి దింపి యుంచెను.

కెల్వరు హోటలులో ఒకగదిని గొని అపబ్బమున వెంటనే నా పనిని మొదలిడఁ బూనితిని. ప్రయాగలోని 'పయోసీరు' పత్రికా ఖ్యాతి నేను వినియుంటిని. భారతీయుల కోరికలకు వికటముగా నది వ్రాయుచుండుననియు నా కెఱుక. అపుడు 'డాక్టర్ చేజనీగారు' దానికి ఉపసంపాదకులని నాగుర్తు. అన్ని పక్షములవారి సాయమును నా కభిప్రేతమగుటచే ఆయన కొకచీటి వ్రాసితిని. ఆందు పైలు తప్పిపోవుట వివరించి మఱునాఁటి బండికి నేను పోవలయుననియు, ఇంతలో తమ దర్శనమున కవకాశము చేయవలయుననియు వ్రాసితిని. మంచిదని వెంటనే ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను; నాకు సంతసము హెచ్చెను. ఆ యాంగ్లేయుడు నామాటలు వినెను; ఇటు లనెను: 'మీరు వ్రాయున దెల్ల ను గమనించి నేను నాపత్రకలో టిప్పణి వ్రాయుదును. కాని

ఆత్మకథ

మీవిధానసంకల్పము నే స్వీకరింపజాల. ఏలనగా, నేటాలులోని తెల్ల వారి ఉద్దేశములను, భారతీయుల కోరికలను సాంగముగా నే నెఱుంగ వలదా?

‘మీరు సంగతుల నన్నిటిని చక్కగా చదివి మీపత్రికలో చర్చించిన జాలును, న్యాయముతక్కి నాకు మఱియొకటి వలదు ‘ఆని నే నంటిని.

మిగిలిన సమయము త్రివేణీసంగమ సౌందర్యము చూచుటతో డను, కార్యవిచారముతోడను గడచెను.

పయ్యసీరు పత్రికాధిపతితోడి యీ యాకస్మిక ప్రసంగమే నేటాలురాష్ట్రమున నాపడిన యాతనలకు బీజాశోపణ మాయెను.

ఆటనుండి బొంబాయిలో దిగకయే రాజకోటకుఁ బోయితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని స్థితిగతులను గుఱించి ఒక చిన్న పుస్తకము వ్రాయఁబూనితిని. వ్రాయును, ప్రచురింపను నెల పట్టెను. దానిపయిని పచ్చఆట్రు ఉండుటచే అది ‘పచ్చపుస్తక’ మని వాడుక పడెను. అందు దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని స్థితిగతులనెల్ల చిత్రించితిని. ఉద్దేశపూర్వకముగా తగ్గించి వ్రాసితిని. లోఁగడ వ్రాసిన రెండు కరపత్రముల భాషకంటె నిందు సరళమగుభాష మపయోగించితిని. ఏలయునగా, కష్టము కొలఁ దీడెనను దవ్వలనుండి చూచువానికి కొండంతగాఁ గానిపించును.

దీనికి పదివేల ప్రతులు తీయించితిని. హిందూదేశములోని అన్నిపత్రికలకును, సకలపక్షముల నాయకులకును బంపితిని. అందఱ కంటె మునుముందు పయ్యసీరు పత్రికాధిపతి సంపాదకవ్యాసములలో దీనిగూర్చి చర్చించెను. ఆవ్యాససారాంశము ‘రూటరు’ మురిఘత్తున నీచుకు వెళ్లెను. మఱియు ఆటనుండి ఈసారాంశము యొక్కసారాంశము

నేటాలువెళ్లెను. ఈతంతి అచ్చులో మూడుబంతులకన్న నెక్కువ కాదు. నేటాలులోని హైందవుల బాధలగుఱించి నానాసిన వ్యాసమున కది కొలది సంస్కరణము. అందలివి నాకేబ్బములు కావు. ఈవార్త నేటాలులో ఎంతపని చేసెనో తరువాత గ్రహింపఁగలరు. వేరుపడిన పత్రికలలో నెల్ల మెల్ల మెల్ల గా దీనిమీఁద టీకలు, టిప్పణులు బయలుదేఱెను.

ఈ పుస్తకముల కన్నిటికి కాకితములు చుట్టి రహలుఖ పంప దున్నానయ్యము; పైఁగా అమిత ధనవ్యయకరము. దాన నొకటి కనిపట్టి తిని, చుట్టుప్రక్కల పిల్లలఁ బిలిచితిని, బడిలేని ప్రాద్దుటిపూటలు నాకు సాయము చేయవేఁచితిని, వారు కులాసాగా అంగీకరించిరి. వారిసాయమునకు బదులు ముద్రకొట్టిన పోస్టుబిళ్లలును, ఆకిర్వాదములును నేనిత్తునంటిని. పిల్లలాడుకొనుచు నాడుకొనుచు ఆపని ముగించిరి. చిన్న చిన్న పిల్లలను స్వయంసేవకులుగా చేయుట నాకిది ప్రథమానుభవము. ఈ నా బాలమిత్రులలో ఇరువురు నేఁడు నాతోపాటు పనిచేయుచున్నారు.

ఈరోజులలో బొంబాయిలో విపరీతముగా ప్లేగు వ్యాపించెను. ఎటు చూచినను గగ్గోలు, రాజకోటలోఁగూడ నిది ప్రవేశించునని భయము పుట్టెను. ఆరోగ్యకాఖిలో నేను మంచి పనివాడనని నాతలఁపు. నేను స్వచ్ఛందసేవ చేయుదునని సర్కారుకు విన్నవించుకొంటిని. వారియ్యకొని నన్ను వ్యాధిపరీక్షాసంఘములో ఒక సభ్యుని జేసిరి. పాకీదొడ్లు పరిశుద్రముగా సంపవలయునని నేను నొక్కి చెప్పితిని. సంఘము ప్రతివీధిలోని పాకీదొడ్లను పరీక్షింప నిశ్చయించెను. బీదవారు తమ పాకీదొడ్లు పరీక్షించుటకు ప్రతికూలముగా లేరు. ఇంతియకాక మేము నూచించిన సంస్కరణముల నన్నిటిని జేసిరి. మఱి భాగ్యకాలరమాట? మేము వారిదొడ్లు పరీక్షింప

ఆత్మకథ

వెళ్లగా వా: రొప్పకొనలేదు. ఇంక సంస్కరణము మాట యెటులు సాగును? ధనికుల పాకీదొడ్లు 'పాడు పాడు' అని అనుభూతమైనది. చీకటి కోణము; తేమ యూట; పాడుకంపు; కూర్చుండుచోట లుక లుక్కలాడు పురుగులు. ఆరోజు జీవిత మంతటిలో నరక మనిపించెను. మేము చెప్పిన సంస్కరణములు కడు తేలిక. మలము నేల పయి పడకుండ బొక్కెన లుంచుటయు, నేలపైబడి తేమ పుట్టింప కుండుటకు మాత్రమును బొక్కెనలలోనే విసర్జించుటయు, పాకీదొడ్ల కును బయటిగోడలకును నడుమనుండు కట్టడములను కూల్పించి, గాలి వెలుగులు తగులునట్లు చేసి పాకీవాండ్లు సరిగా శుభ్రపఱచుటకు పీలు కలుగజేయుటయు. శాగ్యవంతు లీదివరి సంస్కరణమునకు అనేక బాధకములు చెప్పిరి. పలువురు దీనిని కొనసాగింపలేదు.

సంఘము చండాలవాటికనుగూడఁ జూడవలయును. కాని ఒక సభ్యుఁడుమాత్రమే నాతో ఎచ్చటకు సిద్ధుఁడాయెను. మాలవాడకు వెళ్లుటయును, అందును అచటి పాకీదొడ్లు పరీక్షించుటయును వారికి అధూతపూర్వముగను, అత్యాశ్చర్యముగను ఉండెను. మాలవాడకు వెళ్లుట నా కదియ మొదటిసారి. వారియిండ్లు చూచి నే నాశ్చర్యపడితిని. వారు మమ్ము జూచి ఆశ్చర్యచకితు లయిరి. 'మీ పాకీదొడ్లు చూడ వచ్చితిమి' అని నే నంటిని.

'నూ కేమిటి, పాకీదొడ్లేమిటి? మేము బయళ్లకు పోమము. మీవంటి గొప్పవారికి పాకీదొడ్లు.'

'మేము మీయిండ్లు చూడవచ్చునా?'

'అయ్యో, అవశ్యము చూడవచ్చును. మీ కేటి యడ్లు? మీ యిచ్చునచ్చిన చోటెల్లఁ జూడుఁడు. అయ్యో, మావియి ఒక యిండ్లేనా? కలుగులు!'

నేను లోనికిఁ జని ఇండ్లు, ముంగిళ్లు అంతయుఁ జూచి ఆనందించితిని. ఇండ్లెల్ల గోమయ లిప్తములు; ముంగిళ్లు శుభ్రములు; ఉన్న కుండలు, చల్లు తొళితములై నిగనిగలాడుచుండెను.

ఈప్రదేశములలో స్త్రీగుభయము లేదు.

ఒకపాకీదొడ్డిని వర్ణింపక విడువఁజాలను. అది యొకభాగ్య కాలిది. ప్రతిగదికిని తూములు ఉన్నవి. సీరద్వారములు, మూత్రద్వారములు నవియే. కావున ఇల్లంతయు చెడుగువులుకంపు. మఱియొక యింట మేడవూడ పడకగది. దాని కొకతూము. చులమాత్రములకు అదియే ద్వారము. ఆతూమునుండి నేలకు ఒకగొట్టము. ఆక్కడ నిల్చుచో ముక్కు పగిలిపోవును. ఆయింటివా రచట నెటులు నిద్రించుచున్నారో పాఠకులే ఊహించుకొందురుగాక !

సంఘము వైష్ణవాలయముగూడఁ జూడఁ జనెను. అందలి పెద్ద పూజారికిని, గాంధీకుటుంబమునకును చాలనైయ్యము. అతఁడు కోనెల యెల్లఁ జూపను, సంస్కారములు చేసికొనను అంగీకరించెను. ఆదేశమున అతఁడుకూడ ఎన్నఁడుఁ జూచి యెఱుంగని ఒక ప్రదేశము కలదు. పుల్లకులు ఊడ్చిన పెంట యంతయు నచట నిలువ; కాకులకు, గ్రద్దలకు నది యునికి. పాకీదొడ్లు పాడుగానున్నవని చెప్ప నక్కఱలేదు. రాజకొటలో నే నెంతోకాలము ఉండకపోవుటవలన అతఁ డెంత బాగుచేయించెనో నా కెఱుకలేదు.

దేశపు దుర్గంధముఁ జూచి దుఃఖితుడ నయితిని. మనము దేశమును పవిత్రమని భావించుము. అనట ఆరోగ్య నియమములను పరిపాలింపవలయునని ఆసీంతుము. స్మృతికర్తలు బాహ్యభ్యంతరకాచము అత్యాచారముని రాపాడుట ఆసమయమున నా యెఱుక కావలలేదు.

రాజభక్తి, శుశ్రూష

శుద్ధమయిన రాజభక్తి-అనుభవము నా కంత కలదో చుటియొక
నికి అంత కల దనుకొనను. సత్యమునెడ నాకుఁగల స్వాభావిక
మగు ప్రేమయే ఈ రాజభక్తికి మూలమని యిపు డనుకొనుచున్నాను.
ఇట్టిరాజభక్తి గాని, మఱి యేసుగూఁగము గాని నటించుట ఇంతవఱకు
నాకు చేతఁగారు. కేటాలలో నేఁ జను ప్రతిసభయందును 'గాడ్
నేవ్ ది కింగ్' అనుపాట పాడుకొని పోవుచుందురు. వారితో కలిసి
పాడుట విధియని నాయూహ. బ్రిటిష్ పరిపాలనమునందు దోష
ములు నాకు తెలియక పోలేదు. అయినను మొత్తముమీఁద ఈపాట
పాడుట మంచిదని నాయూహ. ఆరోజులలో బ్రిటిష్ రాజ్యము
యొక్కయు, బ్రిటిష్ పరిపాలకుల యొక్కయు నీతి మెత్తముమీఁద
శుభకరమని అనుకొంటిని.

దక్షిణ-ఆఫ్రికాయందలి వర్ణద్వేషము బ్రిటిషువారి అసలు
సంప్రదాయము కా దనుకొంటిని. అది కాలికము, స్థానికము అని
అనుకొంటిని. దాన రాజభక్తిలో తెల్లవారిని మించితిని. 'గాడ్
నేవ్ ది కింగ్' అను పాటకు లయ నేర్చితిని. అందఱును లేచి పాడు
నపుడు నేనును కలిపి పాడుచుండువాఁడను.

రాజభక్తి కావశ్యకమగు ప్రతిసమయమునను నేను నిరాడంబర
ముగా రాజభక్తిని ప్రకటించుచుంటిని.

౨౩ రాజభక్తి, శుశ్రూష

నా జీవితములో రాజభక్తి నెన్నడును అమ్ముకొనలేదు. దానిచే నెన్నడును స్వప్రయోజనము సాధింపఁ దలఁపలేదు. రాజభక్తి ఒకవిధియని నా భావము. దానివలన ప్రతిఫల మెన్నడును నేతలపెట్టలేదు.

నేనిండియాకు వచ్చినరోజులలో విక్టోరియా రాణి 'డయమండ్ జూబిలీ' మహోత్సవమునకు ఆరంభము. అందులకు రాజకోటలో నియతమైన ఒకసంఘమునఁ జేర నాకు పిలుపు వచ్చెను. నే నియ్యకొంటిని. ఆయత్సవము చూడ పై బొటారము; చాల మోసము. దీనితో వ్యర్థ కలిగెను. 'ఈ సంఘములో ఉండవలెనా, మానవలెనా?' అని శంక కలిగెను. తుదకు ఇటులు తోచెను: 'నీపని నీవు చేసికొని తృప్తి సనుచు.'

ఆవేడుకలో చెట్లు నాటుట యొకపని. పలువురు దంబమునకును, ఉద్యోగుల మెప్పునకును నాటించుండిరిని తెలిసికొంటిని. 'చెట్లు నాటు టొకవిధి కాదు. ఆపనికి బదులు మఱొండేదేని చేయనగును' అని వారికి నచ్చఁజెప్పఁ బోయితిని. 'మనస్సు నాటి చెట్లు నాట వలయు; లేదా, నాటనే వలదు.' నా యీమాటలకు వారు నవ్వుకొని రనుకొంటిని. నా పాలఁబడిన మొక్కను మనస్సుతో నాటి. నీరు పోసి మెలఁకువతో పెంచినటులు గుర్తు.

మా యింటి పిల్లలకుఁగూడ 'గాడ్ సేవ్ ది కింగ్' అను పాట చెప్పితిని. రాజకోటలోని బ్రెయినింగు కళాశాలా విద్యార్థులకుఁ గూడ ఈపాటను జెప్పినటులు గుర్తుకలదు కాని అది జూబిలీలోనో, ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేక సమయముననో సరిగా చెప్పఁజాలను. పిదపపిదప నీపాట నాకు విరోధమాయెను. నామనస్సున అహింసావిమర్శ మధిక మయినకొలఁది నేను నావాఙ్మనములపై కడుజాగరూకతవహించితిని

ఆత్మ కథ

‘రాజశత్రువులఁ జంపుము; ఆ మోసగాండ్ర మోసములఁ ద్రుంపుము’ (అపటలో ముఖ్యము) అను ఈ వాక్యములు నాకు గిట్టలేదు. నామిత్రుఁడు డాక్టరు బూఘుగారికి నా యీ సంశయమును మనవిచేసితిని. ఆయనయు ఇయ్యకొని అహింసావాదియైన యెవ్వని కిని ఈపాట పొడుట కష్టమనెను. ఈపాటలో శత్రువులని ఊహింపఁ బడినవారు మోసగాండ్రని యెటు లనఁగలుగుదుము? శత్రువు లయినంత మాత్ర తప్పంతయు వారిదేనా? పరమేశ్వరునికడ వ్యాయమును మనకు భిక్షింప నొప్పు. డాక్టరు బూఘుగారు నాపూర్వపక్షము సిద్ధాంతించిరి. వారి సహజమున దీనికి బదులు మఱియొకపాట నల్లిరి. వారినిగుఱించి ముందు వివరింతును.

రాజభక్తితోపాటు రోగుల పుపచారము చేయుట నా కల వాటై పోయెను. నెయ్యురై నను, క్రొత్తలై నను వారి కుపరించుట నా కంతయో ప్రీతి.

రాజకోటలో దక్షిణ-ఆఫ్రికాను గుఱించి కరిపత్రము వ్రాయుచుండుకాలమున ఒకసారి బొంబాయికి పోవలసివచ్చెను. పెద్ద పెద్ద నగరములలో సభ లేర్పాటుచేసి యీ విషయమున ప్రజాభిప్రాయమును తెంపఁబొందింపవలయునని నా యభీప్సితము. అందులకు ముందు బొంబాయి నిర్ణీతము. మునిముందు జుట్టి రేనడేగారిని సందర్శించితిని. వారు నా చెప్పినదెల్ల వినిరి. విని ఫిరోజీషా మెహతా గారిని జూడుమనిరి. పిదప జుట్టి బదురుద్దీన్ తైయబ్జిగారిని జూచితిని. వారు అట్లే చెప్పి మఱియు నిటు లనిరి: ‘రేనడేగారును, నేనును ఏమియు చేయఁజాలము. మాస్థి నీకు తెలియును. ప్రజావ్యవహారములలో మేము చొరరాదు. కాని నీపనికి మే మనుకూలురము. ఇందు నీకు సాయము చేయఁగలవారు ఫిరోజీషా మెహతాగారు ఒక్కరే.’

నేను తప్పక ఫీరోజ్‌షా మెహతాగారి మర్నముచేయఁ దలచి యుంటిని. ఈ పెద్దలు ఆయనసాయము సొండు మనుబలలన మెహతాగారికి ప్రజలలో ఎట్టిపలుకుబడి యున్నదియో నాకు లెస్స తెలియ నాయెను.

పిదప నేను వారికడ కేగితిని. 'నే నాయనను గాంచి మిటు మిట్లుగొన సంసిద్ధుడ నయితిని. ఈయన పేరునకు అంటింపఁబడిన పెద్దపెద్ద వి కేషణములను వినియుంటిని. 'బొంబాయి సింగమును', ఊరేలుములేని బొంబాయి ఘాతుమను' చూడవలయునని తెలియును. కాని ఆఘాతుమ నాకు భయంకరుఁడుగా లేడు; వత్సలుఁడగు తండ్రి ఎదిగినకమారుని ఆదరించునటులు నన్నాచరించెను. మేమిరువురము వారిగదిలో కూర్చుంటిమి. మిత్రులును, అనుయాయులును ఆయన చుట్టును బలిసియుండిరి. వారిలో డి. ఇ. వాచాగా రొకరు; కామాగా రొకరు. అయ్యిరువురకు నే నెఱిగింపఁబడితిని. లోఁగడ నాకు వాచా గారినిగూర్చి తెలియును. అతఁడు మెహతాగారికి కుడిభుజము. అతఁడు మంచి లెక్కగాఁడని వీరచందు గాంధీ నాకుఁ జెప్పియుండెను. 'మన మిద్దఱము కలిసికొని మాబలాడవలయును' అని వాచాగా రనిరి.

ఇదియంతయు రెండు నిమిషములు. మెహతాగారు నామూట లన్నియు శ్రద్ధగా వినిరి. నేను రేనడే.తైయబ్బిలను చూచితినని చెప్పి తిని. మెహతాగారు 'గాంధీ! నీపనికి ముం దొకసభ జరుగవలయును. నీపనికి నేను తప్పక మద్దతు చేయఁగలను. ' అని తనకార్యదర్శి మున్నీ గారిని జూచి సభాదినము నిర్ణయింపుమనెను. సభాదినము నిర్ణీతమాయె ను. 'సభ రేపు జరుగుననఁగా నా కొకసారి కానిపింపు' మని మెహతా గారు నన్ను పీడుకొలిపిరి. ఈసంభాషణముతో నాభయము పోయెను. సంతసముతో ఇంటి కేగితిని.

ఆత్మకథ

మాబావ బాంబాయిలో నుండెను. అతని జూడబోతిని. అతడు మంచముపట్టి యుండెను. అతడు కలవాడు కాదు. నాసో దరివలన ఉపచారము జరుగుట కష్టముగా నుండెను. నాతో రాజకోటకు రమ్మంటిని. అతఁ డియ్యకొనెను. మాసోదరిని, అతనిని దీసికొని రాజకోట కేగితిని. వ్యాధి ఎక్కువాయెను. అతని నాగదిలో నుంచికొంటిని. రేయంబవలు ఉపచరించుచుంటిని. రేలు మేలుకొనియుండనాయెను. నే నిటు లతని కుపచరించుచునే దక్షిణాఫ్రికాను గుఱించి వ్రాసికొనుచుంటిని. తుదకు మాబావ స్వర్గస్థుడాయెను. అయినను అంత్యకాలమున అతనికి ఉపచారముచేయు నవకాశము దొరకుటవలన నాకు మనస్తాపము కొంచెము తగ్గెను.

ఈవిధముగా రోగుల కుపచరించు కోరిక పోను పోను ఎక్కువాయెను. దానిచే నొకొక్కటి నాపనికిగూడ ప్రాలుమాలెడివాడను. మఱియు ఒకొక్కవుడు నాభార్యనే కాక యింటివారందఱను అందులకు ఏర్పాటు చేయుచుంటిని.

ఈవృత్తిని నేను కోరికయని యందును. ఏలనగా, ఏమంచిపని యైనను సమకాలమున ఉపయోగకరమగు నేని తత్క్షణము ఆనందదాయకమని నాయనుభవము. దంభముచే గాని, పరభీతిచే గాని చేయుచో అది వాని నడచును. అట్టివారు మాసిపోవుదురు. ఏ నేవ చిత్తానందము కలుగజేయచో అది నేవకునకు ప్రయోజనకారి గాదు: నేవైనిగూడ సుఖపెట్టదు. ఏ నేవచే చిత్త మానందిత మగునో దాని ముందు ఈ భోగములు, ధనోపార్జనములు మొదలగున నన్నియు తుచ్ఛములని తోచును.

బొంబాయి సభ

మాబావ కరీరము విడిచిన మఱునాండ్రే నేను బొంబాయి సభకు పోవలసివచ్చెను. ఉపన్యాసవిషయమును సిద్ధము చేయఁదగినంత వ్యవధి లేదు. రేయుంబఱలు నిదుర కేమి నాకు క్లెక మధి కముగ నుండెను; గొంతు బొంగురుపోయెను. ఎటులో ఒకటులు ఈశ్వరుండే నిర్వహించుకొని పోవునని నేను బొంబాయి కరిగితిని. ఉపన్యాసము వ్రాసికొని పోవలయునని కలలోనేని తలపోయలేదు.

సర్ ఫిరోజీషా మెహతాగారి యజ్ఞానుసారము సభాపూర్వ దివసమున సాయంకాల మైదుగంబలకు ఆఫీసులో వారి వర్తనము చేసితిని.

‘గాంధీ! నీ యుపన్యాసము వ్రాసి సిద్ధముచేసితివా?’

‘లేదు. ఆశువుగా ఉపన్యసింపఁ దలచితి’నని బెదరుచు బెదరుచు బదులు పలికితిని.

‘బొంబాయిలో ఇవి డెల్లదు. పత్రికలకును, దేశాంతరములకును ఉపన్యాస విషయములు పంపువారు వారి యిష్టానుసారము మార్చి, తూర్చి పంపుచుండుదురు. మన సభ కేమేని ప్రయోజనము సిద్ధింపవలయు ననిన ఉపన్యాసము ‘లిఖితపూర్వకముగా’ ఉండవలయును. మఱియు దానిని తెలంగాణలోపల అచ్చొత్తింపవలయును. అయితే ఉపన్యాస మీరాత్రికి రాత్రి సిద్ధము కాదా?’

ఆత్మకథ

నేను కంగారు పడితిని. పిదప 'చిత్ర' మంటిని.

'వాతప్రతికొఱకు మున్నీ గారిని మీకడ తెన్నిగంటలకుఁ బంప మందురు?' అని బొంబాయిసింహా మనెను.

'రాత్రి పదొకొండు గంటల' కని నే నంటిని.

మెహతాగారు మున్నీ గారితో ఆవేశకు నావద్దకు వచ్చి వ్రాత ప్రతిని పుచ్చుకొని రాత్రియే ముద్రింపుమని చెప్పి నాకు అనుజ్ఞ నిచ్చిరి.

మఱునాటి సభకేఁ గితిని. సర్ ఫిరోజీషాగారు 'ఉపన్యాసము వ్రాసి చదువు' మని సలహా ఇచ్చుటలో ఎంత మారాలోచనము కలదో అపుడు తెలిసికొంటిని. ఫ్రాంజీ కావస్ బీ ఇక్స్ట్ర్యూట్ హాలులో సభ. ఫిరోజీషా మెహతాగారి ఉపన్యాస మయినచో నిలుచుటకేని తావు దొరకదని వినియుంటిని. వీరి యుపన్యాసమనినచో విద్యార్థులు చెవులు కోసికొందురు.

అంత నిండోలగము చూచుట నా కదియే తొలిమాటు. నాధ్వని యేరికిని వినిపించుట లేదు. వడఁకుచు వడఁకుచు గాత్రము పెద్దచేసి తిని. పిరోజీషాగారు మాటిమాటికి 'బిగ్గటగా', 'ఇంకను బిగ్గటగా' అని ప్రోత్సహించుచుండిరి. వారు న న్నెంతెంత ప్రోత్సహించుచుండిరో నాధ్వని యంతంత క్రుంగి కూలారుచుండెను.

ఇంతలో నా వ్రాత చెలికాఁడు కేశవరావు దేశపాండేగారు వచ్చి అడ్డుపడిరి. నా యుపన్యాసము వారిచేతఁబెట్టితిని. అతని కంత మంత సభకుఁ దగినది కాని, సభ్యులెవరు విందురు? 'వాచా, వాచా' యను కేకలు సభలో గింగురుమనెను. పిదప వాచాగారు లేచిరి. దేశపాండ్యునిచేతినుండి కాకితము లందుకొని వారు నాపని పూరించిరి.

సభ నిశ్శబ్దమాయెను. సభ్యు లితిశ్రీచక్షుః వినిరి. ప్రకరణము ననుసరించి 'సిగ్గుసిగ్గును మాటలును, కరతాళభస్మములును ఉన్నతిల్లెను. నాకు సంతస మెసఁగెను.

సర్ ఫీరోజీషాగారు నాయుపన్యాసమును ప్రకరించిరి. నాకు గంగాస్నానము చేసినటు లుండెను.

దీనిచే దేశపాండేగారును, మఱియొక పారసీక గృహస్థును నాకు నిండుసాయముచేయుఁ బూనిరి. ఆపారసీకమిత్రుఁడు నేఁడు సర్కారువారి పెద్ద ఉద్యోగి. కావున వారిపేరు నుడువఁ గొంతుచు న్నాను. ఈయిరువురును 'దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వత్తు'మని మాట యిచ్చిరి. కాని అపుడు స్మార్ట్ కాజ్ కోర్టు జడ్జియగు సి. యం. ఖర నేట్ జీగారు వీరిమాటను బూటకముచేసిరి. దీనికి కారణ మొకపార సీకసతి. అతఁ డామెను పెండ్లాడునా, దక్షిణ-ఆఫ్రికాకే బయలు దేఱునా? గుర్రకు పెండ్లాడుటయే మంచిదని అతనికిఁ దోఁచెను. ఈమిత్రుని వాగ్దానభంగమునకు నేటాలులోని పారసీరుస్తుంజీ గారు ప్రాయశ్చిత్తము కావించుకొనిరి. నేఁడు పలువురు పారసీకసతులు ఖద్దరు ప్రచారమున పాలుగొని నాటి వాగ్దానభంగమునకు తోడయిన ఆయము దోషగ్రునకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనుచున్నారు. కనుక నే నాదంపతుల సంతోషపూర్వకముగా మన్నించితిని. ఇంక దేశ పాండేగారికి పెండ్లియాత లేదు. కాని యతఁడును గాఁజాలకపోయెను. నేఁ డతఁడును అందులకు ప్రాయశ్చిత్తి చేసికొనుచున్నాఁడు. నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు మరలు తఱి కాంజిబాబులో ఒక తైయర్జీ వంశ్యుఁడు కానిపించెను. అతఁడును నాకు సాయపడెద ననెను. కాని అటులు చేయలేదు. అందులకు నేఁడు అబ్బాస్ తైయర్జీగారు ప్రాయశ్చిత్తము నందుచున్నారు. ఈ రీతిగా బారిష్టరు మిత్రులను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు

ఆ త్మ క థ

తీసికొని పోవలయునని నా యొనరించిన మూఁడు యత్నములను ముక్క చక్క లాయెను.

ఈ సంవత్సరమున పేస్తనశీ పాదుషాగారు నాకు బాగుగ గుర్తు తగులించున్నారు. నేను కీచులలో నున్నది మొదలు మా కిరువురకు మంచి మైత్రి. మొదలు మేము లండనులో ఒక కాకాహారాగారమున కలిసి కొంటిమి. ఇతని తమ్ముడు బరజోరశీ పాదుషాగారిని నే నెఱుఁగుదును. పిచ్చివాడని అతనికి నేరు పడిపోయెను. మే మెన్నఁడు నొక చోట కూడలేదు. మిత్రమండలి ఇతనికి *చక్రముని పే రొసఁగెను.

సంవత్సరముల మొగ్గ మొదలు చూతురని జాలిగొని ఇఁకఁడు ట్రాము బండి నెక్క మానెను. కల్యాణాని పరిశుభారణాపటియ యున్నను వీడిగ్రీకిని చదువలేదు. అతఁడు స్వయంకృషిచే బుద్ధిలో ఒకవిధమైన స్వాతంత్ర్యము కలుగఁజేసికొనెను. పుట్టినది పారసీకకుల మయ్యను తినునది కాకాహారము. పేస్తనశీకి పెద్దపెద్ద డిగ్రీ లున్నను ఇట్టి పేరు లేదు. కాని ఇతని బుద్ధివైభవము ప్రఖ్యాతము. నీమలోఁగూడ పెద్ద ప్రఖ్యాతి. మా యిరువురి మైత్రికి మూలము కాకాహారము. బుద్ధివైభవమున వంతు పెట్టుకొనుట నాతరము గాదు.

ఈతని క్రమశ్చ బాంబాయిలో వెనికి కనుఁగొంటిని. పేస్తనశీ గారు మైకోయలో ప్రోథోనోటరీ యుద్వ్యోగముననుండెను. అపుడతఁడు ఒక గొప్ప గుజరాతీ నిఘంటువు పని చేయుచుండెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని ఉద్యమమునకు సాయపడుటకు నేను వేడని మిత్రుఁడు లేఁడు. పేస్తనశీపాదుషా తా నెట్టిసాయమును చేయఁజాలనని చెప్పుటయే కాక నీవైనను మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వెళ్లవలదని సలహా ఇచ్చెను. అతఁడు

*చక్రము రిప్లస్ తిరుగును. వీది రిలపెట్టినను ఇతఁడును అంతియకాఁగా ఇతఁడొక వింత మానినది. ఇతని ఉద్దేశము లన్నియు వింత కలిగించునవే. — అశువాదకుఁడు.

మఱియు నిట్లు లనెను: “నేను నీకు సాయము చేయఁజాలను, నీ వైనను మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు పోవుట మంచిది కాదందును, మనదేశమున మనము చేయఁదగిన పని యేమంత కఱవై పోయెనా? మనము మాత్రు భావకు చేయవలసినపని కొంచెమా? నే నిపుడు విజ్ఞానశాస్త్రమునకు పరిభాషలను వెదకుచున్నాను. మనము చేయవలసిన శ్రేతమున నిది యెంతి? లొడితెఁడు. దేశదారిద్ర్యము చూడుము! దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో భారతీయులు చిక్కులపాలై యున్నారనుట నిక్కంచమే. కాని నీవంటి వాఁడట్టిదానికి బలియగుట నే నొల్ల. మనము ముందుస్వరాజ్యము సంపాదించుముగాక; పిదప దక్షిణ-ఆఫ్రికాసోదరులకు అలవోకగా మేలు కలుగును. నేను నిన్ను మరలింపఁజాలనని నాకు తెలియును కాని నీవంటివారి నెవ్వరిని నీతోపాటు తీసికొనిపోవుట నాకు సమ్మతము కాదు.”

నా కీయుపదేశము రుచింపలేదు. అయినను ఈ సంభాషణమున అతనిపై నా కాదర మినుమడించెను. అతని దేశప్రేమను, భాషాప్రేమను చూచి ముగ్ధుడనయితిని. ఈ ప్రసంగమువలన మామైత్రి మఱింత దృఢపడెను. ఆయన ఉద్దేశ్యమును నేను తెలిసికొంటిని. కాని నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని ఉద్యమమును మానుకొనుటకు బదులు మఱికొంచె మెక్కువగా వూనుకొంటిని. ఏదేశభక్తుఁడును దేశనేవలొ ఏ యేకదేశమును మఱవఁజాలఁడు. కనుకనే నాయుం దీగీతాల్లోకము కానిపించెడిని:

* శ్రేయాః స్వధర్మో విగుణః పరధర్మా త్యన్వనుష్ఠితౌ,
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః.

పరధర్మమును అనుష్ఠించుటకంటె గుణములేనిదైనను స్వధర్మమునే అనుష్ఠింప లగ్న. స్వధర్మమున చచ్చినను మేలు. పరధర్మము భయావహము.

* గీత ౩ అధ్యాయము ౩౫.

పూనాలో

సర్ ఫిరోజీషాగారు నా పనిని తేలిక చేసిరి. నేను బొంబాయి నుండి పూనా వెళ్లితిని. పూనాలో రెండుపక్షము లున్నవని నే నెఱుఁగుదును. నాకు అన్ని పక్షములవారి సాయమును ఆవశ్యకము. లోకమాన్యుని సంవర్ధించితిని. వా రిటు లనిరి:

‘అన్ని పక్షముల సాయము వలయు నను నీ తలఁపు మేలైనది. ప్రకృతవిషయమున ఎవరికిని మతభేద ముండదు. కాని ఇంచులకు సభా పతి తటస్థుఁడు కావలయును. తాము ప్రాఫెసర్ భండార్కరుగారి దర్శనము చేయుఁడు. వా రిపు డేసభలలోనికిని వచ్చుట మానుకొనిరి. కాని ఇంచులకు సమ్మతింతు రనుకొందును. వీరి దర్శనానంతరము పర్యవసాన మే మైనదో నాకు తెలుపుఁడు. నేను తమకు సంపూర్ణముగా సాయముచేయుఁ గోరుచున్నాను. తాము ప్రాఫెసర్ గోఖలేగారి దర్శనము చేయుఁడు. నన్నుఁ జూడఁ బని పట్టునేని తమకు వీలయినపు డెల్ల తప్పక నన్నుఁ జూడవగును.’

లోకమాన్యుని జూచుట నా కదియ మొదలు. వీరు లోకప్రియు లెటు లైరో వెంటనే తెలిసెను.

అటనుండి గోఖలేగారికడకు వెళ్లితిని. వారు ఫెర్దునక్ కాలే జిలో నుండిరి. నన్ను కడుఁ బ్రేమితో చూచి ఆత్మీయునిగాఁ జేసికొనిరి. వీరితోడుతను నాకు ప్రథమపరిచయమే. కాని నా కది ప్రథమ పరిచయము కాని యట్లే యుండెను. ఫిరోజీషాగారు హిమాలయము.

లోకమాన్యుడు సముద్రము. గోఖలే గంగ. ఇందు స్నానము కేక్యము. హిమాలయముపై నెక్కుట చిక్కు. సముద్రమున దిగులు భయము. కాని గంగయొడిని అడుకొన నగును. దీనిలో నావ వేసికొని పోవచ్చును. బడిలో చేర్చుకొనునపుడు పిల్ల వానిని పరీక్షించునటులు గోఖలేగారు నన్ను పట్టిపట్టి పరీక్షించిరి. ఎవరెవరి దర్శనము చేయవలయునో, ఎటులు చేయవలయునో అవైనయంతయుఁ చెలిపిరి. నాయుపన్యాస మొకసారి చూడఁగోరిరి; కాలేజీగంతయు చూపిరి. 'త్రమయిచ్చ వచ్చినపుడు నన్ను చూడవచ్చును. డాక్టర్ భండార్కర్ గారి ప్రత్యుత్తరము నాకు తెలుపుఁడని నెల వొసగిరి. గోఖలేగారు బ్రతికియున్నంత కట్టు రాజనీతి విషయములలో నా హృదయక్షేత్రము నెంత యాక్రమించిరో దేహపాతము తరువాతఁగూడ అంత ఆక్రమించియుండిరి. మఱియెవరును అటు లాక్రమింపలేదు.

కొడుకును దండ్రీవోలే రామకృష్ణభండార్కరుగారు న స్నాన రించిరి. రెండుజాములవేళ నేను వారికడ కేగితిని. కాస్త్రములలో పరిశ్రమచేసిన అపండితునకు నే నట్టివేళఁగూడ పనిచేయుట ప్రియమాయెను. తటస్థుడైన సభాభ్యక్షుఁడు కావలయునను నా పట్టుదలను విని 'That's it,' 'That's it' 'అది మంచిది'—'అదిమంచి' దనుమాటలు ఆయనవోట సహజమునా ప్రవహించెను.

మాటయు మంతియు అయిన పిదప ఆయన యిటు లనెను: 'నేను రాజకీయములలో అడుగిడుటలేదని యెవరి నడిగినను జెప్పుదురు. కాని మిమ్ము విముఖులఁ జేయలేను. మీ వాదము న్యాయ్యము; మీ ఉద్యమము స్తుత్యము. మీసభకు నేను రా ననఁజాలను. శ్రీయుతులు తిలకుగారిని, గోఖలేగారిని దర్శించితి రది మంచిపని. ఈయరు వాఁగులవారును నన్ను ఆహ్వానించుచో రాఁగలను. సమయనిర్ణయము

ఆత్మకథ

నకు నన్నడుగఁ బనిలేదు. వారి కెపు డనుకూలమో నాకును అపుడనుకూలమే. అని నాకు భవ్యవాఙ్ములును, ఆశీర్వాదములును బలికి సెలవిచ్చిరి.

సదీసప్పుడు గాకుండ, ఆడంబరము లేకుండ, ఈ విద్వాంసులు, ఈత్యాగులు సభ చేయించి నాకు ప్రోత్సాహ మిచ్చి సెల విచ్చిరి.

నే నటనుండి మదరా నేగితిని. మదరాసు సంతోషమత్త మాయెను. బాలసుందరముకథ సభ నాకటైను. నా ఉపన్యాసము దీర్ఘము; అంతయు ముద్రితము. సభ ఒకొక్క శబ్దమునే మనస్సునకు పట్టించుకొని విసెను. సభాంతిమన జనులు 'పచ్చపుస్తకము' కొఱకు విటుచుకొని పడిరి. మదరాసులో కాఁబట్టునని 'పచ్చపుస్తకము' సంస్కరించి రెండవతూరి పదివేలప్రతులు తీయించితిని. ఇందు చాలవట్టు వేడి వేడి రొట్టెలవలె ఖగ్గు పడెను. కాని పదివేల ప్రతు లక్కఱలేదు. లోకుల ఉత్సాహముగూడనే నే నెక్కువ కన్నుంచితిని. నాయుపన్యాస మింగ్లీషు వచ్చినవారికిఁగదా! వారి కిన్ని ప్రతు లక్కఱలేదు.

మదరాసు స్టాండర్డు పత్రికా సంపాదకులును, స్వర్ణీయులు నగు పరమేశ్వరకృష్ణగారు నా కిచట కడు సాయము చేసిరి. వారి విషయమును చక్కఁగ చదివిరి. వారు పలుమాఱులు నన్ను తమ ఆఫీసుకు తీసికొని చనిరి; సలహాలు చెప్పిరి. హిందూ పత్రికాధిపతులు జి. సుబ్రహ్మణ్యముగారి దర్శనము చేసితిని. మఱియు డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యముగారి దర్శనమును చేసితిని. వారి సానుభూతిఁ బడసితిని. మఱి పరమేశ్వరకృష్ణగారు తను పత్రికలో నీవిషయమునుగూర్చి నా యిష్టముచొప్పున వ్రాయుట కంగీకరించిరి. నేనును వారు చేసిన పనులు, ఉపయోగించుకొంటిని. సభ పచ్చయప్ప హాలులో జరిగినటులును, డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యముగారు అధ్యక్షు లయినటులును గుర్తు.

నాసంభావణ మెక్కువ పొలింగ్లీషులోనైనను ఇంటిలో మన్నంతప్రేమ, అంత ఉత్సాహము మదరాసులో కాననాయెను. ప్రేమ భేదింపని బంధన మేది?

‘వెంటనే ముఱలి రమ్మ’

మదరాసునుండి కలకత్తాకు వెళ్లితిని. కలకత్తాలో నాకష్టములకు మేరలేకుండెను. అచట గ్రేట్ హస్తరన్ హోటలులో దిగితిని. నే నచట నెవరిని ఎఱుంగను. హోటలులో డెయిటీ టెలిగ్రాఫ్ పత్రికాప్రతినిధి మిస్టర్ ఎల్లర్ థార్పుతో పరిచితి కలిగెను. వారి బస బెంగాల్ క్లబ్బులో. వారు నన్నచటికి రమ్మనిరి. అచటి డ్రాయింగ్ రూములో భారతీయులకు ప్రవేశము లేదను సంగతి అపుడు వా రెఱుంగగు. అప్పుడే వారి కా ప్రతినిషేధస్థితి తెలిసెను. నన్ను వారు తమ గదిలోనికి తీసికొని చనిరి. అచటి తెల్లవారికి నల్లవారిపైఁ గల యీసువకు వారు వగచిరి. నన్ను లోనికిఁ గొంపోవఁ జాలనందులకు త్రమాపణ వేడిరి.

వంగదైవముగు సురేంద్రనాథబెనర్జీగారిని దర్శింపవలయును. వారి దర్శనమునకు వెళ్లితిని. అపుడు వారిని పలువురు పరివేష్టించి యుండిరి. వారిటు లనిరి: ‘మీమాట ఇచట నెవరును వినరని నాభయము. మా పొట్లన్నీయు మీరు మాచుచునే యున్నారు. అయినను శక్తికొలఁది అలఁతియో వలఁతియో ప్రయత్నించి చూడవలయును. ఇందులకు మీకు మహారాజుల మద్దతు జరూరు. బ్రిటిష్ ఇండియా అసోసియేషన్ ప్రతినిధిని చూడుఁడు. రాజా సర్ ఫ్యారీమోహన్ ముకర్జీగారిని, మహారాజా టాగోరుగారిని చూడుఁడు. వీ రిరువురును ఊదారులు. సార్వజనికకార్యములలో ఎక్కువ పాలు గొందురు.’

ఆ త్మ క థ

నే నీ సజ్జన సందర్శన మొనరించితిని. కాని అచటను నా పశ్చదుక లేదు. ఇరువురు నిటు లనిరి. కలకత్తాలో సభచేయుట సులభసాగ్యము కాదనియు, ఏ దేని చేయఁగలుగుచో సురేంద్రనాథబెనర్జీగారే చేయవలయు ననియు చెప్పిరి.

నాపని కష్టతర మగుచుండెను. అమృతబాబార్ పత్రిక ఆఫీసుకు వెళ్లితిని. అచట నా చూచిన సజ్జనులందఱును నన్నొక దేశ దిమ్మరినిగా తలపోసిరి. వంగవాసిపత్రికాధిపతి ఇంకొక మెట్టెక్కినను. ఒక గంటవఱకు వేచియుండవలసి వచ్చెను. ఆయనతో మాటలాడ వచ్చినవారు పలావురు. వారిని పంపినపిదపఁగూడ కన్నెత్తి యేని నన్ను జూడలేదు. ఒక గంట అటులు వేచివేచి తుదకు నామాట వెళ్లఁబోసికొన నెంచితిని. అప్పుడు వా రిటు లనిరి: 'నా కెన్ని పనులున్నవో మీకు కానిపించుటలేదా? మీనంటివా రిచట వేసవేలు. తామిటనుండి వెళ్లిపోవునో చాల మంచిది. మీ మాట నే వినఁగోరను.' నాకు కొంచెము కినుక వొడమెను గాని సంపాదకుని యవసర అగ్రము చేసికొంటిని. వంగవాసి ఖ్యాతినిగూడ వినియుంటిని. అక్కడికి వచ్చి పోవు జనప్రవాహమును చూడనే చూచితిని. ఆ వచ్చిపోవు వారందఱు వీరికి పరిచితులు. వారి పత్రికలకు విషయమును తెక్కువ గాదు. ఆదినములలో దక్షిణ-ఆఫ్రికాపేరు తెలిసీ తెలియని స్థితిలో నుండెను. ప్రతిరోజు అందఱు వచ్చి తమతమ కష్టములను వీరికి వినిపింతురు. ఎవరికష్టము వారి కెక్కువ కదా! ఆపన్ను లందఱు సంపాదకున కడ్డముగా కూరుచుందురు. ఈ యాపన్నుల నందఱు ఎటు లూఱజించుట? మఱియు ఈ యాపన్నులు పత్రికాసంపాదకుని మాటలో నేమా శక్తి కల దనుకొందురు. అయితే ఆఫీసు-గడప దాటుచో తనమాట చలామణి కాదని పత్రికాసంపాదకునకే తెలియును.

౨౯ 'వెంటనే మజిలీరమ్ము'

నేను అద్దైర్యమును చెందలేదు. ఇతర పత్రికా సంపాదకుల గాంచి తిని. నా యలవాటు చొప్పున ఆంగ్లో ఇండియన్ పత్రికా సంపాదకుల గూడఁ జూచితిని. స్టేట్సుమన్, ఇంగ్లీషుమన్ పత్రికలు రెండును దక్షిణ-ఆఫ్రికా సమాచారము గొప్పదని తెలిసికొనినవి. నేను వారితో చాల ముచ్చటించితిని. నా ముచ్చటించిన విషయమునంతయు వారు ప్రకటించుచుండిరి. ఇంగ్లీషుమన్ పత్రికా సంపాదకుఁడగు సాండర్సు గారు నన్ను తనవానిగా జూచుకొనెను. తన ఆఫీసును, పత్రికను నా వశ మొనరించెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికానుగూర్చి ప్రధానవ్యాసములలో నా యిష్టము చొప్పున మార్పుటకును అంగీకరించిరి. వీరికిని నాకును గట్టి స్నేహముకలిగిన దనినచో అత్యుక్తికాదు. వీరు తమ కత్తికొలఁది నాకు సాయపడెదమని మాట యిచ్చిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికా వెళ్లినవిదపఁగూడ ఉత్తరము వ్రాయు మనిరి. నాకుచేతనయిన దంతయు చేయుదు ననిరి. వీరు తమ మాటను తూచాలు తప్పకుండ పరిపాలించిరి. ఆరోగ్యముచెడి పోషనంతవఱకును నాతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచుండిరి. నాజీవితమున అనుకొనకుండ చేకూరిన ఇట్టి తియ్యని నెయ్యము లనేకములు. నాలో అత్యుక్తి లేకపోవుటయు, సత్యపరాయణతయుం డుటయు సాండర్సుగారి ప్రేమకు హేతువు. వీరు నన్ను కల్యాపరీక్ష చేసిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని తెల్లవారిదోషములు ఖండించుటలోను, గుణములు చెప్పుటలోఁగూడ నేను వెనుకాడలేదని వారి కనుభవ మాయెను.

ప్రతిపక్షీకి వ్యాయముచేయుటవలన మనము వడిగా వ్యాయము పొందగలమని నా యనుభవము చెప్పుచున్నది.

ఇటులు తలఁపని తలంపుగా సాయముచేకూఁగక కలకత్తాయందును సభకావింప నాశపెట్టుకొని యున్నంతలో దర్బానునుండి తంతి

ఆత్మకథ

వచ్చెను: 'జనవరిలో పార్లమెంటు సమావేశము; వెంటనే మరణిరమ్ము.'

ఈ కారణమున దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వడిగా వెళ్లవలసియున్నదని ప్రతికలో ప్రకటించి కలకత్తా విడిచితిని. మఱియు 'మొదటి స్త్రీమరులో' నాకు ప్రయాణసౌకర్యము చేయు'మని దాదాఅబ్బుల్లాగారి యేజెంటుకు బొంబాయికి తంతి నిచ్చితిని. దాదాఅబ్బుల్లాగారు 'కుర్ లేండ్' అనుస్త్రీమరును కొనిరి. దీనిలో కిరాయిలేకుండ నన్నును, నాసంసారమును దీసికొనిపోవ పట్టుపట్టిరి. నేను ధన్యవాదములతో అంగీకరించి డిసెంబరు మొదలు కుర్ లేండులో నాధర్మపత్నిని, నా యిరువురు పిల్లలను, స్వర్గీయుడగు మా బావగారియొక్క కుమారునిని తీసికొని రెండవ తూరి దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు బయలుదేరితిని. ఈ స్త్రీమరుతోపాటు 'నాదరీ'యను మఱియొక స్త్రీమరును దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు బయలుదేరితిను. దీనికి యేజెంటు దాదాఅబ్బుల్లాగారు. ఈరెండు స్త్రీమరులలో మొత్తము ఎనమన్నాఱుగురు యాత్రికులుండిరి. అందు సాంబాలుపైగా ట్రాన్సువాలు పోవువారు.

రెండవ భాగము

ఆత్మకథ

మూడవ భాగము

తుపాను చిహ్నములు

క్రుటుంబముతో జలయాత్ర చేయుట వాకిదే మొదలు, నడుప రకపు హిందూకుటుంబములలో బాల్యవివాహములు జరుగుకతన భర్త చదివికొన్న వాఁడుగను భార్య నిరక్షరకుక్షిగను ఉండునని ఈక థలో పలుమాఱులు చెప్పియుంటిని. భార్యాభర్తల జీవనమున సముద్ర మంత అంతర ముండును. భర్త భార్యకు ఉపాధ్యాయుఁడు కావలసి వచ్చును. నేను నాభార్యపుత్రుల వేదభాషలమీఁద, భోజన భాజన ములమీఁద ధ్యాన ముంపవలసినవాఁడనైతిని. నేను వీరి కునికిని మనికిని, రీతిని నీతిని బోధింపవలసినవాఁడ నైతిని. వాఁటి సంగతులు కొన్ని గుర్తుతెచ్చుకొన్నచో వాకిపుడు నవ్వువచ్చుచున్నది. హిందూపత్ని పతిభక్తియే తనధర్మమునకు పరాకాష్ఠ యనుకొనును. హిందూపతిపత్ని కీర్త్యుఁడ ననుకొనును. ఈ కారణమున భర్త యెటు లాడించిన భార్య అటు లాడవలసినచ్చును.

మనము వాగరకుల మనిపించుకొనవలయు ననినచో తెల్లవారి ననుకరింపవలసి యుండుననియు, అటు లనుకరించిన యెడలనే మనకు పుంకుబడి యుండుననియు, అది లేనిది దేశారాధనమునకు వీలుండ దనియు నే ననుకొనుచుండెడువాఁడను.

ఈ కారణమున నాభార్యకును, పిల్లలకును వేదభాషలు నేనే నిర్ణయించితిని. పిల్లలు మొదలగువారిని చూచి లోకులు కాకియా

ఆత్మకథ

వాడు కోమటలునివచ్చా ఓర్వనగునా? పారసీకు లందఱకంటె నాగ రకులని వాడుక. ఈ కారణమున తెల్లవారివేష మనుకరించుట బాగు కాదని తోచుచునే పారసీవేషము వేసితిమి. నాభార్యకు పారసీపద్ధతి చీర, పిల్లలకు పారసీలకోటు, పంట్లము, అందఱకును బూటలు మేజోళ్లు తప్పవు. నాభార్యకును పిల్లలకును ఈరెంటిలో నేదియు కొంత కాలమువఱకు ఇష్టము కాలేదు. బూటలు కాళ్ళ కఱచును. మేజోళ్ల ఎలన చెరుబు; బాబన ప్రేళ్లు బిగదీసికొనిపోవును. ఈ యడ్డంకు లకు నాకడ కావలసినన్ని జవాబులు. నాప్రత్యుత్తరముల ఔచిత్యము కంటె ఆధికారబల మధికమాయెను. కావున చేయునది లేక నా భార్యయు, పిల్లలను ఈ క్రొత్తవేషములు వేసిరి. అట్టి భావము తోడనే, అట్టి అనిష్టముతోడనే వారు భోజనసమయమున కత్తులను, ఫోర్కులను వాడఁ దొడగిరి. నా కీవ్యామోహము పోయినవెంటనే వారు బూటలు, మేజోళ్లు, కత్తులు, ఫోర్కులు విడనాడిరి. మొదట నీ క్రొత్తపద్ధతినవలంబించు టెంత కష్టమాయెనో అది అలవాటయిన పిదప దానిని విడనాడుటయు అంత కష్టమాయెను. ఈ నాగరకతయను కుబుసమును విడిచివైచిన పిదప 'ఎంత తేలిక యైనదిరా' యని అని పించుచున్నది.

ఈ యోడలో బందుగులును, పరిచితులును గలరు. నాకు వీరి తోడను, డెక్కుమీఁద పయనించు యాత్రికులతోడను బాగుగా పరి చితి కలిగెను. ఈయోడ కామంసు నాకు ఒకవంక క్లయంటు, ఒక వంక మిత్రుఁడు. కావున ఆయోడలో స్వగృహములో నున్న చందము గనే యుండెను. ఆయోడలో ఎక్కడికి వెళ్లుటకు నా కిచ్చు వొడ మునో అక్కడికి వెళ్లుట కే యిబ్బందియు లేదు.

౧ తుపాను చిహ్నములు

ఓడ యేరేవునను ఆంధ్ర సగాసరి నేటాలు పోవును. కావున గూ దినములే పయనము. మే మింక మూడు నాలుగు కోజులకు లేవు పట్టనుండంగా మఱియొక గొప్పతుపానును నూచించుచు నముద్రమున ఒక గొప్పతుపాను వీవు దొడంగెను. ఈ దక్షిణప్రదేశమున దీ సెంజరు వేసంగి; మఱయు వానలకును తఱి. ఈ కారణమున దక్షిణముద్రమునందు ఈ కోజులలో చిన్న పెద్ద తుపానులును, వానలును పోవయ్యెను. ఈ తుపాను ఇంత ఎక్కువగను, ఇన్ని నాల్గును ఉండుటవలన యాత్రికులు భయపడిరి.

ఆ దృశ్యము భవ్యము. ఆపదలో నందఱును వికృతులైరి. భేద బుద్ధి నశించెను. ఒక్క సర్వేశ్వరునే హృదయపూర్వకముగా స్మరింపఁ గడంగిరి. హిందువులు, ముస్మానులు అందఱుకుకలసి ఈశ్వరుని గుర్తు తెచ్చుకొనఁదొడంగిరి. కొందఱు ముకుళులు కట్టుకొనిరి. కెప్పైను యాత్రికుల నడుమకు వచ్చి, 'ఈ తుపాను పెద్దదైనను ఖరవాలేదు. నేను ఇంతకంటె పెద్దపెద్ద తుపానులు చూచితిని. ఓడగతుక గట్టిదాయెనా బుడింగిమని మునిగిపోయి' అని యారీతిగా ఊరడించెనుగాని దీనివలన ఎవరికిని ఊటలు కలుగలేదు. ఇప్పుడో ఇంక కొంచెము నేపటికో యొక్కడి కక్కడికి ఓడ విడివిడిపోవు నన్నంతయు, ఇప్పుడే ఎక్కడో పతీయ లయి పోవుచున్నదని యనిపించునంతయు విపరీతస్వములు వినఁబట్టుచుండెను. ఓడ బోరగిలఁగడి పోవునంతగా ఆల లూఁగు చుండెను. డెక్కుమీఁద ఉండుమాట చెప్ప నక్కఱలేదు. అందఱ నాలుకలపైని 'ఈశ్వ రాధీనము' అనుమాట తక్కు మఱొకమాట లేదు.

ఇట్టిస్థితి యొందినాఱుగు గంటలున్నవనిగుర్తు. శుదకు మమ్ములు విడెను. సూర్యదర్శన మాయెను. 'ఇప్పుడు తుపాను తొలఁగిపోయె నని కెప్పెను చెప్పెను.

ఆత్మకథ

అందఱమోములు వికసించెను. అపాయముతోపాటు ఈశ్వర స్మరణమును దూరమైపోయెను. మృత్యుభయము తోలఁగను. దాని తోపాటు మరల మాయ అవరించెను. నమాజులు జరుగుచుండెను. భజనలు చేయఁబడుచుండెను. కాని తుపానుతఱి నున్న ఏకాగ్రత యేది ?

ఈ తుపానుయొక్క భాగ్యమున యాత్రికు లందఱతో నాకు చెలిమి యాయెను. నాకు తుపాను భయము లేదు. ఉన్నను తక్కువలో తక్కువ. నేనిట్టి తుపానులు లోఁగడ చూచియుంటిని. నాకు సముద్ర రోగమును రాదు. కావున నేను యాత్రికులలో నిబ్బరముగా తిరుగుచు వారి నోదార్పఁగలిగితిని. మఱియు కృత్యము చెప్పు సందేశముల వారి కందించుచుంటిని. ఈ స్నేహబంధము నాకు చాల నుపయోగించె నని తెలియఁగలదు.

ఓడ డిసెంబరు పదునెనిమిదవ తారీఖుననో, పందొమ్మిదవ తారీఖుననో డగ్గరురేవున లంగరు వైచెను. నాదరీ యోడయు నాడే చేరుకొనెను. కాని నిజమగు తుపానులో చిక్కుకొనుట ముందున్నది.

తుపాను

పదునెనిమిదవ డిసెంబరు కొకనాఁ డటో యిటో రెం డోడ
లును లంగరు వేసెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికా రేవులలో డాక్టరువచ్చి ప్రతి
యాత్రికుని పట్టిపట్టి పరీక్షచేయును దారిలో నెవరికేని ఏదేని అంటు
రోగ మంటుకొనినచో కొంతకాలముఓడక్వారంటీను(సంస్కర్షణశిథిలము)
లో ఉంచబడును. మేము బొంబాయినుండి బయలుదేలునాఁడు అచట
పే గుండెను. దీన మాకును క్వారంటీను బాధ కలుగునని కొంచెము భయ
పడితిమి. రేవున లంగరు వయించినతరువాత ఓడ ప్రప్రథమమున పచ్చ
జెండా ఎత్తవలెను. డాక్టరు పరీక్షించి చీటి యిచ్చుటకు పచ్చ జెండా
ఎగురుచునే యుండవలయును. మఱియు పచ్చ జెండాను దింపిన పిదపనే
యాత్రికులను గలిసికొనుట కోడమిఁదికి ఇతియలను రానిత్తురు.

ఈనియమముల ననుసరించి మా యోడపయిఁగూడ పచ్చ జెండా
ఆడుచుండెను. డాక్టరు వచ్చెను. పరీక్షించి అయిదు దినములు క్వారం
టీను అని ఆజ్ఞయిచ్చెను. ఏలనఁగా ప్లేగు క్రిములు ఇరువది మూఁడు
దినములవఱకు ఉండునని వారి యుద్దేశము. మేము బొంబాయినుండి
బయలుదేలి పదు నెనిమిది దినము లాయెఁగాన ఈ యయిదురోజులన్న
చో నిరువదిమూఁడు దినములును ముగియును.

కాని మమ్ము క్వారంటీనులో నుంచుటకు హేతువు కేవల
మారోగ్యము కాదు. దర్భణలోని తెల్లవారు మమ్ము త్రిప్పి పంపి

ఆ త్మ క థ

వేయుటకు కొన్నాళ్ల నుండి పాతాళహోమము చేయుచున్నారు. ఈ యాజ్ఞ వ నదియును నొక కారణము.

దాదాఅబ్దుల్లా కంపెనీవారు పట్టణములోని సంగతులను మాకు వీనాటికి ఆనాఁ డెఱిగించుచుండిరి. తెల్ల వా రొకనాటికంటె మఱి యొకనాఁడు పెద్దపెద్దసభలు జరుపుచుండిరి. దాదాఅబ్దుల్లాగారి కొక వంక భయమును, ఒకవంక లాలనమును చూపుచుండిరి. ఈ రెండోడలను మరలత్రిప్పిపంపివేయుచో దాదా అబ్దుల్లాగారికి నష్టపరిహార మిచ్చుటకు సిద్ధముగ నుండిరి. దాదా అబ్దుల్లాగా రీజడుపులకు బెదురువారు కారు. అపుడు భాగస్వాములయిన నేట్ అబ్దుల్ కరీంహాజీఆదంగారు కంపెనీతరపున వ్యవహారములు. ఎంతనష్టము సంభవించినను ఓడలను శేపు పట్టించి యాత్రికులను దింపి తీటునునని ఆయన ప్రతిన. వీనాటి వార్త లానాఁడు పూసస్రచ్చినటు లాయన నా కెఱిగించుచుండెను. స్వగ్నీయులగు మనసుఖలాత్ హీరాలాత్ నాజరుగారు నాఁడు నన్ను జూచుటకు భాగ్యవశమున డర్బను వచ్చియుండిరి. వారు చాల చతురులు, వీరును, లోకులు వీరిసలహాను గైకొనుచుందురు. వీరి వకీలు మిస్టర్ లాటక్. వీరును అంతటివారు. వీరు తెల్లవారి చేతలు దూటిరి. నడచుకొనఁగలసిన రీతి లోకులకు తెలిపిరి. కేవలము డబ్బు పుచ్చుకొను వకీలువలెగాక నిక్కమైన మిత్రునివలె వీరికి సాయపడుచుండిరి.

ఈ రీతిగా డర్బనులో ద్వంద్వయుద్ధ మారంభ మాయెను. ఒక వంక, కూటికిలేని నల్ల వారును, వీరికి మిత్రులయిన కొలఁచిమంది తెల్ల వారును; మఱియొకవంక ధనబలము, బాహుబలము, అక్షరబలము, సంఖ్యాబలమునుకల తెల్ల వారును. మఱియు ఇట్టిబలకాలులైన తెల్ల వారికి రాజ

బలముకూడ తోడు. ఎట్లనఁగా, నేటాలు సర్కారువారు బహిరంగముగా పీకితోడుపడిరి. మంత్రవర్ధమునప్రధానులును, కర్తలును, హస్తములును చోరీ ఎస్కాంబీగారు సభిలో బహిరంగముగా భాగస్వాములయిరి.

కావున మా క్వారంటీను కేపలము ఆరోగ్యనియమానుసారము కాదు. యాత్రికులనుగాని, ఏజెంటునుగాని ఏదోకీతిని భయపెట్టి మమ్ము వెనుకకు త్రప్పివయించుటయే ముఖ్యోద్దేశము. ఏజెంటును జెడి రించుట ఆయెను. ఇంక మమ్ము? 'మీరు తిరిగి వెళ్లని యెడల సముద్రమున ముంచివేయుదుము. తిరిగి వెళ్లినయెడల మీ ఖర్చులన్నియు ఇచ్చి వైచెదము' అని.

నేను యాత్రికులలో తిరిగి వారికి ధైర్యము చెప్పుచుంటిని. నాడిలోని యాత్రికులకుఁ గూడ 'ఘోరులైయుండు' డని వార్తపంపి తిని. యాత్రికులు కాంతులయి యుండి ధైర్యము చూపిరి.

యాత్రికుల మనోవినోదమునకు ఓడలో రకరకములయిన ఆటల నేర్పఱచితిమి. కిసిమిసి పండువు వచ్చెను. నాఁడు కృత్యము నెలూను యాత్రికులకు విందు చేసెను. అందు నేనును, నాపిల్లలును ముఖ్యులు. భోజనమైన పిదప ఉపన్యాసావసరము వచ్చెను. నేను పాశ్చాత్య నాగరకతనుగుఱించి ముచ్చటించితిని. అది గంభీరభాషణమున కనుకూల సమయము కాదని నాకు తెలియను. కాని నాకు వేటువిధముగా మాటాడుట శక్యము కాదు. నేను వినోదముగను, ప్రమోదముగను మాటలాడుచుంటిని గాని నా మనస్సంతయు డార్బునులో జరుగు సంగ్రామమునం దుండెను.

ఏలనఁగా, నేనే ఈ పోరాటమునకు మధ్యబిందువను, నాపై రెండు సేరములు ఉండెను:

ఆత్మకథ

౧. నేను భారతదేశములో నేటాలు తెల్లవారి ననుచితముగా నిందించితిని.

మఱియు,

౨. నేను నేటాలును భారతీయులతో నింపఁజూచుచున్నాను. ఇందులకు కురలేండ్, నాదరీ యోడలనిండ్ ఇంతమందిని తీసికొని వచ్చుచున్నాను.

నాకు నా పూనీ తెలియును. నావలన దాదాఅబ్దుల్లాగారికి గొప్ప అపాయ మున్నది. యాత్రికుల ప్రాణము లపాయమున నున్నవి. మఱియు నేను నాపిల్లలను జెల్లలను దెచ్చి అపాయమున నుంచితిని.

నేను నిక్కముగా నిర్దోషిని. నే నెవరిని నేటాలు రమ్మని బులిపింపలేదు. నాదరీలోని యాత్రికుల నంతవఱ కఱుంగనే యెఱుంగను. కురలేండులో ఇద్దఱు ముగ్గురు తక్క మిగిలినవారిలో నూటి కొకని పేరును, ఊరును ఎఱుంగను. లోఁగడ నేను నేటాలులో చెప్పి యుండని అక్షర మొక్కఁజేని భారతదేశములో నేటాలు తెల్లవారిని గుఱించి చెప్పియుండలేదు. మఱియు నేను చెప్పిన ప్రతివిషయము నకు నాకడ ఎలసినంత సాక్ష్యము కలదు.

వీసంస్కారమువలన నేటాలు తెల్లవారు పరిణమించిరో, యే సంస్కారమునకు వారు ప్రతినిధులును, పూటకాపులయిరో ఆసంస్కారమునుగుఱించి నామనస్సున భేదము కలిగెను. నేను దానిని విచారిం చుచు కూరుచుంటిని. ఈకారణమున దీనినిగుఱించి ఈచిన్నిసభలో మాటాడితిని; శ్రోతలును సహించిరి. నే నేయద్దేశముతో చెప్పితి నో కెప్టెన్ మొదలగువా రాయుద్దేశమును సరిగా గ్రహించిరి. దీనివల్ల వారి జీవితమున నేదేని పరివర్తనము కలిగినోలేదో నే నెఱుంగ.

ఈసంభాషణాంతరమున కృష్ణుడు మొదలగు అధికారులతో పాశ్చాత్య సంస్కారమునుగుఱించి నాకు చాల ప్రసంగము జరిగెను. నేను పాశ్చాత్య సంస్కారము ప్రధానముగా హింసకమంటిని. ప్రాచ్యసంస్కార మహింసక మంటిని. ప్రచ్ఛకులు నాసిద్ధాంతములపైనిని నాపైనిని కవినికొనిరి. కృష్ణుడు కాఁబోలు అడిగెను:

‘తెల్లవారు బెదరింపులు కార్యరూపమున సాగించునెడల మీరు మీ ఆహింసాసిద్ధాంతము నెటులు పరిపాలింతురు?’

నే నిటులు తుర మిచ్చితిని:

‘వీరిని తమింపను, వీరిపై చర్య జరపకుండును ఉండుగలదైర్య మును, బుద్ధిని ఈశ్వరుఁడు ప్రసాదించునని నా కాశ గలదు. ఇప్పటికిని వీరిపై నాకు రోషము లేదు. వీరి యజ్ఞానము చూచినను, వీరి సంకుచితదృష్టి చూచినను నాకు విచారము కలుగుచున్నది. వారు చేయున దంతయు శుద్ధమనియే వా రెంచుచున్నారని నాతలఁపు. కావున కోప మునకు కారణము లేదు.’

ప్రచ్ఛకులు నగిరి. వారికి నామాటలపై నమ్మిక లేకుండఁ బోలు!

ఈతెఱుగున దినములు కష్టముగఁ గడచెను. క్వారంటీను ఎఱుఁగు తీసివేయుదురో చెప్పినదాఁక తెలియదు. ఆఫీసరు నడుగఁగా నిటు లనెను: ‘ఈ విషయము నాచేతులనుండి జాతీనది. సరకారు మాకు మీయఁగనే విముక్తి దింపనగును.’

‘మీరు ప్రాణములు దక్కించుకొనఁ దలఁతురేని మాకు లాం గుఁడు’ అని తుట్టుతుదకు యాత్రిమలకును, నాకును కడపటిమాటగా చెప్పి

ఆ త్మ క థ

పంపిరి. యాత్రీకులును, గేనును ఇటులు వ్రాశితిమి: 'నేటాలు రేవులో దిగుటకు మాకు హక్కు ఉన్నది. ఎన్ని అపాయములు వచ్చినను మా హక్కు కాపాడుకొని తీరుదుము.'

తుదకు ఇరువదిమూడుదినములు గడచినపిదప ౧౩ జనవరి. నాడు ఓడలు రేవులోనికి వచ్చుటకు అనుజ్ఞ యియ్యబడెను. మఱి యు యాత్రీకులు దిగవచ్చునని ఆజ్ఞ ప్రకటింపబడెను.

ఒరగలు

ఓడలు లేవులోనికి వచ్చెను. యాత్రికులు దిగిరి. కాని 'గాంధీయు' వారి సంసారమును చీకటిపడినతిరువాత దిగవలసినదని ఎస్కాండ్ గారు కెప్టెనుకు కబురుచేసిరి: 'తెల్లవారు గాంధీ యనిన బండిపడుచున్నారు; వారికి ప్రాణభయము సమీపించియున్నది. లేవు చూపరింతుండెంటు లేబుమగారు వారిని రాత్రి యింటికి భద్రముగా తీసికొని వెళ్లగలరు.'

కెప్టెను నా కీసందేశమును వినిపించెను. 'నే నందుల కంగీకరించితిని. కాని యీ సందేశమంది యరగంట యాయెనో లేదో లాటను గారువచ్చి కెప్టెనుతో నిటు లనిరి: 'గాంధీగారు నాతో రాజులయకొనునెడల నాజబాబుదారిమీఁద వారిని తీసికొని వెళ్లగలను. గాంధీ గారినిచూర్చి ఎస్కాండ్ గారు పంపిన సందేశమును నివ్వరింప మీకుఁ బనిలేదని నేను ఈ రోజుల ఏజెంటుగారి వక్రంధర్మముతో చెప్పుచున్నాను.' ఇటు లాయన కెప్టెనుతో మాటలాడి నాకడకు వచ్చి, "మీకు ప్రాణము లనిన భీతిలేనిచో మీ భార్యను పిల్లలను బండిమీఁది రుస్తుంజీగారి యింటికిఁ బంపుదము; మనము వెనువెంట నడచిపోదము. చీకటిపడినపయి చాటుమాటుగా పోరజొచ్చుట నాకిష్టముకానిపని. మీమీఁద ఈఁగయేని వాలడని నా యూహ. ఇప్పుడు నలుప్రక్కలను శాంతి కలదు. తెల్లవారంద తెలిసరిదారిని వా రేగిరి. తాము దొంగలవలె చాటుగా పోవుట నా కిష్టముకాదు" అని చెప్పెను.

ఆత్మ కథ

నేను సమ్మతించితిని. నా భార్యయు పిల్లలును ఒకదొడుకు లేకుండ రుస్తుంజీనేటుగారి యిల్లు చేరిరి. నేను కౌవైసుకడ సెలవుఁది లాటనుగారితో ఓడ దిగితిని. రుస్తుంజీనేటుగారియిల్లించుమించు రెండుమైళ్లు.

మే మోడనుండి దిగఁగనే కొందఱు దొరపిల్లలు 'గాంధీ గాంధీ' యని కేక లిడుచు చప్పటులు వ్రతఁదొడఁగిరి. అయినాటుగురు మూఁగి 'గాంధీ గాంధీ' యని బిగ్గఱగా అతవఁదొడఁగిరి. లాటనుగారు గుంపె మ్మప అగునేమో యని అనుకొని ఒక రిక్తావానిని ఎలుఁగెత్తి పోయిరి. రిక్తా యొక్కట నా కష్టముకాదు. రిక్తా నెక్కుచో ఇదియ మొదలు. కాని పిల్ల లెక్కనిత్తురా? వారు చంపుదుమని రిక్తావానిని బెడసరింపఁగా వాఁడు పాటిపోయెను.

మేము ముందుకు నడచుచుండి గుంపు పెరుఁగుచుండెను. మఱి నడవ సందు లేదు. మునిముందు నన్నును, లాటనుగారిని విడఁదీసిరి. పిదప నాపైని రాలను, క్రుల్లిన గ్రుడ్లను ప్షింపఁదొడఁగిరి. ఎవఁడో నాతల పాగ నెగురఁగొట్టెను. నన్ను ఎడవెడఁగొట్టిరి. క్రిందఁ బడఁదొడిసిరి.

నాకు స్మృతి తప్పెను. దాపుననున్న యింటిచుట్వలఁ బట్టు కొని ఆనుకొని నిలువఁబడితిని. ఆటులు నిలువఁబడుటకును అసంభవ మాయెను. ఇంకను దెబ్బలు తగులుచునే యుండెను.

ఇంతలో అచటికి పోలీసు నూపరింటెండెంటుగారి భార్య హఠాత్తుగా వచ్చెను. ఆమె నన్నెఱుఁగును. ఆదైర్యవతి నన్ను జూచి నా కడ నిలువఁబడెను. అపు డెండ లేకున్నను గొడుగు విప్పి నా పయిఁబట్టెను. దీన గుంపు కొంచె మఁగెను. ఇటుమీఁద నన్ను గొట్టఁదలఁచిన యెడల ఆ మిసెన్ అల్లెగొండరుకు తగులక పీలు లేదు.

ఈ నడుమ ఎవడో యొక భారతీయుడు పోలీసు తాణాకు పరుగెత్తెను. పోలీసు నూపరింటెండెంటు నా సంరక్షణమునకు కొందరు పోలీసులను బంపెను. వారు తఱిలో దిగిరి. మా దారిలోనే పోలీసుతాణా కలదు. నన్ను తాణాలో ఆశ్రయముపొందుమని నూపరింటెండెంటునెన. నేనియ్యకొనక 'వారి తప్పు వారికి తెలిసినంతనే వారే యూరకుండుదురు. వారికి న్యాయబుద్ధి కలుగఁగలదని నాకు విశ్వాసమున్న' దని కృతజ్ఞతతో బదులాడితిని.

పోలీసువారి కాపుదారివలన మఱి హాని కలుగక రుస్తుంజీగారి యింట తేమముగా విడిసితిని. నాకు పృథ్వుమున పెద్ద దెబ్బలు తగిలెను. ఒకచోట మాత్రమే పెద్దగాయమాయెను. ఓడవైద్యులు దాదీ బోజోరుగారు అచట నుండిరి. వారు నాకు ఓశితో లెస్సగా పరిచర్య చేసిరి.

లోపల కాంతిగనే యుండెను. కాని యింటి వెలుపల తెల్ల వారు గిట్టెవైచిరి. చీకటులతో రాత్రి వచ్చెను. 'గాంధీని మా కప్ప గింపు'డని గోల బయలుదేఱెను. పోలీసు నూపరింటెండెంటు అతఁ డ్గాండరుగారు సచయము కనిపట్టి అచటికి వచ్చి గుంపులో నెవ్వరిని భయపెట్టక వారి నందఱను తలా యొకమాటతో చక్కిలిగిలి పెట్టుచు ఆఁపుచుండెను.

అయినను అతఁడు చింతాముక్తుఁడుకాలేదు. అతఁడు ఇటులు కబురంపెను: 'నీవు నీ మిత్రుని ధనప్రాణములను, గృహమును, మఱి నీపెండ్లాము పిల్లలను దక్కించుకొనఁ దలఁతువేని మాటువేసముతో ఈ యిల్లు విడిచి పోగోరెదను'. ఒకనాఁడే పరస్పర విరుద్ధములయిన రెండు నీతులు నాకు తటస్థించెను. ప్రాణభయము కేవల కల్పిత మను

ఆత్మకథ

కొని లాటనుగాను నన్ను బహిరంగముగా రమ్మనిరి; దానికి నేనియ్యకొంటిని. ఇక ప్రాణభయము కనుల యెదుట కానిపించుచుండగా మఱియొక మిత్రుఁడు దానికి వ్యతిరేకముగ సలహా యిచ్చెను, దీనికిని నేనియ్యకొంటిని. నా ప్రాణము లపాయమున నున్నవను భయముచేఁగాని, మిత్రుని కపాయ మను భయమునఁగాని, నా యాలు బిడ్డలకు హాని యను భయమునఁగాని నే నిటు లొనర్చితినని ఎవరు చెప్పఁగలరు? మొదట నేను శైర్యముతో ఓడ దిగి గుంపు నెదుర్కొనుటయు, పిదప మాటు వేషముతో దాటుటయు నీ రెండును ఒప్పిదములేయని యెవరు నిశ్చయింపఁగలరు? అయితే గత విషయముల యోగ్యతలు నిర్ణయించుట పనిలేనిపని. ఈ విషయము లనగతము చేసికొని వీనిలో నేర్పికొనవలసిన దేమేని నున్న నేర్చుకొనుటమాత్రమే వీనిప్రయోజనము. ఒకానొకఁడు ఒకా నొక సమయమున ఎటులు ప్రవర్తించునో చెప్ప గుక్కము. ఈ రీతిగా మనుష్యుని బాహ్యచారమువలన మాత్రము గూముచు నిగమ నముచేయుట అసమగ్రమును, అవాస్తవికమును అగు నని మనము తెలియఁగలము.

అది యటుండే. పలాయన త్వరలో బాధ మఱచితిని. నల్ల పోలీసు వేషము వేసితిని. తలపై నెవటను దెబ్బలు తగులకుండునని యూహించి ఇత్తడిసిబ్బి నిడుకొని దానిపై మదరాసు_ఉత్తరీయమును పొగగా చుట్టి బయలుదేరితిని. నాతోఁగూడ నిరువురు గూఢచారులు కలరు. అందొకఁడు భారతీయవర్తకుని వేషమువేసెను. లేక భారతీయునివలె నుండుటకు మోమున రంగు పూసికొనె నందము. రెండవ యతఁ డేవేసము వేసెనో గుర్తుచాలదు. ప్రక్కసందునఁబడి ఒక దుకాణము చేరుకొంటిమి. అందలి గిడ్డంగిలో పేర్వఁబడిన బస్తాలనుండి దారిచేసికొని వెళ్లి దుకాణపు ద్వారము దాటి గుంపులకు బయటఁ

బడిపోతిమి, వీశితుడ నా కొఱకు బండి వేచియుండెను. అందెక్కి అలెగ్గాండరుగారు కొంచెము కాలము వెనుక నా కాశ్రయము చూపిన పోలీసు, స్టేషనుకే బండిని పట్టించితిమి. నేను నూపరిం పెండెంటుకును, గూఢచారులకును ఎందఱము లప్పించితిని.

ఒకనంక నే నిటులు తప్పించుకొని పోవుచుండఁగా మఱియొక వంక అలెగ్గాండరుగారు

‘పదపద గాంధీని పట్టుకొమ్మదాం
పెద చింతకొమ్మకు వేలాడ దీదాం’

అని వాటపాడుచు మూడ నంతయు నవ్వులచే నిలువఁజెట్టియుంచిరి.

నేను పోలీసు స్టేషనుకు సురక్షితముగ చేరితిని విన్నంతనే నూపరిం పెండెంటు గుంపులో ఈసంగతి బయట, జెట్టి, గొలేడి ప్రక్కదుకాణమునుండి చూసినది. మీ రందఱ్ఱేక నిండ్లకుఁ బోవుట మంచి అనెను. గుంపునఁ గొందఱు కోపించిరి; కొందఱు నవ్విరి; చాలమంది యీ మాట నమ్మలేదు.

‘అటులగుచో మీలో కొందఱు లోనికి వెళ్లి చూచికొనుడు. లోపల గాంధీ ఉన్నయెడల మీ కప్పగితును. లేనిచో మీ రందఱఁ జేవరి వారిని నారు మీ మీ యిండ్లకుఁ బొండు! రుస్తుంజీగారి యిల్లు పాడుచేయవలయు ననిగాని, గాంధీగారి పెండ్లాము బిడ్డలకు హాని చేయవలయు ననిగాని మీ కుద్దేశము లేదని నాకు నమ్మకమని నూపరిం పెండెంటునెను.

గూఢక తమ ప్రతినిధులను లోనికిఁ బంపెను. ప్రతినిధులు మూఁకకు ఆకే లుడుగు సమాచారము వినిపించిరి. చాలమంది నూపరిం

ఆ త్మ క థ

‘టెండెంటు అలెగ్జాండరుగారి సమయజ్ఞతకము, చాతుర్యమునకును మెచ్చుకొనిరి. మఱికొండలు లోలోపల కోపించుచు కుండుచుఁ జనిరి.

స్వర్ణీయులగు చేంబర్లైనగారు గాంధిని కొట్టినవారిని శిక్షింప వలసినదని నేటాలు గవర్న మెంటువారికి తంతి నిచ్చిరి. ఎస్కాంబిగారు నన్ను పిలువఁబరిచిరి; నాకు తెగిన దెబ్బలకు వగచిరి. ‘నా మాట నమ్మఁడు! మీ వెండ్రుక కేని హాని కలుగుచో నేను సహింపఁజాలను. లాటనుగారు చిప్పిన చొప్పునఁ జేయుటకు మీకు స్వాతంత్ర్యము కలదు కాని నా సందేశము ననుసరించినచో ఈ దుఃఖముటన పాపఁగఁ డిది కాదు. ఘాతకులను మీరు గుర్తించునెడల వారిని ముందు పట్టు కొని శిక్షించు నేర్పాటు చేయుదును. చేంబర్లైనగారు గూడ ఇటులే తంతి నిచ్చిరి’ అని పలికిరి.

‘ఎవరిమీఁదను కేసుపెట్టుట నాకు గిట్టును. ఆ గుంపులో ఒకరి నిద్రఱను గుర్తు పట్టఁగలనుకాని వారిని శిక్షించినచో నాకేమిమేలు? ఇంతియకాక వారిని నేను దోషు లనను. నేటాలుతెల్లవారినిగుఱించి హిందూదేశమున నేను గోరంతలు కొండంతలుచేసి నోటికి వచ్చినటు లెల్ల తెగడితినని వారి కెఱిగో నమ్మఁ జెప్పిరి. ఆ నమ్మికచే వారు కినుకఁ బూనుటలో తప్పేమి? మీ నాయకులను, - కోపింపకుండు! - మీరును నిందులు. లోకులను యథాన్యాయము ప్రవర్తింపఁజేయ వలయువారు మీరు. అట్టి మీఱో, రూటరు మాట పాటించితిరి. నేను కల్పించియుండునని మీ రనుకొంటిరి. నే నెవరిని శిక్షింపఁజేయ నెంచను. సత్యము లోకమున కెపుడు ప్రకట మగునో అపుడే వారు తమ దుష్కృతికి వగతురు.’ అని నే నంటిని.

‘అటులే అమాటలే వ్రాసి యీగలరా?’ యని ఎస్కాంబిగా
 కడిగిరి. ‘అమాటలే నేను చేంబర్ లేను గారికి తంతునీయవలసియు
 న్నాను. తొందరపడి యేమాటయు వ్రాసి యీగోరను. లాటనుగారి
 గోడను, తదితర మిత్రులతోడను సంప్రతించి యేది యుచితమో
 దానిని చేయుడు. మీరు ఘాతకులపై కేసు పెట్టుకున్నచో అంద
 టు ఉపశాంతులఁ జేయుటలో నాకు బలము చేకూరుటయే కాక
 మీప్రతిష్ఠయు నుప్రతిష్ఠితమగునని నే నంగీకరింతును.’

‘ఈ సంబంధమున నే నన్నమాటయే నిశ్చప్రదము. మీకడకు
 రాకముందే ఇది సునిశ్చితము. నన్ను గొట్టినవారిపై కేసుపెట్టుట నా
 మతియు కాదు. ఈ కుట్రము నేను వ్రాసియిత్తును.’ అని నేను ఆవశ్యక
 మైన పత్రమును వ్రాసి యిచ్చితిని.

శాంతి

మొట్టమొదటి జరిగిన రెణ్ణాళ్ల పిదప నేను ఎస్కాంబిగారిని కలి
యెఱుఱుకు పోలీసు స్టేషనులో నే ఉంటిని. నారక్షణమునకుఁ
గాను నాతో ఇద్దఱు పోలీసు లుండిరి. కాని నేను ఎస్కాంబిగారి
కడకుఁ బోవునాటికి పోలీసు కావటంతో పని లేకుండఁ బోయెను.

నే నోడ దిగిననాఁడు, అనఁగా పచ్చజెండా దింపిననాఁడు
నేటూల్ అడ్వర్టైజరు పత్రికా ప్రతినిధి విభివశిగా నన్ను
గలిసికొనెను. ఇతఁడు నన్ను నేక ప్రశ్న లడిగెను.
అడిగిన ప్రతి ప్రశ్నకు సంపూర్ణముగా నేను సమాధానములు
చెప్పితిని. సర్ ఫిరోజు మహాగారి మేలి సలహావలన హిందూదేశమున
అచ్చొత్తింపక యేయపన్యాసమును నేను చదువలేదు. ఈ యుప
న్యాసములును, ఇతర సంభాషణముల సంగ్రహమును నా కడఁ గలవు.
వానినన్నిటిని నే నితని కొనగి, 'దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఇదివఱకు
లేజము కల మాటలలో నా చెప్పియుండని మాట యొక్కటియు
హిందూదేశమున చెప్పియుండలేదని ఋజువు చేసితిని. కురలేండ్
నాదర్ యోడలలో యాత్రికులను రావించుటలో నా చేయి యేమియు
లేదనియు స్పష్టపఱచితిని. ఇందు పలువురు నేటూలుకు ప్రాంత
కావులు. మిగిలినవారు నేటూలులో ఆగెను, మఱి ట్రాన్సువాలు
పోవుదురు. ఆసహాయమున నేటూలున పని తక్కువ. ట్రాన్సువాలులో
పనిపాట లెక్కువగా సాగుచుండెను. ఆయము బాగుగా దొరకు

చుండెను. ఈ కారణమున భారతీయులలో పలువురు అసంతోషి చెప్పుటకే ఇష్టపడుచుండిరి.

పత్రికాప్రతినిధితో నా కావించిన ప్రసంగము యొక్కయు, నన్ను కొట్టినవారిపై నేను కేసు పెట్టకుండుటయొక్కయు ప్రభావము వలన తెల్లవారందఱు తలలు చంచలినిరి. పత్రికలు నన్ను క్షోభినిగా సమర్థించి గుంపుల ఆల్లరిని నిండించెను. తుప కీర్తితిగా ఈ ఘటన వలన నాకు లాభమే కలిగెను. నాకు లాభముగా ప్రకృతికార్యము నకు లాభము. దీనివలన భారతీయుల ప్రతిష్ఠ పెచ్చెను. నా హర్షము గుగము మాయెను.

మూఱ్ఱాలుగు నాళ్లకు నే నింటికిఁ జనితిని. కొలఁది నాళ్లలోనే నా పనిపాటలు చూచుకొనఁ దొడగితిని. ఈఘటనవలన నాచకాలతు పనియు పెరిగెను.

కాని ఒకదెస భారతీయులప్రతిష్ఠ పెరిగెనటులే ఒకదెస వీరిని గుఱించి ద్వేషమును పెరిగెను. భారతీయుఁడు వాసుదేవకాలి అని తెల్లవారికి తెలిసివచ్చెను కావున భారతీయుఁడనిన భయమును ప్రబలెను. నేటాలు రెజిస్ట్రేటివ్ కాన్సిలులో రెండు చట్టములు ప్యాసు అయెను. ఇవి భారతీయులకు కష్టము కలిగించునవి ఒకటి షర్తకుల వ్యాపారములకు హాని కలిగించును. రెండవది వలసవచ్చువారికి హాని కలిగించును. వోల్లకొఱకు మే మొనర్చిన ఆందోళనము దైవవిశేషమున ఇటులు ఫలించెను: 'భారతీయులకు వ్యతిరేకముగా, అనఁగా భారతీయుఁ డయినంతమాత్రమున వానిపై ఏ లాయన సృజింప వలను పడును!' అని. దీని అర్థ మేమనఁగా, 'లాలో జాతిభేదముని, షర్తభేదముని యుండరాదు' అని. ఈ కారణములచే పూర్వోక్తములగు రెండు

ఆత్మకథ

లేదు. ఏదేని సంస్థయొక్క లోకప్రియత్వమునకును, దాని ధర్మకర్తల యోగ్యతకును దాని వార్షిక సందాపట్రికయే ఒరగల్గు. ప్రతి సంస్థయు తన నీయుజుపిశిరాత గీచి చూచికునుఁగాక!

దీని కెవరును దురర్థము చెప్పకుండురుగాక! కాశ్వత్త భవనములు లేనిచో నడుపుటకు వీలు లేని సంస్థలఁగూర్చి నేఁ జెప్పుట లేదు. నేఁ జెప్పఁదలఁచిన దేమనఁగా, ప్రతివత్సరము ఇచ్చాపూర్వకముగా వచ్చు చందాలతో వార్షిక వ్యయమును గడపవలయును.

దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని సత్యగ్రహసమయమున ఈ నా పయి ఉద్దేశములు దృఢపడినవి. లక్షల తరబడి వ్యయ మవసరమైయుండినను మూలధనమును మాట లేకయే ఆఱుసంవత్సరములు ఆ మహాసమరము జరిగెను. చందాలు రానిచో రేపటి గతి యేమగునో అనుకొనిన రోజులు నాకు గుర్తున్నవి కాని భవిష్యద్విషయములను ఇచటఁ జెప్పను. ఈ పై అభిప్రాయము ప్రసక్తానుప్రసక్తముగా ముందు విశేషము కాఁగలదు.

ఆ త్మ క థ

ఇటులు కాలము గడపుచునియు నే ననుకొంటిని. నెలకు ఏడుపానుల జీతముమీఁద ఒక తెల్లయామె కుదిరెను. ఈరీతిగా ఎటులో ఒక టులు పని జరుగుచుండెను.

నేను బాలురతో గుజరాతీనే వ్యవహరించుచుంటిని. దీన వారికి కొంచెము గుజరాతీ జ్ఞాన ములవడెను. వారిని క్రమ్మణి నిండి యాకు పంపుట నా కిష్టములేదు. ఏలన, చిన్నపిల్లలను తిలసిండ్లులకు దూరముగా నుంచరాదని నాఁటికే నేను తెలిసెకొంటిని.

నుంచి యేర్పాటుగల విద్యాసంఘుల యిండ్లలో పిల్లలకు విద్య అప్రమత్తముగా అభ్యసలులు చాత్రాలయములలో (హాస్టలు) అబ్బదు. కావుననే వారు చాలకాలము నాకడనే యుండిరి. నా మేనల్లుని, పెద్దనూరుని కొన్ని నెలలపాటు హిందూదేశమున వసతి గృహములుగల బళ్లకు పంపితిని గాని మరల వారిని వెంటనే తీసికొని వచ్చితిని. పిదప నా శ్రేష్ఠపుత్రుఁడు వయసు వచ్చినతరువాత తనంతట నన్ను విడనాడి అహమ్మదాబాదు హైస్కూలులో చదువఁదలఁచి దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండి నిర్గమించెను. నా మేనల్లుఁడు నా చెప్పఁగల దానితో మాత్రమే తృప్తిపడి యున్నటులు గుఱుతు. దొర్నాగృహ వశమున, అదిఁడు కొన్నాళ్లు జబ్బుపడి నవయోవనముననే ఈ లోక ము విడిచిపెట్టెను. మిగిలిన నా మూపురు పిల్లలను ఎన్నఁడు బడికి పో లేదు. సత్యాగ్రహసమయమున నేను స్థాపించిన పాఠశాలయందు మాత్రమే వారు నియమముగా కొంచెము చదువుకొనిరి.

నా యీ ప్రయోగములన్నియు అపూర్ణములు. వారికి బోధింపవలసినంత సమయము నా స్వాధీనమున నుండెడిదికాదు. ఈ కారణమువలనను, మఱి అనివార్యమైన యితరాతంకములవలనను నేను వారికి

భాషాజ్ఞానము బాగుగా కలిగింపలేకపోతిని. ఈ విషయమున వారి యవజ్ఞకు నేను కొంచెమో గొప్పగుటియగుచున్నాను. ఎటులనగా, ఎప్పుడైనా వారి కొక బి. యే. గాని, యమ్. యే. గాని, తుదకు ఒక మెట్రిక్యులేటుగాని కానిపించుచో నపుడు వారు 'అయ్యో! మేము కూడ ఇటులు కాకపోతిమే! అని అనుకొనుచున్నట్లుండురు.

ఇటులు నా నినుకొనినను తలదండ్రుల సహవాసబలమునఁగలుగు అనుభవజ్ఞానము వీరికిఁ గలిగెను. స్వతంత్రతాపదార్థపాఠము వీరి కభ్యస్తమయైనని నా యభిప్రాయము. వీరి యభిరుచి ననుసరించి నూలునకే పంపించియుండు నేని ఇదియంతయు వారికి లభించెడిది కాదు. మఱియు నేను వీరిని నీసుకుఁ బంపిగాని, లేక వక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఉంచిగాని కృత్రిమ కీడును బహిష్కారమునను నేని వీరియెడల నేనిపు డన్నంత నిచ్చింతుండనై యుండియుండను. మఱియు వారను నేటి ఋజుజీవితమును, త్యాగమును నేర్వఁజాలకపోయి యుండురు. ఇంతియ కాక తెచ్చి పెట్టుకొనిన వారి యునికిమనుషులు నాదేశారాధనమునకును బాధకము లయ్యెడివి.

ఈ కారణమున నే ననుకొన్నంతయు, వారనుకొన్నంతయు భాషాజ్ఞానమును నేను వారి కలవఱుపకున్నను, గతకాలమును విచారించి చూచినచో నేను వీరియెడల నాధర్మమును నాశక్తికొలఁది పాలింప లేదని అనుకొనను. మఱియు అవిషయమున నాకు పశ్చాత్తాపమును లేదు. ఇంతియకాక నేడు నా జ్యేష్ఠ కుమారునిలో చింత్యములగు వీదోషములు నేను చూచుచున్నానో అవి అశీతములును, ఆమూర్తములును అగు నా ప్రథమజీవితాంశముల ప్రతిధ్వనులని మాటికి మాటికి నేను గ్రహించుచున్నాను. ఆ నా ప్రథమ జీవితకాల మొకమాదిరి మూర్ఖకాలము, మఱియు వైభవకాలము నయియుండెను. అప్పటి

ఆత్మకథ

యతని నయసు ననుపరించి అది అటునంటిది కాదని అతని యూహ. ప్రత్యుత అదియే నాజీవితమున రాజమార్గమనియు, తరువాత నాకు కలిగిన మార్పులన్నియు వివేక మనుపేరిట నొప్పు విమోహమువలనఁ గలిగినవినియు నతని విశ్వాసము. నా ప్రభుజీవితమే రాజమార్గమనియు, అదియే సురక్షితమనియు, తరువాత కలిగిన పరివర్తనము నూత్నోభిమానకృతము, అజ్ఞానచిహ్నముననియు అతఁ డేల అనుకొనరాదు? 'నీ కుమారులు బానిసలు మొదలగుపదవి నందుచో నేమి ప్రమాదము? వారి చెక్కలు విఱుగఁగొట్టుట యేటి అధికారము? వారిని వారి యిష్టానుసారము పోనీయక ఇటులు అడ్డుసాచ్చుట యేటి పని?' అని యిటులు కొంచులు మిశ్రులు నాతో వాదించిరి.

కాని యీ ప్రశ్నలలో విశేష మేమియు నా కగపడుటలేదు. నా కనేకవిద్యార్థుల సంగతి తెలియును. ఇతర బాలకుల విషయమునఁ గూడ నాపద్ధతి ప్రయోగించి చూచితిని, లేక అందులకు సాయపడితిని. దాని ఫలమును గ్రహించితిని. ఆ బాలురును, నా బాలురును నేఁ డొక యీడులోనే ఉన్నారు. వారు మానవత్వత్వమున నా కొడుకుఁ గుర్రల కెక్కున కారు. ఇంతియ కాక వారికడ నా కుమారులు అభ్యసించ వలసిన దేమియు నుండవనుకొందును.

అయితే యీ నాప్రయోగముల ఫలము ప్రయోజనమును గుఱించి భవిష్యత్కాలమున నిర్ణయింప వీలగును. మనుష్యజాతి యభివృద్ధిని పరిశీలించు శోధకుఁడు గృహశిక్షకును స్కూలుశిక్షకును గల భేదమును, తలచండ్రులజీవితమునఁ గలుగు పరివర్తనము బాల్యపై నెట్టి పని చేయునో ఆవిషయమును కొంచెము కొంచెము గమనించుటకే ఈసంగతి నిచట దర్శింప నుద్దేశించితిని.

ఇదియుగాక ఈ ప్రకరణమునకు మఱియొక ఉద్దేశము గలదు. సత్యారాధకుఁ డేయెల్ల ఐతకు సత్యారాధనము చేయఁగలఁగునో అనున దొకటి. స్వతంత్రతా దేవి నుపాసించువానికి ఆ దేవి యంత బలి కోరునో దానిఁ దెలుపుట యొకటి. నే నాత్మగౌరవమును నీటిఁబుచ్చి యితరబాలుర కలభ్యంబుయిన విషయ నా బాలురకు చెప్పించి తృప్తిపడి యుండునేని వారికి వాఙ్మయ జ్ఞానము తప్రక కలుగఁజేసి యుండును గాని దానికి బదులు స్వాతంత్ర్యమును, ఆత్మగౌరవమునందును వారికి నేఁడు కలిగిన యీ ప్రవేశ మపుడు కలిగియుండెడిది కాదు. స్వాతంత్ర్య పాండిత్యములతో నేది గొప్ప? అని ఆరా విచ్చినపుడు పాండిత్యము కన్న స్వాతంత్ర్యము వేయిరెట్లు మిన్నయని యెఱవనరు?

౧౯౨౦ సంవత్సరమున నేను స్వతంత్రతా ఘాతకములగు స్కూల్లకు కాలేజీలకు విడిచిపెట్టుడని బాలుర నుద్బోధించితిని. మఱియు అక్షరజ్ఞానముకొఱకు బందములతో గుఱములై పడియుండు టకన్న స్వాతంత్ర్యముకొఱకు నిరక్షగులై యుండి దారిలోని రాఁను బగుల గొట్టి బ్రతుకుటయే మేలని చెప్పియుంటిని. వారి కిప్పుడు నా యుద్దేశ మిండుమిండు తెలియఁగును.

సేవా భావము

నాండ్యోగము బాగుగనే గిట్టుచున్నది. కాని దాన నాకు సంతసము లేదు. జీవిక నింకను ఋజువు చేయవలయు ననియు నా మానసమున మథన జరుగుచుండెను.

ఆ సమయమున మా యింటి కొకకుష్ఠరోగి వచ్చెను. అన్నము పెట్టి పంపివేయ నిష్ఠయు కాలేదు. ఆతని నొకగదిలో నుంచి పుండ్లు కడిగి కట్టుకట్టి శుశ్రూషించితిని.

కాని యిటు లెన్నో దినములు సాగ వీలు కాలేదు. ఎల్లపు డితని నింట నుంచుకొను శక్తిలేదు; ఇచ్చాబలమును లేదు. కావున గిరి మిటియాలకు సర్కారువారు పెట్టిన ఆసుపత్రికి ఇతనిని పంపితిని.

కాని దీనిచే నాకు తృప్తి కలుగలేదు. ఎల్లపుడును చేయదగిన శుశ్రూషాకార్య మేదయిన దొరకుచో నెంత బాగుండు నని ఆశపడు చుండువాడను. డాక్టరు బూత్ గారు నెయిటువీయిడాన్ సీమిషన్ కు అధికారులు. ఎవరు వచ్చినను ఎల్లపుడును వీరు ఊరక మందు లిచ్చుచుందురు. వీరు కడు మంచివారు. వీరి హృదయము స్నేహపూర్ణ ము. డాక్టరు బూత్ గారి యాధిపత్యమున పారసీ రుస్తుంజీగారి ధర్మ మున ఒక ఆసుపత్రి పెట్టబడె. ఇందు 'నర్సు' పని చేయుటకు నాకు ప్రబలమగునిచ్చ కలిగెను. ఇందు ఒకగంటమొదలు రెండుగంటల వఱకు మందు లిచ్చు పని కలదు. ఇందులకు డబ్బు వుచ్చుకొనకుండ

పనిచేయఁగల స్వచ్ఛందనేవకుఁడు కావలసి వచ్చెను. నే నీపని చేయుటకును, ఇంత సమయము నాపనిలోనుండి ఎటులో అవకాశము కలఁగఁజేసికొనుటకును నిశ్చయించితిని. ఆఫీసులో కూర్చుండి సలహాలిచ్చుచు, దస్తావేజులకు ముసాయిదాచెప్పట, జగడములుపరిష్కరించుట—ఇవి నాటి నావకాలతు పనులు. నాకు మేస్త్రీలుకోర్టులోఁ గూడ పనులుండెడివి కాని అవి యంత వివాదాస్పదములు కావు. ఈ కేసులలో నాకు ఖానుగారు సాయము చేయుచుండువారు. వీరు నాతో దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వచ్చిరి. మా యింటనే యుండిరి. వీరి యీ సాయమున ఈ చిన్ని ఆసుపత్రిలో నాకు పనిచేయ సమయము చిక్కెను.

అచట దైనందినము ప్రాద్దుటిపూటలందు పని. రాక పోకలకును, అచట పని చేయుటకును ఇంచు మించు రెండు గంటలు పట్టెడిది. ఈ పనివలన నా మనస్సునకు కొంచెము శాంతి కలిగెను. రోగుల రోగములును, బాధలును అడిగి డాక్టరుకు తెలుపుట, డాక్టరు చెప్పిన మందును తయారు చేసి రోగుల కిచ్చుట—ఇది నా పని. దీని వలన రోగపీడితులయిన హిందూసానీయులతో మంచి పరిచయము కలిగెను. వీరిలో నెక్కువమంది అతవవారు, తెలుఁగువారు, బౌత్తరాహులును అగు గిరిమిటియాలు.

ఈ వైద్య ప్రవేశము నాకు తరువాత చాల నుపయోగించెను. బోయరు యుద్ధసమయమున దెబ్బలు తినినవారికిని, రోగులకును ఉపచరింప నీనేవ చాల నుపకరించెను.

పిల్లలను పెంచి పెద్దచేయు టెట్లను సమస్య యెల్లప్పుడు నా యెదుటనుండెడిది. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నా కిరువురుకుమారులు కలిగిరి. వారిని సాక్షులకు నాకాసుపత్రిలో కలిగిన అనుభవ ముపయోగించెను. నా స్వతంత్రస్వభావము నాకెప్పుడును కష్టము కలిగించెడిది; ఇప్పటికిని

ఆత్మకథ

కలిగించుచున్నది. ప్రసవము శాస్త్రీయముగా జరుగవలయునని మా దంపతుల మనుకొంటిమి. ఇందులకు డాక్టరుగాని, నర్సుగాని యుండవలయును. కాని డాక్టరుగాని, దాయిగాని సరియగు వేళకు వచ్చుట పడనిచో మా పని యేమి కావలయును? దాయి మనదేశముది కావలయును. చదువుకొనిన మంత్రసాని హిందూదేశముననే దొరకనపుడిక దక్షిణ-ఆఫ్రికా మాట చెప్పవలెనా? ఇందులకని నేను శుశ్రూష వమును గుఱించి చదువుకొంటిని డాక్టరు త్రిభువన దాసుగారు రచించిన 'మానే కిఖావా' * అనుపుస్తకము పఠించితిని. దీని ననుసరించియు నా కితరత్ర కలిగిన ఆచరణము తోడను ఇరువురు పిల్లలకు లాలన పాలనములు నేనే చేసితిని. రెండుమాఱులును మంత్రసానుల సాయము పడసితిని గాని యొక్కకపరి రెండుమాసములకన్న నెక్కువ కాదు. వారి సాయమును కేవలము నా భార్యకే, పిల్లలకు తలంతునుండి సపుష్టము నేనే చూచికొంటిని.

మా చివరవాని పుట్టుక నన్నతికఠినపరీక్షలో పెట్టెను. ప్రసవ వేదన హఠాత్తుగా వచ్చెను. డాక్టరు సమయమునకు దొరకలేదు. మంత్రసానిని పిలువవలెను. మంత్రసాని అపుడు దావున నున్నను ప్రనూతి సాలభ్యము చేయఁజాలక పోయెడిదే. కావున నేనే పురుడు పోయవలసి వచ్చెను. భాగ్యవశమున త్రిభువన దాస గ్రంథము పఠించితిని గాన నిందులకు భయ ముండనయితిని. అది నా కత్యంతముగ నుపయోగించెను.

తమ పిల్లలను చక్కగసాఁకుటకు తలిదండ్రులకు శిశుపోషణము గుఱించి సామాన్యజ్ఞానమేని ఉండవలయును. ఈ విషయమున నే నెంతెంత గ్రహించితినిో అంతంత లాభము కానిపించెను.

* తల్లిలకు ఉపదేశము.

పిల్లలను సాక్షు విషయమున ఆవశ్యకజ్ఞానమును నేను సంపాదించకయు, దాని నుపయోగింపకయు నున్నయెడల నాపిల్లలు నేటి యారోగ్యము గాంచియుండువారు కారు. మొదటి ఆయిజేండ్ల వజ్రపిల్లలు నేగ్గుకొనున దేమియు నుండవని జనులు వెట్టగా నెఱుంగును. కాని సత్యమేమనగా, బిడ్డ మొదటి ఆయిజేండ్లలో గ్రహించునది పిమ్మట నెన్నడును గ్రహింపలేదు. శిశువునకు విద్యారంభము తల్లిగర్భమునోనే ఆరంభమగును. గర్భధారణ సమయమున తల్లివండ్రిల శారీరక మానసిక ప్రవృత్తుల ప్రభావము శిశువున ప్రసరించును. తల్లి గర్భము మోయుతటి నుండుప్రకృతియు, ఆహారవిహారములును, గుణదోషములును స్వీకరించి శిశువు జనించును. జనించిన పిదప తల్లివండ్రిల ననుకరింపఁ దొడగును. పదపక్షి కొన్ని యేండ్లవఱకు తనవికాసమునకు సంపూర్ణముగా తల్లివండ్రిల నపేక్షించును.

ఈసంగతుల నెఱిగిన దంపతులు కేవలము కామత్పప్తి నొనర్పరు. సంతానముకైయే వారు గృహమేధు లగుదురు. సంయోగము నిద్రవలె, ఆహారమువలె ఆవశ్యకమైన యొక పని యని యనుకొను టొక ఘోరమగు అజ్ఞానముగా నాకు కానిపించెడిని. లోకాస్థిత్వము జననక్రియను అలంబించి యున్నది. లోక మిశ్వరునకు లీలాభూమి అతని మహిమకు ప్రతిబింబము. స్త్రీపుంస సంయోగము ప్రజాతం, తువుయొక్క సక్రమాభివృద్ధి కొఱకు నిర్మితమని యెవఁ డెఱుఁగునో అతఁడు భగీరథప్రయత్నము చేసియైనను తన లాలసతను పోగొట్టుకొనుఁగాక! మతీయు సంయోగ ఫలస్వరూపముగ నేసంతతిని పడయఁగలఁడో ఆ సంతతియొక్క శారీరక మానసికాధ్యాత్మిక రక్షణము చేయుట కావశ్యకమగు జ్ఞానము గాందుఁగాక! మతీయు దానివలన దన సంతతిని లాభాన్వితముఁ జేయుఁగాక!

బ్రహ్మచర్యము—౧

ఇది నా బ్రహ్మచర్యవ్రతమునుగూర్చి వక్కాణింపఁదగినతఱి. పెండ్లి నాఁడే ఏకపత్నీవ్రత మనునది నా హృదయమున తావుకొనెను. అది నా సత్యవ్రతమున కొకయంగము. గార్హస్థ్యమునందును బ్రహ్మచర్యముయొక్క ఆవశ్యకత నాకు దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో కానిపించెను. ఏ ప్రసంగప్రభావమున, మఱి యేపుస్తకప్రభావమున ఈ బ్రహ్మచర్యవశ్యకత కానిపించెనో అది నేఁడు సరిగా గుర్తు చాలదు. రాయచందుభాయి ప్రధానకారణ మయియుండునని మాత్రము గర్తు.

మా యిరువుర సంభాషణ మొకటి యింకను గుర్తుగలదు. ఒక తూరి నేను గ్లాడ్ స్ట్రక్ గారియొడ వారి భార్యకుఁ గల ప్రేమను ప్రస్తావించుచుంటిని. చాన్ ఆఫ్ కామన్సులోనుండునపుడుకూడ నా మెభర్తకు తేసీరు కాచి యిచ్చుచుండెడిదని యెచటనో చదివియుంటిని. నియమనిష్ఠులయిన ఆ దంపతుల జీవితమున కిది నియమమైపోయెను. ఈవిషయమును ఆ కవికిఁ జెప్పి ప్రసక్తి ననుసరించి దంపతిప్రేమను స్తుతించితిని. రాయచందు భాయి యిటు లనెను: “గ్లాడ్ స్ట్రక్ గారి భార్య గ్లాడ్ స్ట్రక్ గారికి పరిచర్య చేసె నను విషయము దొడ్డదని కదా మీరనుచున్నారు. ఆమె గ్లాడ్ స్ట్రక్ గారి సోదరి యగు ననుకొనుఁడు. లేక విశ్వాసము కల ఒక బంటనుకొనుఁడు. వీ రిరువురును అట్టి ప్రేమతోడనే తేసీరు కాచి యిస్తు రనుకొనుఁడు. ఈ విషయమున భార్య పరిచర్య దొడ్డదా? లేక సోదరియొక్కగాని, బంటయొక్కగాని పరి

చర్య దొడ్డదా? ఇట్టి సోదరియొక్కగాని, బంటుయొక్కగాని ఉదాహరణములు మనకు లేవా? ఈ ప్రేమ స్త్రీజాతిలోఁ గాక పురుషజాతిలో కానిపించినచో అపుడు మీ కానందాశ్చర్యములు కలుగునా? ఈ విషయము కొంచె మాలోచించి చూడుడు.

రాయచందుభాయి పెండ్లిఅయినవాడే. ఆసమయమున వీరి మాటలు నాకు కళోరముగా నుండెను. కాని యీ మాటలు నూదంటు రాతివలె నన్నాకర్షించెను. భార్యకుఁగల స్వామిభక్తియొక్క విలువకంటె పరిచారకుని స్వామిభక్తియొక్క విలువ వేయిమడుగులెక్కుడు కాదా? భార్యాభర్తలకు ప్రేమ యుండుటలో ఆశ్చర్యమే మున్నది? స్వామి సేవకులకు ఇట్టి ప్రేమ అభిప్రేయము. రాయచందుగారి వచనబలము క్రమముగా నన్ను విశేషతీచికొనఁజొచ్చెను.

‘నేను నాభార్యతో ఎట్టిసంబంధ ముంచుకొనవలయును?’ అని నాలో నాకు తోఁపఁదొడఁగెను. భార్యను భోగసాధనముగాఁ జేసికొనుట ఏకపత్నీ వ్రత మనఁజెల్లునా? అంతఃకలకు నేను లంపటతకు అధీనుఁడనయి యుందునో అంతఃకలకు ఏకపత్నీవ్రతమునకు విలువ లేదు. ఈ విషయము చెప్పఁదగియున్నది. నాభార్య నన్నెన్నఁడును మోహింపకుని జేసి లోఁగినలేదు. ఈదృష్టితో నే నీదినములలో బ్రహ్మచర్యమును సులభముగా పాలింపఁగల ననుకొంటిని. అశక్తియే లేక కామాసక్తియే నాకు అడ్డు.

జాగ్రత్తగా నున్నపిదపఁగూడ రెండుతూరులు పొరపడితిని. ప్రయత్నము చేయుచుంటినిగాని పడుచుంటిని. ఈ ప్రయత్నమునకు ముఖ్యమగు హేతెవు దొడ్డదికాదు. కేవలము సంతానము కలుగకుండుటకు, సంతానము కలుగకుండఁ జేసికొనుటకు బాహ్యోపకరణములను

ఆత్మకథ

నుజించి కొలది గొప్ప సీమలో చదివితిని. ఆహారప్రకరణమందు డాక్టరు అభివృద్ధిగారి ఈ యుపాయములనుజించి తెలిపియుంటిని. కొంత కాల మది మంచి దనుకొంటిని. కాని డాక్టరు హిల్స్ గారు దీనిని ఖండించి సంఘముమే యుక్తమిరి. ఆ విషయము నామనస్సులో పడి అనుభవముచే నిలిచిపోయెను. దీనిచే ఇంక నాకు సంతు వలనను కొంటిని. దానితో ఈ యింద్రియ నిగ్రహోద్దయ మారంభమయెను.

ఇందులకు నా పడిన పాటులకు హద్దు లేదు. మా శిష్యులు దూరమాయెను లెస్సగా అలసిన తరువాత నిదిరింపఁ బూనితిని. ఇంత ప్రయత్నమునకును విశేషఫల మీసమయమున కావరాలేదు. కాని భూతకాఁముచేస వొకసారి టేజీపాఠఁ జూచినచో ఇన్ని విఫలప్రయత్నములే కడసారి బు మొసఁగెనని నాకు తెలియుచున్నది.

చివరనిశ్చయము సరిగా ౧౯౧౬ వ సంవత్సరమునఁగాని చేయుఁ బోసఁగలేదు. ఈ సమయమున నింకను సత్యాగ్రహమునకు గణేశపూజ కాలేదు. ఇంతవట్టు దానిని కలలోనైన ననుకొనలేదు. బోయరుయుద్ధముయిన పిరప నేటాలులో జూలూ కిరుగుబాటాయెను. అప్పుడు నేను జొహాన్నబర్గులో వకాలతు చేయుచుంటిని ఆ తిరుగుబాటున నేటాలు సర్కారువారికి నేని చేయవలెనని నాకు తోచెను. నే నటులు విన్నవించుకొనఁగా వా రంగీకరించిరి. ఆ విషయము ముందు రాఁగలదు. అయితే ఈ నేవకు ఫలముగా నా మనస్సులో తీవ్రతలోచన కలిగెను. నా స్వభావముననుసరించి నా నెయ్యూరతో ఆలోచించితిని. బిడ్డలను గనుట, వారిని పోషించుకొనుట-ఈరెంటికిని, లోక సేవకును పాత్తు లేదని నా తలఁపు. ఈ తిరుగుబాటులో పని చేయుటకు జొహాన్న బర్గునుండి మకాము ఎత్తివేయవలసివచ్చెను. అంగీకరించుకొనిన యింటిని, అమర్చుకొనిన వివిధసామగ్రిని ఒకనెల కాకమునుపే విడిచివేయవలసి వచ్చెను.

అటుబిడ్డలను ఫీరిక్కులో నుంచితిని, పిదప నేను బెబ్బలు తినినవారికి కుశ్రూప చేయ నైవ్యమును నడపింపఁ గడఁగితిని. ఆ యుద్ధమునందు అసిధారా సంచారములు చేయుచున్న తఱి లోక నేపాపరాయణుడనై యగుచునేని పుత్రైషణకును, సైవణకును ఒక నమస్కారము చేసి వానప్రస్థశ్రమము తీసికొనఁబయు ననుకొంటిని.

తిరుగుబాటులో మానము నరకంబై నెక్కువ పని పట్టు లేను. ఆయాలు వారములు నాజీవితమున అచూల్యకాలము. అది పఠకుకంటె నపుడు శేషముయొక్క గొప్పతనము నాకు గోచరించెను. శేషము తీసికొనుట స్వాతంత్ర్యమునకు ద్వారము కాదనుకొంటిని. ఇంతఁజేయు నా చేసిన ప్రయత్నములకు కలుగఁబడిన ఫలము కలుగ లేదు. విలన నాకు నిశ్చలత కురుర లేదు. ఇందులకు నిలుఁజేసఁగలనను విశ్వాసము లేదు. ఈశ్వరుఁడు కరుణించునను విశ్వాసము లేదు, కావున నా మనస్సు అనేకతరంగములకు, అనేకవికారములకు లోబడుచుండెను. శేషముచే తనను బంధించుకొనక విడిగా నుండు మనుష్యుఁడు మోహమునఁ బడునని నే నెఱింగితిని. శేషముచేఁ దనను బంధించుకొనినచో నది వ్యభిచారుమునుండి తొలఁగించి ఏకపత్నీవ్రతమున నిలిపియుంచును. ప్రయత్నమునందు నాకు విశ్వాసము; కాని శేషబంధనము మంచిది కాదు' అను నభిప్రాయము దౌర్బల్యనూచకము. ఇందు కొలఁది కొలఁదిగా భోగేచ్ఛ కలదు. ఏపని చేయరానిదో దానిని విడనాడుచో నేమి చేటు పొసఁగును? పాము కా లుండుకొను నని తెలియుచో నిశ్చయపూర్వకముగా పరుగెత్తుదుము: పరుగెత్తుటకు యత్నము మాత్రమే చేయము. ఏలనఁగా, కేవలము యత్ని మే చేయుచు కూగుచుంటి మేని చావు సిద్ధమని మన మెఱుంగుదుము. కేవలము ప్రయత్నముచే యుచు కూగుచుండుట యనఁగా సర్పములన మృత్యువు కలుగునని

ఆత్మకథ

స్పష్టముగా తెలియదన్నమాట. కాఁగా, దేనిని మనము విడనాడుటకు ప్రయత్నముమాత్రము చేయుచుమో దాని విడనాడు నాచక్కతను విస్పష్టముగా మనము గ్రహింపలేదని తేలుచున్నది. 'ముందీయూ హాలు మాజీపోవుచో?' అను శంకచే పలుమాటలు మనము శపథము తీసికొనుటకు భయపడుదుము. ఇది యంతయు స్పష్టదృష్టి లేకుండుట వలన కలుగును. 'దీనిగుఱించి నిష్కృతానందుఁ డిటు లనెను:

“త్యాగనటకే శేవై రాగ వినా.” *

ఎపుడు దేరియెడల పూర్ణముగా వైరాగ్యము కలుగునో అపుడే శపథము వూనుట తనంతఁ దా ననివార్య మయిపోవును.

బ్రహ్మచర్యము—౨

మిగుల చచ్చించి కడు నాలోచించి ౧౯౦౬ వ సంవత్సరమున నేను బ్రహ్మచర్య వ్రత ధారణ మొనరించితిని. వ్రతము పూను వఱకు ఈ విషయమున నాభార్యయుద్దేశము కై కొనలేదు. వ్రతసమయమున ననుమతిఁ గైకొంటిని. ఇందులకు ఆమె యెట్టి ఆశంకమును పెట్టలేదు.

ఈ వ్రతము తీసికొనుటకు నాకు కడు కష్టమయిపోయెను. నాకు కేక్తి కొలది. వికారముల నడఁప నెట్లు? భార్యయొడఁ గూడ వికారముల కంటక యుండుట అర్థములేని మాటగా కానిపించెను. అయినను అది నా కవశ్యకర్తవ్య మని తెలియుచుంటిని. నాలక్ష్యము శుద్ధము. కరుణించి ఈశ్వరుఁడు నాకు కేక్తిని, సాయమును ప్రసాదించుఁ గాక యని ఇందు దుమికితిని.

నేఁడు ఇరువదియేండ్ల పిదప ఈ వ్రతమును తలపోయుచుండఁగా నాకు ఆనందాశ్చర్యములు కలుగుచున్నవి. నిగ్రహమును గుఱించిన తలఁపును, తత్పరిపాలనమును ౧౯౦౧ వ సంవత్సరము మొదలు ప్రబలముగా నుండెను. కాని యిప్పుడు నాకుఁగల స్వతంత్రతయు, ఆనందమును ౧౯౦౬ వ సంవత్సరమునకు వెనుక నున్నటులు గుర్తులేదు. వీలన, ఆ సమయమున వాసన లింకను నా కింకలేదు. వీసమయముననై నను చుట్టి కలుగునని భయ ముండెను. ఇప్పుడు అవాసన నామీద సవారఁ జేయఁ జాలదు.

ఆత్మకథ

మఱియు బ్రహ్మచర్య మహిమ ఒకనాటికన్న మఱియొకనాఁ డెక్కువగా అనుభవము కాదొడఁగెను. ఫీనిక్సునందు బ్రహ్మచర్యము కైకొంటిని. నేననుండి నెలవుగాని ఫీనిక్సు వెల్లితిని. అటుండి వెంటనే జొహన్నబర్గు వెళ్లవలయుండెను. అటు వెల్లితిని. పిదప నెల లోపుగా సత్యాగ్రహ సంగ్రామమునకు ప్రతిష్ఠ జరిగెను. ఈ బ్రహ్మచర్యభారణము నన్నాసత్యాగ్రహ ప్రతిష్ఠాపనకు సిద్ధపఱచెను గాఁజోలు. ముందు ఆలోచించుకొని నేను సత్యాగ్రహమును కల్పింపలేదు. అది అనాయాసముగ కోరకుండ తనంతట ప్రభవించెను. కాని దీని ముందు నే నేదే పనులు చేసియుంటినో, అనగా ఫీనిక్సు వెళ్లుట, జొహన్నబర్గులో గృహవ్యయమును తగ్గించియుండుట, తుదకు బ్రహ్మచర్య వ్రతమును పూనుట, యివన్నియు దీనికి నూచకములవలె నుండెను.

బ్రహ్మచర్యమును సరిగా పాలించుట యనగా బ్రహ్మచర్యన మొనరించుట. ఈ జ్ఞానము నాకు శాస్త్రములవలనఁ గలుగలేదు. నా కీయర్థము మెల్ల మెల్లగా అనుభవసిద్ధ మగుచువచ్చెను. శాస్త్రవిదనములు పిదపఁ జదివితిని. బ్రహ్మచర్యమువలన శరీరరక్షణము, బుద్ధిరక్షణము, ఆత్మరక్షణము సమస్తము కలుగునను సంగతి బ్రహ్మచర్యము తాల్చిన పిదప దినదిన మధికాధికముగా అనుభవము కాదొడఁగెను. వీలయనగా, బ్రహ్మచర్య మనిన ఘోరమగు తపశ్చర్య యనిపించుటకు బదులు నా కిప్పుడు రసమయ మనిపించుచున్నది; దీని బలమువలననే పనులు జరుగుచున్నవి. దీని సౌందర్యము దైనందిన మెక్కువగా కాని పించుచున్నది.

అయితే నే నిటు లీ రసనివ్యందములను త్రోలుచున్నను, దీని కాఁగగూడ నాకుఁ దగులుట లేదని యెవ్వరును అనుకొనకుండురుగాక!

౮ బ్రహ్మచర్యము-౨

నేటితో నా కేబదియేటేండ్లు నింపినవి; అయినను దీనికాశ్చర్యము నాకు గోచర మగుచు నేయుండెను. ఇది యసిఘరావ్రత మని నానాటి కెక్కువగా తోచుచున్నది. ఎల్లపుడును దీనియొడ మెలఁకువగా నుండు టావశ్యకమని గ్రహించుచున్నాను.

బ్రహ్మచర్య వ్రతపాలనమునకు నాలుకను కట్టుకొనవలయునని నా తలఁపు. నాలుకను జయించుచో బ్రహ్మచర్యము మిగుల శ్రేష్ఠిక యయిపోవునని నేను కేవల మనుభవమువలన కనిపట్టితిని. ఈకారణమున నిటుపిచ్చుట నాభోజన ప్రయోగము కాకాహారదృష్టితోఁగాక బ్రహ్మచర్యసృష్టితో కాదొడఁగెను. మితమును, కేవలమును కారము పోవులు లేనిదియు, వీలయినంతవట్టు వండకయున్నదియు, అనఁగా స్వాభావిక మగు నాహారము మంచిదని అనుభవమువలన కనుగొంటిని. బ్రహ్మచారికి వనపకవ్యములగు పండ్లు సరియగు నాహారమని ఆకేండ్లు తిరిచి తిరిచి కనిపట్టితిని. కేవలము పండ్లు తిని యుండునపు డేసుఖమును, ఏ నిర్వికారతయు నాకు కలదో ఆసుఖమును, అనిర్వికారతయు పండ్లను మార్చి మఱియొక యాహారమును కైకొనునపుడు లేకపోయెను. పండ్లఁ దిను దినములలో బ్రహ్మచర్యము సులభమాయెను. పాలు పుచ్చుకొను దినములలో కష్టసాధ్యమాయెను. పండ్లు విడిచి పా లేల పుచ్చుకొనవలసి. ఎచ్చెనో యది యథాసమయమున తెలుపఁగలను. బ్రహ్మచారికి పాలు విఘ్నకారకములనుటలో నాకు తిలమాత్రమును సందియము లేదని మాత్రము చెప్పినచో నిటఁ జాలును. కాని బ్రహ్మచారికి పాలు నిషేధ మని యెవరును అర్థముచేసికొన నుండుదుగాక! బ్రహ్మచర్యమున కాహార ప్రాముఖ్య మెట్టిది? ఎంత? అను విషయ మింకను తిరిచి తిరిచి చూడవలసియున్నది. పాలంత స్వాయువర్ధకమును, శీర్ణకరమును నగు ఘృహారము నా కింతవఱకును తెలియలేదు. ఏ వైద్యుఁడును, ఏహాకమును,

ఆత్మకథ

ఏ డాక్టరును తెలుపజాలకపోయిరి. పాలు వికారము కలిగించునని తెలిసినను ఈ పయికారణమున పాలు త్యేజ్యముని చెప్పజాలను.

ఆహారప్రకారము, ఆహారనియమములపై లెనుపవాసముగూడ నోక బాహ్యోపచారము. ఇంద్రియగ్రామమునకు రాక్షసబలము కలదు. నలు ప్రక్కలు, పదిదిక్కులు, క్రిందు మీదులు కాపలా యుంచినఁ గాని అది లొంగదు. కడుపు మాడ్చినయెడల నింద్రియములు దుర్బలము లగునని అందఱకుఁ దెలియును. ఇచ్చాపూరకముగా చేయుబడు నుపవాసము ఇంద్రియదమమునకు తప్పక తోడుపడఁ గలదనుటలో నా కించుకయు సందియములేదు. అయితే ఉపవసించువారిలో పలువురు సఫలరగుట లేదు. కేవల ముపవాసమునలననే సమస్తమును సిద్ధించునని వా రనుకొందురు. బాహ్యోపవాసము మాత్రము చేయుదురు కాని మనస్సులో భోగముల నన్నిటిని భోగించుచునే యుందురు. ఉపవాసానంతర మేమేమి తిందము? అని ఆలోచించుచు ఆ తినఁబోవువానిరుచు లుపవాసదినములలోనే మనస్సునం దాస్వాదించుచుందురు. మరల రసనేంద్రియసంయగుము లేకపోయెను, జననేంద్రియసంయమము లేకపోయెనని నిరసించుచుందురు. మనస్సుకూడ నెపుడు ఇంద్రియనిగ్రహమునకు బాసట యగునో అపుడే ఉపవాసము నకు ఫలము కలుగును. అనఁగా మనస్సునందు విషయభోగముల యెడల వైరాగ్యము పుట్టవలయును. విషయములకు మూలము మనస్సు. మనస్సు వశమగునెడల నుపవాసాది సాధనములు ఎక్కువ ఉపకరించును. కానినాడు అంతగా నుపకరింపవు. అయితే ఉపవసించినను మనుష్యుఁడు విషయాసక్తుఁడు కాకపోడవచ్చును గాని ఉపవాసము వినా విషయాసక్తి సమూలము నకింప దనవచ్చును. కావున ఉపవాసము బ్రహ్మచర్యమున కనివార్యమగు ముపకరణము.

బ్రహ్మచర్యము చేరించువా రనేకవిధముల విఘటత్యము పొందుచున్నారు. ఏలనఁగా వా రాహార విహారములందు అబ్రహ్మచారుల వలె నర్తించుచున్నారు. ఇటులు వర్తించియు బ్రహ్మచర్యమును రక్షించుకొనఁ దలఁచుచున్నారు. ఇది గ్రీష్మమున హేమంతమును గోరుట. స్వప్నందవర్తనుని జీవనముకంటె సంయమము కలవాని జీవనమునందు భేద ముండవలయును. భోగిజీవనముకంటె త్యాగిజీవనమునందు భేద ముండవలయును. ఇరువురికిని పైపైని సామ్యమే కాని లోలోపల భేదమే. ఇరువురును చూచుచుందురు గాని బ్రహ్మచారి పరమేశ్వరుని జూచును; భోగి నాటకములను, సినిమాలను జూడను. ఇరువురును విందురు: బ్రహ్మచారి యీశ్వరభజన వినును; భోగి విలాస గీతములు వినును. ఇరువురును జాగరణము చేయుదురు: ఒకఁడు హృదయ మందిరమున రాముని ఆరాధించును; మఱియొకఁడు నాట్యరంగము లో మైముఱుచును. ఇరువురును భుజింతురు: ఒకఁడు శరీరరూపము యిన తీర్థక్షేత్రముల రక్షమాత్రమునకు ఆగించును; మఱియొకఁడు రుచులకు అనేకపదార్థములతో పొట్ట నింపి దుర్గంధము చేసివైచును. ఇటు లిరువురును ఆచారవిచారములలో భేద ముంచుకొనుచునే యుందురు. ఇది ప్రతిదిన మెక్కునే కాని తగ్గదు.

బ్రహ్మచర్య మనఁగా మనోవాక్కాయములచే సర్వేంద్రియములను నిగ్రహించుట. ఇందులకు పూర్వోక్తముల నన్నిటిని విసర్జింపవలయునని దైనందినము నాకు విశేషమగుచున్నది. నేటికిని అటులే విశేషమగుచున్నది. త్యాగక్షేత్రమున కెల్ల లేనటులే బ్రహ్మచర్య మహిమకును ఎల్ల లేదు. ఇట్టి బ్రహ్మచర్య మల్పప్రయత్న సాధ్యము కాదు. పలువురి కిది యెల్లపుడు నాదర్శమాత్రముగనే యుండును. ప్రయత్నశీలుఁడగు బ్రహ్మచారి యెల్లపుడును తనలోటులను కని

ఆత్మకథ

పట్టుకొను చుండును. తన హృదయకుహరమున గూఢముగా దాచియున్న వికారములను పోగొట్టుకొను చుండును. ఎంత వఱకు వృత్తులను నిరోధింపలేదో అంతవఱకును అది సంపూర్ణబ్రహ్మ సర్వము కాదు. వృత్తు లెన్నివిధములేని యగుఁగాక, అవన్నియు వికారమే. ఓనిని వశపఱచికొనుట యనిన మనస్సును వశపఱచికొనుట ఇంక మనోనిగ్రహము వాయునిగ్రహముకంటె సుదుష్కరము. ఇటులయినను మనస్సునం దీశ్వరుఁ డున్నచో నదియు సులభము కాఁగలదు. దారిలో కడుఁ జిక్కులు కలుగును. కావున నది యసాధ్యమని యెవ్వరు ననుకొన కుందురు గాక! అది పరమార్థము. అట్టి పరమార్థమునకు పరమప్రయత్న మావశ్యక మగుటలో ఆశ్చర్యమేమి?

అయితే ఇట్టి బ్రహ్మర్యము కేవలప్రయత్న సాధ్యము కాదని దేశమునకు తిరిగించిన తరువాత తెలిసికొంటిని. అంతవఱకు ఘోషారమువలన వికారములు సమూలము నశించిపోవు ననియు, తావన్మాత్రమున మఱియేమియు చేయఁబనిలేదనియు మోహమునఁ బడియుంటి నని చెప్పుకనును.

అయితే ఇందులకు నాచేసిన ప్రయత్నములను దెలుపుటకు విలంబము నలయును. ఈనడువు ఈ విషయము తెలుపు టావశ్యకము. ఈశ్వరసాక్షాత్కారముకొఱకు నేను చెప్పియున్న బ్రహ్మచర్యమును చరింపఁ గోరువారు తమ ప్రయత్నముతో పాటు ఈశ్వరునిపై శ్రద్ధ వహింపఁగలవా రగుదురేని యీ విషయమున నిరాశులగుట కిగుమం తయు కారణము లేదు.

౮ బ్రహ్మచర్యము-౨

విషయః వివివర్తన్తే నిరహరస్య జేహిణః,
రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే *

—గీత, ౨. అధ్యాయము.

కావున ఆత్మదర్శనము కావలసినవానికి రామనామము, రామ
కృపయు అంతిమసాధనములు. నేను భారతదేశమునకు వచ్చిన తరు
వాతనే యీ విషయ మనుభవము చేసికొంటిని.

*ఆహారము మానివేసినవానికి విషయములు కారితించును, భావి రసము కారితించదు.
ఈశ్వరదర్శనము వలన రసమును కలుగించును.

౯

మితవ్యయము

నేను భోగముల ననుభవింపసాగితిని గాని అది యంతో కాలము సాగలేదు. గృహాలంకారమునకు వలయు సాధనసామగ్రిని నింపితిని. కాని యీ ఘృహోహము నిలువలేదు. కావున వ్యయము తగ్గించుకొనిరా మొదలిడితిని. చాకలిఖర్చుకూడ ఎక్కువనిపించెను. ఇంతియ కాక వాడు బట్టలు సరిగా తీసికొనిరాడు. ఇందువలన రెండుమూడు డజనుల కమీజులును, అన్ని కార్డులు ఉన్నను చాలెడివి కావు. ఒకొక్క కాలరు ఒకొక్కనాటితో సరి. రోజూ శాకపూయినను కమీజు మూజ్జాళ్ల కొకతూరి మార్చవలసి యుండెడిది. ఈ రీతిగా వ్యయ మమిత మాయెను. ఇది వ్యర్థముని తోచెను. ఇందువలన నేనే ఇంట ఉత్తుకుకొనఁ దలచితిని. బట్టలుతుకుటను గూర్చి వ్రాయఁబడిన పుస్తకములు చదివి ఆ విద్య గ్రహించితిని. నాభార్యకును నేర్పితిని. ఇందువలన పని బరువాయెను గాని యిది యొక క్రొత్తపని యగుట వలన మనోవినోదముగాను ఉండెను.

నేను ముమ్మొదట బాగుచేసిన కాల రెన్నటికిని మఱిపువచ్చుటకు వీలులేదు. పిండి యెక్కువాయెను. ఇస్త్రిపెట్టె సరియగు వేడికి రాలేదు. మఱియు కాలరు కాలిపోవునను భయమున ఇస్త్రిపెట్టెను అడఁచి తోమలేదు. ఇందువల్ల కాలరు గట్టిపడెనుగాని దీనినుండి పిండి ఎన్నించుచుండెను.

ఇట్టి కాలరుతో కోర్టుకు పోయి తోడి బాండ్స్ మేలు హాస్యము నకు సాధనమును కల్పించితిని. అయితే ఈ హాస్యమును సహింపగల పాండిత్యము నా కాసమయమునఁ గూడ కొఱుతరాదు.

‘కాలరు నాయంత నే నిస్త్రీచేసికొనుట కిది ప్రప్రథమము. కావున దీనినుండి పిండి రాలుచున్నది. రావీన రాలుఁగాక, మఱియు మియందఱకు నిది విరోధకారణమగుట చాల గొప్పమాట’ అని నా సంగతి యంతయు స్పష్టముగా చెప్పితిని. ‘ఇవట చాకళ్లకు కఱవు కాదుగదా?’ అని యొక మిత్రుఁ డడిగను.

‘చాకలిఖర్చు రెట్టికి రెట్టిగా నున్నది. కాలరు వెల యెంతో దాని నుతుకు ఖర్చును అంత. ఇంతియకాక, చాకలవానికొఱుప పడి గాఢము కావలయును. ఈ కష్టములచే నాయంత నేనే యుండును కొనుట మంచిదనుకొంటిని.’

ఎవరిపని వారు చేసికొనుటలోఁగల యందము వారికి నచ్చఁ జూపఁజాలక పోతిని.

తుదకు చెప్పవలసిన దిది: నా పని నాకు వెళ్లఁబోయి నటు లీవిద్యలో కాశల్యము గడించితిని. మఱియు నాయుస్త్రీ చాకలి యుస్త్రీ కంఠమాత్రమును తీసిపోలేదు. చాకలి యుస్త్రీచేసిన కాలరు కంటే నా చేసిన కాలరులో జగితనమును, నిగనిగయు ఇసుమంతయు కొఱలేదు. స్వర్గీయులగు మహాదేవ గోవింద రానడే గారు గోఖలే గారి కొక నేలువను ప్రసాదించిరి. గోఖలేగారు దానిని ప్రాణపణ ముగా చూచుకొనుచు సమయవిశేషములందే దానిని దాల్చుచుండిరి. జోహాన్సుబర్దన్ లో గోఖలేగారికి చేసిన విందు చాల వొడ్డది. అసమయము మిగుల గొప్పది. అప్పుడు వారిచ్చిన యపన్యాసము దక్షిణ-

ఆత్మకథ

అశ్రికాలో వారిచ్చిన ఉపన్యాసము లన్నిటికంటే గొప్పది. కాబట్టి వారి కాసమయమున ఆ నేలువ తాల్చు మనసాయెను. ఆ నేలువ ముడ్డు తలు పడియుండెను. దాని నిశ్చయి చేయింపవలయును. అంతలో దానిని చాకలికి వేసి యుతికించి తెప్పించు టసంభవము. 'నా విద్యను నూడ కొంచె మిపుడు పరీక్షింపు' డంటిని.

'నీ లాయరు విద్యను విశ్వసింపజెల్లును గాని మఱి చాకల విద్యనా? నీవు దీనిమీద మఱకలు పడవైచుచా? దీనివల యెంతయో నీకు తెలియునా?' ఇటులని గోఖలేగారు అది తను కెటులు ప్రసన్న మైనదో ఆ సంగతి అతిసంతోషముతో తెలిపిరి.

మఱకలు పడవేయకుండుటకు పూచీప డెవని గోఖలేగారిని ప్రార్థించితిని. దీనికి ఫలముగా ఇశ్చయ గౌరవమునాకు దక్కెను. వారు నాకు 'మంచి చాకలి' యని ఓరును నిచ్చిరి. చాల. ఇక లోక మంతయు నీయకున్న నేమి?

చాకలిదాస్యము నుండి విడిపించికొనిన చందముగనే మంగలి దాస్యము నూడ విడిపించుకొనవలసిన అక్కట కలిగెను. సీమకు వెళ్లుచా రండులును తుదకు గడ్డము చాత్రమైనను ఔరము చేసికొన నేర్తురు కాని తలవెంట్రుకలు కత్తిరించుకొనుట యెవరును నేర్చికొని యుండ రనుకొందును. ప్రిటోరియాలో నేనొకతూరి మంగలియకాణమున కేగితిని. అచట నా మంగలి 'నీకు ఔరముచేయను పా'మ్మ నెను. ఇంతియకాక తిరస్కారము చేయు టొకటి అధికము. నాకు చాలకష్టము కలిగెను. నేనే నూటిగా బజారుకు పోతిని. కత్తెర యొకటి కొంటిని. జుద్దము నెదుట నిలువబడి కత్తిరించుకొంటిని. ముందటి వెంట్రుక బెట్టో ఒకట్టు కత్తెరపడినవి. కాని వెనుక వెంట్రుకలు కత్తి

రించుకొనుట చాల కష్టమయ్యెను. మఱియు నా కోరిక కత్తెర పడలేదు. కోర్టులో దీనినిగుఱించి కోలాహల మయ్యెను.

‘నీతలమీఁద ఎలుక లేమేని తిరుగుచున్నవా?’

‘లేదు. నా నల్లతలను తెల్లమంగలి యొంటు లంటుకొనును? అందులకని నేనే యెట్లో ఒకట్లు కత్తిరించుకొంటిని. ఇదియు నా కఠిక ప్రియము.’

ఈ ప్రత్యుత్తరమువలన వారి కాశ్చర్యము కలుగలేదు. సత్యమునకు ఇందు మంగలి యపరాధ మేమియు లేదు. నల్లవానికి కత్తెరము చేయుచో వీనికూడు పడిపోవును. మనము మాత్రము మన మంగళ్లచే మాలగు కత్తెరము చేయనిత్తుమా? దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో దీనికి ప్రతిఫల మొకమాటు కాదు, పలుమాటులు నాకు కానిపించెను. ఇది మన పాపఫలమే యను నుద్దేశము ద్రుప మయ్యెను. దానివలన నెన్నఁడును నాకు రోషము కలుగలేదు.

నా పనులన్నియు నేనే చేసికొనుట, వ్యయము తగ్గించుట అను నీ కోరికలు జనించి యొంటులు తీవ్రరూపములు ధరించెనో దానిని యథాప్రసంగమున వక్కాణింతును; కాని దీనికి మూలము బహుపురాతనమైనది. ఇది పూచుటకును కాచుటకును నీరు చల్లుటయే యావశ్యకము. మఱియు ఆ కాలము అనాయాసముగా సంభవించెను.

బోయరు యుద్ధము

౧౮౯౭ మొదలు ౧౯౦౧ వఱకును నా తీవ్రమునందలి యితరానుభవముల వదిలివైచి బోయరు యుద్ధమును గూర్చి చెప్పెదను. యుద్ధము పొసఁగినపుడు నా మనోభావములు సంపూర్ణముగా బోయరులపక్షమున నుండెను. ఇటువంటి విషయములలో వ్యక్తిగతమైన అభిప్రాయముల ననుసరించి పనిచేయుట కధికార మింకను నాకు కలుగలేదని అప్పుడు నే ననుకొంటిని. దీనిగుఱించి నా హృదయమున నెంత మధన జరిగెనో దాని నూత్మువిచారము దక్షిణ-ఆఫ్రికా సత్యాగ్రహేతిహాసమందు వివరించితిని గాన దాని నిటఁ దడవను. వలయువారట నరయుదురుగాక! ఇచట నీవిషయము వ్రాసినఁ జాలును: తెల్లదొరతనమందలి విశ్వాసము ఈ యుద్ధమున సాయపడుమని నన్ను ముందులకు త్రోసెను. మేము తెల్లదొరతనమువారి ప్రజలమును యోగ్యతచే మన కుండవలసిన హక్కులను మనము నిర్బంధించి పుచ్చుకొనుచో తెల్లదొరతనమువారి ప్రజలమును యోగ్యతచేతనే బ్రిటిష్ రాజ్యమును రక్షింప సాయపడుట మనకు ధర్మమయి యున్నదని నే నెంచితిని. భారతీయుల కన్నివిధముల నున్నతి రావలయుచో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమువలననే రావలయునని నాడు నే ననుకొనుచుండెడివాడను.

ఈకారణమున చేరినంతమంది మిత్రులను కూడఁదీసికొని, యుద్ధమున దెబ్బలు తినినవారి రక్షణకు మిగుల కష్టించి ఒకదశమును పోగు

చేసితిని. అప్పటికి ఆంగ్లేయులు నల్లవారనగా పిట్టివారనియు, అపాయముల నెదురుకొనఁ జాలనివారనియు, వారికిఁ గావలసిన పని వారు చూచుకొనుట తక్కు నితర మక్కఱలేని స్వార్థపరులనియు ననుకొనుచుండువారు. ఇందువలన నా ఆంగ్ల మిత్రులు పలువురూ నాప్రయత్నమును చప్పరించిరి. ఒక్క డాక్టరు బూత్ గారు లెస్సగా ప్రోత్సహించిరి. రణాభిమాతులకు ఏమేమి చేయవలయునో దాని సంతయు నేర్పిరి. మే మీపనికి తగినవారమని డాక్టరుకడనుండి సర్టిఫికేట్లులు పుట్టెను. లాటసుగారును, ఎస్కాంబిగారును ఈ మాయుద్దేశమును మెచ్చుకొనిరి. యుద్ధమున నూనేవ ననుమతింప విలసినదని తుదకు సరకారును వేడితిమి. సరకారువారు మమ్మభినందించిరి. కాని ఇపుడు మీపనితో జూరారు లేదనిరి.

అయితే నే నీ 'జూరారు లేదు'తో నూరకుండలేదు. డాక్టరు బూత్ గారి మద్దతుతో నేటాలు విషప్పుగారిని ద్వీపితిని. మా దళమున చాలమంది భారతీయక్రైస్తవులు కలరు. విషప్పునకు మాయుద్ద్యమ మానందము కలిగించెను. ఆయన నేను మీకు సాయము చేయఁ గలననెను.

ఇంతలో ఘటనాచక్రము తన పని చేసికొనుచు బోవుచుండెను. బోయరుల సన్నాహము, దార్ధ్యము, పరాక్రమము మొదలగు నవి అనుకొనినంతకంటె చాల నెక్కువగా కానిపింపచొవ్వెను. సరకారువారికి కూటువమాఁకను (రిక్రూటు) పోగుచేసికొనవలసి వచ్చెను. తుదకు మాప్రార్థనయు సంగీకరింపబడెను.

మాదళమున నుమారు ౧,౧౦౦ మంది కలరు. ఇందఱ నాయకులు నుమారు నలుబండ్రు. నుమారు మున్నగుగురు స్వతంత్రులగు భార

ఆత్మకథ

తీయలు, మిగిలినవారు గరిమిటియారు. చావరు బూత్ గారును మాతో
నుండిరి. ఎళ్ళము నక్కగా పలిచేసెను దీని పని నేన కీవల నుజీయు
దీనికి రెడ్ క్రాస్ సర్దు రక్షణమునకుఁ గాను అంటింపఁబడెను. మఱియు
నొక సమయమున యుద్ధక్షేత్రములోనికిఁగూడ నీదళము పోవలసివ
చ్చెను. లోఁగఁగ సర్కారువారు వారియిష్టము చొప్పుననే అపాయస్థ
లములోనికి ముమ్మ ప్రవేశింపఁ జెప్పజేదు. కాని స్పియాంకోపు జాట్
పోయినపిదప స్థితిగతులు మారెను. అపుడు జనరల్ బులరుగారు
‘సాక్షాద్యుద్ధక్షేత్రమునందు పనిచేయవలయునను నిర్బంధము మీకు
లేదు. అయినను అపాయమునకు సిద్ధపడి, పడిపోయిన సిపాయిలను
గాని, ఆఫీసరును గాని రణక్షేత్రమునుండి ఎత్తి డోలీలలో తీసికొని
వచ్చుటకు ఇయ్యకొందురేని సర్కారువారు మీయుపకారమును
మన్నింతురని వార్త నుంపిరి. మే మందుఁజుటకు సిద్ధముగ నుంటిమిం
టిమి. కావుననే స్పియాంకోపయ్యుద్ధ మయినపిమ్మట మేము ఫిరంగి
గుండ్లు, తుపాకిగుండ్లు పడుచోట్ల పనిచేయఁ గడఁగితిమి.

ఈదినములలో అందఱు నొకొక్క-మాటు ౨౦, ౨౫ మైళ్ల
వఱకు తిరిగి పనిచేయవలసి యుండెడిది. ఒకొక్కతూరి దెబ్బలు
తిని పడిపోయినవారిని డోలీలలో నింతమారమును మోసికొని, రావ
లసి యుండెడిది. ఇట్టివారలలో జనరల్ వుడ్ గేటుంటి యోధులను
జేరవైచు భాగ్యమును మాకు కలిగెను.

* రెడ్ క్రాస్ అసఁగా లోహితస్వస్తికము. యుద్ధమున బడిపోయినవారి కుపచారము
చేయువారు ఎవరుచేతిమీద పెట్టుకొను ఎరగుర్తు. ఈ గుర్తు కలవారిని శత్రువులు కొట్టరు.
అధికము తెలియఁగోరువాడు రెడ్ క్రాస్-సైన్స్, ౧-౯, ఆరయుదురుగాఁ!

అటువారముల పిదప మాదళమునకు విడుదల యాయెను. స్వయాంకోపును, వాల్క్రాంజును చేతులనుండి బాటేపోయినపిమ్మట లేడి స్మిత్ మొదలగు తావులను బోయరుల ముట్టుజినుండి వడిగా విడిపించు నుద్దేశమును మానుకొని బిటిషు సేనాపతి ఇంగ్లండునుండియు, ఇండియానుండియు సేనలను రావించుటకును, అంతవట్టు మెల్లమెల్లగా పనిచేయుచుండుటకును నిశ్చయించుకొనెను.

మా యొనర్చిన యాస్వల్పకార్యమున కాసమయమున చాల మెచ్చడవెను. దీనివలన భారతీయుల ప్రతిష్ఠ పెరిగెను. 'ఉ... ఇంతకు భారతీయులన నెవ్వరు? రాజ్యపువారసుల్ గదా!' అను మకుటముతో పద్యములను పత్రికలు ప్రకటింపెను. జనరల్ బులరు మా సేవను ప్రశంసించెను. మాదళపు నాయకులకు మెడల్గుహడ లభించెను.

దీనివలన భారతీయులలో విద్య మెక్కువాయెను. నాకు గిరి మిటియాలో సంపర్కము వృద్ధియాయెను. వీరిలో మిగుల వివేక ముదయించెను. హిందువు, తురక, క్రైస్తవుడు, మదరాసి, గుజరాతి, సింధీ, అందఱును హైందవులే యను భావన మిగుల దృఢపడెను. ఇంక భారతీయుల కష్టములు గట్టెక్కువని అందఱుకొనిరి. ఇటుపిమ్మట తెల్లవారి నడతయందును విస్పష్టముగా భేదము కానవచ్చెను.

యుద్ధసమయమున తెల్లవారికిని మాకును కలిగిన సంబంధము మధురమైనది. వేలకొలది తెల్లస్వాముల పొత్తు మాకు కలిగెను. వారు మాతో మైత్రి పాటించిరి. తమకు మే మొనరించిన సేవకు వారు కృతజ్ఞతాబడులైరి.

దుఃఖసమయములందు ఊనువ్యవస్థభావ మెటులు ద్రవించునో యిందులకు అపుడు జరిగిన యొకసంగతిని చెప్పక తప్పదు. మేము

ఆ త్మ క థ

చీవలీలిరప్రాంతమున సంచరించుచుంటిమి. రాబర్టు ప్రభువు పుత్రుఁడు లెక్టరీనెంటు రాబర్టుగారికి మర్మావిధముగు గుండు తగిలెను. వారు ప్రాణములఁ బాసిరి. వారిని మోచికొనిపోవు భాగ్యము మా దిశమున కబ్బెను. షరలి వచ్చునపుడు ఎండ ఉడికిపోవుచుండెను. అందఱును నాలుకలు పెడ లాగుచుండెను. దారిలో నొక చిన్న సెలయే యుండెను. 'ముందెవరు త్రాగవలెను?' అనుప్రశ్న. 'తెల్ల సోల్యలు త్రావుపయి మేము త్రావెద' మంటిమి. ఆతెల్ల సోల్యలు మమ్ముచూచి నెంటనే, 'ముందు మీరందఱును త్రావు' డనిరి. 'కాదు. ముందు మీరు త్రావు' డని మే మంటిమి. ఇటులు చాల ప్రాద్దువఱకు 'మీరు త్రావు' డనిన 'మీరు త్రావు' డని ప్రేమగౌరవముతో పోటీలు పడితిమి.

నగరసంస్కరణము—తొమ్మిది

సంఘశరీరమునం దే యవయవమేని పనికి రాకపోవుట యెప్పుడును నా కిష్టము కాదు. లోకులదోషముల కప్పిపుచ్చి వానిని చూచి చూడనటు లూరకుండిగాని, లేక వానిని పాదుఁజేయకుండిగాని మాహక్కులను మా కిడుఁ డని కోరుట నా కరుచికరము. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని భారతీయులమీఁద నొక ఆక్షేపము కలను. అది యేదనఁగా: 'భారతీయులు ఎడ్డెమ్మగములు; వీరి యి-డ్లు, వాకి-డ్లు చెత్తనెవార ములపైలతో నిండియుండును' అని. మాటిమాటి కీమాటయే. ఇందు కొంచెము సత్యము లేకపోలేదు. నే నెల నుండవొడఁగిన దాది దీనిని దూరగింపఁ దలపాయుచుంటిని. ఈదోషమును ఆపివేయ సమకట్టి నది మొఱలుకొని పేరుపడియున్న పెద్దలయిండ్లన్నియు పదికుభ్రష్ఠుడి నవి కాని దర్బునులో ప్లేగు ప్రవేశించి ప్రకోపించునను భయము పుట్టి నంతవఱకు ఇల్లిల్లు తిరిగి ప్రచారము చేయ వలనుపడలేదు. ఇందు మునిసిపాలిటీవారి సమ్మతి కావలయును. అదియు నాయెను. మేము పనిచేయఁబూనుటవలన వారికిని తేలికయాయెను. మఱియు భారతీయుల కిష్టములును తగ్గెను. ఎటులనఁగా: ప్లేగు మొదలగునవి ప్రకోపించి యున్నపుడు అధికారులు లోకులమీఁద విఘ్నముకొని పడుచుండువారు. ఇందుల కుపాయములు సీమాత్రిగాము లయ్యెడివి. వీరి కిష్టములు కానివారి కోపలేనంత యొత్తిడి కలుగుచుండెడిది. భారతీయులు

ఆత్మకథ

శుచిగా నుండుట మొదలిడినపిదప అట్టి కష్టములుగాని, బాధలుగాని లేకపోయెను.

ఈసంబంధమున నేనును కష్టములు చవి చూచితిని. హక్కుల కొఱకు నేబాలుసరకారుతో పోరుటకు వీరివలన నెంత సాయము పడయగలిగినో వీరి విధిని వీరిచేతఁ జేయించుటలో నంతసాయము పడయఁజాలకపోతిని. కొందఱు నన్నవమానించిరి. కొందఱు వినయపూర్వకముగా ఘరవాలేదు ఘరవాలే దని యోసరిల్లిరి. తమ ముఱికి తాము తీర్తివైచుకొనుట వారికి ఒక ఆపదవలె నుండెను. ఇందులకు డబ్బు ఖర్చు పెట్టుట యనఁగా నింకను కష్టము. దీనివలన నేను ఇదివఱకుకంటె లెస్సగా నేర్చికొనిన దేమనఁగా—'లోకులచే నేపనియేని చేయింపఁజూనుదుమేని మనకు కాశ్యతమైన ఓర్పుండవలయును.' సంస్కర్తకు కావలయునది కేవలము సంస్కరణము. ఏసంఘమున నతఁడు సంస్కారమును చేయఁగోరునో ఆసంఘమువలన విరోధమును, తిరస్కారమును, ప్రాణాహాయముఁ గూడఁబచ్చునని కనిపట్టి యుండవలయును. సంస్కర్త దేనిని సంస్కారమని తెలుపునో సంఘము దానిని 'వికార' మని యేల అనుకొనఁగూడదు? మఱియు వికార మనుకొనకున్న మానె; ఈ విషయమున నుదాసీనముగా నేల యుండఁగూడదు?

ఈయాందోళనమునకు ఫల మిది: భారతీయుల సంఘమునకు ఇండ్లు వాకిండ్లు శుభ్రముగా నుంచుకొనవలసిన యావశ్యకత కొలఁదిగూ గొప్పయో తెలిసెను. అధికారులలో నాకు కొంచెము గౌరవ మిస్తుండించెను. నేను ఎల్లప్పుడు మొఱి పెట్టుకొను చుండెనువాడను, లేక నాక్కులను చెతకుచుండెనువాడను అనియే కాక, ఈవిషయము

లలో నే నెంత దిట్టరికో నా వారిని సంస్కరించుటలోఁగూడ నంత దిట్టరి నని వారికి బోధపడెను.

కాని సంఘపు మనోవికాసమున కింకను ఒకటి బాకీ కలదు. అది భారతవర్షమునెడ తన ధర్మము నెఱుఁగుట, దానిని పాలించుట. భరతవర్షము నిఱుపేర. అనెటివారు ధనమునకు విదేశము లేరిరి. భారతవర్షమునకు ఆపత్సమయములందు వారు తను సంపాదించిన ధనమున కొంచెము కొంచె మియ లగ్గు. ౧౮౯౭ సంవత్సరమున తామనిధి వచ్చెను. ౧౮౯౯ సంవత్సరమున దానికంటె పెద్దతామనిధి. ఈరెండు సమయములలో దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండి పెద్దసాయము చేపూతెను. మొదటితూరి యెన్నియో మొత్తములు వచ్చెను. రెండవతూరి యింతి కెంతయో యెక్కువ సొమ్ము చేపూతెను. మేము తెల్లవారిని గూడ చందా లడిగితిమి. వారును కడు సాయపడిరి గిరిమిటియీలు కూడ చాల నిచ్చిరి.

ఈరీతిగా ఈరెండు తామనిధులను వారికిఁ గలిగిన అలవాటు అటులే నిలిచిపోయెను. హిందూదేశమున నిట్టి సంకటములు కలిగినపు డెల్ల వారు ధనము పంపుచుండుట మన మెఱుఁగుదుము.

అటులు నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయులకు నేపచేయుచు నొకటితరువాత నొకటిగా అనేకవిషయములను జేర్చికొనుచుంటిని. సత్య మనునది మహావృత్తము. దానిని మన మెంత యధికముగ పోషించుమో యంత యధికముగ నది ఫలముల నొసఁగును. దానికి ఆంతమును చు లేదు. నీవు దీఁగనిలోనికి దిగినకొలది నేవారూ పములయినరత్నములు నీచేతికి దొరకుచుండును.

స్వదేశాగమనము

యుద్ధకార్యము ముగిసినపిదప ఇంక దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నాపని తీవ్రపదనియు, మఱి స్వదేశముననే కలదనియు గ్రహించితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోనే యుండుచో ఏదో కొంచెమునేవ కావశ్యకత చిక్కకపోదు కాని అక్కడనే యుండుచో నాకు డబ్బు సంపాదించుటే ముఖ్యకార్యమయిపోవునని కంకించితిని.

దేశమునందలి మిత్రులు దేశములోనికి రమ్మరి బలాత్కరించుచుండిరి. దేశమునకు మరలాచో నా కెక్కుడు ఉపయోగ ముండునని నేనును అనుకొంటిని. నేటాలులో మి. ఖానుగారు, మనసుఖిలాలు నాజరుగారును ఉండనేయుండిరి.

నా కింక సెల వొసంగుట డని నామిత్రుల ననురోధించితిని. అతి కష్టముమీద ఒకవరతుపెట్టి నా సెలవు మంజూరుచేసిరి. ఆవరతిది: ఒక సంవత్సరములోగా ఇక్కడివారికి మీతో పనిపట్టు నేని దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు మరలి రావలయును. నా కావరతు విషయమువరకుగా నుండెను గాని ప్రేమపాశముచే బద్ధుడనయితిని.

కాచరే తాంతణే మనే హరజీ ఏ బాంధీ
జేమ తాణే లేమ లేమ నీరే
మనే లాగీ కటారీ ప్రేమ నీ. *

- * అ. కాదు మొదట నాదినారాయణుడు నన్ను ప్రేమకంఠ వొందు చేసినాడు దానిఁ బూని యతడు తా లాగుకొలదిని నహహ, యతనిదాన నగుచుఉంటి.

మిరాబాయి చెప్పిన యాయుషసు యిందుమించుగా నాయుషసు సరిపడెను. పదునెనిమిది పరమేశ్వరుల కున్నాడుకదా! మిశ్రుల మాటను తీసివేయలేకపోతిని. మాట యిచ్చి నెలపు గొంటిలి.

నా కీతతీ నెక్కుడు సంబంధము నేచాలుతోనే. నేచాలులోని భారతీయులు నామీద ప్రేమామృతము కురిపించిరి, ఊరూర అభినందన పత్రములు, ఊరూర వెలగల కానుకలు.

నేను ౧౮౯౯ సంవత్సరమున దేశమునకు వచ్చునపుడును కానుకలు దొరకెను. ఈతూరి ఆకానుకలు, ఆసభలు మాచి జెడిరిపోయితిని. బంగారు వెండియుఁ గాక వజ్రములుకూడ.

నే నీకానుకల నన్నిటిని స్వీకరింపఁజెల్లునా? నేను వీనిని దీసికొనుచో వజ్రుతీసికొని లోకనేవ చేయలేదని అనుకొనఁదగునా? నాక్లయం ట్టిచ్చినవి కొన్నిమాత్రము కాక కష్టపన్నయ్య లోకనేవ కొఱి కీఁబడినవే ఆయినను, నాచిత్తమున అవి క్లయంట్టిచ్చిన వినియు, ఇవి యితరు లిచ్చినవనియు భేదము లేదు. పెద్దపెద్ద క్లయంట్లండును ఈసార్వజనిక కార్యములకు సాయపడినవారే.

ఈకానుకలలో ఏఁబదిగినిల బంగారుహార మొకటి కస్తురిబాయికి ఉద్దేశింపఁబడినది. ఆయినను అది నాచేసిన నేనకు ప్రతిఫలము గనే యాయఁబడియుండును. దాన దీనిని విడిపెట్టరాదు.

ఒకనాఁడు రెండు గొప్పకానుకలు వచ్చెను. నాటి రేయి నేను పిచ్చివానివలె జాగరము చేసితిని. గదిలో నటునిటు ఊరక తిరుగుచుంటిని. ఏమి చేయను పాలుపోదు. వేలకొలది రూపాయలు తీసికొనకుండుటా కష్టముగ నుండెను; పోనీ, తీసికొనుటా అది యంత కన్న కష్టముగనే యుండెను.

ఆత్మకథ

ఈకానుకలను నేను జీర్ణముచేసికొనవచ్చును గాని నా యాలు బిడ్డలు? వీరు ప్రజాసేవ కలవాటుపడిరి. నేవకు వెలయుండదని వీరికి ఎల్లప్పుడును నూటిపోయిచుంటిని. నే నింటిలో వెలగలనగలు మొదలగు వారి నుంచుట మానుకొంటిని. ఇంటిలో మిత్రజీవిక నానాటి కేర్పాటుగుంచుండెను. ఇట్టి స్థితిలో బంగారు గడియారములు, బంగారుగొలుసులు పెట్టుకొను టెటులు? వజ్రాలయుంగరములు తొల్చు టెటులు? అప్పటికే నగల వ్యాపారము కూడదని నేను చాటి చెప్పుమింటిని. కావున ఈనగలు, ఈజవావారీ తీసికొని నే నేమి చేయుదును?

ఇంబు నీని నుంచుకొనరాదని తుదకు నిశ్చయించితిని. వారసీ రుస్తుంజీ మొదలగువారిని ధర్మకర్తలగా నేర్పజేచి పత్రము వ్రాసి పెట్టుకొని సాధుననే ఆశుబిడ్డలతో సంప్రతించి యీబరువు దింపుకొన నిశ్చయించితిని.

నాభారత్య నొప్పించుట కష్టమని తెలియును. మఱి పిల్లల నొప్పించుటలో నేమియు కష్టము కలుగజోదని నాకు నమ్మకమే. కావుననే నాపక్షమున వాదింప వీరిని ఐక్యంగా నేర్పఱుచుకొంటిని.

పిల్లలు వెంటనే ఒప్పుకొనిరి. 'మా కీనగలతో నేమియు ఉపయోగము లేదు. ఎవరిని వారికి చ్చివేయవలయునని మాయ ద్వేషము. మఱి మనకు కవలసియున్నచో మనము చేయించుకొనలేమా?' అని వారనిరి.

నాకు సంతోషము కలిగెను. 'అటులనుచో మీరు మీ అమ్మను ఒప్పింపగల రనుకొందు' నంటిని.

'తప్పక, తప్పక. అది మాపని. ఈనగల అవసరము ఆమె కెందుకు? ఆమెకు కావలయునన్నచో మాకొకకేకదా! మా కక్కడ లేదని మేమే యన్నచో నిక నామె యెటులు పట్టుపట్టగలదు?'

౧౨ స్వదేశాగమనము

కాని యీపని మొత్తము మీరు మిసుల కష్టమని తెలియ నాయెను.

“ఇవి మీకును అక్కటలేకపోవచ్చును, మీర్జిల్లలకును అక్కట లేకపోవచ్చును. పిల్లలా? ఎటు లాడించిన నడు బాడుదురు, అయితే నాకు పెట్టుకొనవలయునని యున్నదనుకొందులేమో? లేదు. కాని లేవు నాకోడండ్ర కక్కటలేదా? మజ్జియు లేవటిమాట ఎవరి కెఱుక? లోకు లింత ప్రేమతో నిచ్చిన వస్తువులను తిరిగి వారి కిచ్చి వేయుట అప్రశస్తము.” ఈరీతిగావాగ్ధాగ్ర ఆరంభమయి దీనితో ఆశ్రమభారయు వచ్చికలిసెను. పిల్లలే నలంపకుండిరి; ఇంక నేనా నలించువాడను?

మెల్ల మెల్లగా నేనిటు లంటించితిని: “మొదట కుట్టలను పెండ్లియే తరవాయి. పసితనమున వీరికి పెండ్లిండ్లు చేయుముకదా! ఇంక పెద్దవారయిన పిదప వారి పెండ్లిండ్లు నాకే చేరికొందురు, అయినను నగనుట్ర కావలయునను కోడండ్రను మనము పెత్తనవలయునా? ఒకదే! కావలసి యేవచ్చు నందము; నే నెక్కడికి పోవీపోవుదును!”

“ఆ, మీసంగతి తెలియదా? నానగలదాడు ఒలిచి తీసికొన్న వారు కాదా మీరు! నన్నే పెట్టుకొనవీయనిచో నిక కోడండ్రకు తప్పక పెట్టెదరు! కుట్టవాండ్ర నిప్పటినుండియే నైరాసులను చేసిపెట్టుచున్నారకదా! ఈనగలను నేను మరల సీయను. ఇంతయు కాక నాహారమున మీకేమి హక్కు?”

“ఆహారము నీవు చేసిన పనిజూచి యిచ్చిరా? నాచేసిన పనిజూచి యిచ్చిరా? దివమాట చెప్పు!”

“పోనిండు! అటులే, మీరు చేయుచో నేను చేసినటులు కాదా? మిమ్ము రాత్రించినములు నేను నేవించుటలేదా? అది నేనె కాదోటు?”

ఆత్మకథ.

ఇంటికి తీసికొనివచ్చిన అడ్డమైనవారికిని ఎముకలు విఱుగ పనిచేయుట-
ఏమి యిది? ఇది దేమియు కాదా?"

ఆ బాణములన్నియు వాడియైనవి. ఎన్నియో గ్రుచ్చుకొనుచునే
యుండెను. కాని నగలు తిరుగ ఇప్పించుటకు నిశ్చితుడైన యింటిని.
తుదకు పెక్కుమాటలు జరిగిన తరువాత నెటులో ఒకటులు సమ్మతి
పడసితిని. ౧౮౯౬ మే ౧౯౦౧ సంవత్సరములందు వచ్చిన కాను
కల. నన్నిటిని తిప్పి యిచ్చివయిచితిమి. దీనికి దానపత్రము వ్రాసి
తిని. నా అనుమతితోఁ గాని, ధర్మకర్తల అనుమతితోఁ గాని ప్రజా
సేవ కిది యుపయోగింపఁబడ వలయునను మరతుతో నీసామ్రాజ్యయు
బాంకులో వేయఁబడెను.

ప్రజాకార్యములకు ధనము వలసినపుడు తఱుచు ఈధర్మమునుండి
ధనము తీయకలయు ననుకొంటిని గాని దీనిని ముట్టకయే వలయుధనమును
సమకూర్చు గలిగితిని. నేటికిని అది ఆపత్కీర్యపముగా నున్నది.
అది యిటులు క్రమముగా వృద్ధియగుచున్నది.

ఈ చేతఁకు నా కెన్నఁడును పశ్చాత్తాపము కలఁగ లేదు. కాలము
గడచిన కొలది కస్తురిబాయియు దీని యాచిత్యము నెఱిగికొనఁ
దొడ్డఁగను. ఈ రీతిగా నేను పలుతెగల ప్రలోభనములనుండి తప్పకొని
పోయితిని.

లోకసేవకున కెట్టి కానుక లేని వచ్చుఁ గాక: అవి యతని
నిజవస్తువులు కాఁజాలవని నా నిశ్చితాభిప్రాయము.

మరల భారతదేశములో

రెండవ రీతిగా నేను దేశమునకు మరలితిని. వారిలో మరొకరు లేవు. తగిలెను. అచట నోడ చాలకాల ముందు. నే నచట దిగి చుట్టు ప్రక్కలవారి స్థితిగతులు తెలిసికొంటిని. అచట నొకరేయి గవర్నరుగా రయిన చార్లెసు బ్రూనుగారికి ఆతిథి నయితిని.

దేశమునకు క్రమశ్చర విధప కొంచెముకాల మటునెటు తిరిగి గవసితిని. ఇది ౧౮౦౧ సంవత్సరమునాటి ముచ్చట. కలకత్తాలో ఆయేడు కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు దిన్నా ఎడ్యు వాచా గారు. నేనును దానికి పాఠలయు ననుకొనుచుంటిని. కాంగ్రెసు మామట నాకడే తొలిసారి.

బొంబాయినుండి సర్ ఫిరోజీషా గా రెక్కి వెడలినరైలులోనే నేనును వెల్లితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికా విషయములు వీరితో ముచ్చటింప వలసియుండెను. వీరి పెట్టెలో ఒకస్తేషనుదాడ అనుగమించుటకు నాకు సెలవాయెను. వారు ఒక పెట్టెను పుచ్చుకొనిరి. వారిరాజ వైభవము, ఖర్చు కరామతు నాకు వాకపే. ఏర్పాటుయిన స్టేషనులో వీరిపెట్టెలోనికి పోతిని. అపు డా పెట్టెలో దిన్నావాచాగారును, చిరుకొ లాల్ సెతల్వాడుగారును ఉండిరి. వీ రంపటు రాజసీతినిగూర్చి ముచ్చటించుకొనుచుండిరి. నన్ను జూచి ఫిరోజీషాగారు “గాంధీ! నీవుని అనుకూలముగా లేదు. నీసీర్మాన మామోషింపఁబడు ననుకొనుము. అయితే మొదట మనకు మనదేశములో నేమి హక్కు లున్నవి గనుక?

ఆత్మకథ

మనదేశమున మనకు సత్తా లేనంతవఱకు ఉపనివేశములలో మనస్థితి వాగు పడవలె నన్న నెటులు బాగుపడును?"

నేను స్తంభికుడ నయిపోతిని. చిమన్‌లాల్‌గారు గూడ వారి తో నేకీభవించిరి, కాని దిన్నాగారు నాకేసి దయాదృష్టి బఱపిరి.

ఫీరోజీషాగారిచే నొప్పింపఁబ్రయత్నించితిని. వారు బొంబాయి కిరీటులు లేని పాదుషా. అట్టివారిని నాబోఁటివాఁడా ఒప్పించుట! అంకిటితో కాంగ్రెసులో ఈతీర్మాన మామోదింపఁబడును గదా యని సంతసించితిని.

నా కుత్సాహము కలిగించుటకు వాచాగారు తీర్మానము తయారుచేసి నాకు చూపుట మంచిది అనిరి.

నేను ధన్యవాదములు చెప్పితిని. రెండవన్నెనుకడ బండి యా గఁగనే దిగి నాపెట్టెలోనికి వెచ్చి కూరుచుంటిని.

కలకత్తా చేరితిమి. నగరవాసులు, అధ్యక్షుఁడు మొదలగు నాయకులను మహావైభవముతో తీసికొని పోయిరి. నేనొక స్వచ్ఛంద నేతకుని బిలిచి, 'బస లెక్కడ?' అని అడిగితిని.

అతఁడు నన్ను రిప్పకో కాలేజికి తీసికొనిపోయెను. అచట పలుతెఱుగుల ప్రతినిధులు కలరు. భాగ్యవశమున నేనున్న విభాగము నకే లోకమాన్యులును వేంచేసిరి. వా రొకదిన మాలస్యముగా దయ చేసిరని నాకు గుర్తు. లోకమాన్యు లెచటనుందురో అచట నొకచిన్న దర్బారు జరుగుచునే యుండును. నేను చిత్రకారుడ నై తినేని కయ్యపై కూర్చున్నవారిని కూర్చున్నటులు లోకమాన్యుని చిత్రించియుండును. అచోటు, వారి యునికి మొదలగున వన్నియు అంతస్పష్టముగా గుర్తు

న్నవి. వీరి దర్శనమునకు వచ్చు కొట్లతరబడి జనులలో ఒకరికేరు శుద్ధ కలను. అమృతబజారు పత్రికాధిపతి—మోతీబాయి. వీరి యిరువుర యెద్ద నవ్వును, పరిపాలకుల అన్యాయముల కుడించి వారిని కొనిన మాటలను మఱపు రాజాలవు.

ఇక నచటి కాంగ్రెసువారి నివాసములలో స్పష్టితార్థ మొన రింతము.

స్వచ్ఛందసేవకులలో ఒకరి కొకరికి పడదు. ఎవరికేని ఒకపని అప్పగింతుమా అది అతనివలనఁ గాదు. అతఁడు వెంటనే మఱియొక నితోఁ జెప్పును. అల్లతఁ డింకొకనితోఁ జెప్పును. ఇక అభ్యాస్యులకు ప్రతినిధుల పని రెంటికిఁ జిదిన లేవదు.

కొంతమంది స్వచ్ఛందసేవకులతో కేసు ముందుంటి కలిపితిని. వీరికి కొంచెము దక్షిణ-ఆఫ్రికా భోగట్టాచెప్పఁగావని కొంచెము సిగ్గుచిరి. వీరికి నేను నేవాధర్మము డెలప యిత్నించితిని. వారికి కొంచెము కొంచెము బోధపడెను. కాని నేవాక్రమేమి ఎక్కడఁ బట్టిన నక్కడ పుట్టుకొక్కులపలె పుట్టుకొని వచ్చునది కాదు. ఇది లోపలనుండి పుట్టు కొని రావలయును. అటుపిమ్మట అభ్యాస ముండవలయును. అమా యికులును, సరకులును అగు ఈస్వచ్ఛందసేవకులకు మనస్సులో ఇచ్చు మాత్రము కావలసినంత; కాని నేరిమి, పిదప అలవాటు ఎటు లిమ్మును? ఏమందురా? కాంగ్రెసు సంవత్సరమునకు మూన్నాళ్ళముచ్చటగదా! అయిన పిమ్మటనే అది నిద్రకుఁ బోవును. ఏఁగానికి మూన్నాళ్ళకేవల లన వీరి కందు యోగ్యత యెటులు కలుగును?

మఱియు ప్రతినిధులును స్వచ్ఛందసేవకులనంటివారే. వీరికిని మూన్నాళ్ళ అభ్యాసమే. వీరు తమపనిని తాము చేసికొనరు. ముఖము

ఆ త్మ క థ

లీచ్చి పనులు చేయించుకొందురు. 'ఓం! వలంటీర్! అది లే, ఇది లే' అని ఊరక హంకుములు బారీచేయుదురు.

అంటరానితన మిచట మిక్కుటముగాఁ కానిపించెను. అటువల వంటయిల్లు విడిగా, ఏర్పాటు చేయబడెను. భుజించుచుండఁగా నెవరును చూడరాదు. అందులకేసి కాలేజీ-ఆనందమున వారికి విడిగా వంటయిల్లు ఏర్పాటుయినది. దృష్టివోషము తగులకుండ చుట్టును దడులు, దానినిండ ఊపిరి నలుపనంత పొగ, పొకకాల అదే; పొనకాల అదే; భోజనకాలయు నదే. అది వంటిల్లు కాదు, చందుకాపెట్టె. అన్నివైపులను యాత్ర!

ఇది వర్ణధర్మమునకు విరుద్ధముగాఁ గానిపించును. కాంగ్రెసు-ప్రతినిధులలోనే యింత అంటరానితన మున్నచో నిక నిట్టివారిని ప్రతినిధులనుగాఁ బంపు లోకులలో ఎంత యుండును? ఇంతకు మూఁడింతలు. ఈ ప్రత్యుత్తరముతో నాముఖమునుండి ఉవ్వాని నిట్టూరుపు వెలువడెను.

ఇక నచటి కంపునకు మితిలేదు. నలుదిక్కుల నీరు నీరు నీరు. మఱి మఱుగు దొడ్లు తక్కువ. ఆ కంపు తలచుకొన్నచో దోకు వచ్చుచున్నది. ఒక స్వచ్ఛందసేవకుని దృష్టి దాని దెస మరల్చితిని. 'అది పాకీవాని పని' యని అతఁడు నిర్భయముగా ననెను. 'నా కొక చీపురుకట్ట తెచ్చి పెట్టు' నుంటిని. అతఁడు తెల్లబోయి నామోము చూడ మొదలిడెను. తుదకు వెతికి చీపురుకట్ట నేనే తెచ్చికొంటిని. మఱుగు దొడ్డి బాగుచేసితిని. కాని అది నా యుపయోగమునకే. ఎక్కడి లోకము? ఎక్కడి మఱుగు దొడ్లు? ఎన్ని మాఱులు బాగుచేసినను చాలదు. కాని అంత పని నాకు మించినది. కావున నా

౧౩ మరల భారతదేశములో

పనినే నేను చేసికొని సంతోషపడ వాయెను. నలురుకిని ఈ కంపు కొట్టి నటులు లేదు.

ఇవి యింతటితో వాగ్దేశము. కొందఱు రాత్రిపూట 'తమగది' పసారాలోనే మలవిస్వనము, మాత్రవిస్వనము చేయఁగడంగిరి. స్వస్థంబున వకులకు స్రాద్ధుననే యాసించిని. ఎవరును బాగుచేయ నోర్చిరైరి. తుద కా గౌరవము నాకే దక్కినను.

ఈ కాలమున వెనుకటికంటె కొంచెము మాత్రము గాని నేటికిని ఈమాట మనసునకు పట్టని ప్రతినిధులు నివాసములలోనే 'మలవిసర్జనమునకు వెనుదీయరును; స్వస్థంబు నేవకులు బాగు చేతకు సిద్ధు పడరును.

కాంగ్రెసు మఱికొన్ని దినములు జరుగుచో అంటు 'ఈగములును బసచేయు ననుకొంటిని.

గుమాస్తా-బేరా*

కాంగ్రెసు-ప్రారంభమున కింకను రెజ్జాబ్ల వ్యవధి యున్నది.
కాంగ్రెసు-అఫీసులో నా కేమేనిషని దొరకుచో కొంచె మను
 భవము సంపాదించవచ్చునని తోచెను.

కలకత్తాలో దిగివనాడే కాల్యకృత్యములు నిర్వర్తించుకొని
 కాంగ్రెసు-అఫీసుకు వెళ్లితిని. శ్రీ భూషేంద్రనాథ బసు గారును,
 శ్రీ ఘోషాలు గారును కార్యవర్తులు. భూషేంద్రనాథులు కడిమి బోయి
 యేదేని పని చెప్పఁ జూచితిని. వారు నన్ను జూచి యిటు లనిరి:

‘నాకడ సేమియు పని లేదు. కాని బహుశా ఘోషాలు గా
 కేమేనియు చెప్పఁగలరు. వారిని చూడు.’

ఘోషాల్ బాబుగారికడ కేగితిని. వారు నన్ను క్రిందినుండి
 మీఁదిదాకఁ జూచిరి. కొంచెము చిలు నవ్వి యిటు లనిరి:

‘నాకడ గుమాస్తాపని కలదు. చేయుదువా?’

‘తప్పక చేయుదును. నాకు చేతనయినంతపని చేయుటకే తమ
 సన్నిధికి వచ్చితిని.’ అని నే నంటిని.

‘కుర్రడా! నిక్కమగు సేవాభావ మిదియే.’

వీరికి దాపున కొంచెము స్వచ్ఛంద సేవకు లుండిరి. వారికేసి
 తిరిగి వీ రిటు లనిరి:

* ‘బేరార్’ అను ఇంగ్లీషునాట కిది యవప్రంతము. ఇంటి వనిదాగులవాడని యర్థము.
 ౧౯౨౨లో ఇంటిసొకరును ‘బేరా’ అనుట దివానియిపోయినది.

‘మాచితరా! ఈ కుగ్రహం చే మనకో?’

మరల నాకేసి తిరిగి యిటులనినది: ‘అదిగో! ఆ యుత్తరముల గుట్ట ఒక్కటే తీసికో! ఇదిగో! ఈకురిచీమీయ కూర్చుండి మొదలు పెట్టు! చూడు! నాకొఱకు వందలకొలది బచ్చుచుందురు. కీరతోడనే మాబలాడనా, మజీ యాయుత్తరములకు బదులువ్రాయుచునే కూరు చుండినా! ఈపని చూచుటకు నాకు గుమాస్తా లేడు. ఈయుత్తరము లలో చాలవఱకు పనికిమాలినవి. కాని నీవెన్నిటిని చదివిమాడు, ఆనశ్యకములకు వానికి ప్రత్యుత్తరము వ్రమ్ము. నాతో సంప్రతింపవలసి యున్న సంప్రతింపుము.’

చన్నింతగా నమ్మినందులకు సంతసించితిని.

ఘోషాలుగారు న న్నెఱుంగరు. పిదప నా నామధామము లెఱింగెను. నా కొసగిన యీపద కని: లేటిక. ఈపని సంతయు విడిగా ముగించితిని. ఘోషతో బాబుగారు సంతసించిరి. ఈయన మాటల ప్రోవు. మాటలతో చాలకాలము గడపఁగలరు. నా సంగతి తెలిసికొన్న తరువాత నా కీగుమాస్తాపని నిచ్చినందులకు నొచ్చుకొనిరి. నేను వారి నిటుల నిచ్చింతులఁ గావించితిని:

‘అయ్యా! నే నెక్కడ? మీ రెక్కడ? కాంగ్రెసు చేబలో మీ కలవెంట్రుకలు వరిసినవి. నాకంటె తాము వృద్ధులు. నే ననుభవ ముచేని కుగ్రహము, మీ రీపని నిచ్చినందులకు కృతిజ్ఞుడ. ఏలనఁగా ముందు ముందు నాకు కాంగ్రెసులో పని చేయవలయునని యున్నది. ఆపని తెలిసికొనుటకు దుర్లభమైన యాకాశము మీ కొసగితిరి.’

నిజముగా నీపదము మంచిది. కాని ఈకాలపు కుజ్జవాంగ్రెసు ఇటు లుండరు. కాంగ్రెసు పుట్టినకడ నుండియు నే నెఱుంగుదును.

ఆత్మకథ

దీనిని స్థాపించుటలో హఠాత్తుగాగారితో పాటు నాకును పాలు కలదని ఘోషాలు బాబుగారనిరి.

మా కిటులు బాగుగా పరిచయము కలిగెను. మధ్యాహ్నభోజనము మేమిరువురమును కలిసి. ఘోషాల్ బాబుగారి చొక్కాకు గుండీ 'వేరె' తగిలించెడి వాడు. అది చూచి 'నేనే ఆపని చేయుదు' నంటిని. నా కది మంచిదని తోచెను. పెద్దలన్న నాకు కడు నాదరము. వారికి నామనస్సు లెన్నగా తెలిసిపోయిన తరువాత తమ నిజ కార్యముల వన్నిటిని నాచే జేయించుకొను చుండెడివారు. గుండీలు పెట్టించుకొనుచు మూతి చిగించి నాతో నిటు లనెడివారు: 'చూచితివా? కాంగ్రెసు సెక్రటరీకి బొత్తములు పెట్టుకొనుటకుఁ గూడ తీరిక లేదు. ఏలనఁగా అప్పుడును ఆతనికి చేయవలసిన పనులున్నవి.' ఈ యమాయకతకు నాకు లోలో నవ్వు వచ్చెను గాని వారికి జేయు శుక్రావసు గురించి అప్రీతి యిసుమంతయు కలుగ లేదు. దీని వలన నాకుఁ గలిగిన లాభ మయ్యాల్యము.

కొలఁది నాళ్లలోనే కాంగ్రెసు తంతు ఆంతయు తెలిసికొంటిని. పెద్దల పరిచయము లభించెను. గోఖలే, సురేంద్రనాథ బెనర్జీ మొదలగు యోధులు ఎచ్చుచు పోవుదు నుండిరి. వీరి వైఖరి తెలిసికొన నాయెను. కాంగ్రెసులో కాల మెంత వృథాయగునో తెలిసెను. ఇంగ్లీషుభాషయొక్క యధికారము చూచితిని. దానిని చూడఁగా నా కపుడే దుఃఖము వచ్చెను. ఒకని పని పదిమంది చేయుటయు, అవశ్యకమైనపని కెవరును రాకుండుటయు చూచితిని.

వీని యన్నింటి యెడలను నామనస్సు పని చేయు చుండెను. కాని చిత్తము ఇటులు ఉత్తర మిచ్చెను. 'ఇంతకన్న నెక్కువ సంస్కరణము జరుగుట అసంభవమేమో!' కావున దేనిని గుఱించి మనస్సులో దుర్భావము పొడమ లేదు.

కాంగ్రెసులో

మహాసభ మొదలయ్యెను. ఆసంబంధముయొక్క విశిష్టత, ఆస్ప
ష్టమందనేవకల పరంపర, మంచాసీమలయిన ఆలెన్ డ్రెస్ట్ల సము
దాయము చూచి నివ్వెటవాతిని. ఈసభలో నాకు తా వెంట నని తిక
మికపడితిని.

అధ్యక్షుని ఉత్తవాక్యత మొక గ్రంథము! దీని సంతయు చదువుట
అసంభవము. కొన్నికొన్ని అంశములే చదువఁబడెను.

పితృ విషయనిర్ణయసభ కెన్నికలు. గోఖలేగారు ౫ న్నటువలె
గొంపోయిరి.

సర్ ఫిరోజుమగారు నా ప్రస్తావము నివారకే అంగీకరింతు ననిరి.
కాని అందలివా కెవ రెపుడు దీనిని ప్రతిపాదించుకొనె యని (ఈమొదలగు
విషయముల) అరయుచుంటిని. ప్రతితీర్మానమునకు దీర్ఘదీర్ఘములగు నుప
న్యాసములు జరుగుచుండెను. అవిన్నియు ఇంగ్లీషులోనే. తీర్మానమును
సమర్థించువారలందఱు అతిపదుర్థులే. ఈసగారాఖానాలో నాతూతూ
విసువా రెవ్వరు? రాత్రి ప్రార్థనపూర్వమునకొలది నాగుండీయలు వడవడ
లాడఁ దొడఁగెను. చివరచివరకు మిగిలియున్న తీర్మానములు వాయు
యానముల పరుగున బోవుచుండెను. అందఱును ఇంటికిఁ బోవ నులు
కులమీఁద, పరుగులమీఁద నుండిరి. రాత్రి పదోకండు దాఁచెను. నాకు
మాటలాడఁగల సాహసము లేదు. గోఖలేగారికి లోఁగడనే తీర్మానము
చూపియుంటిని. వారి కురిచీకడకు వెళ్ళి మెల్లగా నిటు లంటిని:

ఆత్మకథ

‘నా మాట మఱచుకుండు!’

.వా రిటు లనిరి: ‘నాకు గుర్తులోనే ఉన్నది. వారిజేగమును మీరు చూచుచునే యుంటిరాదా! కాని దానిని కెప్పిపోసేయను.’

‘ఏమి? అంతయు ముగిసినదికదా!’ అని సర్ ఫిరోజీషా గారనిరి.

‘ఇంకను దక్షిణ-ఆఫ్రికాను గుఱించిన ప్రస్తావము మిగిలిలేదా? గాంధీగారు చాలనేపటినుండి వేచియున్నారు’ అని గోఖలేగారు ఎలుఁత్తి చెప్పిరి.

‘మీ రా తీర్మానమును జూచియుంటిరా?’ అని సర్ ఫిరోజీషా గారడిగిరి.

‘చూచితిని.’

‘మీకు బాగుగా నున్నదా?’

‘అ, అంతయు బాగుగా నున్నది.’

‘అయితే గాంధీ! నరువు!’

‘నేను వడఁకుచు దానిని జదివి వినిపించితిని.

గోఖలేగారు దానిని సమర్థించిరి.

‘ఏకగ్రీవముగా తీర్మానింపఁబడిన దని అంత జఱచిరి.’

‘గాంధీ! నీ వయిదు నిమిషములు మాటాడు’మని వాచాగారనిరి.

‘నా కాలెఱఁ గోమయు బాగుండలేదు. ఆశ్రస్తావము సర్థము చేసికొను కష్ట మెవరును పూనుకొనలేదు. అందఱును ఎఱుఁడు పోవు దమా అని కనిపట్టుకొనియుండిరి. గోఖలేగారు లోఁగడ మాచియు న్నందులఁజేసి మఱియొవరికిని చూడను విషయ ఆశ్చర్యకథ తోఁపలేదు.

అయిదు పురుషులు.

అపస్తంబ మెట్టులో యని ఆలోచింప చాటిరి. అయిదు నిమిషములలో నేమి జెప్పను? నేను తెన్నుగనే విషయమును నిర్ణయము చేసికొంటిని. కాని అపస్తంబములకు నిష్ఠులుగా నోరెరిపవు. ఏమేని యగుగాక! ఇంటికవి వ్రాసికొనిన అపస్తంబములు యుచున్నారని నిశ్చయించుకొంటిని. వక్షిణ-ఆశ్రకాలో అపస్తంబము లిచ్చుటలో గల నిష్ఠులతో నెదిరివుడు మాయ మయి పోయి నటు లుండెను.

నాప్రస్తావనములను వారగనే సర్వ విరోధిగాదు నాకు తెలుసైతమి. నేను నిలువబడితిని. కల తిరుగుచోరెను. తీర్మాన మెట్లో చదివితిని. ఏమిటో ఒకకవి తన కవిత్వమును ప్రతినిధు లందఱకు పంచి జెట్టుచుండెను. అందు విశేషమునమును నుండెంచి, సమస్తమునైనను నుండెంచి ప్రశంసకలదు. నేను వారిని జదివి వినిపించి వక్షిణ-ఆశ్రకాలోని కష్టములు కొంటె మెఱుకదేశితిని. ఇంతలో వీర్వానారు గంట బహు యిందెరి, అప్పటి కయిదు నిమిషము లయి యున్నవని నాకు తెలియెను. అయితే ఇంక వెంట నెమిషముల అనకాక మున్నవని భావించి నాగంట నెట్టును రని నాకు తెలియదు. అనేకు లిదిగంటవఱకు మాట లాదుచుండుట నేను వింటిని కాని అపు డిటులు గంట మోగలేదు. దానంతేనీ నాకు కష్ట మనిపించెను. గంట మోగెననే కూర్చుంటిని. కాని నేని జదివిన అపవ్యములు సర్వ విరోధిగాదుగ ననియును ప్రత్యుత్తర మగు నని బాల్యచాపలముచే అపు డనుకొంటిని.

తీర్మాన మామోషింపబడెనా లేదా యని అనుగ నక్కఱ లేదు. ఏరోజులలో ప్రతినిధులకును ప్రేక్షకులకును భేదము లేదు. వీప్రస్తావనమునకును విరోధ మనుమాని లేదు. అందఱు చేతు లెత్తుదురు.

ఆ త్మ క థ

ఏతీర్మానమయినను ఏకగ్రీవముగా నామోడింపఁబడుచుండెను. నా
తీర్మానమనకును అదియే స్థితి. ఇందుపఱచిన శాతీర్మానమునెడల నాకు
అంతగా ప్రయోజనము కానిపింపలేదు. కాని కాంగ్రెసులో దీని
ప్రస్తావము జరిగెను; చాలు, నా కానందము. దీని మీఁద కాంగ్రెసు
మొహరు పడెను. ఇదియే సమస్త భారతవర్షము యొక్కయు
మొహరు—ఈజ్ఞానము, ఈసంతోషము, ఎవరి కైనను తృప్తికరము
కాదా?

లాద్దు క్లబ్ దర్బారు

కాంగ్రెసు ముగిసెను కాని దక్షిణ-ఆఫ్రికాపనులను రుజువచేసి ఛేంబర్ ఆఫ్ కామర్స్ మొదలగువారితో పరి యుండుట వలన కలకత్తాలోనే యుంటిని. ఇందుల కొకనెల పట్టెను. ఈ ధూరి హోటలులో నుండుటకు బదులు పరిచయము సంపాదించి ఇండియన్ క్లబ్బులో నుండు సేర్పాటు చేసికొంటిని. అచట గొప్పగొప్ప భారతీయులు బసచేయుచురు. కావున వారి పరిచయము లభించును. అత్తడు దక్షిణ-ఆఫ్రికా విషయములలో వారికి హతాహలము కలిగింపవచ్చునని నాయాశ. ఎల్లప్పుడు కాకున్నను అపువపుడు గోఖలేగా రిక్లబ్బునకు బిలియర్డ్స్ను ఆడుటకు వచ్చెడివారు. నేను కలకత్తాలోనే యుండునన్నభోగబ్బా ఆయనకు తెలిసి తనకడనే నన్నుండుగోరెను. నేనును సాదరముగా ఇయ్యకొంటిని. కాని నాయంతట నేనే యచటి కేంగుట యుక్తమనిపింపలేదు. ఇటులు రెండుమాణ్ణాల్లు చూచి గోఖలేగారు స్వయముగా నన్ను తీసికొనిపోయిరి. వారు నా ముఖావమును చూచి యిటు లనిరి:

‘గాంధీ! నీ పీ దేశముననే యుండవలయును గాన ఈ దిక్షియముచే పనులు సాగవు. నీ వెంతమందితో పరిచితి చేసికొన్న నంత మేలు. మఱి నీచేత కాంగ్రెసు పనులు చేయింపవలయును.’

గోఖలేగారికడను వెళ్లకముందు ఇండియన్ క్లబ్బులో నే నుండుగా జరిగిన ముచ్చటలను గొన్ని ద్రిప్పవలయును.

ఆత్మకథ

ఈ దినములలో లార్డ్ కర్జను దర్బారు తీర్చెను. అసటికి ఆహూతులయిన రాజులును, మహారాజులును కొందఱు తీవ్రతనము డిరి. వారిచుల నెఱుఁగును బంగారీదోపతులను గట్టి కురతా తొడిగి ఉత్తరీయములు వేసికొనుచుండువారు. నాఁడు కాసాలకు తగు పంటలు తొడిగిరి. గౌనులు వేసిరి. తళతళలాడు బూట్లు తొడిగిరి. నాకిది చింతాజనకమాయెను. ఈ క్రొత్తవేషమునకు కారణ మేమని యడిగితిని.

‘మా దుఃఖములు మాకే తెలియును, మాధనసంపత్తి, మా బిరుదములు ఖాయముగా నుంచుకొనుటకు నేయే యవమానములు భరింపవలసి వచ్చునో మీ కెటులు తెలియఁగలను?’ అని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

‘ప్రానిండు, అయితే ఈ కాసాలపాగ లేమి? ఈ కాసా బూట్లులేమి?’

‘మాలోను కాసాలలోను మీ కేమి భేదము కానిపించుచున్నది? నాండు మాకాసాలగునో మేము కర్జనుకు కాసాలము కామా? మేమి దర్బారుకు గైరుహాజరగునో దాని ఫల మనుభవింపవలసినదగును. మా సహజవేషముతో దర్బారుకు పోవుదుమా అది యపరాధముగా పరిగణింపఁ బడును. అది యటుండె, అచ్చటికి వెళ్లుదుము: కర్జనుతో మాటలాడఁ దరమా? రామరామ! ఒక్కమాట!’

ఈ శుద్ధహృదయునిపై నాకు బాలి కలిగెను.

ఇటువంటి దర్బారు మఱియొకటి నాకు గుర్తువచ్చుచున్నది. లార్డు హార్డింజి హిందూ విశ్వవిద్యాలయమునకు శంకుస్థాపనము కావించిననాఁడు నొక దర్బారు యెను. ఇందు రాజులును, మహారా

జాలును గలరు. భారతభూషణము మాలవ్యాగారు నన్నందులకు రాజులనినదని పట్టుపట్టిరి. నేనటు కేగితిని. కేశవము స్త్రీలతో వోడ కేసుగిన వారిని, స్త్రాభూషణములను శాచి మిశుల సంతాపము చెందితిని, పట్టు బాజామాల, పట్టు అంగరఖాలు, మెడలలో వజ్రములయు ముత్యములయు మాలలు, బాహుల బాజాబందులు, తలపాగలపై వజ్రములు, ముత్యములు పొదిగిన తురాయలు—కీని యన్నిటితో పాటు ననుములందు బంగారు పిడిగల కరవాలములు! ఇవి రాజ చిహ్నములూ, దాస్యచిహ్నములూ? ఈ నామార్దా నగలను తమ యిష్టము చొప్పుననే కీరు ధరించుచుండిరని నే ననుకొంటిని. కాని యిట్టిదర్బారులకు వట్టి విస్త్రాభూషణములతో ఎచ్చుట వీరికి విధి యని తెలిసెను. కొందఱు రాజుల కిట్టి వస్త్రాభూషణము లింపితము కావలయు; వట్టి దర్బారులందుకక్క మటెయెన్నఁడును వీనిని తాళరనియు తెలిసెను. ఈమాట యెంతవట్టు సత్యమో నే నెఱుంగ. ఇతరావసరముల యందు వారు భరింతురొ? భరింపరొ? పై గురాయి దర్బారునం దగుఁగాక, ఇతరస్థలమునం దగుఁగాక, ఆండు వారికిఁ దగు నగలను కీరు తొల్తురని తెలియుట మిశుల దుఃఖిదాయకము. ధనము, బలము, మానము, ఇవి మనుష్యులచే నెట్టి యెట్టి పాపములను, అనర్థకములను చేయింపవు!

గోఖలేగారితో నొకనెల—౧

మొదటి నాటికే గోఖలేగారు నాక్రొత్త బాపిరి. నన్ను తమ్ముని చందమునఁ జూచుకొనిరి. నాయావశ్యకముల నన్నిటి నెఱిగి కొని వాని నేర్పాటుచేసిరి. అదృష్టవశమున నాకుఁ గావలసినవి కడుఁ గొలఁది. నాపనులన్నియు నేనే చేసికొనుట నాకలవాటు గాన నాకుఁ జేయఁదగినది కడుఁ గొలఁది యాయెను. నాపనులు నేనే చేసికొనుట, మడినేపము, పూనిక, నియమము—ఇ వన్నియు వీరి మనస్సున ముద్ర తములగుటఁజేసి నేను నివ్వెఱుపడు నంతగా నన్ను నుతించెడువారు.

వారు నాకడ నేమియు దాఁచినటులు నాకు గుఱుతు చాలదు. తమను జూడవచ్చిన గొప్పవారందఱితో నాకు పరిచయము గలిగించెడు వారు. ఈపరిచితులందఱలో డాక్టరు ప్రఫుల్లచంద్రరాయలు ప్రధానులు. వారు పొరుగుననే ఉండెడివారు. మఱి యెల్లప్పుడును విచ్చుచుండెడివారు.

‘ఈప్రాధేనరు రాయగారికి నెల కెనిమిది వందల రూకలు జీతము. అందు నలుబది రూకలు మాత్రము తమ కుంచుకొని మిగిలిన దంతయు ప్రజాసేవ కిచ్చివేయుదురు. వీరింతవట్టు పెండ్లాడలేదు. ఇంక ముందు పెండ్లాడను దలఁపలేదు.’ అని చెప్పి గోఖలేగారు నాకు వీరితో పరిచయము కలిగించిరి.

నేటి రాయగారికిని నాటి రాయగారికిని నాకు అట్టేభేదము కానరాదు. ఇపు డెట్టి వ్యస్త్రములు తొల్పుచుండిరో అపుడును ఇంచు

మిం దట్టివే. ఇప్పుడు ఖాచీ వచ్చిపడెను. అప్పటికింకను అది లేదు. స్వదేశీ కపు మిల్లుబట్టు లుండెడివి. వీరి యిరువురి సంభాషణము వినుచుండగా నాకు విసుకన్నమాట ఉండెడిదికాదు. వీరి సంభాషణముంతయు దేశ హితార్థ, దేశ హితార్థ, దేశ హితార్థ, వీరు మాటలాడు కొన్ని మాటలవలన కష్టము మాడగలిగిడిది; ఎలనెలాగో వీరు కొంచెం నాయకులను గూడ విమర్శించుచుండెడివారు. నేను పర్వతము లనుకొన్న వా రంజును పరమాణువు లైరి.

గోఖలేగారు పనిచేయు రీతి ఎంతయగునందజనకమో అంత జ్ఞానజనకము. వారికి నిమిషము వితగా వానిచ్చెడువానకారు. వీరి ప్రతికార్యమును దేశముకొఱకే; మాటలాడుటయు దేశముకొఱకే. వారి మాటలలో మాత్రముకాని, సంశయముకాని, అసత్యముకాని లేదు. భారత దేశ వాస్తవ్యము, వారతంత్ర్యము—ఈ రెండును వీరిమనస్సును నేధించుచుండెడివి. పలువురు వీరిని పలువిధములుగా ఆకర్షించుటకు వచ్చుచుండెడువారు. వీ రంజును ఒకటే జవాబు—‘మీరు మీపని చేయుడు, నన్ను నా పని చేసికొనిండు. నాకు గావలసినది దేశ స్వాతంత్ర్యము. అది కలిగిన పిమ్మటనే మజ్జియొకటి, ఇప్పటికి నా కీ పనితో ఒకక్షణమును తీరిక లేదు.

వీరి ప్రతిమాటలోను రావడేగారి యెవ గౌరవము ముక్తితమై యుండెడిది. ‘రావడేగారి టులు చెప్పెడువారు’ అనుమాట వీరికి ‘సూత ఉవాచ’ వంటిది. నే నటచుండగా రావడేగారి జయంత్యుత్సవమో, వార్షికోత్సవమో (సరిగా నేడు సజుతులేదు) వచ్చెను. గోఖలే గారు ప్రతియేడును జరుపుచున్నచున్నటులు తెలిసెను. అప్పుడు నేను గాక వీరిమిత్రులు ప్రొఫెసర్ కాథనలే గారు, *మజ్జియొక సజ్జనుడు

* ఇంగ్లీషుప్రతిలో నవజన్మి యని కలదు.

ఆత్మకథ

నుండిరి. అందులకు వీరిని గూడ నాహ్వానించిరి. అప్పుడు వీరు మాకు రానడేగారిని నుటించి తమకు గుఱుకు గల విషయములు కొన్ని వివరించిరి. రానడే, తైలంగ, మాండలికులను పోల్చిరి. తైలంగుగారు భాష పండితులు; మాండలికుగారు గొప్ప సంస్కృతలు. మాండలికుగారికి క్లయంట్ల పని యొడ కడు శ్రద్ధ. ఒకతూరి వారికి నైలు తప్పిపోవగా నైవుతో నైలు చేయించుకొని జల్లిరి. ఇంక రానడేగారి శక్తి సర్వాంగీణము. నాణెకాలమున నున్న గొప్పవారండఱలో ఆయన గొప్పవారు. ఆయన కేసలము న్యాయమునూర్తి కాదు; చిత్రికారుఁడు; అర్థకాస్త్రు వేత్త; గొప్ప సంస్కృత. సరకాదవారి జడ్జి యయ్యము నిర్భయముగా కాంక్షుకు ప్రేక్షకుఁడుగా వచ్చెడివాఁడు. లోకులకు వీరి నిర్ణయము ప్రమాణము. ఇటులు రానడేగారిని విర్ణించు నెడ వారికిగల ఆనందము నకు మేర లేకుండెడిది.

గోఖలేగా రొక సుర్రపుబండి పెట్టుకొనిరి. నేను దీని నుటించి ప్రశ్నింతిని; దానియావశ్యకము నాకు తెలియరా దాయెను: 'మీరు బ్రాముబండిమీద వెళ్లుచో పరిపోవదా? అది నాయకుల ప్రతిష్ఠకు భంగమా?'

కొంచెము ఎగచి ఆయన యిటు లనియెను: 'ఏమి? నీవును నాసంగతి యెఱుఁగఁజాలక పోయితివా? నాకు కొన్నింటిలో ఎచ్చు సొమ్మును నాసొంతమున కుపయోగించుకొనను. మీరండఱు బ్రాము బండ్లలో పోవుట నాకీనుగా నుండును. కాని నేనటులు చేయఁజాలను. ఎంతమందితో నాకు పరిచయము కలరో అంతమందితో నీకును పరిచయముకలుగునేని అప్పుడు బ్రాములో పోవుట అసంభవము కాకున్నను తప్పక దుమ్మర మగును. నాయకులు చేయున దంతయు సాధ్యము

కొంతకే యని యనుకొనుట కేమియు కారణము లేదు. నీవిలాపిక నాకు ప్రేమకరము. విలుకలంతన్ని నేనును అట్టివాఁడనే. కాని నాపంటి వారికి కొంచెము వ్యయ మనివార్య మగుట నిశ్చయము.'

నాఅక్షేప మొకటి పూర్తిగా నర్థయిపోయెను. కాని మరొకటి కలదు. దానికి మాత్రము వారు సంకుప్తి చేయఁగల ప్రత్యుత్తర మీయలేక పోయిరి.

'అయితే మీరు షికార్డుకైన పోవయికదా! ఇంక ఎప్పుడు అన్న స్మృత్యయంతుల వింత అగునా? దేశకార్యములల్లో వ్యాఘ్రమును కనికాశము దొరకదా?' అని నేనుంటిని.

'షికార్డుపోవుట కవకాశ మెన్నఁదేని కనిపట్టితివా?' అని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

వారియందలి ఆపరములన ఇంగులకు నేను సమాధాన మొసంగ లేదు. ఈప్రత్యుత్తరములన నాకు సంతోష మొదవలేదు. కాని మాటు పలుక కూరకుంటిని. భోజనమునకు మనకు సమయము దొరకుట లేదా? ఆరీతిగనే వ్యాఘ్రమునునకును దొరకునని నాటికిని నేటికిని నాయాశయము. దీనివలన దేశసేవ తక్కువకాదు. మఱి యొక్కన అనునని నా సవినయాభిప్రాయము.

గోఖలేగారితో నొకనెల—౨

గోఖలేగారి గొడుగు నీడలలోఁ గూర్చుండి నేను కాల మతివాహితము చేయలేదు.

హిందూదేశమునందలి దేశ్యక్రైస్తవులపరిచయముఁ బడసి వారి స్థితిగతులఁ దెలిసికొని ఎత్తునని నేను దక్షిణ-అఫ్రికాలోని క్రైస్తవ మిత్రులనుఁ జెప్పియుంటిని. కాశీచరణ జెనర్లీగారిశేరు వినియుంటిని. వారు కాంగ్రెసునందు లెస్స పనిచేసియుండిరి. దీని నాకు వారియొడ అవరము కలిగిపోయెను. ఏలనఁగా—సాధారణముగా దేశ్యక్రైస్తవులు కాంగ్రెసునభిలా, హిందువులలో, ముసల్మానులలోను కలియరు. కావున ఈ క్రైస్తవులయొడఁ గలిగిన అవిశ్వాసము కాశీచరణ జెనర్లీగారియొడ కలుగలేదు. 'నేను వీరి దర్శనమాసింతు; నని గోఖలేగారితో ననఁగా, 'వారిని జూచిన నేమి చేయఁగలవు? వారు చాల యోగ్యులే; కాని వారిని దర్శించినందుల నీకు సంతృప్తి కలుగఁబో దని నే నను కొందును. నేను వారిని బాగుగా నెఱుంగుదును. నీవు మాడఁదలఁతు వేని తప్పక చూడవలసినదే.' అని వా రనిరి.

నేను కాశీబాబును దర్శనమున కర్థించితిని. వారు పెంటనే అనుమతి నిచ్చిరి. దర్శన మొనర్చితిని. ఇంటిలో వారి ధర్మపత్ని మృత్యుశయ్యమీఁద నుండెను. ఇల్లంతయు నిరాడఁబరము. కాంగ్రెసు నందు వారు కోట పంటలులలోనే యుండిరి గాని యింట బంగారీ దోపతి కట్టుకొని వుడితిని తొడుగుకొని యుండిరి. నే నపుడు పారసీ

కోటు, పండ్లమును ధరించియుంటిని గాని వారి యీ నిరాశంకర వేషమునకు ప్రీతుడౌ నయితిని. వారి సమయము వ్యయ మొనరించక నాగొడవ నేను చెప్పకొంటిని.

వీ రిటు లనిరి: 'పాపములతోపాటు మనకు పునర్జన్మము కలదను సిద్ధాంతమును మీరు విశ్వసించురా, విశ్వసించరా?'

'తప్పక విశ్వసించును.'

'అయితే ఈ మూలపాప నివారణోపాయము హిందూధర్మములో నెఱుంగు లేదు. కాని క్రైస్తవధర్మమందు కలదు. అని యీమాట చెప్పి వీరు మరల నిటు లనిరి: 'పాపమునకుఫలము మృత్యువు. ఈమృత్యువును తప్పించుకొనుటకు ఏసే కరణము.'

నేను వీరికి గీతోపదిష్టముగు భక్తియోగమును ఉపనిత్యం చెప్పితిని గాని నాయీప్రయత్నము వృథాయయ్యెను. నేను వీరి సౌజన్యమునకు ధన్యవాదము లర్పించితిని. ఈసంభాషణమువలన నాకు తృప్తి కలుగ లేదు. కాని లాభము కలిగెను.

ఈసమయమున నేను కలకత్తాలో వీధి విశిష్టగా తిరిగితిని. తఱుచు నడిచి ఇపుడే న్యాయమూర్తి మిత్రగారిని, సర్ గురుదాస్ బెనర్జీగారిని దర్శించితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికా కార్యముల కీసజ్ఞుల సాయ మాపకేళ్యము. ఇపుడే రాజా సర్ ప్యారీ మోహన ముకర్జీ గారి దర్శనమును పొసంగెను.

కాశీచరణ బెనర్జీగారు కాశికాలయమునుగూర్చి నాకుం జెప్పిరి. ఒక పుస్తకమున దాని వర్ణన చదివియుంటిని. న్యాయమూర్తి మిత్ర గారి గృహ మాప్రాంతముననే. వారి దర్శన మొనరించి యాచారిసే

ఆత్మకథ

కాళికాలయ మేలితిని. కాళికి బలిగాఁ బోవుచున్న గోటియలమందను వాఁలలోఁ జూచితిని. ఆలయపుసందులో బిచ్చగాండ్ర దండు. నైరాగీబాబులు సరేసరి. సంతలు, బజాబులు మొదలగుచోటుల భిక్షుకుల కేమియు నీయరాదని నాఁటికే నాకు నియమ ముండెను; పలువురు భిక్షకులు నానెంటఁ బడిరి.

కాబాబీ యొక్కఁడు యెత్తగు నలుచదరపు రాతికట్టడముపై కూర్చుండియుండెను. అతఁడు ననుఁ దిలిచి, 'నాయనా! ఎక్కడికిఁ బోవుచున్నావు?' అనెను. నేను యథోచితముగ బదులాడితిని. అతఁడు నన్నును, నామిత్రుని గూర్చుండు మనెను. మేము కూర్చుంటిమి.

నే నిటు లడిగితిని: 'అయ్యా! ఇన్ని గోటియలను బలియిడుట ధర్మమని మీరు తలఁతురా?'

ఆయన ఇటు లనెను: 'శీషహత్య ధర్మమని యెవఁ డనును?'

'మీ రిచటఁ గూర్చుండి లోకుల కేల యుపదేశింపరు?'

'అది నాపని గాదు. భగవత్సేవయే నాపని.'

'తమ కందుల కీచోటే దొరకెనా? వేతొచోటులు లేవా?'

'ఎక్కడఁబట్టిన నక్కడనే కూర్చుందును. నా కన్ని తావులు నోక్కటియే. లోకులగోల యేల? వా రొక గొఱ్ఱలమంద. ఎక్కడికి పిలిచిన అక్కడికి పోవుదురు. మాకు వారితో నేమి పని?'

నే నిక సంవాదమును పెరుంగనీయలేదు. పిమ్మట నే నాలయములోనికిఁ జనితిని. ఎదురుగా రక్తనది చూచినపిదప నిలువ బుద్ధి పుట్టలేదు. నామదిలో పెద్ద ఊబోధ కలిగెను. తలక్రిందు లైపోతిని. అది నేటికిని మఱపురాదు.

అసమయమున ఒక వంగనంపుమువారు వచ్చు వలెనునుండిరి. అదిట నే నొకసజ్జనునితో ఘాతకమున స్త్రీజనుగూర్చి ముచ్చటించిరి. వారిటులనిరి: 'అదిట బలిదానశేకలో కెవులు చిగురున నవులకులు మ్రోగును. ఈగంధురగోళములలో గోడీయులు మృత్యువాన నెఱుంగవు.'

ఈమాట నాకు రుచింపలేదు. నే నిటు లంటిని: 'అగోడీయ లకు నో రుండుచో నిటు లనవు. ఈఘోరాచారమును అచరియెను.' నాకు బద్ధదేవుని కథ గుఱుతువచ్చెను. కాని అపనిమాత్రము నాశక్తికి మించినది గోచరించెను.

ఈవిషయమున నాకు నాటి కే యభిప్రాయమో నేటికిని అదియే యభిప్రాయము. గోతీయప్రాణము వెల మనుష్యప్రాణము వెలకంటె తగ్గదు. మనుష్యకీరమును వాషించుటకు గోతీయను హనీ చేయ నే నెన్నఁటికి సంసిద్ధుడఁ గాను. జంతు వెంత నిచ్చురాయమో మనుష్యహింసనుండి తప్పించుకొన మనుష్యనిరాయముఁ జనయజుటకు అది అంత అధికారి. కాని యెంతో యోగ్యత, యెంతో యధికారము లేక మనుజుఁ డిట్టి యాశ్రయదానము చేయఁజాలడు. గోతీయల నీక్షారహోమమునుండి తప్పింప ఇంకను నాకు చాల నాత్మకుష్ఠియు, త్యాగమును అవిశ్మయము. ఇంకను ఈకుష్ఠిని, త్యాగమునుగూర్చి ఘోషించుచు ఘోషించుచునే ఈ దేహమును విడువనయ్యెడి నేమో యని తోఁచెడిని. మనుష్యుల నీమహాపాతకమునుండి తొలగించుటకు, నిర్దోషములగు నీదీవముల రక్షించుటకు, మఱి యీయాలయమును పవిత్రము చేయుట కెన్నఁడు పరమేశ్వరుఁ డేమహాపురుషుని, లేక యేమహాసతిని సృష్టించునో! నేను సదా అందులకు ప్రార్థించుచున్నాను. జ్ఞానవంతులు, బుద్ధివంతులు, త్యాగులు, మఱి భావనాప్రధానులు నగు వంగనాసులు ఎటు లీపథము సహించి యవగతుండుచున్నారు?

గోఖలేగారితో నొకనెల—౩

కాళీమాత నుద్దేశించి చెయ్యబడుచున్న భయంకర మగు నీయజ్ఞమును గాంచిన తరువాత నాకు బంగాళీ జీతమును తెలిసికొను నిచ్చయిననుమించెను. ఇందులకు బ్రహ్మసమాజ మతగ్రంథములు బాగుగా చదివితని. ప్రతాపచంద్ర మజుమదారగారి జీవితమును కొలచి గొప్ప చదివితని. వారి యుపన్యాసములు వింటిని. కీరు వ్రాసిన కేశవచంద్ర నేనుగారి చరిత్రమును కడు వాసక్తితోఁ జదివితని. మఱియు సాధారణ బ్రహ్మసమాజమునకును, ఆదిబ్రహ్మసమాజమునకును భేదము తెలిసికొంటిని. పండిత శివనాథకాస్త్రీగారిని దర్శించితిని. ప్రొఫెసర్ కాధవలేగారితో మహర్షి దీవేంద్రనాథ టాగూరుగారిని దర్శించఁ జనితిని. కాని ఆసమయమున వా రెవరికిని దర్శనమిచ్చుటలేదు. కాన వారి దర్శన మబ్బలేదు. కాని వారి యింట బ్రహ్మసమాజోత్సవమునకు మే మాహూతులమైతిమి. అపు డవట శ్రేష్ఠమగు వంగగానము వింటిని. నాటనుండి వంగగాన మనిన చెవులు కోసికొందును.

బ్రహ్మసమాజమునుగూర్చి యింత తెలిసికొనిన తరువాత శ్రీ వివేకానందస్వామివారి దర్శన మొనరింపకుండ నుండు టెటులు? అత్యుత్సాహముతో బేలూరుమతమువఱకు చాలవట్టు నడచియే వెళ్లితిని. ఎంతవట్టు నడిచితినో నేడు సరిగ గుర్తు లేదు. అట్టి యేకాంతస్థలమున ఉండుటవలన ఆమతమును నేను చాలఁ గొండాడితిని. అచటికి వెళ్లఁగా స్వామిలవారు జబ్బుపడి కలకత్తాగృహమునం దుండి రని తెలియ

వచ్చెను. ఈ సమాచారము వినినగా నా కాళి లుడినను, ఎడప సోదరి నివేదిత నివాస మెఱిగికొంటిని. ఆమె యొక చారంగీమహిళానం దుండెను. అచట నామెను దర్శించితిని. ఆమె వైభవమును జూచి నిలువున నీరయితిని. మాటయందును పలుకునందునూడ మాయురపురికి పలక కుమరలేదు. నే నీ విషయమును గోఖలేగారికిఁ జెప్పితిని. 'ఆమె మిగుల తేజా గలది. మీ కిరువురికి ఏకవాక్యతకలుగుట కష్టమని గోఖ లేగారనిరి.

మఱియొకతూరి పేస్తన్ జే పాదుషాగారి యింట మాయురపురకు సమావేశము కలిగెను. ఆమె యెడల నుండగా నే నేగితిని; ఆమె పేస్తకాశీగారి వృద్ధమాత కుపదేశ మిచ్చుచుండెను. ఇందు నే ననాయా సముగా దుబాసి నయితిని. సోదరి నివేదితకును నాకును భావైక్యము లేకున్నను, నే నామెకుఁగల హిందూమతమునందలి అగ్రాధ్యక్షమును గమనించితిని. ఈమె రచించిన గ్రంథములను నేను వివర జదివితిని.

అర్ధదినము దక్షిణ-అశ్రీకా కార్యములకు, కలకత్తాలోని నాయకులను దర్శించుటకును, మిగిలిన అర్ధదినము కలకత్తాలోని ఛార్మిక సంస్థలను, ఇతరసార్వజనిక సంస్థలను దర్శించుటకును నేను నాదైనిక కార్యక్రమమును ద్వివిధ విభజించుకొంటిని. నే నొకనాఁడు డాక్టరు మల్లిఖగారి అగ్ర్యక్షత్వక్రింద బోయరు యుద్ధమునందు భారతీయపరిచారకసమూహము చేసిన పనినిగుఱించి యుపన్యసించితిని. 'ఇంగ్లీష్ మన్' పత్రికాధిపతి పరిచితి యిపుడును నా కుపయుక్త మాయెను. సాండర్సంగారి కిన్నాళ్లును నున్నీగానే యుండెను గాని ౧౮౯౬ సంవత్సరమునందు ఎటులు నాకు సాయము చేసిరో యిపుడును అటులే సాయముచేసిరి. నా యీ యుపన్యాసమునకు గోఖలేగారు సంత

సిరిచిరి, మఱియు నది డాక్టరు వాయిగారి మెప్పు పడయఁగా మిగుల సంతసిందిరి.

నే నిటులు గోఖలేగారి ఛత్రచ్ఛాయమునం దుండుటవలన బంగళమునందు నా పని చాల తేలికయాయెను. బంగళమునందలి గొప్పగొప్ప కుటుంబములతోడి పరిచితి సులభముగాఁ గలిగెను. మఱియు నాకు బంగళముతో సన్నిహిత సంబంధ మేర్పడెను. చిరస్మరణీయమగు ఈకాలమునందలి విషయములు పెక్కు లున్నవి గాని వానిని విడనాడవలసి వచ్చుచున్నది. ఈసమయముననే బ్రహ్మదేశ (బర్మా) ముగితిని. ఇచటి ఘాంగీలఁ (సన్యాసులు) గనుగొంటిని. వారి సోమరితనమునకు వగవు కలిగెను. బంగారు పెగ్గడాలు (గోపురములు) చూచితిని. దేవళమునందు లెక్కపెట్టలేనన్ని చిన్నచిన్న క్రొవ్వత్తులు వెలుఁగుచుండెను. అవి నా కిష్టితము కాలేదు. గర్భాలయమున పరువులెత్తు సెలకలను జూడఁగా మోర్ఖిలో దయానంద స్వామివారి యనుభవము గుఱుతువచ్చెను. బ్రహ్మదేశమునందలి స్త్రీల స్వాతంత్ర్యమును, ఉత్సాహమును జూచి సంతసించితిని గాని పురుషుల మాంద్యమును గాంచి దుఃఖించితిని. బొంబాయి ఎటులు హిందూదేశము కాదో రంగూను కూడ అటులే బ్రహ్మదేశము కాదని చూచి తెలిసికొంటిని. మఱియు హిందూదేశమునందు మనము ఇంగ్లీషువర్తకులకు కమిషన్ ఏజెంట్లు మయినట్లే ఇంగ్లీషువర్తకులతో కలిసి బ్రహ్మదేశము వారిని మనకు కమిషన్ ఏజెంట్లుగాఁ జేసికొంటి మనియఁ దలసికొంటిని.

బ్రహ్మదేశమునుండి మరలివచ్చిన పిదప గోఖలేగారికడ సెలవు గొంటిని. వీరిని విడిచిపెట్టుట దుస్సహ మాయెను. అయితే నాకు వంగదేశముతో లేక కలకత్తాతో పని అయిపోయెను.

అన్ని పనులకంటే ముందు, హిందూదేశమున మూడువందల తైలుబండ్లలో ప్రయాణము చేసి ఆతరగతిలో పయనించుచు కష్టములను తెలిసికొనవలయు నని తలచితిని. ఇట్లు గోఖలేగారికి విన్నవించితిని. వినీ విసుబతోడనే నీ కష్టహాసించిరి. కాని నాయభిప్రాయములను నేను తెలుపుకొనఁగా సంతసించిరి. ముమ్మసలు కాకి వెళ్లి అనిబ్రసెంటుగారి దర్శన మొనరించుకొనవలయునని స్పష్టికరించితిని. ఆమె యవుడు మంచి మెక్కియండెను.

మూడవ తరగతి తైలుబండి ప్రయాణమునకు తన సరంజామా సిద్ధపఱచికొనవలసి వచ్చెను. లక్షవులు, పూరీలు నించిన టిక్కెట్ బాక్సు ఒకటి గోఖలేగారు బహుమతి చేసిరి. పండ్లండ్లకాలకు ఒక తైలు సంచి కొంటిని. ఒకచాయ ఉల్ని (హారు బండరు ప్రాంతము వారు నేయుదురు) కోటు, ఒకతువ్వలు, ఒకబోనతి, ఒకకుడితినీ వీని సం దుంచితిని. కష్టకొన నొక కంబో నుంచికొంటిని. ఇవి కాక ఒక లోటా. ఈ సామానును తీసికొని కవాటా ఆయితిని.

గోఖలేగారును, కాక్టరు రాయగారును నను సాగనంప స్టేషనుకు వచ్చిరి. రావలసని వీరిని నేను కడు వేడుకొంటిని గాని వీరు నామాట విన్నార కాదు. 'నీవు ఒకటవ తరగతి బండిలో పయనించుచో నేను రాను గాని యిప్పుడు 'రాకెక్కి'ను' అని గోఖలేగారనిరి.

ప్లాటు ఫారమ్ ఏమిటి వెళ్లుచుండగా గోఖలేగారి నెవరును అపరోధింప లేదు. వీరు పట్టుపోగ చుట్టుకొనిరి, ధోవతి కట్టుకొనిరి, కోటు తొడుగుకొనిరి. కాక్టరు రాయగారు బంగాళీ వేషములో నుండిరి. ఈకారణమున టిక్కెట్ కలెక్టరుచును మొదలు వీరి నాంపెను గాని గోఖలేగారు 'నామిథులని చెప్పిన విషయ రానిచ్చెను. ఈరీతిగా వా రిరువురును నాకు నెల వొసంగిరి.

కాశీలో

త్రవయనము కలకత్తానుండి రాజకోటకు. నడుమ కాశీ, అగ్రా, జయపురము, పాలనపురములు చూచుకొని రాజకోట పోవలసివచ్చింది. వీనిని చూచుటకుమాత్ర మవకాశ ముండెను. అన్ని స్థలములందును ఒక్కొక్కనాడే ఉంటిని. పాలనపురమునదక్క మిగిలిన స్థలములందు సత్రములందును, పంచాల యిండ్లయందును ఉంటిని. ఈప్రయాణమున కయిన వ్యయ మంతయు చైలు ఖర్చులతో కలిసి ముప్పదియొక్క రూపాయ లని గుఱుచు. మూడవ తరగతి బండ్లలో వెళ్ళుచున్నను మెయిలులో నెక్కలేదు. వీలన, అందు జనము క్రిక్కిరిసియుండునని తెలియును. మిగిలిన బండ్లకంటె మెయిలుబండిలో మూడవతరగతి టికెట్టు కున్న వెల యెక్కువ. నా కిది కష్ట మనిపించెను.

మూడవ తరగతి బండ్లలో చెత్తయు, మఱుగునొడ్ల కంపును నేడెట్టు లుండెనో నాడును అట్లే యుండెను. ఇన్నాళ్లకు కొంచెము సంస్కరణము జరిగియుండును గాని మూడవ తరగతికిని మొదటి తరగతికిని గల కిరాయిలోనుండు అంతరముకంటె ఆ రెండు తరగతుల మను గల సౌకర్యములో నుండు అంతర మెక్కువ. మూడవ తరగతి బాటసారులకును, గొతీయలకును భేదము లేదు. ఈబండ్లుగూడ గొతీయలకే తగినవి. యూరపులో మూడవ తరగతిలో పయనించుటయే నా కలవాటు. ఎటు లుండునో చూతమని ఒకనారి మొదటి తరగతి పెట్టె యొక్కిరిసి. మూడవ తరగతికిని మొదటి తరగతికిని అంతర

మంతగా నాకుఁ గానరాలేదు. బక్షిణి-అక్షిణికాలో మూడవతరగతి బాబసారులు కలుసు స్నేహితులు. అక్కడ మూడవతరగతి బాబసారులకు సౌకర్యము చక్కగా నుండును. కొన్నికొన్నిచోట్ల మూడవతరగతి ఒండ్రులో పడుకొనుటకును వీర్వాణులు లుండును. కూరుచుండుటకు దిండు లుండును. పెట్టెలలో నియతినతిక్రమించి యెక్కువమంది యొక్కరు. ఈమర్యాదాపాలనము మన దేశములో నెక్కడను గానరాదు.

పై శ్రేణివారి చెదు వీర్వాణులు లటండ, బాబసారుల అసచిత్త్యమును జూచినచో కుచిగా నుండువారందెక్క సంతోషింతురు. సంతోషించి యేమిథలము? ఆ పయనము వారి కొక క్షణగఁగాన్పించును. పలువురక్కడక్కడనే ఉమియుదురు. ముఱికి చేయుదురు. దీక్షిల సాగ పెట్టుదురు. తమలపుటాకులు, సాగావను నమలి పిచకారి కొట్టుదురు దిగ్గజగా మాటలాడుదురు. ప్రక్కవారి బాధ నరయక దుర్భాషలాడుదురు. ఇట్టి మూడవతరగతి వైలు పయనపు పాట్లు అంతట ననుభవించితిని.

నేను ౧౯౦౨ సంవత్సరము మూడవతరగతి బండిలో పయనించితిని. ౧౯౧౫ నుండి సంవత్సరము వఱకును ఎడతెల్లెవ్వక మూడవతరగతిలోనే పయనించితిని. అప్పటికిని ఇప్పటిని ఎక్కువ భేద మేమియు కానిపింపలేదు. ఈమహావ్యాధి కొకతే మందు. చిగువు కొనినవా రందఱును మూడవ తరగతిలోనే పయనించి బాబసారుల చురభ్యాసములను మార్పఁ జూడవలయును. ఇంతియ కాక అక్కణకల వానిగుఱించి అక్షిణి పంపి వైలు-అధికారులను నిదుర పోనీయఁగూడదు. తమతమ సౌఖ్యమునకు లంఘము లీయరాదు; మఱి యేయితరములగు నన్యాయమార్గములను బట్టరాదు. మఱియు వైలు నియమముల నతిక్రమింపరాదు. ఇటు లొనరించినచో కొలది గొప్ప సంస్కారము

ఆత్మకథ

జరుగునని అనుభవమువలనఁ జెప్పుచున్నాను. నేను జబ్బువాడ నై పోవుటవలన ౧౯౨౦ సంవత్సరమునుండి మూడవతరగతి పయనమునకు స్వస్తి చెప్పవలసివచ్చెను. ఇందులకు నాకు సిగ్గును, వగవును గలిగెడివి. మూడవతరగతి బాబుసారుల కిష్టములను దూరముచేయు ప్రయత్నము కొంచెము దారికి వచ్చుచున్న కాలముననే నా కిట్టి యదృష్టము తప్పిపోయెను. కైలునందును, సాగయోడలందును పయనించు పేదవారల చిక్కులను, అసౌకర్యములను, రురభ్యాసములను తొలగించుటయు, విదేశంబులకు సర్కారువారు చేయు అరుచితసౌకర్యములను దొలగించుటయు ఇది అంక్షకును సంబంధించిన ఒక స్వతంత్రవిషయము. ఇందులకు సమర్థు లొకరిద్దఱు పూనుకొనినచో మేలు కలుగును.

ఇక నీమాట కట్టిపెట్టి కాశీకథ వినిపింతును. ప్రాతఃకాలమున కాశీలో కాలవెట్టితిని. పండుయింట దిగఁ దలఁచితిని. పలువురుఁ బాపనయ్యలు నాచుట్టుముట్టిరి. వీరి అంక్షలలో శుచిగానున్న పండుయింటికి వెళ్లుద మనుకొంటిని. నేను వెళ్లినట్లే అయిల్లు శుచిగా నుండెను. ముంగిలిలో గోవు కట్టఁబడియుండెను. ఇల్లు శుద్ధముగా నుండెను. మేడమీద నాబస. యథావిధిగా గంగాస్నానము చేయుఁ దలఁచితిని. అంతఃకట్టు ఆన్నము తినకుండ నుండు నెంచితిని. చేయవలసిన ప్రయత్న మంతయు పండా చేసెను. రు. ౧-౪-౦ కంటె నెక్కువె దక్షిణ యాయించాలనని మొదటనే పండాకుఁ జెప్పితిని. దానికిఁ దగినట్టులే చేయుమంటిని. అతఁ డించుకయు జగడమాడక, 'పక్షిరుల కైనను పాదుషాల కైనను పూజ ఒకరీతినే చేయింతుము. యాత్రికులు వారి శక్తిని, ఇచ్చును అనుసరించి యిత్తుదు, దానికేమి?' అనెను. పూజాసమయమున మంత్రము లేమియు మ్రొంగినటులు తోఁపలేదు. పండ్రెండు గంటలకు పూజాస్నానాదుల నెఱవేర్చికొని కాశీ

విశ్వనాథుని దర్శింపఁ జనితిని. అచట నామాచిన విషయములు దుఃఖ జనకము లాయెను.

౧౮౯౧ సంవత్సరమున నేను బొంబాయిలో శార్వత్వరీ చేయు చుండఁగా ప్రార్థనాసమాజముందెరమునందు కాశీయాత్రను గూర్చి ఒక యుపన్యాసమును వింటిని. దానంతేసి నిరాశుడనయియే వెళ్లితిని గాని ప్రత్యక్షదర్శనమున అనుకొనినంతకన్న నెక్కువ నిరాశుడనైతిని.

జాటుదలగా నున్న ఒక యిటుకుపండులోనుండి ఆలయము లోని కేఁగవలయును. అచట శాంతి యను మాటయేని లేదు. నలు దెసల ఈఁగలు 'మొంయి' మనుచుండెను. యాత్రికులయు, నుకాణ ములవారలయు గోల పడరాదు.

ధ్యానమునకు, భగవద్వింతనమునకు తావైన అచట వాని యూరుపేరులు లేవు. కాని తమ చుట్టుప్రక్కల నేమి జరుగుచున్నదో తెలియక ధ్యానమునందు మునిగియున్న స్త్రీలను కొందఱు నేను జూడకపోలేదు. కాని యిందుల కాలయాధికారులను బ్రశంసింపవలసిన పని యేమియు లేదు. ఆలయ ప్రాంతములు శాంతముగ, నిర్మలముగ, సుగంధితముగ, వెలుపటి శాంతి లోపల ప్రతిబింబించునటులు చేయుట ఆలయాధికారుల విధి. నే నచట మోసపు వర్తకులు చెండవ రకపు మితాయి అమ్ముచుండుటఁ జూచితిని.

ఆలయము ప్రవేశింపఁగనే గుమ్మముమందు క్రుశ్శివ పూలు కానిపించెను. వీనినుండి దుర్గంధము ప్రసరించుచుండెను. లోపల నేల యంతయు చలువతొలచే పఱపఁబడియుండెను. ఆ చలువతొలమీద అంధభక్తుఁ డొకఁడు రూపాయలు తాపలముచేయించెను. దానిలో నికి ముఱికిమాఱి నివాస మేర్పఱచికొనెను.

ఆ. తృ క థ

‘జ్ఞానవాపికడ కేగితిని. అచట నీశ్వరు నశ్వేషించితిని గాని వృథా. దాన నామనన్న బాగుండలేదు. జ్ఞానవాపికడఁ గూడ చెడుగ వులే. దక్షిణ నర్సింప నాకు ఆట్టే బుద్ధిపుట్టలేదు. కావున నొకదమ్మడి అచట వయిచితిని. పండా ఎగిరిపడి దమ్మడిని త్రోసివైచి కొన్ని తిట్లుతిట్టి, ‘నీవిట్టి యవమానము చేయుదువేని నరకముచ కూలఁగలవు’ అనెను.

‘అయ్యా! నా కేకర్మము కానున్నదో యది యగుఁగాక! కాని తమ రీసుర్కావలను వాకునకుఁ దెచ్చు టుచితము కాదు. ఈదమ్మడిని తీసికొన్నచో తీసికొనుఁడు, లేదా యిదియు మీకు చక్కమ’ అని నేనంటిని. ‘పో! నీదమ్మడి నాకుఁ గావలయు ననుకొంటివిగాఁ జూలు!’ అని పండా మఱి నాలుగు తిట్లు వడ్డించెను. నేను దమ్మడిని దీసికొని దారిని బడితిని. ‘పండామహాశయునికి దమ్మడి నష్టము; నాకు దమ్మడి లాభ’ మని నే ననుకొంటిని. కాని ఆయన దమ్మడి పోనిచ్చువాఁడు కాఁడు. అతఁడు నన్ను వెనుకకు రాఁబిలిచి, ‘మంచిది. అక్కడ ఉంచు. నేను నీవలెఁ జేయరాదు. నేను తీసికొనకున్నచో నీ కమంఠము కలుగును’ అనెను.

నేను మెదలక ఆదమ్మడి నట నుంచి ఒక సాడవు నిట్టూర్పు విడిచి నిర్గమించితిని.

ఇటు పిదప ఒకటి రెండు మాఱులు కాశీవిశ్వనాథానికడ కేగితిని గాని నా కప్పటికి మహాత్మబిరుదము లభించియుండెను. కావున ౧౯౦౨ సంవత్సరపు అనుభవము లెటులు కలుగును? నేనే దర్శన పాత్రను నయిపోవఁగా నిక నాకు దర్శనభాగ్య మెటులు? మహాత్ముల కష్టములు మహాత్ములకే యెఱుక. అది యటుండె. ఆలయమున గవులు కంపులు, అల్ల రియు మున్నెటు లాండెనో అపుడును అటులే యుండెను.

ఎవరికేని పరమేశ్వరుని దయయెడల శంక యుండునేని వారిటు
వంటి తీర్థక్షేత్రములను జూతురుగాక! ఆయనయొక్క తనకేరిబ జరుగు
నెంత మోసమును, ఎంత అపర్యమును, ఎంత పాపపాతమును సహించు
చున్నాడోకదా! ఆయన యిటులు చెప్పి యుంచినాడు:—

యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ ధజాన్మహమ్.*

కర్మ నెనెడు మిశ్రమ చేయఁగలఁడు? మఱియు నిక భగవానుఁడు నడుచు
తానేల చేయి చేసికొనవలయును? ఆయన ధర్మము నెటులు నిర్ణయించి అంతర్హతుఁ డాయెను.

నే నీయనుభవములు వెంటఁబెట్టుకొని మిసెన్ బిసెంటు దర్శనమున కేగితిని. ఆమె యపుడే జబ్బుపడి లేచెను. నారాకను లోనికిఁ దెలిపినంతటనే యామె ననుఁ జూడవచ్చెను. నేను కేవలము దర్శన కాంక్షిని కావున నిటు లంటిని:—

‘తమకు శరీరమున తిన్నగా లే దని వింటిని. అందులకు విముఁ జూచిపోవుటయే నాకోరిక. తమకు జబ్బుగా నున్నను దర్శనమిచ్చితిరి. చాలును; సంతృప్తుడను. ఇక నింతకంటె నెక్కువ కష్టము మీ కీయఁ గోరను.’

ఇటు లామెకడ నెలవు గొంటిని.

* ‘ఎవ రెటులు ననుఁ గొలిచిన వారి కట్టిధరి మొనరుచును’.

బొంబాయిలో

నేను బొంబాయిలో ఉండి బార్నిస్ చేయుచు దానితోపాటు లోక నేపథ్య పాలుగొన గోఖలేగారి కోరిక, ఆకాలమున లోక నేప యనగా కాంగ్రెసునేవ, అపుడు గోఖలేగా రొక సంస్థను స్థాపించి యుండిరి. దానిపని కేవలము కాంగ్రెసు పనులను నడపుట.

నాకును అదియే కోరిక గాని బార్నిస్ లో ఆత్మవిశ్వాసము తక్కువ. పూర్వానుభవములు మఱపుతగులలేదు. మఱి కేసులకొఱకు వారిని వీరిని కొనియాడుట నాకు విషప్రాయము.

ఈకారణమున మొదట నేను రాజకోటయందే మకాముపెట్టి తిని, అచట నాపురాణహితైషులును, నన్ను నీమ కంపినవారును ఆగు 'కేసులరాం మావజీ దవేగారు'మూడుకేసులు తెచ్చియిచ్చిరి. అందు రెండు అప్పీళ్లు. కాశియావాడు జూజీవల్ అసిస్టంటుకడ వానివిచారణ, మిగిలినది అసలుదావా. అది జామనగరమునందు. ఇది పెద్దదావా. ఈదావా గెలికింప నేను పూచీ యియలే నంటిని. 'ఓజిహాపుహ్' మేముగదా? నీవు కత్తికొలది పనిచేయుము. నేనును నీతో నుండును గాదా?' అని కేవల రాముగా రనిరి.

ప్రతిపక్షుల వకీలు స్వర్గీయులగు 'సమర్థుగారు.' నేను కేసు బాగుగా చదివి సంసిద్ధుడై నైతిని. నాకు ఇండియన్ లా బాగుగా వచ్చునని కాదు. మఱి కేసులరామ దవేగారు నాకు నూటిపోసిరి. 'ఎవి డెన్స్-ఆక్టు—సాక్షివిధాన మంతయు ఫిరోజిషాగారికి జిహ్వ

గ్రామన నుండును. ఆయన గొప్పవాడ డబ్బులకు హేళు వడి' యని నామిత్రులు నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు పోవకముందు చెప్పుచుండెడి వారు. ఈసంగతి నేను గుర్తించుకొని దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వెళ్లునపుడు టేకలతోఁగూడ దీనిఁ జదివి పెట్టుకొంటిని. ఇంతియ కాక నాకు దక్షిణ-ఆఫ్రికా యనుభవమును గలదు.

నేనీ దావా నాచితిరి. దీనివలన నా విశ్వాసము దృఢపడెను. అపీళ్ల యెడ నాకు భయము లేదు. అవియు నాచిచేయ. ఇంక బొంబాయి వెళ్లినను భయము లే దని ధైర్యము కలిపి.

ఈ విషయ మెక్కువ చెప్పక ముందు తెల్ల యధికారుల యవి చారమును, కజ్జానమును గుఱించి కలిగిన అనుభవము చెప్పుదును. ఈ జూడిషల్ అసిస్టంటు ఎప్పుడును ఒక-చోట నుండడు. ఈయన త్రిపాదించె ఎక్కడెక్కడ తిరుగుచుండునో ఎక్కేళ్లును, క్లయంటును అక్కడక్కడికి పోవలసియుండును. తెనుచోటులు ఎవరివచ్చు' ఎక్కేళ్లు ఫీ జెక్కువ కాఁగా క్లయంటుకు ఇబ్బడి ఖర్చు తగిలెడిది. ఇదియంతయు విచారించుటకు జడ్జి కేమిపని?

వేరావల్ అను గ్రామమున ఈ అప్పీలు శ్రవణము. అప్పుడు వేరా వలునంగు ప్లేగు మునుస్త్రముగా నుండెను. రోజుకు ౫౦ మందికి తాళు చున్నటులు గుర్తు. జనాభా ఇంచుమించు ౫,౫౦౦. దాదాపు గ్రామ మంతయు శూన్యము. నేనొకశూన్యసక్రమున విడిసితిని. అది గ్రామము నకు కొంచెము దవ్వు. అయితే పార్టీ లకు నివాస మెక్కడి? పేరు దరి ద్రు లయినచో వీరి నీశ్వరుడే కాపాడుకొనవలయువా?

'ఆచట ప్లే గుండుటవలన విచారణ ముచేయొక-చోటికి మార్పు మని దొరగారిని కోరుము' అని నా కొకవకీలుమిత్రుడు తంఱిసిచ్చెను.

ఆత్మ కథ

నే నటులు కోరగా దొరగా రిటు లనిరి : 'ష్టేగుకు భయపడు చున్నారా?'

'ఇం దడుగువలయునది మా భయమును గుఱించి కాదు, నా సంగ శ్చక్షోపాయము నాకుఁ దెలియును. అయితే క్లయంట్లగతి యేమి కా వలయును?'

'ష్టేగు హిందూదేశమున ఇల్లు కట్టుకొన్నది. దీనికి భయ మెందుకు? వేరావలుగాలి ఎంతమంచిది! (దొరగారు గ్రామమునకు దూరముగా రాజభవనమువంటి డేరాలో నున్నారు) ఈరీతిగా వెలుపల నుండుట జనులకు నేర్పవలయునని యిటులు చేయుచున్నాను.'

ఈ ఫిలాసఫీ ముందు నామాట యేమి చలామణి యగును? 'గాంధీగారు చెప్పినది గుర్తించుకొని వకీళ్ల కును, పార్టీలకును నిక్కముగా కట్టచుయోసేని నాకుఁ జెప్పుమని దొరగారు శిరస్తాదారుతో ననిరి.

దొరగా రొప్పనుకొనినదానినే చేసిరనుట నిక్కవము. కాని నల్ల వారి యిక్కట్టులముం దది యేపాటి? ఆయనకు బీదలగు నల్లవారి యక్కఱలు, అలవాట్లు, స్వభావములు, ఆచారములు ఎటులు తెలియఁగలవు? కానులమీద నడచువారికి కానులయెఱుక యెటులు? ఎంత విచారించినను, ఏనుగు చీననుగుఱించి తెలిసికొన నెటు లసమర్థ మగునో, ఆరీతిగనే అక్కఱలో ఏనుగులంతటి తెల్లవారు అక్కఱలో చీమలంతటి నల్ల వారిని గుఱించి తెలిసికొనను, వారికి తీర్పుదిద్దను అసమర్థులు కాఁగలరు.

ప్రకృత మనుసరాముఁడైన జెప్పిన చందమున నాయందు నాకుఁ గొంత విశ్వాస ముదయించినతరువాత కొంతకాలము రాజకోటయందే ఉండనిశ్చయించితిని. ఇంతలో నొకనాఁడు కేవలరాముగారు నాకడుకు

వచ్చి, 'ని స్నిచల నుండనీయము. నీ విక బొంబాయిలో ఉండవలసి వచ్చును' అనిరి.

'అయితే అచట నున్నచో నాకు కేసు లేవి? నా శిష్యులు మీరు గడపుచురా?'

'అహా! నీశిష్యులు గడపుదును. వలసినపుడు పెద్దపెద్ద బాప్టు దులవలె నిన్ను ఇచటికి తీసికొని వత్తును. వ్రాతకొంతల పను లన్నియు అచటికిఁ బంపుదును. బార్టిస్టరును గొప్పవానిని జేయుటగాని, కొలఁది వానిని జేయుటగాని ప్లేడరుల చేతిలోని పని గాదా? జాంసగరమందును, వేరాచలునందును నీవు నీ పనిని తిన్నగాఁ జేసితివి. దీనివలన మా కిక వికరు లేదు. నీవు లోకారాధన చేయవలసినవాడవు! ని స్నీటులు కాకియావాడులో ముఱుగనీయము. చెప్పు ప్రయాణ మెపుడో?'

'నేటాలునుండి నాకు కొంతపైకము రావలసియున్నది. అది వచ్చుటతోడనే నేను వెళ్లుదును.'

పైకము రెండువారములలో వచ్చెను. నేను బొంబాయి వెళ్లితిని. 'వేయిన్ గిల్ బర్టు అండ్ సయానీన్' ఆఫీసునందు 'చేంబర్స్' అద్దెకుఁగొని అచట నిలిచిపోతిని.

ధర్మసంకటము

నేనాఫీనుతోపాటు గిరిగామునందు ఇల్లును అద్దెకుఁగొంటిని. కాని యీశ్వరుఁడు నన్ను స్థిరముగా నిలువనీయలేదు. ఇల్లుగొని యెన్నోనాళ్లు కాకముందే నారెండవశిల్లవానికి జబ్బు వచ్చిపడెను. టైఫాయిడ్ జ్వరము. జ్వరము హఠాత్తు. తడఁబాటుచూటలు, రాత్రి సన్నిపాతలక్షణములు. ఈవ్యాధికి ముందితనికి ముమ్మరముగా మశూచి పోసెను.

డాక్టరును బిలిచితిని. 'ఇందులకు మందుపయోగింపదు; కోడి గ్రుడ్లరసము, కోళ్లరసమును ఈయవలయు'నని యతఁడనెను.

మణిలాలు వయస్సు పదియేండ్లు. వాని నే మడుగుదును? సంరక్షకుఁడను నేనే యేదో యొకటి నిర్ణయింపవలసినవాఁడను. డాక్టరు సజ్జనుఁడు; పారసీకుఁడు. 'అయ్యా! మేము మాంసాహారము కాము. మీరు చెప్పిన ఈ రెండువస్తువులలో దేనినీ ముట్టము. ఇందులకు బదులు మఱియొకటి చెప్పఁ' డంటిని.

'మీకుర్రవానికి జీవితాళి లేదు. పాలలో నీరు కలిపి యీనగును గాని ఆయాహారము చాలదు. నేను పలువురు హిందువుల కుటుంబములలో వైద్యము చేయుదు నని మీ రెఱుంగుదురు. వారెవరును నే నెటులు చెప్పిన నటులు చేయకమానరు. నే నీపైన జెప్పినవి వారు తీసికొనుచునే యున్నారు. నేను చెప్పినటులే మీరును విని మీ కుర్రని యెడ కాకిన్యము తాల్పకుండురేని మేలు కలుగును.'

‘మీ రన్నది నిక్కమే కాని తమకిది తెలుపగోరెదను. ఇందు నాపూచీ చాల నెక్కువ. ఇతఁడు పెద్దవాడై యుండునని వారి యిష్టానుసారము ప్రవర్తించియుండును గాని యాచివయమును నాహిదనే పడినది. మనుష్యునకు ధర్మసంకట మిట్టసమయముందే యని నే ననుకొందును. తప్పుననొందె, ఒప్పుననొందె, మనుష్యుఁడు మాంసము తినరావని నామతము. జీవనసాధనములకును ఒక యెల్లకలను. ప్రాణ ధారణ మొనరించుటకును ఈవస్తువులఁ దినరాదని నాయుద్దేశము. నాకుఁ గాని, నావారికిఁగాని ఇట్టి సమయములందును నాధర్మ్యర్యావ మాంసము మొదలగువానిని నిషేధించుచున్నది. కావున మీరీ కర్తనానితీవిత మపాయగ్రస్తమయి యున్నదని నిశ్చయించినను, అట్టిది తప్పించినను, నేను వీని ముట్టను. కాని నే నొకటి మిమ్ము చూచింతును. మీరుం దులు నేను వాడను. నాకు నాడీహృదయపరీక్ష తెలియదు. నాకు కొంచెము జలచికిత్స యెఱుక. నే నాచికిత్స చేయఁదలఁతును. కాని తమరు నియమము ననుసరించి మణిలాలను జూపించి శిరీషమునందు జరుగు మార్పులను నాకుఁ దెలుపుచుండురేని నేను తనమేలు మఱవను’ అని అంటిని. సజ్జనుఁడగు నతనికి నా యిక్కట్టు తెలిసెను. నాయిచ్చానుసారము మణిలాలను జూచిపోవ సంకీకరించెను.

మణిలాల తనయుద్దేశమును నిర్ధారించి చెప్పఁగలవాఁడు కాక పోయినను, నాకును డాక్టరునకును జరిగిన సంభాషణమును తెలియు. తెప్పి పిదప ‘నీ ఉద్దేశ మేమి?’ అని అడిగితిని.

‘నీవు మామూలుగా జలవైద్యము చేయుము. నాకు కోళ్ల వద్దు, కోడిగుడ్డరసమూ వద్దు.’

‘నేను వీనిని తినుచుని చెప్పినచో నితఁడు తిను నని నాకుఁ దెలిసినను ఈమాటలవలన నాకు సంతిసము కలిగెను.

ఆ త్మ క థ

నాకు కూనీవైద్యము కొంచెము తెలియును. లోగడ నీవైద్యము చేయుచుంటిని. రోగమునకు 'లంఘనం పరమావధమ్' అని నాకుఁ దెలియును. కూనీపద్ధతి ననుసరించి మణిలాలను కటిస్నానము మూడు నిమిషములు మాత్రము చేయించుచుంటిని. మూడుదినముల వఱకు నీరు కలిపిన నారింజపండ్లరస మిచ్చుచుంటిని.

వేడి జాతిలేదు. రాత్రులు కొంచెముకొంచె మెగయుచుండెను. వేడి ౧౦౦ డిగ్రీలవఱకు పోవుచుండెను. నాకు తొందర పుట్టెను. 'పిల్లవాని కెక్కువ చేసిన యెడల నన్ను లోకు లేకునుకొందురు? మాయన్న యేమనును? మఱియుక డాక్టరును పిలిపింపరాక పోయెనా? ఆయుర్వేదవైద్యుని పిలిపింపక పోదుమా? అపకవ్యసయిన తమబుద్ధిని పిల్లలపై ప్రయోగింప తలదండ్రుల కేమిహక్కు?' అని యిట్టిఊహలు కలిగెను.

'జీవుడా! నీవు నీకొఱకు దేనిని జేయుచున్నావో నీపిల్లవాని కిది దానినే చేయుము. దీనికి పరమేశ్వరుడు సంతసించును. నీకు జలచికిత్సమీఁద గుఱి. మందుమీఁద లేదు. డాక్టరు ప్రాణము పోయి లేడు. ఆతఁ డిచ్చనడెల్ల మందు. ప్రాణతంతువు పరమేశ్వరునిచేత మన్నది. ఈశ్వరనామము గ్రహింపుము. మఱి దీనిని నమ్ముము. నీమార్గమును విడువకుము' అని యీ యాహులును కలిగెను.

మనస్సునం దిటులు మల్లాగుల్లాములు పడుచుంటిని. చీకటులు పడెను. రాత్రి మణిలాలను దగ్గఱకుఁ దీసికొని పడుకొంటిని. తడి గుడ్డ మీఁదఁ గప్పవచ్చునని నిశ్చయించితిని. లేచి బట్ట తెచ్చి చలినీలఁ దడిపి పీడిచి తలవఱకుఁ గప్పితిని. పైని రెండు కంబళ్లు కప్పితిని. తలకు తడితువలు చుట్టితిని. ఒడలు పెనమువలె కాలి ఆర్చుకొనిపోయెను. చెమటబొట్టు లేదు.

నాకు అలపు పుట్టెను. మణిలాలను తల్లి కష్టపించితిని. ఒక అఱగంటనేపు మంచుగాలిలో తిరిగి శ్రమ తీర్చికొని శాంతి నొంది గోరి చొపాటివంకకుఁ బోయితిని. పది కొట్టిరి, మనుజుల రాకవాకలు తగ్గిపోయెను. కాని నా కదేమియు తెలియుటలేదు. నేను విచార సాగరమున మునిగిపోతిని. ఓయీశ్వరా! ఈధర్మసంకటమున నాచి నతి సంగీకరింపుము! నానాలుకపైని రామనామ మాడుచునే యుండెను. కొంతనేపటికి ఇంటికి మరలితిని. నా గుండెలు దడదడలాడుచుండెను. ఇంటఁ జొరఁగనే మణిలాల ‘నాన్నా వచ్చితివా?’ యనెను.

‘అ నాయనా!’

‘న న్నిందుండి తీసివేయుము! ఇందులో చచ్చిపోవుచున్నాను.’

‘చెమట పోయిచున్నదా?’

‘చెమటతో స్నాన మయిపోయినది. వెంటనే తీసివేయుము నాన్నా!’

నేను మణిలాల తల చూచితిని : స్వేదబిందుమాల, వేడి దిగ జాతెను. నే నీశ్వరునకు చేతు లెత్తితిని.

‘నాయనా! మణిలాలూ! భయములేదు. ఇంక జ్వరము పోవును కాని ఇంకొంచెము చెమట పోయనిమ్ము!’

‘ఇంక ఆఁగలేను. ఇప్పుడే నన్ను బయటికి తీయుము; ఎల యచో నింకొకతూరి కప్పవచ్చును.’

నాకు ధైర్యము వచ్చెను. మాటలతో కొన్ని నిమిషములు గడపితిని. చెమట తలనుండి ధారగా కాఱఁజొచ్చెను. కప్పినబట్ట లన్నియుఁ దీసితిని. ఒడలంతయు తుడిచి అఱచితిని. పిదప తిండి

ఆత్మకథ

బిడ్డల మా పంచముమీదనే నిదిరించితిమి. మా యిరువురకును గాఢ నిద్ర పట్టెను.

ప్రొద్దునఁ జూతునుగదా మణిలాలునకు వేడి చాలవట్టు తగ్గి పోయెను. నలుబదినాళ్లు పాలు నీరు పండ్లమీద నుంచితిని. నాకు భయము తీఱెను. జ్వరము మొండిచే గాని తుదకు పశమాయెను.

నేడు నా బిడ్డ లంపటిలో మణిలాలు ఆరోగ్యవంతుఁడు, బలి వ్హుఁడును.

ఇందులకు కారణము రాములవారి కృపయా? జలచికిత్సయా? అల్పహారమా? లేక యేదేని యుపాయమా? దీనినిర్ణయ మెవరు చేయఁగలరు? ఎవరి విశ్వాసము చొప్పున వారికి నిర్ణయించుకొనఁజెల్లును. కాని ఆసమయమున ఈశ్వరుడే నావినతి సంగీకరించెనని నేను నమ్మితిని; నేటికిని నమ్ముచున్నాను.

మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికా

మణిలాలుచకు పూర్తిగా నిమ్మింపెను. సిరిగాము నందలి గృహము నాసయోగ్యముగా లేదని తలచితిరి. ఇల్లంతయు లేను. తగిన వెలుగు లేదు. కావున నేను రేవాకంకరుగారితో నాటా చించి మంచితావున గాలి వచ్చు నిల్లు తీసికొన నిశ్చయించితి. బాంద్రా, సాంతాక్రూజ్ వనైరా లన్నియు తిరిగితిమి. బాంద్రాయం దుకసాయిదుకాణ ముండుటచే నచటనుండ నాకు బుద్ధిపట్టలేదు. మూబ్ కోపరము వనైరాలు సముద్రమునకు మార వని తోచెను. సాంతాక్రూజునం దొక అందమైన బంగాళా దొరకెను. అరటకి కాపుర మెత్తి తిమి. ఆరోగ్యదృష్టిలో నిక సురక్షితుల మనుకొంటిని. చర్చిచి గేటుకు వెళ్లుటకు మొదటితరగతి ప్యాసు తెప్పించుకొంటిని. మొదటి తరగతి బంకిలో పలుమాటులు నేనొకడనే యని గుఱుతు. దీనివలన నాకు కొంచెము గర్వముకూడ జనించెను. పలుమాటులు బాంద్రా నుండి చర్చిచిగేటుకు సరాసరి పోవుబండినందుకొనుటకు సాంతాక్రూజు నుండి బాంద్రాకు నడిచి పోవుచుండువాడను. నాకు రాబడి మొద లిడెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికా క్లయంట్లుకూడ కొంచెము పని యిచ్చుదుం డిరి. దీనివలననే నాఖర్బులు వెళ్లఁబారిపోయెడివి.

ఇంతవఱకు నాకు మైకోర్బతో పని పట్టలేదు; కాని ఆదినము లలో నచట 'మాబ్' (చర్చి) జరుగుచుండెడిది. దానికి వెళ్లుచుంటిని. అందులో పాటుగొన ధైర్యము చాలదు. అందు జమీయత్ రామ్

ఆత్మకథ

నానాభాయిగారు ప్రధానభాగ మాత్రమించుకొనుచుండెనని గుఱుతు. క్రొత్తబాండ్లరు లందఱు సందఱున నేనును హైకోర్టునందు కేసులు వినుటకు విల్లునుంటిని; అదట నేనో యొకింత వినుటకు బదులు సముద్రముమీదనుండి మెల్లమెల్లగా వచ్చు చల్లగాలికి కునికిపాట్లుపడి ఆనంద మనుభవించుట సంభవించెడిది. నావలె నే నునికిపాట్లుపడు వారిని జూచి సిగ్గు పోగొట్టుకొనుచుంటిని. అటు లదట నిదురించుటయు ఒక ఫాషన్ అని తలపోసితిని.

హైకోర్టునందలి పుస్తకాలయము నుపయోగింప దొరకొంటిని. అట్లు కొందఱతో పరిచయము చేయును మొదలిడితిని. ఇక కొలది కాలములోనే హైకోర్టులో పని చేయుఁగలుగుదు ననుకొంటిని.

ఈదెస నొకపంక వృత్తినిర్వాహమునెడ కొంచెము కొంచెము చింత లేకుండఁ బోఁ దొడఁగెను, మఱియొకపంక గోఖలేగారికన్నులు నామీద. వారమునకు రెండుమూఁడు మాఱులు నాచేంబర్సు లోనికి వచ్చి నాసంగతి తెలిసికొని పోవుచుండిరి. మఱియు నపుడపుడు తమ ముఖ్యమిత్రులను దీసికొనియు వచ్చుచుండిరి. వారు తమకార్యము చేయు తెఱఁగు నాకుఁ దెలుపుచుఁ బోవుచుండిరి.

అయితే నాభవివ్యద్విషయములనుగుఱించి యొకటి చెప్పిన బాగుండును. అది యేమనఁగా, నేను మొదట నేమి చేయవలయునని యేర్పఱిచికొంటినో అటువంటిదానిని దేనిని ఈశ్వరుఁడు సాగనిచ్చి నాఁడు కాఁడు—‘తా నొకటి తలఁపఁగా దైవ మొకటి తలఁచె.’

చూడుఁడు! నేను స్థిరముగా నుండ నిశ్చయించుకొంటిని; మఱియు కొంచెము స్వాస్థ్య మనుభవింపఁ గడఁగితిని. ఇంతలో ఎకాయోగి దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండి తిరివచ్చెను; ‘చేంబర్ లేకుగారు ఇచ

టికి రానున్నాడు. నీవు వెంటనే రావలయును.' నా చెప్పినమాటలు నాకు నటుకున్నవి. నేను మరల తేలి నిచ్చితిని: 'నాభియైన ప్రియే ట్టాడు! నేను వచ్చుటకు సంసిద్ధుడను.' వెంటనే ధనము వచ్చెను. నే నాభీను కట్టిపెట్టి అట్టికి రవాణా అయితిని.

అచట నా కొక యేనాది పని పట్టు ననుకొంటిని. బంగాళా నాక్రిందనే యుంచుకొని, ఆరుబెడ్డల నం దుంచిపోవుట మంచి వను కొంటిని.

ఈజేతమున పని దొరకని పిన్న నాడు విజేతములకుఁ బోన నా హించుట లగ్గని నా కపుడు తోచుచుండెను. ఇందులన నాతోఁ గూడ నలుపు రైదుగురిని తీసికొనిపోయితిని. వీరిలో మగనలాల్ గాంధీయుఁ గలఁడు.

గాంధీ కుటుంబము పెద్దది. ఇంకను స్వచ్ఛయగుచున్నది. వీరి లో స్వాతంత్ర్యము గోరువారిని స్వతంత్రులజేయుట నాకోరిక. మాతం డ్రీగారు వీరి నందఱు జమీందారీ నాకరీలతోఁ జెట్టి యెటులో విర్వ హించుచుండెడివారు. వీ రీకొకరీ మానుకొనిన బాపండునని నే నెంచుచుండెడివాడను. వారికి జేరే నాకరీ చూపింపలేక కాదు. శక్తి యున్నను ఆట్టి యిచ్ఛ లేదు. వారు తమంతట తాము సంపాదించుకొ నఁగల స్వతంత్రులు కావలయునని నాకోరిక.

తుదకు నా ఆదర్శములు పోనుపోను ఎటులెటులు అభివృద్ధి చెందినవో (నా కిటులు నమ్మకము) ఈపిన్నవారి ఆదర్శములను గూడ నటులెటులు నాయాదర్శములతో నైక్యముచేయఁ దొడఁగితిని; వీరిలో మగనలాల్ గాంధీని సంసిద్ధుని జేయుటలో మిగుల సాఫల్య మొన వెను; అయితే యీవిషయము ముందుముందు వ్రాయఁ దగినది.

ఆత్మకథ

అను బిడ్డల వియోగము; నిలువబడిన వకీలుపనిని త్రొపివైచుట; నిశ్చితవస్తువునుండి అనిశ్చితవస్తువునందు ప్రవేశించుట—ఇది యంతయు ఒక నిమిషము బాధాకరమాయెను. కాని నాకనిశ్చితజీవనమలవాటైపోయెను. ఈ ప్రపంచమునందు భగవంతుఁడొక్కఁడే సత్యము; మిగిలిన దంతయు నిశ్చితము కాదు; అది నిశ్చిత మనుకొంటయు భ్రమ; మనచుట్టుప్రక్కల కానిసించువదియు, జరుగువదియు ఇది యంతయు అనిశ్చితము; మఱియు క్షణికము. దీనియందు నిశ్చితరూపమైన యేపరమతత్త్వము నిలవమయియున్నదో దాని ప్రదర్శన మెల్లపుడు జరుగుచుండును. ఈవిషయమున సమ్యక్ మంచి యున్నను మన జీవనము సార్థకము కాఁగలదు. ఈ యశ్వేషణమే పరమపురుషార్థము.

నేను డబ్బమును ఒక దినము ముందుగనైన వెళ్లఁజాలకపోతిని, నేను చేయవలసిన పనియంతయు తయారుచేసి పెట్టియుంచిరి. చేంబర్లనుగారిని జూచు డెప్యూటీవనుకు తారీఖు నిర్ణయింపబడెను. వారి కీయవలసిన అర్జీ వ్రాసి నేను డెప్యూటీవనుతోఁగూడఁ బోవలసి యుంటిని.

మూఁడవ భాగము—మొదటి ఖండము సమాప్తము

అకారాదిపదాది సూచి

అ

అంబరానితనము ౩౪౨.

అబర్ని జనరల్ ౨౨౧, ౨౨౩.

అడిసన్ గారి మాదిరి ౬౩

అడ్వకేటు ౨౨౩-౪;—కొఱకు నా అడ్వకేట్ ౨౨౧;—గా నల్లవానిని
చేర్చు నకునా? ౨౨౨.

అనాలజీ, బట్లరుగారు వ్రాసినది ౧౮౬-౨.

అనుభవము, కాస్త్రజ్ఞానము ౧౦౭.

అన్ వెల్ కమ్ విజిటర్ ౧౬౫.

అన్న, చూ ౨౬, ౫౬, ౬౧-౩, ౧౩౧-౨, ౧౪౧, ౧౪౪, ౧౪౬,
౧౫౩;—గారి ఆజ్ఞాపన ౫౭;—గారి ఆకేలు ౧౩౬;—గారి
కోరిక ౧౪౭;—కు నాపై అపారప్రేమ ౧౩౬;—వాదానము
౫౯;—సాయపడెను ౧౩౮.

అన్నదమ్ములము ౧౦.

అన్నపానసంస్కరణము ౧౩౮.

అన్నాకింస్పఫోర్డు ౨౦౮.

అఫిడవిట్టు ౨౨౭.

అబుబకర్ ఆమన్ నేబ్ ౨౩౭.

అబ్బాస్ తయ్యాజ్, ౨౬౩;—గారి ప్రాయశ్చిత్తము ౨౬౭.

అకారాదిపదాది సూచి

అబ్దుల్లా నేట్ దాదా ౧౬౧, ౧౬౨, ౧౬౬, ౧౬౭, ౧౬౯, ౧౭౧-౨, ౧౭౪-౫, ౧౮౧, ౧౮౮, ౧౯౮, ౨౦౭, ౨౧౦-౧౧-౧౨, ౨౨౧-౨-౩, ౨౨౬, ౨౮౬;—బుద్ధి ౧౬౧;—గారి యుప దేశము ౧౬౪;—కలవలపడుట ౧౬౮;—గారిపక్షిలు ౧౭౯;—గారి పీడుకోలు విందు ౨౧౦;—గారి ఇంట్లో సభ, ౨౧౪;—గారి దావా ౧౯౯;—గారు దావా గెలిచిరి ౨౦౩, ౨౧౦-౧౨;—గారి గృహము, కార్యస్థానము, సత్రము ౨౧౭; ౨౨౦;—గారి తలపాగ ౨౨౪;—గారి చందా ౨౨౭;—‘కుర్ లేండ్’ స్త్రీమరు కొనిరి, ౨౭౬;—‘నాదగీ’ స్త్రీమరు ఏదెంటు ౨౭౬;—గారికి నష్టపరిహారము ౨౮౪;—గారిని బెదరించుట ౨౮౫.

అబ్దుల్ కరీమ్ జావేరీ నేట్ ౧౫౩.

అబ్దుల్ కరీమ్ హాజీ ఆపం కంపెనీ వ్యవహారాలు ౨౮౪.

అబ్దుల్ గనీ నేట్ ౧౭౫-౬, ౧౮౮.

అమెరికా ౧౧౩, ౧౧౬;—నీగ్రో ౧౮౦;—హోటలు యజమాని వసతి ఇచ్చుట ౧౮౦.

అమృతబజారుపత్రికా ఆఫీసు ౨౭౪;—అధిపతి ౩౪౧.

అమ్మ, మా ౨౬, ౩౨, ౪౨, ౫౫-౭, ౬౨, ౬౬, ౭౪;—పరమ సాఖ్యి ౩;—కు సూర్యదర్శనము తెలియజేయుట ౪;—గారి అనుమతి ౫౮;—గారి ఆజ్ఞ ౬౧;—గారి చెంత శేషధము ౬౨, ౧౦౦;—గారి మీద బెంగ ౬౯;—గారు చనిపోయిరి ౧౩౩.

అయ్యా ‘సర్’—Sir—౬౮.

ఆరబీ ౨౪, ౨౫.

అకారాదిపదాది సూచి

అరబ్బులము ౧౬౨-౩.

అరవవారు ౧౬౩, ౨౫౩, ౩౦౩;—యతము ౨౩౩;—సూచునా
౨౩ ౩;—వంబయిల్లు దృష్టికోవము ౩౪౨.

అరవము ౨౫౨, ౨౫౩, ౩౦౩;—బాగుగనే నేర్చితిని ౨౫౩;—
దక్షిణ ఆఫ్రికా చెరసాలలో నభ్యసించితిని ౨౫౩.

అరేబియా సముద్రము ౧౩౧.

అర్జీలు వ్రాయుట ౧౪౩, ౧౪౬.

అశెజ్జాండును—పోలీసు నూపరింపెండెంటు ౨౯౧-౨౯౩;—మిసెస్
౨౯౦;—గారికి వందనములు ౨౯౩;—గారి చాతుర్యము ౨౯౪.

అల్పత్వము, నా—ప్రస్తా ౪.

అల్లిస్ సన్ ౩౫, ౬౧-౨.

అసెంబ్లీ ప్రెసిడెంటు ౨౧౫.

అస్పృశ్యత ౨౦౩.

అస్సాము స్త్రీచురు ౧౨౩.

అహమ్మదాబాదు ౫౫;—హైస్కూలు ౩౦౨.

అహింస ౩౬;—పాతము ౪౧;—నిమగ్నము ౨౬౧;—సిద్ధాంతము
వై ప్రశ్న ౨౮౩.

ఆ

ఆంగ్లము ౨౩.

ఆంగ్ల పదములు ౩౩.

ఆంగ్ల భాషాజ్ఞానము ౨౫౧.

ఆంగ్ల దేశము ౩౯, ౮౧, ౯౨, ౯౩;—న హైందవవిద్యార్థులు ౯౬.

అకారాదిపదాది సూచి

అండ్లీయ ఉపాధ్యాయుడు 300;—సమాజము 22, ౮3.

అండ్లీయుడు ౬౬.

అండ్లీయులు ౯౭.

అంగ్లోఇండియన్ 23;—పత్రికాసంపాదకులు ౨౭౫.

అంగ్లూ ముద్రే ౨౦౪.

ఆన్స్ ఫర్డు ౮౨.

అగ్రా 3౬౬.

ఆత్మ కథ ౧౨;—ప్రస్తావనలో ౧, ౨;—పరీక్ష ౮౦;—జ్ఞానము
౪2;—చాప్మన్ క్లారము ౪2;—హత్య 3౮.

ఆదంజీ మియూఖాన్ ౧౬౬, ౨౧౪, ౨౧5, ౧౫౧-౨, 300, 33౪.

ఆధ్యాత్మిక ప్రయోగములు, ప్రస్తావనలో ౪;—ప్రసంగములు ౨౪౫.

ఆనందస్వామి-ప్రస్తావనలో ౨.

అనాకింస్పఫర్డు వ్రాసిన Perfect way in Diet 2౫.

అనిబేసంటు సతీ ౧౦3, ౧౦౬, 3౬౫, 3౭౧.

అపదలో ఐక్యము ౨౮౧,

అమోదజీవ ౨౧౪, ౨౧౭.

ఆరెంజి ఫ్రీస్టేటు ౧౯3-౪, ౨౧౦.

ఆర్థ్ -మంచి వ్రాయసకాడు ౨౧౬.

ఆరీమి ఆండు కేవీ స్టోర్సు 22.

అలిస్సన్ గారు-డాక్టరు, వారి సంతాననిరోధోపాయములు 3౧౨.

అసియా ఖండవాసులకు శాసనములు ౧౯౪-౫.

అకారాదిపదాదీ సూచి

ఆసెటిక్ ఆసిడ్ ౭౦.

ఆస్తికమలేము ౧౦౬.

ఆస్తికుడు: నాస్తికుడు ౧౧౭.

ఆహార పరీక్ష ౭౫;—పరిశోధన ౭౫.

ఇ

ఇంగ్లాండు ౧౫, ౨౨, ౫౫-౭, ౫౯-౬౦, ౬౬, ౬౯, ౭౪, ౯౫
 ౨౦౮;—బార్నిష్టర్ల పూర్వాచారము ౧౨౨;—లో మాంస
 భక్షణము ౮౭;—లో శాశాహారపరిశోధనకు నీజములు ౮౯;
 —లోని హైద్రజన్ విద్యార్థులు ౯౬;—హైకోర్టులో నాశన
 రిజిస్ట్రే రగుట ౧౨౩.

ఇంగ్లీషు ౨౩-౪, ౬౬, ౭౧, ౮౨, ౧౧౧-౩, ౧౪౪, ౧౫౪,
 ౧౬౧-౨, ౨౫౩, ౩౦౩;—ఉద్యోగులు ౨౫౨—నాన్వ
 చదువుకొనిరి ౧౯౨;—భాషాశాస్త్రము, కాంక్రెటులో
 ౩౪౬;—నారి ఉడుపులు ౫౯;—ఆచారములు ౭౦, ౭౬;
 —వర్తకులకు మనము కమిషన్ ఏకెంటుము ౩౬౪;—ఐంటిక
 ములు ౧౧౪;—సంఘము ౭౭;—సర్టిఫికేట్లు ౨౨౧-౨.

‘ఇంగ్లీషుమన్’ ౨౭౪;—పత్రికాశీపతితో పరిచితి ౩౬౩.

ఇండియా, ౬౯, ౭౫, ౭౯, ౧౧౩, ౧౫౪;—కు దారి పట్టుట
 యునా? ౧౭౦;—వైస్రాయి, ఎడ్మిన్ ప్రభువు ౨౩౮;—
 సర్కారు ౨౩౮;—కు బయలుదేరుట ౨౫౨,

ఇండియన్ ప్రాంచైజ్ ౨౧౦-౧౧;—క్లబ్బునకు గోఖలే గారు బిలి
 యర్ను ఆడవచ్చుట ౩౫౧;—లో ౩౭౨.

అకారాదిపదాది సూచి

ఇంద్రియములు; రాక్షసబలము కలిగినవి ౩౧౮.

ఇంద్రియ నిగ్రహము ౩౧౯;—నాపడినపాట్లు ౩౧౨.

ఇంద్రియనిగ్రహోద్యమము ౩౧౨.

ఇన్ డెన్ చెర్డు కూలీ ౧౬౩, ౨౩౪;—చట్టము చదువుట ౨౩౩.

‘ఇన్ ఫాలిబుల్ పూఫ్’-పియర్స్ గారి గ్రంథము ౧౮౬.

ఇన్ ఆఫ్ కోర్టు ౭౯.

ఇసా హాజీసుమర్ సేట్ ౧౭౪-౫.

ఇస్త్రి పేట్టె ౩౨౨;—నా ఇస్త్రి: చాకలి ఇస్త్రి ౩౨౩.

ఇస్లాం ౨౫, ౧౬౧;—గ్రంథములు ౨౦౮;—మతమున నాకు సామాన్య
జ్ఞానము ౧౬౨.

ఈ

ఈవినింగ్ నూట్ ౭౯.

ఈశ్వర-అనుగ్రహము ౩౪, ౧౫౯;—ఇచ్చా రర;—సుహిమ ౧౧౮;
—రక్షితుడు ౨౪౯;—సాక్షాత్కారము ౩౧౭; ప్రస్తావన ర;
దీనికొఱకు బ్రహ్మచర్యము ౩౨౦.

ఈశ్వరుడు రక్షించుట ౧౦౯;—పంపినదూత ౨౪౭;—సాగనివ్వ లేదు
౩౮౨.

ఈశ్వరుడే వినతి నంగీకరించెను ౩౮౧.

ఈశ్వరునకు చేతు లెత్తితిని ౩౭౮.

ఉ

ఉత్తమచందు గాంధీ ౧.

ఉత్తమధర్మము ౧౨.

అకారాదిపదాది సూచి

ఉపనిషత్తులు-దివ్యజ్ఞానసమాజమువారు ప్రకటించినవి ౨౪౩.

ఉపవాసము, ఇచ్ఛాపూర్వకము;—మనోనిగ్రహము;—విషయాసక్తి
—బ్రహ్మచర్యమున కనివార్యోపకరణము ౩౧౮;—ఓక్ష ౪౯.

ఉపాధ్యాయపదవి ౧౪౪.

ఉపాధ్యాయుడు ౬, ౧౩, ౧౪, ౨౨, ౪౩, ౫౪;—మద్యమాంస
ములు ౨౩-౨౪.

ఉపాసన ౧౧౦.

ఉర్దూ ౨౫;—భావ చదువ దలచుట ౨౫౨;—మున్నీ ౨౫౨;—
యౌరవాడచెఱసాలలో నభ్యసించితిని ౨౫౩.

ఎ

ఎడ్వర్డు-పట్టాభిషేకసమయము ౨౬౧;—మెయిల్లండు ౨౦౮-౯.

ఎడ్విక్ ఆర్నాల్డు, సర్ ౮౯;—గారి గీతానువాదము ౧౦౨;—
గారి లైట్ ఆఫ్ ఏషియా ౧౦౩, ౨౪౪.

“ఎథిక్స్ ఆఫ్ డయట్-ది” ౩౫.

ఎఱ్ఱసముద్రము ౩౬.

ఎర్లిక్ ప్రభువు, ఇండియావైస్రాయి ౨౩౮;—గిర్మిటియా తలపన్ను
తెల్ల వారికి లాభముకూర్చుట ౨౩౯.

ఎల్లర్ థార్పు, మిస్టరు ౨౩౩.

ఎవిడెన్సు ఆఫ్ ౧౪౧-౨; ౩౩౨.

అకారాదిపదాది సూచి

ఎస్కాంటీ హోరీ ౨౧౧-౨, ౨౧౫, ౨౨౫, ౨౯౫-౬, ౩౨౭:—
అటర్నీ జనరలు ౨౨౧:— గౌరవకబురు ౨౯౯:— గారు పిలువ
నంపుట ౨౯౯.

ఏ

ఏకపత్నీవ్రతము ౯౬, ౧౫, ౩౧౦-౧, ౩౧౩.

ఏకాదశి ౪౯.

ఏడెన్ ౧౩౧.

ఏఫిల్ టవర్ మానవుని అజ్ఞాన చిహ్నము, టాత్ స్ట్రాయి గారి అభిప్రాయము ౧౧౭-౮-౯.

ఏయిడాన్సుమిషన్ ౩౦౭.

ఏను-అద్వితీయ అవతారము, ఈ సిద్ధాంతము హృదయంగమము
కాలేదు ౨౮౫:— కుటుంబముతో పరిచితి ౨౪౩, అగ్ని
పోవుట ౨౪౪:— నకును, బుద్ధునకును తారతమ్యము ౨౪౪;
— మతము; నా అంతరాత్మ ౨౦౪:— మతముపై నాకు ఈ సు
గూర్:— మతమువారి వాదన ౧౮౯:— మతమున కలియనిచో
ముక్తిరాదా? ౨౦౬.

ఏనేరక్షకుడు ౧౮౮.

బి

బంటె, పై తొలిసారి ప్రయోజము ౫౭.

బీ

బీటుపిండి-జావ ౭౧:— పులుసు ౫౭.

అకారాదిపదాది సూచి

ఓతాగాంధీ ౧.

ఓల్లులైన్ది మెంటు ౧౦౪.

ఓల్లుఫీలుగారు ౧౯-౯౦.

క

కటిస్నానము ౩౭౮.

కతిసకాసనము ౧౯౮, ౨౧౫.

కడిపటిమాట ౨౮౭.

కత్తిమీదిసాము ప్రస్తా-౮.

కన్సర్వేటివులు ౨౨౬.

కబాగాంధీ ౧-౨.

కరంచందుగాంధీ ౧.

కరిపత్రములు ౨౦౫ ౨౩౧;—వక్షేణాప్రికాను సుతించి ౨౬౩.

కర్జన్ లార్డు-వర్మారు ౩౫౨.

కలకత్తా ౨౫౨, ౨౫౫, ౨౭౩, ౨౭౬, ౩౩౯, ౩౫౧, ౩౫౯
౩౬౪, ౩౬౬.

కలకత్తాలో నాకార్యక్రమము ౩౬౩;—లో ఓడవిసులు ౨౫౪;—
లో సభచేయులు సులభముకాదు ౨౭౪-౫;—కాంగ్రెసు
౩౪౩, ౩౪౪;—అధ్యక్షుడు, డి. ఏ. వాచాగారు ౩౩౯;—
నాదక్షిణాప్రికాతీర్మానము ౩౪౦, ౪౮;—అది ఆమోదంప
బడుట ౩౪౯-౫౦;—నివాసములు ౩౪౧;—ప్రతినిధులు ౩౪౧;
—వారు హుతుములు జారీచేయుదురు ౩౪౨;—వారిలో
అంగీకరించినము ౩౪౨;—వీరికి ప్రేక్షకులకు అభేదము ౩౪౯;

అకారాదిపదాది సూచి

—ప్రతినిధుల మలమూత్రవిస్త్రసము ౩౪౩;—దానిని బాగు చేయుగౌరవము నాకేదక్కను ౩౪౩;—ఆరంభము ౩౪౭;—అన్నియు ఇంగ్లీషులోనే ౩౪౭;—నాఉపన్యాసము ౩౪౯;—ముగిసెను ౩౫౧.

కలోనియత్-బారన్ ఇండియన్ ఎడ్యుకేషనల్ అసోసియేషన్ ౨౩౦.

కస్తూరిబాయి ౧౬, ౩౩౯;—ఆమెకు చదువు ౧౭-౮;—ఒక బంగారుహారము ౩౩౫.

కాంగ్రెస్ ౩౪౫-౩౫౦;—తంతు అంతయు తెలిసికొంటిని ౩౪౬;—పనులు నడపుట ౩౭౨;—మూళ్ళాళ్ల ముచ్చట ౩౪౧;—లో పనిజేయవలెననియున్నది ౩౪౫;—లో కాలము వృథా ౩౪౬;—లో ఇంగ్లీషుభాషాధికారము ౩౪౬;—నేవలో తలవెంట్రుకలు నరసినవి ౩౪౫, ౩౫౧.

కాశియావాడు ౯, ౧౭, ౧౯, ౫౪, ౧౪౭-౮, ౧౫౧, ౨౪౧;—కోమటులు ౨౮౦;—జూడివత్ అసిస్టెంటు ౩౭౨-౩;—లో నిన్ను ముఱుగనీయము ౩౭౫;—సంస్థానములలో మాపూర్వులు మంత్రులు ౧.

కాథవళే, ప్రొఫెసర్ ౩౫౫, ౩౬౨.

కానుకలు, దేశమునకు మఱులునపుడు ౩౩౪-౫;—వాటిని జీర్ణము చేసుకొనవచ్చునా? ౩౩౬;—లోక నేవకుని నిజవస్తువులుకావు ౩౩౮.

కార్డినల్ మానింగు ౧౧౪-౫;—మహత్ ౧౧౫.

అకారాదిపదాది సూచి

కార్జెల్ వ్రాసిన “హీరోన్ అండు హీరో వర్షిక్” ౧౦౫;—గాఁ

మహమ్మద్ స్తుతి ౨౪౩.

కాలరు, ఉన్ని ౩౨౨;—నేను బాగుచేసినది ౩౨౨.౩;—బాండ్ల
చోస్యము ౩౨౩.

కాలేజీ, ౫౪; శ్యామలదాసుకాలేజీ ౫౪—౫.

కాళీ, ఆలయము ౩౬౦;—మాతకుభయంకరయజ్ఞము ౩౬౨;—చరణ
బెనర్జీ గారి దర్శనము ౩౫౮; చారి నిరాడంబరజేషము
౩౫౯; వారితో సంభాషణ ౩౫౯.

కాశీ ౩౬౫-౬;—కథ ౩౬౮;—విశ్వనాథ-ఆలయము, భగవచ్చింత
నకుతావులేదు; అశుచి, దుర్గంధము, రూపాయల తాపటము
౩౬౯—౭౦;—దర్శనము ౩౬౯—౭౦.

కాసా, తలపాగాలు ౩౫౭.

కాసిమ్ కమరుద్దీన్ మహమ్మద్ ౧౭౫.

“క్షీరీటములేని బొంబాయిపాదుషా” ౨౮౧.

‘క్షేటు థియాసఫీ’ ౧౦౩.

‘కుర్ లేండు’ స్త్రీమరు ౨౮౬; ౨౯౬, .దాదా ఆబ్దుల్లాగారు కొనిరి.
౨౭౬.

కురాన్, వరీఫ్ ౧౬౧;—నేలుగారిది ౨౦౮.

కులము-నుండివెలి ౧౩౬.

కుష్టు-శోగి ౩౦౬;—రామాయణ పతనమున గుదురుట ౪౮.

కునీ-చైద్యము ౩౭౮.

అకారాదిపదాది సూచి

కూలివారు, ౧౩౬౩;—భారతీయులకు పేరు ౧౬౩.

‘కూలీబారిష్టరు’ ౧౬౩, ౧౭౭.

కృష్ణశంకరపాండ్యా ౨౪.

క్వెస్ట్ ౧౫౬౮, ౨౮౬-౭, ౨౮౯;—జిరజింతు ౨౮౧;—
సెలూను, విందు ౨౮౫.

కె. మా లెసన్, గారి విప్లవ (Mutiny) చరిత్ర ౧౭౭.

కెమిస్ట్రీ ౮౩.

కెల్మరుహోటల్ ౨౫౫.

కేంబ్రిడ్జి ౮౨.

కేదాశత్వరుని మందిరము ౩౮.

కేవల్ రాం, మావశీ, దవేగారు కేసులు తెచ్చియిచ్చుట ౩౭౨, ౩౭౪.

కేశవచంద్రసేను-గారి శివితము చదువుట ౩౬౨.

కేశవరావు దేశపాండే ౨౬౬-౭,

కేసులు—౧౮౩, ౧౮౫; నా మొదటికేసు ౧౪౨; కే. మా. దవేగారు
కేసులు తెచ్చియిచ్చువారు ౩౭౨.

కొట్టినవారిపైకేసు ౨౯౫.

కొశంబవేలుసిక్లయి, ఎ ౨౧౪.

కో కో ౮౪;—రొట్టెలు ౮౪.

కోట్టు ౧౮౭౮, ౧౯౭;—క్వేకకు తెగవారు ౧౮౫;—హృదయము
౧౮౬;—గారితో పికారు ౧౯౫;—గారు పాపభీరువు ౧౯౫;
గారిచ్చిన గ్రంథములన్నియు దండుగ ౨౦౮.

అకారాదిపదాది సూచి

కోడిగుడ్డరసము ౩౭౬-౭.

కోర్టు—ఒకత్రాసు ౨౨౧;—లో నన్ను చేర్చుకొనక పోవుట ౨౨౪;
—నియమములు: తలపాగ ౨౨౪-౫;—ఫీజు రెగ్యులేషన్
౨౦౨;—లో నాక్షరమును జూచి కోలాహలము ౩౨౫.

క్రికెట్—౨౦.

క్రూగర్, ప్రెసిడెంటు ౧౯౬.

క్రైస్తవ—మతము ౫౦-౧, ౧౦౪, ౧౦౪;—మతబోధ ౫౦;
—మతప్రాశస్త్యము ౧౦౨;—మతానుసారము ఆత్మశ్రేణు
౨౧౬;—మిత్రులు నన్నే సుమతమున గలుపుకొన బ్రయత్నిం
చుట ౨౧౭, ౨౦౯;—మిత్రులవలని యనుభవములు ౨౦౪.

క్రైస్తవుడు ౫౧, ౧౦౪.

క్రైస్తవులు ౨౦౫;—పరిగమము ౧౦౬;—హిందువులు ౨౧౭,
౨౧౧;—మాంసభోజులు ౧౦౪.

క్రాఫ్ గారు, డాక్టరు ౧౯౫-౬.

క్లయింటుస్, ఇబ్బడిఖర్చు ౩౭౩.

క్వారంటీన్ ౨౦౩, ౨౦౫; ౨౦౭—లో మాఓడల నుంచుట ౨౦౩,
అందుకు సూతువు ౨౦౪.

ఫి

ఫిరనేట్ జీ, సి. యం., స్మార్ట్ కాజుకోర్టు ఇడ్జి ౨౬౩.

ఫాతా (Book-keeping) ౧౬౭, ౨౧౦.

ఫాన్ గారు, కేసులలో నాను సాయపడుచుండు వారు ౩౧౭.

అకారాదివదాది సూచి

గ

గర్వగంధము—ప్రస్తా ౯.

గవర్నరుగానికి అతిథిని ౩౩౯.

గాంధీ, ఉత్తమచంసు ౧;—ఓతా ౧;—కబా ౧, ౨;—కరంచందు ౧;
—తులనీదాస్ ౧;—మణీలాల్ ౩౨౧; ౩౨౨;—మగ్
లాల్ ౩౨౩;—కుటుంబము ౩౨౩;— కుటుంబమువారు
వైష్ణవులు ౨౯, ౩౧;—నీ చెలిమి తగదు ౨౪౫.

గాడ్ ఫ్రే, సుభాన్ ౧౬౬;—జేమ్స్ ౧౬౬.

గాడ్ సేవ్ ది కింగు ౨౬౦-౨౬౧.

గాబ్ మూరి ౧౨౫.

గార్డు ౧౨౨;—మొదటితరగతనుండి నన్ను చెడలగొట్టుట ౧౨౨.

గిరిమిటియా ౧౬౩; ౨౩౨, ౨౩౪, ౨౩౯, ౨౪౦, ౩౦౨, ౩౨౨,
౩౩౩,—ఆనుపత్రి ౩౦౬;—కరారునామా ౨౩౫.—దొరల
వేషము తొల్పుట ౧౬౪;—పొరు ౨౪౦;—బంధువు ౨౩౪;
—బిల్లు ౨౩౬;—లతో సంబంధము ఎక్కువగుట ౨౩౬;—
లలో అన్నిరకములభారతీయులున్నారట ౧౬౪,—లకు పెట్టిన
ఆశలు ౨౩౨;— తలపన్ను ౨౩౨;—లలో వివేకోదయ
ము ౩౨౯;—లతృప్తి ౨౩౫;—శాసనపరతులు ౨౩౨;—
హాటు ౧౬౪.

గిర్గామునందు ఇల్లు మకాము ౧౪౫, ౩౨౬, ౩౨౧.

గీతా-అనువాదము ౧౧౨, ౧౧౩;—గిరిప్రవచనము ౧౦౪-౫;—పా
రాయణము ౩;—భక్తియోగము ౩౫౯.

అకారాదిపదాది సూచి

గుజరాత్ ౨౯.

గుజరాతీ ౧౭, ౨౫, ౫౨, ౩౦౨;—అయిదవ తరగతివరకు మాతండ్రి
చదివెను ౩;—అనువాదము ౧౧౨, ౧౧౩, ౧౧౩;—పలుకుల
కునాత్యమా ౧౧౫;—లో బోధన ౩౧౧;—శిక్షకుడు
౩౧౧;—నిఘంటువు పెస్తన్టీ పాదుషాగారి నేవ ౨౬౮.

గుడివన్ పెర్సనల్ ప్రాపర్టీ ౧౨౩.

‘గుమాస్తాపని’ ౩౪౪.

గురుదాస బెనర్జీ, సర్ ౧౬౩.

గురువుకొఱకు అన్వేషణము ౧౩౪;—నుహత్వము ౧౩౫.

గుఱ్ఱపుబండి—అధికారి నన్నవమానపరచుట ౧౭౨-౩;—అధికారి నా
గుబలు పగులగొట్టుట ౧౭౩;—వీశెంటు ౧౭౨, ౧౭౪.

గృహ-భారము ౨౪౬;—శ్రమము ఇండియన్ బారిస్టర్లకు తగినట్లు
౨౪౬.

గొటియలను క్రూరహోమమునుండి కాపాడ నా ప్రార్థన ౩౬౧,
ప్రాణమువెల ౩౬౧;—మంద బలికిబోవు ౩౬౦;—మృత్యుబాధ
౩౬౧.

గోఖలేగారు, గోపాలకృష్ణ ప్రాఫెసర్ ౨౪౦, ౨౭౧, ౨౭౧, ౩౨౩
౩౪౭, ౩౬౩, ౩౬౫;—ఇచ్చిన బహుమానము ౩౬౫;—గం
గకు సమానులు ౨౭౧;—గుఱ్ఱపుబండి ౩౫౬;—గొడుగునీడ
౩౫౮;—ట్రాములో పోవుట దుష్కరము ౩౫౬;—నన్ను
తమ బసకుగొనిపోయిరి ౩౫౧;—నన్ను సాగనంపుట ౩౬౫;—
నా క్రొత్తను బాపిరి ౩౫౪;—నాహృదయము నాక్రమించిరి

అకారాదిపదాది సూచి.

౨౭౧;—పనిచేయురీతి ౩౫౫;—బిలియర్డ్స్ 'అవెంజియన్' క్లబ్బుకువచ్చుట ౩౮౧;—రానడేగారి యంను వారికిగౌరవము, వారివానికోత్సవములను జరుపుట; ౩౫౫—వారికోరిక ౩౭౨;—వారికడ నెలవుగొనుట ౩౬౬;—వారి భక్తిచ్చాయన నా పని తేలికయైనది ౩౬౪;—వారినేలువ ౩౨౩; దానికి నా ఇష్టము ౩౨౪, ౩౪౪;—వారికి నా తీర్మానము చూపితిని ౩౪౭; దానిని కాంగ్రెసులో సమర్థించితి ౩౪౮;—వీరి మనస్సును వేధించునవి: 'భారతజేతదారిద్ర్యము, పౌరతంత్ర్యము' ౩౫౫;—సాపించిన సంప్రద ౩౭౨.

గోమాంసము ౫౦;—తినుట ౫౦, ౫౯.

గ్రాండ్ సేవ సత్ పూటల్ ౧౭౫.

ಗ್ರಾಂಡ್ ನೈಟ್ ೧೨೧.

ಗ್ರಂಥಕಂಪನಿ ಒಡಿ, ಒರ, ಒಫ.

ప్రకృతి, మా.

గ్రేడ్ ఈస్టర్న్ హోటల్ ౨౪౩.

గాడ్‌ఫన్ గారియోజ భార్యకుగల ప్రేమ కథ.

మ

మూర్తికోపరము 3౮౧.

ఘూర్జరభావ రక.

ప్రశ్నా ౧౭.

అకారాదిషదాది సూచి

ఫగోషాత్ బాబు, కలత్తాకాంగ్రెసు కార్యదర్శి ౩౪౪; హ్యూము
గారితోపాటు! నాపసు పాలు కలదనుట ౩౪౬;—సంతసిం
చిరి ౩౪౫;—మాటలప్రోవు ౩౪౫;—గారికి చొక్కానుం
డీలు పెట్టియిచ్చుట ౩౪౬.

చ

చట్టములు-భారతీయుల హక్కును సంఘచించు రెండు ౨౯౭;—మం
జూరాయెను ౨౯౮.

చదరంగము ౧౫౬-౭, ౨౫౨.

చర్చిశేటు ౩౮౧.

చాండాల-వాటిక ౨౫౮

చాంద్రాయణము ౩.

చాకలీ-ఖర్చు ౩౨౨-౩.

చాతుర్మాస్య ౩.

చాన్లెస్-టౌను ౧౭౧-౨, ౨౯౯;—బ్రూసు, మారిషస్ గవర్నరు
౩౩౯.

చిత్తానందము నిచ్చునదియే సేవ ౨౬౪

చిత్రలేఖనము ౨౨.

చిమన్‌లాల్ సెతల్వాడ్ ౩౩౯-౪౦

చివరవానిపుట్టుక ౩౦౮.

చీటి-పై నాతప్పు వ్రాసి తండ్రి కిచ్చితిని ౪౦.

చీపురుకట్ట ౩౪౨.

చీవలీళిదిర ప్రాంతసంచారము ౩౩౦.

అకారాదిపదాది సూచి

‘చైబనీ’, డాక్టరు, ‘పాయెనీర్’ ఉపసంపాదకులు ౨౫౫.

చేంబర్ ఆఫ్ కామర్స్, కలకత్తాలో ౩౫౧.

చేంబర్లెస్ గాను ౨౫౫, ౩౮౨;—నేటాలు గవర్నమెంటుకు తంతి
నిచ్చుట ౨౯౪;—వారిని యాచుటకు డెప్యూటీమన్ ౩౮౪
చాపాటీ ౩౭.

చారంగీమహాలు ౩౬౩.

చార్యము ౩౯-౪౦.

బి

బిమియత్ రామ్, నానాభాయి ౩౮౨.

బియ్యూరు ౩౬౬.

బియరామ్దాను-ప్రస్తా ౧

బిర్మనీ ౧౪౪.

బిర్మిష్టన్ ప్రేషన్ ౧౭౮.

బిలచికిత్స ౩౭౭-౮, ౩౮౧.

బింజిబారు ౧౫౮-౯, ౧౬౭, ౨౬౭.

బికోబన్-డి-వెబ్, ప్రిటోరియా బ్రిటిషు ఏజెంటు ౧౯౩.

బాతి-బహిష్కారము ౧౩౧;—వైషమ్యము ౨౩౮.

బాన్ బరన్స్ ౧౧౪;—రాబిన్సన్, సర్ ౨౧౫.

బాన్స్టన్ ౧౮౧, ౧౮౩;—హోబ్స్ ౧౮౦.

బానునగరము ౩౭౨-౩౭౫.

బార్జిముల్లర్ ౨౦౪.

అకారాదిపదాది సూచి

జీసస్ ౨౫;—ఈశ్వరుని ఏకమాత్ర పుత్రుడు ౧౮౨;—ను గుఱించి
నానమ్మకము ౨౦౬-౭;—భగవత్స్వముడు ౨౧౬.

జూనాఫుడ్ ౧;—వకీలు ౬౩-౪.

జూలూ-జాతివారు ౨౩౬;—తిరుగుబాటు, నేటాలులో ౩౧౨-౩;
అందు పనిజేయవలయుట ౩౧౨.

జేమ్స్ గాడ్ ఫ్రే-దక్షిణాఫ్రికా ప్రతినిధి సంఘసభ్యులు ౧౬౬.

జైన-సాంప్రదాయము ౩౧;—ధర్మాచార్యులు ౫౦.

జైల్స్-పరీక్షకుడు ౫.

జోషీ-మాపుశీ దవే ౫౫, ౫౯-౬౦, ౨౧౪.

జోహాన్స్ బర్గు ౩౧౬;—నందు గోఖలేగారికి విందు ౩౨౩;—నుండి
మకాము ఎత్తివేయుట ౩౧౨.

జూనవాపి, ఇచ్చట చెడుగవులు, నేనిచ్చిన దమ్మిడీ దక్షిణ, పండాచే
తిట్టుతినుట ౩౭౦.

జ్యేష్ఠ-పుత్రుడు, నా ౩౦౨-౩.

ట

టాంగోటా ౨౨౯.

టాగోరు, మహారాజా ౨౭౩.

టాల్ స్టాయి, ఎఫిల్ టవర్ ౧౧౮-౧౯;—వ్రాసిన ‘వైఖంతము నీ
హృదయములోనే’ ౧౩౫, ౨౦౮. The Gospels in Briefs
What to do” ౨౪౩.

టే-కాఫీలు. మాయింట ప్రవేశించుట ౧౩౮.

టెటమ్ గారు, రేవు నూపరిం టెం డెంటు ౨౮౯.

అకారాదిపదాది సూచి

ప్రైఫాయిడ్-జ్వరము చెండచిల్లవానికి, నా జలచికిత్స 32౬-2.

ప్రైము ఆఫ్ ఇండియా ౨౧౮.

బ్రాన్సువాలు, ౧8౬-2, ౧౮3-౪, ౨8౬, ౨౯౬;—నందు అప్పు
క్లానేటుగారి వ్యవహారము ౧౬౦.

ప్రైయినింగు కళాశాల, రాజకోటలో ౨౬౧.

డ

డచ్చి-పోలీసు ౧౯2;—భాష ౧౯2.

డర్బన్—చూడు, దర్బాన్.

డాక్టరు సర్టిఫికేటు, రక్షకదళమునకు 3౨2.

డిజరాలీ, మంత్రి ౧౧౪.

డెక్కు-మీద పయనము ౧౧3, ౧౧౬, ౧3౧, ౧౫౬, ౧౫8, ౨౫౨.

డెయిలీ-టెలిగ్రాఫ్ 23;—పత్రికాప్రతినిధితో పరిచితి ౨23;—
న్యూస్ 23.

డ్రాయింగురూము-బెంగాలుక్లబ్బులో భారతీయులప్రవేశము ౨23.

త

తండ్రిగారు, మా ౧3, 3౯, ౪౨, ౪౪, ౫౪, 3౮3; దివాను ౧౨,
౨౨3; వారికి పరిచర్య ౨౧; వారి ఓర్పు ౪౧, వ్యాధి ఎక్కు
వగుట ౪3, వేదన ౪౧, మరణప్రయాణము ౪౪, ౪౫; వారి
గౌరవము ౧౪3.

తయాబీ-బదురుద్దీన్, ఇడ్లి ౧౨౫, ౧౪౧, ౨౬౨-3;—వంశీయుని
వాగ్దానభంగము ౨౬2.

అకారాదిపదాది సూచి

తలపన్న-గిరిమిటియాలపై, ౨౩౦-౪౦.

తలపాగ ౧౬౪-౫;—మేజిస్ట్రేటుతో తగవు ౧౬౨;—కోర్టు నియమములకు విరుద్ధము ౨౨౪;—తీసివేయు పని తెల్ల అధికారి ఆజ్ఞ ౨౨౫.

తలిదండ్రులు ౩౩, ౫౧;—చారిపైభక్తి ౪౮;—చారికి పరమభక్తుడను ౩౦.

తిలకు—చూడు, లోకమాన్య.

తుపాను ౬౧, ౧౩౧, ౨౮౧;—తోలగిపోవుట ౨౮౧;—భయము ౨౮౨.

తులసిదండ, మాఅమ్మగారి ప్రసాదము ౧౮౭.

తులసీదాసు-రామాయణము ౪౯;—గాంధి ౧.

తెలుగు సేవ్య బ్రయత్నము ౨౫౩;—వారు ౧౬౩, ౨౫౩, ౩౦౭,

తెల్ల-అధికారులు ౧౪౭, ౧౫౧; వారినడత ౧౪౯; వారి అజ్ఞానము, అవిచారము ౩౮౩;—ఉద్యోగి ఉద్దూ చదువుటలో నన్నతి క్రమించుట ౨౫౨;—దొరతనమందలి విశ్వాసము ౩౭౬;—ఫాదరీలు ౨౧౧;—బాటసారులు ౧౭౮;—వర్తకులు ౧౬౧—సోలర పాత్తు ౩౨౯-౩౦.

తెల్ల వారు ౨౭, ౧౫౩; వారిని ఆనుకరించుట ౨౭౯; వారి ఆధిక్యము ౨౨౨; వారిని జయించుటకు మాంసాహారము అవసరము ౨౯-౩౦ వారివలన చైలులో భారతీయులు పడుపాట్లు ౧౭౧; వారి యోగ్యతాపత్రముల విలువ ౨౨౧-౨; వారు తలలు వంచుకొనిరి ౨౯౭; వారిబడి ౩౧౧; వారికి నల్లవారిపై ఈసు ౨౭౩.

అకారాదిపదాది సూచి

తైయబ్ హాజీఖాన్ మహమ్మదు, ప్రతివాది ౧౬౮-౯, ౧౯౦, ౧౯౩,
౨౦౨; రాజీ కంగీకరించుట ౨౦౨-౩.

తైలంగుగారు, భాషాపండితులు ౩౫౬.

“త్యాగనటకే”, నిఘ్నూలానందుని ౧౨, ౩౧౪.

త్యాగిజీవనము, భోగిజీవనము ౩౧౮.

త్రాగుబోతులు ౧౧౭.

త్రిభువనదాసుగారి గ్రంథము ౩౬౮.

త్రివేణి సంగమము ౨౫౬.

ద

దక్షిణ ఆఫ్రికా ౧౮, ౧౨౨, ౧౨౩, ౧౨౮, ౧౪౩, ౧౫౩-౬;
౧౭౦, ౨౫౧, ౨౫౬, ౨౬౪, ౨౬౭-౯, ౨౭౪, ౨౯౬,
౨౯౯, ౩౦౨-౩, ౩౦౭, ౩౧౦, ౩౩౪, ౩౩౯, ౩౪౧,
౩౪౯, ౩౫౧, ౩౫౯—ఆత్మగౌరవముగల భారతీయులకు నివా
సయోగ్యము కాదు. ౧౯౮;—కేసు ౧౬౭;—క్లయింట్లు
౩౮౧;—కు రెండవతూరి సకుటుంబప్రయాణము ౨౭౬;—కు
పోవు మహోత్సవము ౧౫౫;—నాజీవితము ౨౧౩;—ను
గూర్చి ప్రధానవ్యాసములు ౧౭౬;—నుండి పెద్దసాయము
౩౩౩;—నుండి తంతి ౩౮౨;—రేవులో డాక్టరు పరీక్ష
౨౮౩;—లో బిడియమువడలుట ౯౫;—లో రోమన్ డచ్చి
లాలు ౧౨౩;—లో ప్రఖ్యాతి ౧౬౫, ౨౨౫;—లోని తెల్ల
వారిదోషములు ౨౭౫;—లో మాకిరువురు కుమారులు కలిగిరి
౩౦౭;—సత్యాగ్రహము ౩౦౦, ౩౦౨;—సత్యాగ్రహేతి
హాసము ౧౯౪, ౩౨౬. ప్రస్తా-౨;—భారతీయ సంఘములో

అకారాదిపదాది సూచి

శుభ్రత ౩౩౨, కొఱతలు ౩౩౩;—భారతీయులు ౨౩౧;
 వారి కష్టములు ౧౭౬, ౧౯౮; వారికి కూలీలని పేరు ౧౬౩;
 పరస్పర భేదములు ౧౯౧, ౨౧౫; వారి జీవితములను సమ
 స్తము తెలుసుకొంటిని ౧౯౩; వారి విషయము లోతుగ విచా
 రించుట ౧౯౭;—ఆందోళనమువలన వారిలో నూతనప్రాణము
 ౨౧౬; వారియెడ అనూయ ౧౩౭; వీరిపైద్వేషము పెరుగుట
 ౨౯౭; వారికి కష్టములు కలిగించు చట్టములు ౨౯౭; వారిహా
 స్కులు ౨౯౮; వారనిన భయము ౨౯౭; వీరిలో నైక్యము
 వృద్ధియగుట ౩౨౯; వీరి ప్రతిష్ఠ హెచ్చెను ౨౯౭, ౩౨౯;
 వీరిపై నొక ఆక్షేపము ౩౩౧; వీరికి నేపజేయుట ౩౩౩.

దమ్మిడి-దక్షిణ ౩౭౦, ౩౭౩.

దయానందస్వామి, మోర్ఖి యనుభవము ౩౬౪.

దర్బాన్ ౧౬౮, ౧౭౧, ౨౧౦, ౨౨౭, ౨౪౪-౫, ౩౦౧, ౩౪౪;
 —కోర్టు ౧౬౨;—తెల్లవారి పాతాళహోమము ౨౪౩-౪;
 —నుండి బయలుదేరుట ౧౬౯; —నుండి తిరి ౨౭౫;—
 పోర్టు నేటాలనియు పేరు ౧౬౦; —భారతీయ క్రైస్తవు
 లతో పరిచయము ౧౬౬;—రేవున లంగరు ౨౪౩;—లో
 తెల్లవారికి నల్లవారికి ద్వందయుద్ధము ౨౪౪;—లోష్లేగు ౩౩౧.

దలపతరాం శుక్ల ౬౭, ౮౩.

దవే, కే-మా నాకు కేసులు తెచ్చియిచ్చుట ౩౭౨, ౩౭౪.

దస్తూరి, ఒకవిద్య ౨౨.

దాంపత్యము ౧౩౭.

అకారాదిపదాది సూచి

దాదా అట్టుల్లా అండ్ కంపెనీ ౧౫౩, ౧౫౫, ౧౬౬, ౨౧౪,
౨౨౧-౨, ౨౨౬.

దాదాభాయి నాథోజీ ౬౭, ౧౨౪-౫

దాదీ బర్జోరుగారు, ఓషవైద్యులు ౨౯౧:

దారిబత్తెము, ప్రస్తా-౫.

దానా-కొటకు తయారీచేయుట ౨౦౧;—పని చూచుటయే నా
ముఖ్యధర్మము ౨౦౦;—లో నా కభిరుచి ౨౦౦.

దావూద్ - మహమ్మద్ నేట్ ౨౧౪, ౨౧౭.

దినాపిడవి వాచా-కలకత్తా కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు ౩౩౯-౪౦, ౩౪౫;
గంట వాయిండుట ౩౪౯.

దివ్యజ్ఞాన-సమాజము, తత్సమాజీకులు ౧౦౨, ౧౦౩, ౧౧౬, ౨౪౨.

దిబ్బలు, నాకు తగిలినవి ౨౯౧,

దేవళపు దుగ్గంధము ౨౫౯.

దేవేంద్రనాథతామారు, మహర్షి ౧౧౨, ౩౬౩.

దేశపాండే-కేశవరావు ౨౬౬-౭.

దేశభాషల నాదరింపకుండుట ౨౫౪.

దేశకార్యములలో వ్యాయామము ౩౫౭.

దేశమునకు-చుటులుట ౩౩౪, ౩౩౯; మఱులునపుడు కానుకలు ౩౩౫.

దేశ్మక్త్రస్తవుల పరిచయము ౩౫౮.

దొంగిలించితిని ౩౯.

దొర ౧౪౨, ౧౫౧, ౩౭౩-౪;—ను చూచుట ౫౯;—ప్రత్యుత్త
రము ౧౪౯;—పైకేసు ౧౪౯;—ఫిలాసఫీ ౩౭౪;—మాట

అకారాదిపదాది సూచి

యే శాసనము ౧౫౩;—గాడులు, వారితో కలిసి తినుట ౬౨,
వారి వ్యయము ౧౬౧; శిరస్తాదారే వారికి కన్ను ౧౫౨; హిం
దూ అధికారి వారికి తాత ౧౫౨.

దొరాబ్జి ఎడల్టీ గిమి, హెడ్ మాస్టరు ౨౧-౧.
ద్విపదలు ౪౯.

ధ

ధర్మజిజ్ఞాస ౨౪౧.

ధర్మనిచారము, నర్మదాశంకరుని గ్రంథము ౨౪౨.

ధర్మసంకటము ౩౭౭, ౩౭౯.

ధూమపానము ౩౭.

ధోరాజీ, ౫౭.

న

నంబర్స్-బైబిలు పుస్తకము. ౧౧౪.

నగలు, నేశమునకు మఱియవపుకు బహుమతిచేసినవి ౩౩౫-౬; ఇం
టిలో ఉంచుకొనుటయే మానుకొంటిని; వానిపై వ్యామో
హము; అవి అనవసరములు ౩౩౬; కానలెనకు కోడండ్రు
౩౩౭; తిరిగి ఇచ్చివేయుటకు భార్య నొప్పించితిని; అవి
ప్రజాసేవకై జాంకులో వేయబడెను ౩౩౮.

నరసీరామ్ ౨౧౪.

నర్మదకవి ౨౯.

నర్మదా శంకర్ రచించిన “ధర్మ విచారము” ౨౪౨.

నర్మపని, మాతండ్రికి పరిచారము ౪౨, ౫౧;—చేయవలెనని ప్రబల
ముగు నిన్ను ౩౦౬.

అకారాదిపదాది సూచి

నల్ల-తల, తెల్ల మంగలి ఆంటునా? 32౫.

నల్ల వారు, అడ్వకేటుగా జేర్చుకొన దగుదురా ౨౨౨; వారినిగుఱించి
ఆంగ్లేయుల భావన 3౨8; వారిపర్తకపు తెలివి ౨3౫; వారి
ఇక్కట్టులు 3౭౪.

నవజీవన్, ప్రస్తా ౨.

నాగరికత ౩౦.

‘నాదరీ’, దక్షిణాస్రికాపావు స్త్రీమరు, ఏజెంటు అబ్దుల్లానేటుగారు
౨8౬, ౨౮౨, ౨౮౬, ౨౯౬;

నారాయణ హేమచంద్రుడు ౧౧౧-౬.

నాసిక్ ౧3౬.

నాస్తికమతము ౧౧౮-౬.

నిద్రించుట, కూడ నొక ఫాషన్ 3౮౨.

నివేదిత, సోదరి, హిందూమతముపై నామె కగాధ ప్రేమ 3౬3.

నిఘ్నలానందుడు ౧౨, 3౧౪.

నీగ్రోలు, నల్ల వారు నొకటే ౧౯౭.

నీగ్రో-నొకరులకు చీటి ౧౯ ౫;—స్త్రీలు ౧౫౮.

నీతి, సత్యము ౫౨;—సృష్టి ౫౨.

నృత్యము, ఒక ఫాషన్, నేను జేర్చుకొనుట 2౮-2౯.

నెక్-టై ౬౪, 22-౮, ౧22.

నేటాలు ౧౬౧, ౧౬3, ౧2౬, ౨౨౦, ౨౨౨, ౨౪౬, ౨౬౦,
౨౮౧, ౨౮౬, 33౪, 32౫;—‘అడ్వర్టైజర్’ ప్రతినిధితో
నాప్రసంగము ౨౯2;—ఇండియన్, కాంగ్రెసు, జన్మ

అకారాదిపదాది సూచి

అల, ఋణములు అలక-ర, చందాలు వసూలు చేయుట
అలక, అందులో ఒక సంకటము అలక, కోశము అలక,
లెక్కలు అలక, చేయుపని అలక-గ, గిరిమిటియాలు చేరుట
అలక; కాంగ్రెసులో బిల్లుచర్చ అలక, ఆందోళనసలుపుట
అలక, కాంగ్రెసువారి నిశ్చయము అలక, మూలసనమునకై
ఆస్తికొంటిమి అలక-క;—కోర్టు అలక; అందు పాఠ గారు
దుబాసి అలక;—క్రైస్తవులు అలక;—చేరుట, నేను అలక;
—తెల్ల వారు అలక; వారి ఉద్దేశ్యములు అలక;—తో
నా ప్రథమ పరిచయము అలక;—తో నా కుక్కుడు సంబం
ధము అలక;—బిషపు దర్శనము అలక;—భారతీయులు
అలక; వారికి వోట్ల హక్కు అలక; వారు నాపై ప్రేమామృ
తము కురిపించిరి అలక;—ముఖ్యపట్టాము అలక;—రాష్ట్ర
ము అలక; అలక;—రేవులో దిగుటకు మాహక్కు అలక;—
“లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిలు”లో రెండుచట్టములు అలక-ర;—లో
నుండుటకు నిర్బంధము అలక;—వకీలు సభ అలక; అలక;
సభవారు నాకునోటీసు పంపుట అలక, వారి అధికారము
అలక;—శాసనసభలో భారతీయులహక్కు అలక;—సర్కారు
అలక; తెల్ల వారికి తోడు పడుట అలక;—హైందవుల
బాధలు అలక.

నేరములు, నాపై రెండు అలక-ల.

“నేషనల్ ఇండియన్ ఎసోసియేషన్” అలక.

నోటర్ డేము అలక.

“న్యూ ఇంటర్ ప్రెటేషన్ ఆఫ్ బైబిల్, సి” అలక.

న్యూటెస్ట్ మెంటు అలక.

అకారాదిపదాది సూచి

ప

పంచీకరణము ౨౦౯.

పండా, ఇంటబస ౩౬౮; అతనిచే తిట్లుతినుట ౩౭౦.

పండ్లు-నిర్వికారత, బ్రహ్మచర్యమున కుపయుక్తములు ౩౮౭.

పచ్చెజెండా, ఓడకు ౨౮౩, ౨౯౬.—పుస్తకము ౨౫౬, ౨౭౨.

‘పచ్చయప్పహాలు’ లో సభ ౨౭౨.

పటేలుగారు ౧౪౩.

పత్రికా-సంపాదకుడు, అతని అవస్థ, అతనిమాటలోనిశక్తి ౨౭౫-౬.

పయ్యునీర్-పత్రిక-ఖ్యాతి ౨౫౫; పత్రికాధిపతితో సంభాషణ ౨౫౬.

పరకాంత ౧౦౯.

పరమేశ్వరుని-దయను శంకించువారికి తీర్థక్షేత్రదర్శనము ౩౭౧;—
పూజారిని, ప్రస్తా-౭.

పరమేశ్వరన్పిల్లె ౨౭౫.

పరాగు-భావ ౯౮, ౧౧౩, ౧౧౬.

పరిక్షాసమయము, ఒక విషయము ౫.

‘పర్షెప్టువే ఇన్డెయట్’, డాక్టరు ఆనాకింగ్సుఫోర్డువాసినది ౭౫,
౨౧౮.

పరిచారకునిస్వామిభక్తి, భార్యస్వామిభక్తి కన్న విలువగలది ౩౧౧.

పాండిత్యము: స్వాతంత్ర్యము ౩౦౫.

పాకీదొడ్లు ౨౫౭; వాటిని పరీక్షించుట, సంస్కరణము, ఒకభాగ్య
శాలి పాకీదొడ్డి వర్ణన ౨౫౭-౯.

‘పాణీ ఆప నే’ ౫౩.

అకారాదిపదాది సూచి

పాతివ్రత్యము ౧౫.

పారసీ ౨౩, ౫.

పారసీకమిత్రుడు, ఒక ౨౬౭.

పారసీ కులు ౫౦; అందఱకంటె నాగరికులు ౨౦౦; నేను వారివలె
నేషము వేయుట ౨౦౧.

పారసీ రుస్తుంజీ ౧౬౬.౨౦౪, ౨౫౧; ఒకమిత్రునివాదానభంగమునకు
తాను ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనుట ౨౬౭; వారింట భార్య
పిల్లలతో తలదాచుకొనుట ౨౦౯-౯౧; వీరిసర్మముచే నేర్ప
డిన ఆసుపత్రి ౩౦౬, ౩౩౬.

పారిస్ ౧౧౬; లో గొప్పసంత ౧౧౭; ఇందలి ప్రాతసళ్లు ౧౧౮;
పట్టణపు ఫాషన్ ౧౧౮.

పార్టీ కోపు ౧౭౩.

పార్సర్, 'సిటి టెంపిల్' వ్యాఖ్యాత ౧౮౬.

పార్లమెంటు సమావేశము ౨౭౬.

పాలనపూరు ౩౬౬.

పాలు, బ్రహ్మచారికి విఘ్నకారకము ౩౧౭; మనోవికారము కలిగించును ౩౧౮.

పాల్ మాల్ గజెట్ ౭౩.

పాల్ గార, నేటాలు కోర్టు దుబాసి ౨౧౪; రోమన్ కాతలిక్ ౧౬౬.

పాశ్చాత్య-దేశాచారము ౬౮-౯;—నాగరికత-నా ముచ్చటింపు
౨౦౫;—సంస్కారము; నా ఉపన్యాసము ౨౮౭;—సాంప్రదాయము, ఆత్మకథ వ్రాయుట, ప్రస్తా-౨.

పాశ్చాత్యులు, విందులు ౯౩.

అకారాదిపదాది సూచి

పిటివన్, శాసనసభకు పంపుటకు ౨౧౫.

పిట్టు-గారి ఉపన్యాసము ౭౯.

పితృసేవకు నాసమయము పంచుట ౪౨.

‘పిన్ కట్టు’ గారి మాట ౨౦౧.

పియర్స్ గారి ‘ఇన్ ఫారిబుల్ ప్రూఫ్స్’ ౧౮౬.

పియానా ౭౮.

పిల్లలకు విద్య ౩౦౨, ౩౦౩; పిల్లలను పెంచు సమస్య ౩౧౭.

పుత్తలీబాయి ౨.

పునర్జన్మ సిద్ధాంతము ౩౫౯.

పూనా వెళ్లుట ౨౭౦.

పెండ్లి, నా ౯, ౧౧;—కులాసా ౧౨; హిందూ సంస్కారము
లందు పెండ్లి ౧౦, ౧౩.

పెగోడాలు, బంగారు ౩౬౪; గర్భాలయమున ఎలుకలు పరువులెత్తు
చుండుట ౩౬౪.

పెస్తనీ-పాదుషా ౨౬౯, ౩౬౩; వారితో మైత్రి, లండన్ శాకా
హారాగారమున కలుసుకొనుట; వారి ప్రోఫోనోటరీ ఉద్యోగము;
గుజరాతీ నిఘంటువని ౨౬౮; నాకు దక్షిణాఫ్రికా
వెళ్లవలదని సలహానిచ్చెను ౨౬౮; వారి భాషాసేవ ౨౬౯.

పేయిన్ గిల్ బప్టు అందు కాయనీసు-ఇందు చేంబర్స్, అద్దెకు గొం
టిని ౩౭౫.

పైథాగరస్ ౭౫.

పాగ త్రాగుట ౨౨, ౩౭, ౩౯.

అకారాదిపదాది సూచి

పాలిటికల్ ఏజెంటు; అసిస్టెంటు- మాతండ్రికిగల రాజభక్తికై అతనిని దండించుట ౨;—పోరుబండర్ సంస్థానముయొక్క—, నాన్నేహమును మఱచి, నన్నవమానపరచుట ౧౮౮, ౧౫౭.
 పోస్ గోలా, కలకత్తాకు బయలుదేరు స్త్రీమరు ౨౫౨;—స్త్రీమరు కప్పై నతో ఆగ్యాత్మిక ప్రసంగములు ౨౫౪.

పోరుబందరు ౧, ౫, ౧౧-౧౨, ౪౮, ౫౭, ౬౧, ౧౪౨, ౧౫౨-౩, ౩౬౫;—నందు నా జననము ౪; నా కైకవము ౫;—పాలిటికల్ ఏజెంటు ౧౪౭-౮;—రాజావారికి కుట్రసలహాచెప్పెనని మా అన్నగారిపై నేరము ౧౪౭;—వర్తకులలో వ్రాయని కాసనము ౨౦౩.

పోర్టుమత్, కాకాహారసభ ౧౦౮-౯.

పోలీసు;—చే నెట్టించుట ౧౭౦;—నన్ను తన్నెను, తిరిగి తుమాపణ కోరెను. ౧౯౭;—వారిదయాధర్మబిచ్చము' ౧-౫;—వారి కాపుదలయుం దుండుట ౨౯౧;—నూపరింటెండెంటు ౨౯౧, ౨౯౩;—వా రంపిన కబురు, ౨౯౧; వారివలన ప్రాణములు రక్షింపబడుట ౨౬౧;—వారిభార్య గొడుగునీడ ౨౯౦;—స్టేషన్ లో తలదాచుకొనుట ౨౯౩, ౨౯౬.

పోలీమోహన్ ముఖర్జీ, రాజా, సర్ ౨౭౩, ౩౫౯.

ప్రజాసేవ ౨౨౬, ౨౪౧;—చేయు నదృష్టము ౧౯౯;—అనగానేమి ౨౨౨;—కు ప్రతిఫలము ౨౨౦, ఫీజు ౨౧౨, ౨౧౯.

ప్రతాపచంద్ర మజుందారు, వారిజీవితము చదువుట ౩౬౨.

ప్రథమోపన్యాసము, నేజేసిన ౧౯౦.

ప్రథానము ౯-౧౦.

అకారాదిపదాది సూచి

ప్రపుల్ల చంద్రరాయి, డాక్టరు, గ్రాఫెసరు ౩౫౪;—నన్ను సాగనంప
వచ్చుట, వారి బంగాళీవేషము, టిక్కెట్ లెక్కరుచే నడ్డగింప
బడుట, వారి ప్రజాసేన ౩౫౪;—నారిచే నా ఉపన్యాసము
మెప్పువడయును ౩౬౪.

ప్రమాణములు, తల్లికడ చేసిన, నా ౩౧-౨.

ప్రయాగ ౨౫౫.

ప్రయోగములు ౫౨.

ప్రాచ్యసంస్కారము, అహింసకము ౨౮౧.

ప్రార్థన ౧౧౯, ౧౧౦;—దానిమహిమ ౨౦౪.

ప్రాసిమ్యూషన్, నా ౧౧౬.

ప్రిటోరియా ౧౬౧, ౧౬౬-౮, ౧౭౬, ౧౭౮-౯, ౧౯౦, ౧౯౩,
౧౯౬, ౨౧౦, ౨౪౧-౨, ౨౫౪, ౩౨౪.

ప్రెసిడెంటు, కూగర్ ౧౯౬;—పీఠి ౧౯౬.

ప్రేమ, ఆనోన్యప్రేమ ౧౭; ఉన్మత్తప్రేమ ౧౮; శుద్ధప్రేమ ౧౮;
—పాశిబద్ధుడను ౩౩౪.

ప్రైమరీస్కూలు ౫.

ప్రాటెక్టరు ౨౩౩.

ప్రాటొవైంటు ౨౦౪.

ప్రీమియర్ బదర్న, ఒక వసుసాంప్రదాయము ౧౮౮-౯, ౨౫౪.

ఫ

ఫలాహారము, వికారనాశనము ౩౨౦.

ఫాదరీ-చర్యలు, రాజకొటలోని ఒక ౧౦౪, ౧౦౬,

అకారాదిపదాది సూచి

ఫారింగ్స్ పీథి, శాకాహారాలయము ౭౪.

ఫిరోజీషా మెహతా, సర్ ౧౨౪, ౧౨౬-౭, ౧౨౯, ౨౬౨, ౨౬౫,
౨౬౭, ౨౭౦, ౨౯౬, ౩౩౯, ౩౪౭-౪౯, ౩౭౨;—'బొం
బాయి సింగ్ము', 'కిరీటములేని పాదుషా' ౨౬౩, ౩౪౮; వారి
ఉపన్యాసము ౨౬౬; హిమాలయ సమానులు ౨౭౦.

ఫీలిప్స్-లో ఆలుబిడ్డల నుంచితిని ౩౧౩; ఇచటనే బ్రహ్మచర్య
వ్రతము గైకొంటిని ౩౧౬.

ఫుట్ బాత్ ౨౦.

ఫూంగీలు ౩౬౪.

ఫెర్నసెక్-కాలేజీ ౨౭౦.

ఫ్రాంచైజ్, ఇంజియన్ ౨౧౦-౧౨, ౨౨౬.

ఫ్రాంజీకావన్ జీ-ఇన్ స్టిట్యూటుహాలు ౨౬౬.

ఫ్రాన్సు దేశము ౭౮, ౧౧౩.

ఫ్రెంచిభాష ౭౮, ౮౨-౩, ౧౧౩, ౧౧౬.

ఫ్రెడరిక్-లేలీ ౫౭-౮, ౮౨;—పిన్ కట్ ౧౨౫.

బ

బంగారు-పెగోడాలు, బర్మాదేశమున ౩౬౪;—హారము-చూడు-
కస్తూరిబాయి.

బంగాళము ౩౬౪.

బంగాళీ-భాష ౨౫, ౧౧౨-౩;—జీవితము ౩౬౨.

బచ్చలి, స్పినక్ ౮౬.

అకారాదిపదాది సూచి

బట్లర్-గారి 'అనాలజీ' ౧౮౬.

బరజోరజీ, పాదుషా, పిచ్చివాడు, 'చక్ర'మని పేరు ౨౬౮.

బాండు-పీని ౩౩.

బాండ్రా ౩౪౧.

బాబాజీ ౩౬౦.

బారిష్టర్ ౫౫-౬, ౧౩౪, ౧౪౧, ౧౪౫-౭, ౧౫౬, ౧౭౭,
 ౨౧౨, ౩౦౪;—పట్టా ౮౨;—పరీక్ష ౬౩, ౮౨, ౧౭౧,
 ౧౨౪, పరిక్షానియమములు ౧౨౧; విందులు, ఉపన్యాస
 ములు ౧౨౧; ప్రాతవారినండి క్రొత్తవారు నేర్చుకొనునది
 ౧౯౯;—జల్ల ౧౪౨;—హోదా ౨౧౮;—వృత్తి ౧౪౩.

బారిష్టరీలో నా కాత్మవిశ్వాసము తక్కువ ౩౭౨.

బారిష్టర్లు, చూచుటకు వీరు తెల్లనారివలెనే కాన్పింతురు ౫౭-౮;—
 వీరిని గొప్పగాజేయుట స్త్రీ డర్ల చేతిపని ౩౭౫.

బాలసుందరము;—ఒక తెల్లవాని ఇండొండ్రుకూలి, దెబ్బలు తగులు
 టచే డార్టరుకడకు పంపబడెను ౨౩౩;—నిర్బంధమునుండి
 విడిపింపబడుట ౨౩౪;—కేసు కూలీలలో ప్రాకిపోయినది
 ౨౩౪;—అతని తలపాగ ౨౩౫;—కేసుమూలమున గిరిమిటి
 యాలతో నాసంబంధ మెక్కువాయెను ౨౩౬;—కథ మద్రా
 సుసభ నాకట్టెను ౨౩౭.

బాల్యవివాహము ౧౮, ౨౭౯.

బావ, మా-స్వర్గముడగుట ౨౬౪.

బిడియము ౯౨, ౯౪-౫, ౯౭, ౯౯, ౩౫౧.

అకారాదిపదాది సూచి

బిల్లు—ప్రాంచైజ్ ౨౦౫;—చర్చ ఆపగోరుట ౨౦౫;—కాసనసభలో
పాఠ్యము అమెను ౨౦౬;—గిరిమిటియాలపై పన్ను వేయు
౨౩౬.

బిల్వేశ్వర—నివాసి ర౮;—దేవాలయము ర౮.

బిసెంటు, ఆని ౧౦౩, ౧౦౬.

బిస్కె-సముద్రము ౬౫-౬.

బుద్ధచరితము ౧౦౩-౫.

బుద్ధుడు-ఇతనికిని ఏసునకును తారతమ్యము; ఇతని సర్వభూతదయ
౨౮౪;—అతనికథ జ్ఞప్తికి వచ్చెను ౩౬౧.

బూత్, డాక్టర్ ౨౬౩, ౩౨౭, ౩౨౮;—ఎయిడాన్సుమిషన్ అధి
కారులు ౩౦౬;—నా రక్షకసంఘప్రయత్నములను లెస్సగా
స్తోత్సహించిరి ౩౨౭.

బూలర్, జనశత-పంపినవార్త ౩౨౮; మానేవను ప్రశంసించుట
౩౨౯.

బెంగ, నా ౧౨౩.

బెంగాల్ క్లబ్బు ౨౭౩.

బెంధం-గారి Theory of Unity ౭౨.

బెనర్జీ, సురేంద్రనాథ్ ౨౭౩.

బుల్-అను ఆయన ౭౯.

బేకర్, ఎ. డబ్ల్యు. ౧౮౧, ౨౦౪-౫; క్రైస్తవ ప్రాశస్త్యమును
సాధించు మతబోధకుడు ౧౮౨;—నామతాభిప్రాయములను
కనుగొనెను ౧౮౨-౩;—దక్షిణాఫ్రికా జనశత మిషన్
పై రెక్కరు ౧౮౩; వారిమైత్రికి నిజార్దము ౧౮౪; వారిప్రా

అకారాదిపదాది సూచి

రథా మందిరము, అచట సలుపుప్రార్థనలు గూఁగి; వారికి నా
యెడగల తలంపు గంక; నావంటి నల్ల వానిని వెంటగొనిపోయి.

కష్టములపాటైరి ౨౦౫.

బేచరస్వామి ౫౯-౬౧.

బేరా ౩౪౪, ౩౪౬.

బేలూరిమఠము ౩౬౨.

బేసువాటర్ పేట ౮౯.

బైబిల్-మతము పరమప్రమాణమా? గూఁగి; దానిపై నామగల తపన
గూఁగి;—మద్యమాంసములు తినుచుని విధింపదు గంక.

బొంబాయి గూ, ౪౩, ౫౪. ౬౦-౧, ౬౪, ౬౯, ౧౨౭, ౧౩౯,
౧౪౧-౪, ౧౪౬, ౧౫౫, ౨౫౪-౨౫౬, ౨౬౨, ౨౬౫,
౨౬౮, ౨౭౦, ౨౭౬, ౨౮౩, ౩౬౪, ౩౬౯, ౩౭౩, ౩౭౫;—
అల్లర్లు-ప్రస్తా-౧;—కిరీటము లేని పాదుషా' ౨౬౩, ౩౪౨;—
దుస్తులు ౭౭;—రేవులో సముద్రపు ఓడుచుడుకు ౧౩౧;—
లో ప్లేగు ౨౫౭;—లో మాబావ ౨౬౪;—లో నాబారి
ప్రేరీ ౩౭౨;—సంసారము', నా ౪౩;—సభ', దక్షి
ణాఫ్రికా విషయమై, ౨౬౫;—సింగము' ౨౬౩, ౨౬౬;—
హైకోర్టు ౨౨౧.

బోధ, శిశుక్రీడ ౨౫౪-౫;

బోయరు-యుద్ధము ౧౬౯, ౩౧౨, ౩౨౬; అందు నావైద్యప్రవేశ
ముపయోగించినది ౩౦౭, బోయర్ల పరాక్రమము ౩౨౭; వారి
ముట్టడి ౩౨౯; యుద్ధహతుల నేవకొఱ కేర్పడిన 'భారతీయ
రక్షకదళము' ౩౨౧-౮-౩౦, ౬౩.

అకారాదిపదాది సూచి

బ్రహ్మ-చర్యము ౩౬, ౪౨, ౩౧౧;—వ్రతము ౩౧౦; వ్రతధారణ ౩౧౫; —సత్యవ్రతంగము, —వ్రతసమయమున నాభార్య యుద్దేశ్యము కనుగొనలేదు ౩౧౫; వ్రతమహిమ ౩౧౨, ౩౧౯; —గార్హస్థ్యమునందుసహితమాచరించవగును ౩౧౦;—అనగా నేమి? ౩౧౬;—దానికాక ౩౧౬;—అసిధారావ్రతము ౩౧౭; నాలుకను కట్టుకొనుట ౩౧౭; ఈవృష్టితో భోజనప్రయోగములు ౩౧౭; దీనికి ఉపవాసము అనివార్యోపకరణము ౩౧౫; దీని విఫలత్వము ౩౧౯; సర్వేంద్రియ నిగ్రహము ౩౧౯;—కేవల ప్రయత్నసాధ్యము కాదు ౩౨౦; దీనికి ఈశ్వరశ్రద్ధ అవశ్యకము;—చారి ౯౬;—దేశమునకు పోవుట, అందలి స్త్రీలస్వాతంత్ర్యము—దేశజులు మనకు కమిషన్ ఏకెంటు, అచటినుండి మరలుట ౩౬౪;—సమాజము, మతగ్రంథములు, ఆది బ్ర. సమాజము, సమాజోత్సవముల కాహూతుల మైతిమి ౩౬౨.

బ్రాహ్మ-అంత్యక్రియలవిర్భవము ౧౦౫-౬.

బ్రిటిష్-ఏకెంటు, జాకోబస్ డి వెబ్ ౧౯౩; ఆతనితో మాటలు ౧౯౭;—ఇండియా అసోసియేషన్ ప్రతినిధి ౨౭౩;—పరిపాలనయందు దోషములు ౨౬౪;—వారి సాంప్రదాయము వర్ణదేవము కాదు ౨౬౦;—రాజ్యరక్షణ, ధర్మము ౩౨౬; —నేనాపతి ౩౨౯.

బ్రిష్టల్—నివాసి, జార్జి ముల్లరు ౨౦౪.

‘బ్రూమ్స్ కామన్స్’ ౧౨౩.

బ్రైటన్ ౯౮, ౯.

బ్రూక్స్‌సీ, మదాం ౧౦౩.

అకారాదిపదాది సూచి

భ

భండార్కురు, రామకృష్ణ, ప్రొఫెసర్ ౨౭౦-౧.

భక్త్యుపచారశోధన ౮౭, ౧౪౧.

భగంజరము, నాతండ్రికి ౪౧-౨.

భగవంతుడు ౩౩, ౧౦౮;—అడ్డుపడును ౩౪;—ఒక్కడే సత్యము
౩౮౪.

భగవత్సేవ ౩౬౦.

భరతవర్షము ౨౪;—సముద్రము ౬౧.

భర్తృధికారము ౧౪.

భాగవతము ౪౯;—కాలక్షేపము ౪౯.

భారత-దేశమునుండి వర్తకులు వలసపోయిరి ౨౩౫.

భారతభూషణమాళవ్యా ౩౫౩.

భారతయువకులు, కన్యలు ౯౭.

భారతసేవ ౨౪౧.

భారతీయులు, లాభకరులు ౨౩౭.

భార్య, నా ౨౯, ౪౪, ౪౬, ౫౯, ౬౧, ౧౩౮, ౩౧౧; గర్భ
వతి ౪౨; ఆమె ననుమానించి హింసలు పెట్టుట ౩౫; ఆమె
కుపాధ్యాయుడను ౧౭, ౧౫౫; ఆమెచే రోగుల కుపచార
ములుచేయించుట ౨౬౪; విడిచివెట్టుట కష్టము ౧౫౫; ఆమె
ప్రసవమునకు నామంత్రసానితనము ౩౧౦; బహుమతి యిచ్చిన
నగలను తిరిగి ధర్మమున కిచ్చివేయ నిర్బంధించుట ౩౩౬;
ఆమెకు అశ్రుధార ౩౩౭.

అకారాదిపదాది సూచి

భార్య-భర్తకు ఘటదాసి కాదు 3౬; భార్యకుగల స్వామిభక్తి,
ఆమెతో నెట్టిసంబంధ ముండవలె? భార్యభోగసాధనమా? 3౧౧.
భావనగరము ౫౪.
భిక్షుకుల కేమియు నీయరాదు 3౬౦.
భూషేంద్రనాథ్ నను-కలకత్తా కాంగ్రెసు కార్యదర్శి 3౪౪.
భోగవిలాసము, పారిస్ ౧౧౫.
భోగాసక్తి. ౧౭.
భోగిజీవనము-త్యాగిజీవనము, పోలిక 3౧౯.

మ

మంగలి, దాస్యము, తిరస్కారము. 3౧౯.
'మంచి చాకలి', గోఖలేగా రిచ్చిన ఓరుదు 3౨3.
మగ్గలాల-గాంధీ 3౮3.
మజుందారు, త్ర్యంబకరాయ, ౬౪-౫ ౯౮-౯౯, ౯౨-3.
మజుందారు, ప్రతాపచంద్ర-చూడు-ప్రతాపచంద్ర.
మణిరత్నమాల ౨౧౯.
మణిలాల్ గాంధీ 3౪౬౯; జలచికిత్సచే వ్యాధి నివారించితిని.
3౮౦-౧.
మతము, దానివివేచన, వివిధమతపరిచయము ౪౭-౫౨.
పదనమోహన మాశ్వార్య, భారతభూమణ 3౫3; వారిపద్ధ భాగవత
శ్రీవణము ౪౯.
మన్యమంసములు ౨౭, ౬౯
పద్యములు, పాంశేక్, పోర్టువైక్, పేర్రీ ౧౨౧.

అకారాదిపదాది సూచి

మద్రాసు ౨౭౨-౩-౨౯౨;—లో బాలసుందరము కేసు ప్రతిస్వ
నించుట ౨౩౪;—నాస్తవ్యుల పరిచయార్థము అరవ మధ్యసించి
తిని ౨౫౨;—సోదరులకు నేనన్న ప్రాణము ౨౫౩;—కు నా
రాక, అచట సభ జరుపుట; స్టాండ్డు, హిందూపత్రికా సం
పాదకులతో సంభాషణలు ౨౭౨.

మన్ సుఖలాల్ హీరాలాల్ నాజర్ ౨౦౪, ౩౩౪;—మాయంట
నుండిరి. ౨౯౮.

మనుస్మృతి ౫౧;—అహింస ౫౨.

మనోనిగ్రహము ౩౨౦

మమిబాయి-కేసు ౧౪౨.

మరాఠీ ౨౫, ౧౧౩.

మర్రిక్, డాక్టర్ ౩౬౩.

మహమ్మదేన్-లా ౧౨౪.

మహమ్మద్-జీవితము, స్తుతి, కార్లయిలు వ్రాసిన ౧౧౫-౨౪౩;—
ప్రపక్తపై నా కాదతము ౨౪౩.

మహమ్మద్ కాసాం కమరద్దీన్ ౨౧౪.

మహమ్మదీయులు ౫౦; వారి ఆచారములు ౧౬౨;—నన్ను తమ
మతమున కలుపుకొన బ్రయత్నించుట ౨౧౭.

‘మహాత్మా’-బిరుదము-ప్రస్తా-ర; ౩౬౭; మహాత్ముల కష్టములు ౩౭౦.

మహారాజ్ రణజిత్ సింహ ౬౭.

మహారాజులు, ఆదువారి ఆభరణములు, నామగ్దానగలు ధరించి దర్శా
రులకు హాజరగుదురు ౩౫౩.

అకారాదిపదాది సూచి

మాంచెప్పరు ౧౦౪.

మాండలికుగారు, సంస్కృత ౩౫౬.

మాంసభోజనము, ౩౨, ౩౩, ౨౯, ౩౩౩; దాని ప్రతాపము ౨౯;

—ఆరంభించుటకు చుభముహూర్తము నెడకుట ౨౯; దాని

నిషేధము, తిరస్కారము ౩౦;—విందులు, వంటకములు ౩౨;

హిందూదేశమున దాని ప్రచారము ౩౩;—నాత్యగదీక్ష ౬౬.

మాంసము ౨౨, ౩౦, ౩౩, ౩౯, ౬౫, ౭౧, ౭౪; ఇంగ్లండులో

దాని లక్షణము ౨౭; ఈశబ్దమునకు మా అమ్మగారి అర్థము ౨౯.

మాక్సుముల్లరు-గారి India, What can it teach us ౨౪౨.

మానవుడు ౩౪, ౨౬; అతనితిండి, శరీరనిర్మాణమును బట్టి కాకా

హారము ౨౫; అతని బాహ్యచారము ౨౯౩.

మానింగు-కన్య ౧౧౧;—కార్డినల్ ౧౧౪-౫.

‘మానేశిఖావణి’-త్రిభువనదాసుగారి గ్రంథము ౩౦౨.

మారిట్టుబర్గు ౧౬౯-౭౨.

మారిషస్ రేవు ౩౩౯.

మారువేషముతో పలాయనము చెప్పితిని ౨౯౨.

మాలలకు తొరము ౩౨౫.

మాలవాడలకు జనుట ౨౫౨.

మాట్లా ౬౯.

మాపుశీ దశ, బోషీ, మాకుటుంబపు పురాణమిత్రులు ౫౪;—ఇంగ్లం

డునకు సొమ్ముని సలహా నిచ్చుట ౫౫-౬.

మిత్ర, న్యాయమూర్తి ౩౫౯.

మిత్రులు ౨౬-౨౯; ౩౧-౨, ౩౪, ౭౬-౭, ౧౧౨, ౨౪౭౪.

అకారాదిపదాది సూచి

మీరాబాయి ౩౩౭.

మక్తానందుడు ౧౩౩.

ముముక్షుప్రకరణము ౨౧౯.

ముర్రే, ఆంధ్రవ్యా ౨౦౪-౫.

ముల్లరు, జూరి ౨౦౪.

మూడవతరగతి-రైలుపయనము ౧౧౩; ఇందలికష్టములను తెలుసు
కొనదలచుట ౩౫;—టిక్కెట్ వెలులు బండ్లు, అందలి సౌక
ర్యములలో మొదటి తరగతికి దీనికిగల అంతరము, యూరపు
లోను, దక్షిణాఫ్రికాలోను మూడవతరగతికిగల సౌకర్య
ములు ౩౬౬;రైల్వేవారి చెడునడత, ఏర్పాటులు, బాట
సారులు పడుపాట్లు, వారి అశుచిత్వము ౩౬౭; దీని సంస్కా
రము, చదువుకొన్నవారు చేయవలసినపని ౩౬౭.

మెట్రీక్యలేటు ౩౦౩.

మెట్రీక్యలేషన్-పరీక్ష ౫౪, ౮౨;—విద్యార్థులు ౧౪౪.

మెయిట్లండ్, ఎక్వర్డు ౨౦౯,

మెయిజాన్ హిందూలా ౧౨౨-౧౪౨.

మెహతా, ప్రాణజీవన్, డాక్టరు ౬౭, ౭౦;—నాకు పాశ్చాత్య
దేశాచారము తెలుపుట ౬౮;—తమయింటికి తీసికొనివెళ్లుట,
రామచందు భాయిగారి పరిచితి గలిగించుట. ౩౨౯-౩౦.

మెహతా, ఫిరోజీషా-చూడు-ఫి-

మేజిస్ట్రేటుకోర్టు ౩౦౭.

మేవన్, దుకాణము ౧౫౩;—మిత్రులు ౧౬౮.

మేరీ, ఇర్లిన్ ౧౧౮.

అకారాదిపదాది సూచి

మేసన్ ౨౩౮.

మొంబాసా ౧౫౮.

మొజాంబిక్, గవర్నరు జనరలు ౧౫౬, ౧౫౯.

మొదటి-కేసు, నేపనిచేసిన ౧౪౨;—బిడ్డ, పుట్టుక, చావు ౪౬;—

తరగతి పయనమున గర్వముకలిగెను ౩౮౧;—దెబ్బ, నాజీవి

తమునకు ౧౪౭, ౧౫౦.

మోడ్ వైశ్యులు-బనియాలు ౬౧-౬౧

మోతీబాబు, అమృతబజారు పత్రికాధిపతి ౩౪౧.

మానము, మితభాషి ౯౪, ౯౭.

య

యరవాడ చెఱసాల ౨౫౩, ప్రస్తా-౧.

యూక్లిడ్ ౨౩.

యోగసాగన-ఆరంభించుట ౨౪౩.

ర

రంగస్వామి పడయాచ్చి ౨౧౪.

గంగుతెగులు ౧౮౩;—పోరు ౧౭౧.

రంగూన్ ౩౬౪.

రంభ, నాదాది ౪౭; అది నాహృదయమున విత్తిన రామనామ

దీజము ౪౭-౮, ౭౨.

గక్తనది, కాళికాలయమున ౩౬౦.

‘శ్రీకడళిము’-చూడు-‘బోయర్ యుద్ధము’.

‘విశంకర్ ౧౩౯-౪౦.

అకారాదిపదాది సూచి

రస్సిన్ 'సర్వోదయము' ౧౩౫.

రాజకోట-సంస్థానము ౧౧-౨, ౧౫, ౪౪; ౪౪-౯, ౫౪, ౫౯-౬౧, ౧౦౪, ౧౩౬, ౧౩౮, ౧౪౪, ౧౪౬, ౧౫౫, ౨౫౯, ౨౬౧-౨, ౨౬౪, ౩౬౬, ౩౭౨, ౩౭౪;—నా తండ్రి దివానుగా నుండుట ౨;— నావిద్యార్థిదశ ౫, ౬; సంస్కరణములు తరంగితము లగుచుండెను ౨౭; భాగవత కాల క్షేపములు జరుగుచుండెను; సర్వమత సమత్వ మేర్పడినది ౫౦;—బారిష్టరీ ఆరంభించితిని ౧౪; పాలిటికల్ ఏజెంట్లుచే నవమానితుడ నగుట ౧౪౭-౯; పచ్చపుస్తకము వ్రాయుట ౨౫౬; ఇచటి వ్యాధిపరీక్షాసంఘములో పాల్గొనుట ౨౫౭-౮;—లో తిరిగి ఏకాలతో పని, విక్టోరియా డైమండ్ జూబిలీలోకి వెళ్లుట, తిరిగి ఏకాలత్తు చేయ నారంభించుట ౨౪౬.

రాజనీతి ప్రయోగములు, నా-ప్రస్తా-౪.

రాజభక్తి, ౨౬౧;—లో తెల్లవారినికూడ మించితిని ౨౬౧;— ఒక విధి, దీనిని అమ్ముకొనలేదు ౨౬౧.

రాజశత్రువులను చంపుము ౨౬౨.

రాజస్థానికకోర్టు, నాతండ్రి ఇం దొకసభ్యుడు ౨.

రాజ్- ద. ఆ. కేసు పరిష్కరించు యత్నము ౧౬౮;—కుదుర్పుట వకీలు ధర్మము ౨౮౨-౩.

రానడే, మహాదేవ గోవింద, జడ్డి, వారిదర్శనము ౨౬౨-౩, ౩౨౩ వీరియొడ గోఖలేగారికి గల గౌరవము-చూడు-గోఖలే, వీరిశక్తి సర్వాంగీణము ౩౫౬;—వీరు కాంగ్రెసుసభకు ప్రేక్షకులుగా హాజరగుచుండువారు ౩౫౬.

అకారాదిపదాది సూచి

రాబర్ట్స్, ప్రభువు, లెఫ్టి నెంటు-గుండు తగిలి చచ్చుట 330.

రాసు-కృపయే సాధనము 320;—కృష్ణభండార్ కరు-చూడు-భం;
—నామము 30, 20, 320, 320;—మందిరము 20,
20;—రత్న స్త్రీత్రము 30.

రామ-యూము 30; దానిపతనము కుష్టు కుదురుట 30.

రాయచండ్ భాయి, కవి 030-2, 200-3, 200; ఆయన
ధారణాపటిమ 032, వ్యాపారము 033, ఉపదేశములు
034;—యే నాహృదయస్వామి 035;—తో ఉత్తర
ప్రశస్తిత్తరములు 200;—నా బ్రహ్మసర్వ ప్రతమునకు కార
కుడు 300;—వచనబలము నన్ను వశపఱచుకొన్నది 300.

రాయి, ప్ర. చం-చూడు-ప్ర.

రాళ్ల వర్షము, నాపై-200.

‘రిక్రూట్’-కూలివారు 232, 322.

రిక్స, ఎక్కుట, నా కిష్టములేదు 222;—లో నన్నెక్కించుకొన్న
రిక్సావానిని చంపుదుమని బెదిరించుట 200.

రిచ్ మండ్ 20, 02.

రిటెయినర్ 200-200.

రిప్పన్, కాలనీ సెక్రటరీ 202;—కాలేజీ 300.

రూటర్ 202, 200.

రెడ్ క్రాసు, మా భారతీయ రక్షకదళమునకు తగిలించితిమి 300.

రేవాళంకర్, జగజీవన్ 032, 300.

రైలు, నాకై ఒకనిమిష మాపియించుట 202.

అకారాదిపదాది సూచి

రోగుల కుపచరించుట ౨౬౨, ౨౬౪.

రోమన్ లా ౧౨౨.

ల

లండన్ ౬౯, ౭౩, ౯౯, ౧౧౬, ౨౪౬;—లైమస్ ౨౧౮;—
భారతీయులు ౧౦౬;—మెట్రిక్యులేషన్ ౮౨, ౧౨౨;—
విక్టోరియా హోటల్ ౬౮, ౭౦, ౭౬.

లచ్చీరాం, సి. ౨౧౪.

లా, ఇంగ్లీషు ౧౨౨-౩;—హిందూ ఇండియన్ ౧౨౪, ౧౩౯,
౧౪౧-౨, ౩౭౨;—రోమన్ ౮౨, ౨౨౩;—రోమన్ డబ్బి,
దక్షిణాఫ్రికాలో ప్రమాణము ౧౨౨-౩;—లో జాతిభేద
ములు ౨౯౭.

లాక్ హార్డు ఛీఫ్ కోకోరూము ౮౪.

లాటన్, మిస్టర్, దాదా అబ్దుల్లాకంపెనీ వకీలు ౨౮౪;—దర్బాన్
లో పట్టపగలా ఓడ దిగుడని నాకు సలహా యొసంగెను ౨౮౯;
వారిని నన్ను గుంపు విడదీసెను ౨౯౦;—౨౯౨;—౨౯౪-౫,
౩౨౭.

లాటిన్, భాష ౮౨-౩, ౧౨౨.

లాథామహారాజు, రామాయణపఠనము ౪౮౯.

లామూ, రేవు ౧౫౪-౭.

లాయరు ౨౨, ౬౯;—దివానుగిరి ౫౫;—పనికి నాయోగ్యత ౨౧౯;
—లాటిన్ భాషాజ్ఞానము ౮౨;—హిందూదేశ చరిత్ర చదువ
వలయును ౧౨౬.

లాడ్డు కర్జన్ దర్బారు ౩౫౨;—హర్దింజి, హిందూ విశ్వవిద్యాలయ
శంకుస్థాపనోత్సవము ౩౫౨.

అకారాదిపదాది సూచి

లావేటర్, ముఖసాముద్రిక గ్రంథము ౧౨౬-౭.

లీయోనార్డు, ద. ఆ. లో గొప్పబారిష్టరు ౨౧౧.

లేడీ స్మిత్ ౩౨౯.

లేలీగారు, ఫ్రెడెరిక్-పోరుబంపరులోవ్యవహారాధికారులు ౫౭-౮, ౮౨.

లైట్-అఫ్-ఎషియా, ఎజిప్ట్ ఆర్నాల్డుగారి ౧౧౩, ౨౪౪.

లోకమాన్య తిలక్ ౨౭౧, ౩౪౦;—దర్శనము ౨౭౦;—సముద్ర
సమాసులు ౨౭౧.

లోక సేవకునకు-కానుకలు నిజపెద్దువులు కావు ౩౩౮.

వ

వంగ-గానము వింటిని ౩౬౨;—దేశము ౩౬౪;—‘వాసి’ పత్రిక,
ఖ్యాతి, తత్సంపాదకుని నిర్లక్ష్యము ౨౭౪;—వాసులు ౩౬౧
‘—సంఘము’వారి విందు ౩౬౧.

వకీలు ౫౬, ౧౩౯; నావకీలు తనము ౧౪౦; రాజీ కుదుర్చుట వకీలు
ధర్మము ౨౦౨-౩.

‘వకీలుసభ’-చూడు-నేటాలు.

వర్ణదేవము ౧౭౧, ౧౮౧, ౨౪౯.

వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులకథ, ప్రస్తా-౯.

వాంకనేరు ౨.

వాగ్దానములు, మాతల్లికిచ్చిన చూడు ౬౦.

వాచా, డి. ఇ. ౩౩౯-౪౦, ౩౪౮-౯;—మెహతాగారి కుడిభుజము
౨౬౩;—వారిని మాటబాడుచుని సభలో కేకలు ౨౬౬;—
చూడు-‘దినా’

వార్షి, ఇంజనీయరు ౨౧౧.

అకారాదిపదాది సూచి

వారక్రాంజు ౩౨౯.

హషింగ్స్ ఇర్వింగ్-గారి Life of Mahomet and his
Successors ౨౪౩.

ఓందులు : స్త్రీలు ౮౧;—పాశ్చాత్యులు ౯౩.

విక్టోరియా-రాణి డైసండుజూబిలీ ౨౬౧.

‘విక్టోరియా చలోటల్’ చూడు-‘లండన్’.

విద్య, పిల్లలకు ౩౧౨; బాలుర విద్యాభ్యాస సంస్కరణము ౧౩౮;
నావిద్యాప్రయోగములు ౩౦౪; మనవిద్య ౨౪.

విలియం-హంటర్, సర్ ౨౩౩.

విలియమ్స్ అండు ఎడ్వర్డుస్ ‘రియల్ ప్రాపర్టీ’ ౧౨౩.

వివాహము: నావివాహనాటకము ౧౦-౩;—చలన విద్యనాశనము
౯౯, ౨౨, ౩౪.

వివేకానందస్వామి దర్శనము ౩౬౨.

విశ్వప్రేమ ౨౪౩.

విశ్వాసఘాతకుడు: అతనిని వెడలగొట్టు సూపరింటెండెంటు మద్దతు
౨౪౯.

‘విహారము’ నకు రమ్మని పిలుచుట ౧౫౮.

వీడికొలుపు విందు ౨౧౩.

వీరచందు గాంధీ ౧౪౧, ౨౬౩.

వుడ్ గేటు, జనరల్, గారిని యుద్ధభూమినుండి చేరవైచు భాగ్యము
౩౨౮.

వృత్తినిరోధము, సంపూర్ణ బ్రహ్మచర్యమనగా ౩౨౦.

అకారాదీపదాది సూచి

జెజిటేరియన్ పత్రిక ౮౯.

నలివేయుట, కులమునుండి ౬౧, ౧౩౬-౭.

నెల్లంగ్టను పట్టణము, అందు జరిగినసభ ౨౦౪-౬.

నెట్టు కెన్నింగ్సును ౭౩.

‘నెంటనర్’ ౯౨-౭.

నెస్లియన్ చర్చి, అచటి మండలి ౨౪౩.

‘నేడి-నెలుగు’ ౮౩.

నేదములు-అపారుషేయములట ౨౦౭.

‘నేరావల్’ ౩౭౭;—గ్రామమున అప్పీలు క్రమము ౩౭౩.

“నైట్ అండు ట్యూటర్స్ లీడింగ్ కేసెస్” ౧౨౩.

నైద్యప్రవేశము, నా ౩౦౭.

నైద్యుడు, ఆయుర్వేద,—అంక్షయ; ౪౩; నైద్యవృత్తి ౫౬,

నైష్టన-సాంప్రదాయము, మా గాంధులు, తదిదండ్రులు ఈసాంప్ర
దాయకులు ౨౯-౩౦, ౪౩, ౫౬;—విధులు కఠినమైనవి ౪౩-౪

వోకింగు సెమిట్రీ ౧౧౬.

వోట్ల హక్కు ౨౧౫, ౨౧౭, ౨౩౧;—తొలగించబట్టు ౨౩౮;—
భారతీయులు-చూడు-నేటాలు.

వ్యయము, తగ్గించుట ౩౨౨, ౩౨౫;—నకు సరియైన లెక్కలు ౮౦.

వ్యాధిపరీక్షాసంఘము—రాజకోటలో నా సేవ ౨౫౭, ౨౫౯.

ప్ర

కపథముచే బంధించుకొనుట ౩౧౩-౪.

అకారాదీపదాది సూచి

శస్త్రచిత్న ౪౩.

కాకాహారము ౭౪-౫, ౮౫; గూర, ౨౫౫;—నా ప్రతిజ్ఞ ౬౯;—
గ్రంథకర్తలు ౮౫, దొరలపద్ధతిన ౧౪౦.

కాకాహార పరిశోధన, ఇంగ్లండులో ఆర్థిక దృష్టితోను, ద. ఆ. లో
ధార్మికదృష్టితోను జరిపితిని ౮౯.

కాకాహారప్రచారకసంఘము, స్థాపన, అందు కార్యనిర్వాహక సభ్యు
డను ౮౫; ఇందలి ఇతర సభ్యులు ౯౧; అందుండి ఒకరిని
తొలగించు విషయమై తగవులు ౯౧.

కాకాహారభోజనశాల, ఫారింగ్ డన్ వీధిలో ౭౪, ౭౫-౬, ౮౫-౬,
౮౯, ౧౧౭.

కాకాహార మహాసభ, పోర్టుమత్ లో జరుగుట ౧౧౮.

కారీరక నేప ౩౦౬.

కాస్త్రజ్ఞానము, అనుభవము ౧౧౭.

శివాలయము ౫౦.

శిశునాథశాస్త్రీ, పండితి ౩౬౨.

శిశుపోషణము ౩౦౯-౧౧

శిశువునకు-విద్యారంభము తల్లిగర్భమునుండియే ౩౧౦.

శ్యామలభట్టు వాక్యములు ౧౦౫.

శ్రీవణుడు—శ్రీవణ పితృభక్తి, నాటకము ౭, ౪౨.

ష

షడ్వర్ణ సముచ్చయము, హరిభద్రసూరిచిత్రము ౨౦౯.

షరతు, దేశమునకు మఱియొకరు దక్షిణాఫ్రికామిత్రులు పెట్టిన ౩౩౪.

అకారాదిపదాది సూచి

షికారు—ఇంటియామెకూతురు అతిశయము షికారుకు పిలుచుకొని
పోవుట ఒక. ఆచారము ౯౭.

షెమైత్ పెన్నిక్—ముఖసాముద్రకము ౧౨౭-౮.

షేక్సియర్—ముఖసాముద్రకము ౧౨౮.

స

సంతానము, నిరోధించుట కుపాయము ౯౨, ౩౧౨;—కై, గృహ
మేఘము ౩౧౦.

సంస్కృతము ౨౩. ౨౫, ౧౧౨;—ప్రతి హిందూబాలుడు శేర్ష
కొనవలసినది ౨౪; నా సంస్కృతోపాధ్యాయుడు ౨౩.

సంస్థానాధిపతులు, వారి రాజకీయ వ్యవహారములు ౧౫౧.

సత్యనిష్ఠ, విదేశములయందు ఏక్కుచగ నుండవలయును ౧౯౧.

సత్యపరీక్ష ౮౮.

సత్యప్రయోగములు, నాప్రస్తా ౩, ౬.

సత్యము ౩౦;—నకు ఖాజారినీ ౯; నాదృష్టిలో సత్యములు ప్రస్తా-
౬;—నీతి, పరస్పర సంబంధము ౫౨; పూర్ణమును సత్యము
౧౮౭; న్యాయము సత్యము ననుసరించును ౨౦౧;—మహా
వృక్షము ౩౩౫; భావసత్యము—ప్రస్తా-౭;—సాక్షాత్ పర
బ్రహ్మము, ప్రస్తా ౭.

సత్యశోధకుడు—ప్రస్తా-౮.

సత్యాగ్రహము ౨౨౪; ద. ఆ. సత్యాగ్రహము ౩౧౨; సంగ్రామ
ప్రతిష్ఠ, సూచకములు ౩౧౬.

సత్యశ్రేష్ఠుణుమే పురుషార్థము ౩౮౪.

అకారాదిపదాది సూచి

సత్యార్థశుడు 30౫.

సప్తపది ౧3.

‘సమర్థుగారు’ ప్రతిపక్షుల వక్తలు 32౨.

సముద్రయానము ౫౮, ౬౧-౨, ౬౫, — కులధర్మవిషిద్ధము ౬౨; —

చేసినందున కులమునుండి వెలి ౧౨.

‘సర్’ ‘అయ్యా’ — సంభోధనలు నౌక యుపయోగింతురు ౬౮.

సాండుర్న 3౬3; — ‘ఇంగ్లీషుమన్’ పత్రికాసంపాదకుడు ౨8౫;

వారిప్రేమకు హేతువు ౨8౫.

సాంత్రాక్రూజ్ 3౮౧.

‘సామీ’-ద. ఆ. భారతీయులకు మరయొకపేరు ౧౬3.

సారా-త్రాగుట ౫౦-౧, ౬౬, 8౨.

సార్యజనిక సంస్థలు- వీటితో నా అనుభవము ౨౯౮; వీనికి

మూలధనము చేకూర్చుట ౨౯౯; వీని లోకప్రియత్వము

3౦౦; సరియైన లెక్కలే ఇట్టిసంఘములకు ప్రాణము ౨౯౯.

సాలగ్రామదానము ౬3.

సాల్విగారి పుస్తకములు 2౪-౬.

సింధుదేశీయమిత్రుడు. ౬౮-౯.

సిగరెట్లు, బీడీలు 32, 3౮, 3౯.

‘సిటీ-టెంపిల్’ గ్రంథముపై పార్కురు వ్యాఖ్యానము ౧౮౬.

సిడెన్ హాము లో విందు ౨౧౦.

సివిల్ ప్రాసీజర్ కోడ్డు ౧౪౧.

సీమ, నాసీమప్రయాణము ౬౧, — లో రెండవ వీడు ౧౦౨, ౧౦3,

అకారాదిపదాది సూచి

సుదామపురి-నాజననము ౪.

సుప్రీముకోర్టు ౨౨౧, ౨౨౪,

సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యర్, జి., డాక్టరు, 'హిందూ'సంపాదకులు ౨౭౨.

సుకేంద్రనాథ్ బెనర్జీ, పంగదైవము ౨౭౩-౪, ౩౪౬.

సూర్దాసు-ప్రస్తా-౧౦.

'సెతల్వాడ్' చూడు-చిరునామాలి. 'సెర్మన్-ఆన్-ది-మాంటి', గీతకు
సాటి ౧౦౪.

సేటు, మాకులపెద్ద యగు ౬౨; నాసీచుప్రయాణమునకై ఆతని ఆ
గ్రహము. ౬౩

సేవ, చిత్తానందము నిచ్చు ౨౬౪.

సోలిసిటర్ ౧౪౧.

సోదరి, నా ౨౬౪.

సోరస్, డివిజన్. ౧-౨౦.

సోతాంప్టన్. ౬౭-౮

స్కూల్స్, స్వతంత్రతాఘాతకములు ౩౦౫.

ప్రాండర్బన్ ౧౭౨, ౧౭౪-౫.

ప్రేంగర్ పట్టణము. ౨౨౯.

'ప్రేటునున్' ౨౭౫.

'ప్రేరు' వీధి ౧౧౨.

స్తుతి, ప్రార్థనలు గ్రుడ్డినమ్మకము కాదు ౧౧౦.

'స్టెల్లుస్' ఈక్విటీ ౧౨౩, ౧౨౭.

అకారాదిపదాది సూచి

స్వీయాంకోపు 30౮-౯.

స్పెన్సర్ వాల్టన్-దర్బాన్లోని న. ఆ. జనరల్ కమిషన్ అధ్యక్షుడు ౨౪౧.

స్మృతికి ర్తల, బాహ్యభ్యంతర శౌచము ౨౫౯.

స్లమ్స్ (slums) ౮3.

స్వస్థందనేషులు ౨౧౪, ౨౧౬, 302, 3౪౦-౧, 3౪3-౪, 3౪౬;
వారికి నేను నేవాధర్మము తెలిపితిని 3౪౧;—పాకీపని 3౪౨.

స్వదేశము నందే నే జేయవలసినపని 33౪.

స్వధర్మానుష్ఠానము, ౨౬౯.

స్వయందేవతలు ౨౧౬-2, ౨౫2.

స్వరాజ్యము 30.

స్త్రీ-క్షుచయొక్క అనతారము 3౪;—సంగమము ౪3.

స్త్రీపుంస సంయోగము 3౧౯.

హ

హాకీము, పట్టీలు ౪3.

హాక్కు- కాపాడుకొను ప్రతిజ్ఞ ౨౮౮.

హరిభద్రనూరి- కృతవద్ధర్మన సముచ్చయము ౨౦౯.

హరిశ్చంద్రుడు, అతనికథ, నాటకము, 2-౮.

హవేలీ 3.

హాజీ ఆదాంసేట్ ౨౧౪.

హాజీ జుసబ్ సేట్ ౧౯౦.

కారాదిపదాదీ సూచి

సేబ్ ౧౯౧, ౨౧౪.

౧౭౪.

, కుమారి ౧౮౫.

హోర్డింగ్, బార్డు ౩౫౨.

హోల్ బుక్ రెస్టరెంటు ౭౬, ౯౩.

హిందీ ౨౪-౫, ౧౧౩, ౩౦౧.

హిందువులు ౧౫౭, ౧౬౦;— క్రిస్తవులు, వ్యత్యాసము ౨౦౭;
వారి కడగండ్లు ౧౮౪.

హిందూస్తానీ-ద్రావిడులు అభ్యసించుట ౨౫౩.

హిందూ ఆచారములు ౧౮;—కుటుంబములు, నడుమరకపు ౧౯.
౨౭౯; వీటిలో భార్యా భర్తల జీవనము ౨౭౯.

హిందూ-మద్రాసుపత్రిక, తత్సంపాదకులు ౨౭౨.

హిందూదేశచరిత్ర లాయర్లు అవశ్యము చదువవలెను ౧౨౭.

హిందూదేశము ౩౦, ౬౮, ౭౭;—న ఓట్ల హక్కు ౨౧౬;—న
స్థేగు ఇల్లు కట్టుకొన్నది ౩౭౪.

హిందూధర్మము—ఇందు పాపనివారణోపాయము లేదట ౩౫౯.

హిందూ పతి, పత్నీ ౨౭౯.

హిందూమతము ౫౦, ౧౦౭, ౧౮౪;—తిద్ద్రాంగములు ౧౦౫;—
నాకు ఎక్కుడని తెలియదు ౧౮౨;—అందలి దోషములు
౨౦౭;—సిద్ధాంతముల సూక్ష్మత ౨౦౮; దీనిపై నా కాదర
మెక్కువగుట ౨౪౨.

అకారాదిపదాది ౫

హిందూలా ౧౨౪, ౧౩౯, ౧౪౧-౨, ౩౭౨.

హిందూవేదాంతము ౧౩౫.

హిందూస్త్రీలు, విడాకులు ౩౫.

హిల్సు, డాక్టరు-సంతాన నిరోధమునకు సంయమమే తగినది ౩.

హిల్సు, థేముస్ విరన్ వర్క్సు కంపెనీ అధ్యక్షుడు ౯౦-౧.

హీబ్రూ ౨౫.

హుగ్లీనది సౌందర్యము ౨౫౫.

హ్యూముగారు, కాంగ్రెసు సంస్థాపకులు ౩౪౫.

హెన్రీ టీన్సు ౨౩౮.

హైకోర్టు ౧౩౯, ౧౪౪;—నకు నడచివెళ్లుట ౧౪౫;—లో

పాట్లుపడుట ఫామన్ ౧౪౫, ౩౮౨;—

—నందు పుస్తకాలయము ౩౮౨.

హైస్కూలు ౨౬-౭, ౫౧, ౬౧, ౧౪౪; నాచదువు ౫, ౧౯.

హోవర్డు విలియమ్స్ ౭౫, ౯౨.

హాన్-ఆఫ్-కామన్స్ ౯౩.

